

אספקלריא לקהלה"א

אספקלריא לפרשת ויחי תשפ"ג

חינוך

חידות

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

2248228@gmail.com

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס ולפרסם את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

ז אספקלריא לפרשת ויחי תשפ"ג.....ז

ז אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר .....ז
"והיה כעץ שתול על פלגי מים" - מדוע נמשלו התורה ותלמידי החכמים

ל'עץ'?.....ז
התורה ותלמידי חכמים נמשלים לעץ החיים שבגן עדן!.....ח

אבוא בעיר - עיר הקודש והמקדש / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת 'מעוז חי"ל',
עיה"ק ירושלים .....ט

חלקי השבטים במקדש.....ט

אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים ... יז
"האלוקים אשר התהלכו אבותי לפניו", הכונה שקיימו המצות גם קודם

מ"ת, או 'שויתי ה' לנגדי תמיד'?.....יז

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד .....כב
"קוה אל ה'".....כב

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ'
בב"ב, מח"ס באר צבי .....כו

חוליו של יעקב אבינו.....כו

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר,
ירושלים .....כט

יעקב שלימא.....כט

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר .....לא
קבורה אצל אבותיו.....לא

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'. לד
פניני עיון בפרשת ויחי.....לד

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד,
מח"ס 'ויאמר שמואל' וש"א"ס .....לט

על פי דרכו.....לט

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון
מרוגוטשוב .....מז

ראיות שהרבה קדמונים סברו ששיעור מיל הוא 18 דקות.....מז

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן
מלכים ושא"ס ..... נ

האם סתר יוסף דברי אביו?.....נ

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב
'איגרת לידיד' (טורונטו - קנדה) ..... נה
בענין מותר לשנות בדבר השלום.....נה

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת
סופרים ..... נז
"זבולון המחזיק את ישכר" נעשה תלמיד חכם בעצמו, אך אינו יכול לקנות
את גוף "עמל התורה" של ישכר.....נז

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב.....סב
מלכות יהודה - מלכות דוד - מלכות משיח.....סב

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער). סה
במיוחד בימי השובבי"ם יכולים לזכות לענין שהיא העיקר להשגת האדם
אל רוח הקודש!.....סה

מאיר לישראל / הרב ישראל מאיר בהגר"צ פלמן, מרבני כולל 'מדרש אליהו',
מח"ס קונטרס השביעית ..... סז
קדושת שביעית בירקות שנלקטו בשמינית - ולאחר חנוכה.....סז
ביקור חולים - הערות וסגולות.....עט
רפא חולי עמו ישראל.....פז
כח סגולת השבת.....פט
סגולות לישועה.....צב
במעלת היסורים.....צב

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח
החדשות', מודיעין עילית ..... צד
טעם קבורת רחל בדרך אפרתה.....צד
חניטת יעקב - ודרוש על לימוד חכמות חיצוניות בציבור.....צד

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, כולל מגדל עוז (רחובות) ..... צו
שטר כתובה הראה לו.....צו

נחלי מים - נושאים בפרשת השבוע, הרב דב יעקב ברטמן, טורונטו ..... צט
וירא מנוחה כי טוב.....צט

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן
הגר"ש רוזובסקי זצ"ל ..... קד
הסבל הוא המנוחה..... קד

נעימות החיים / הרב שלום אלעזר מאסקאוויטש, רב דחבורת 'נעימות החיים', בן
כ"ק אדמו"ר משאץ שליט"א, בני ברק ..... קו
כיצד מאירים את החושך!?..... קו

עיונים בפרשה / הרב יעקב ברמן, בני ברק ..... קט
האם במלכי ישראל נהגו כל דיני המלוכה..... קט

פניני פז / הרב אברהם נח זלצמן, מח"ס 'אדני פז' על סוגיות הש"ס ..... קיג
ברכת יעקב לבני יוסף | מנהיג ישראל צריך להיות מלא חסד ורחמים,
והברכות הם בהתאם ליועד של כל אחד מהם בעולמו..... קיג

פרחים לתורה - כיצד מוכיחין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת
מרדכי ..... קטו
תוכחה בדרך הנכונה | שלא יהא בליבו עליו..... קטו

פרפראות באור החיים הק' על הפרשה / הרב מרדכי צבי סלומון, קרית גת ..... קיח
פניני גימטריא בפרשת ויחי..... קיח

פתחי מקרא - ליקוטים נפלאים על פרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית
הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית ..... קכ
פתחי מקרא פרשת ויחי..... קכ

רגע חושבים / הרב בנימין טאובה, קרית ספר ..... קכד
התנערי מעפר קומי..... קכד

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט
מישראל', מאנשעסטער ..... קכו
למה זבולון ישכון דוקא 'לחוף ימים'?..... קכו

שיח שפתותינו - שמירת הלשון בפרשת השבוע / הרב איתמר חבשוש, מח"ס
'ומשחרי ימצאונני' במעלת עשרה הראשונים ..... קלד
יעקב אבינו רמז לדורות שאי אפשר שיבוא המשיח רק אם יהיו כולם
באגודה אחת ולא יהיה ביניהם לשון הרע..... קלד
לשון הרע הוא כנחש הנושך בעקב וממית למרחוק וע"ז התפלל יעקב אבינו
"לישועתך קיויתי ה"..... קלה

שמחת אלעזר / בעקבות הגאון רבי שמחה (בן הגה"ק רבי אלחנן הי"ד) וסרמן
זצ"ל, ראש ישיבת אור אלחנן, מגדולי דורו וממעוררי תנועת התשובה. קלו.....קלו
וידגו לרוב.....קלו

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר,
מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד.....קלח
האחרית והפקידה - האש והלהבה.....קלח

תשובות הגר"ח - פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א שטרם
נדפסו / הרב אהרן הלוי גרנדש מח"ס תשובות הגר"ח.....קמד
סליחות.....קמד

ויחי.....קמה
אמירת חזק חזק ונתחזק.....קמט
הסכם יששכר וזבולון.....קמט

חינוך.....קנא

בנתיבות החינוך - הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס,
משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י. קנא.....קנא
נקודות למחשבה בפרשת ויחי.....קנא

מוסרו של יוסף: במקום נקיפות מצפון יתירות - לזכור שהכל מאת השי"ת!
קנא.....קנא

פנינה בפרשת ויחי: 'התחת אלקים אני' - לגמול רעה שתימשך הימנה
טובה?.....קנב
'קשוט עצמך תחילה'.....קנג

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ', מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי
קנד.....קנד
לטיפה או סטירה?.....קנד

חידות.....קנו

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה'.....קנו
חידה בפרשת השבוע!.....קנו
פתרון חידת 'פתשגן הכתב'.....קנו

אספקלריא לדרך היומי..... קנח

אספקלריא לדרך היומי - הארות במסכת הנלמדת ..... קנח
[הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב..... קנח](#)

סיפור ..... קסב

סיפור מיוחד / הסופר הרב יאיר וינשטוק ..... קסב
[התזמורת המופלאה..... קסב](#)

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

"והיה כעץ שתול על פלגי מים" - מדוע נמשלו התורה ותלמידי החכמים ל'עץ'?

דוד המלך משבח את האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובתורתו יהגה יומם ולילה במלים: **וְהָיָה כְּעֵץ שֶׁתוּל עַל פְּלָגֵי מַיִם אֲשֶׁר פִּרְיוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ, וְעֵלְהוּ לֹא יִבּוֹל, וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ.**

יש לעיין: מדוע אמר "כעץ"? מדוע המשילו לעץ השדה?

*

ראשית דבר נקדים, שאכן מצאנו בכמה מקומות המשלה דומה:

- כפי שכתב מהר"ש עתיה על פסוק זה: המשיל את האדם לעץ השדה, שכך המשילה גם התורה, שכתוב **"כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה"** (דברים כ, יט).
- כדרך שפירש רש"י על הפסוק **"הַיֵּשׁ בָּהּ עֵץ"** (במדבר יג, כ): **"אם יש בהם אדם כשר שיגיין עליהם בזכותו"**.
- ראה בזוהר הקדוש (במדבר רלו ע"א) ש"עץ" הכוונה לצדיק.
- כמו כן ראה במסכת אבות (פ"ג מי"ז): **"כל שחכמתו מרבה ממעשיו למה הוא דומה, לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין וכו'"**.
- ובקדושין (מ ע"ב): **"למה צדיקים נמשלים בעולם הזה לאילן שכולו עומד במקום טהרה"**.
- וראה גם במסכת תענית (ז ע"א): **"אם תלמיד הגון הוא - ממנו תאכל ואתו לא תכרת" וכו'.** ועיין ביאורי רש"י ותוס' ושאר המפרשים שם.
- וראה עוד בזוהר הקדוש (במדבר רב ע"א): **"לא תשחית את עצה - זה תלמיד חכם שהוא בעיר, שהוא עץ החיים וכו'"**, עי"ש.
- וראה עוד למשל בפסוקים והמדרשים על הפסוק (תהלים צב, יג) **"צַדִּיק כְּתָמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז בְּלִבְנוֹן יִשָּׁגה"** א.

*

^א נציין למשל: בראשית רבה מא, א; תנחומא לך לך ה; זוה"ק ויקרא טז ע"א.

התורה ותלמידי חכמים נמשלים לעץ החיים שבגן עדן!

במדרש שוחר טוב במזמורנו מבואר:

התורה נמשלה לעץ החיים שבגן עדן! כנאמר (משלי ג, יח) "עץ חיים היא למחזיקים בה".

*

הטעם שנמשלה התורה לעץ החיים, מבואר במדרש שוחר טוב:

א. שחביבה על כל החיים.

ב. כשם שעץ החיים פרוש לכל באי העולם בגן עדן, כך התורה פרושה על כל החיים ומביאתם לחיי עולם הבא.

לפי גירסת הילקוט (ילקוט תהלים תרטז, וילקוט משלי תתקלד): "ומביאתן לתחת עץ החיים".

*

יש לציין, שאף בתרגום מתרגם 'והיה כעץ' - 'ויהי כאילן חיי'.

וכן בתקוני זהר (תקון יג, דף כז, ב) מבואר ש"והיה כעץ וגו'" הכוונה "כעץ החיים".

לדברי התקוני זהר בא הכתוב לומר, שאדם זה שנדבק בבחינת "אשרי", הוא ההפך ממי שהולך בעצת רשעים, ומדוע? כי עצת רשעים, עצת הנחש הקדמוני, היתה לאכול מ"עץ הדעת טוב ורע" שמביא מיתה לעולם, ואדם זה הנו להפך: הוא כ"עץ החיים" שנאמר בו 'ואכל וחי לעולם!' 'ועלהו לא יבול' - הכוונה כמו שמצאנו 'ועלהו לתרופה' (יחזקאל מז, יב), שיש עלים שיש בהם עצמם תועלת. הדבר רומז שבעץ זה אין שום חלק רע, בשונה מעץ הדעת טוב ורע שיש בו 'עירוב טוב ורע'. (על פי פירוש מתוק מדבש).

*

נסיים מאמר זה במה שכתב מהרנ"א אשכנזי בספרו 'נאה להודות':

התורה נמשלה לעץ החיים, אולם מעלתה עוד יותר גדולה מעץ החיים! שעץ החיים בכוחו לרפא רק אחר שכבר ניזוק האדם מעץ הדעת, ואילו התורה היא כעץ מסוג 'יכל אשר יעשה יצליח' - שגם מגינה שלא ינזק האדם וגם מרפאת אותו אם כבר ניזוק, כמבואר במסכת סוטה (כא, א): "תורה וכו' מגנא ומצלא".

^ב אמנם לפי חלק מפירושי המדרשים, מה שנאמר על התורה "עץ חיים היא" אין הכוונה לעץ החיים שבגן עדן.

^ג נזכר עניין זה בכמה מדרשים, כגון: תנא דבי אליהו רבה ב; ילקוט בראשית רמז כ.

^ד כמו שכתב בנמוקי רבינו ישעיה די טראני הראשון (הרי"ד) על פירוש החומש בכת"י בראשית ג, כב.

אבוא בעיר - עיר הקודש והמקדש / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת 'מעוז חי"ל', עיה"ק ירושלים

חלקי השבטים במקדש

בְּנֵימִין זָאב יִטְרֵף בְּפֶקֶר יֹאכֵל עַד וְלַעֲרֵב יַחֲלֵק שָׁלָל (מט, כז)

חלק בנימין במקדש ובמזבח

אונקלוס תרגם 'בנימין בארעיה תשרי שכינתא, ובאחסנתיה יתבני מקדשא, בצפרא ובפניא יהון מקרבין כהניא קורבנא, ולעדן רמשא יהון מפלגין מותר חולקהון משאר קודשיא'.

ובזבחים (נג:): מצינו שקרן מזרחית דרומית של המזבח לא היה לה יסוד, לפי שלא היתה בחלקו של טורף, הוא בנימין שנקרא 'זאב יטרף', ונחלקו רב ולוי מה היה חסר ביסוד, רב אמר, בבנין, שלא היה בנוי שם יסוד, ולוי אמר, בדמים, שלא היו נותנין עליו וכנגדו דמים, לפי שהיה בחלקו של יהודה. ובביאור צדדי המחלוקת אמרו שם, שרב מתרגם את הפסוק 'בבקר יאכל עד' 'באחסנתיה יתבני מדבחא', שהבנין של המזבח יהיה רק בחלקו של בנימין. ואילו לוי מתרגם 'באחסנתיה יתבני מקדשא', שבחלקו יהיה מקום מקודש לדמים, אבל היסוד היה לכל סביבות המזבח, למרות שהיה בחלקו של יהודה, אלא ששם לא היתה מתקיימת עבודת הדם.

ובפשוטו ביאור צדדי המחלוקת כך הוא, רב סבר שדין הוא במקום בנין המזבח, שיהיה בחלקו של טורף, ואם אינו בחלקו של טורף, לא חלה עליו כלל קדושת מזבח, כמו שכתב הרמב"ם (בית הבחירה ב א-ג) 'המזבח מקומו מכוון ביותר, ואין משנין אותו ממקומו לעולם, מדות המזבח מכוונות הרבה וצורתו ידועה איש מאיש', ונמצא שאם נוסף יסוד על מדות המזבח הרי הוא פוסלו. ואילו לוי סבר, שקדושת מזבח אינה תלויה בחלקו של טורף, אלא מדיני העבודה הוא שיש לעשות את זריקת הדם בחלקו של טורף, ולשיטתו נמצא דאדרבא, חסרון היסוד יפסול את המזבח (זבחים סב.). ויש לתמוה איך נקט אונקלוס יחד את שני התרגומים החלוקים.

*

בנימין 'אושפיזכן לשכינה'

הטעם שנקראת נחלתו של בנימין 'חלקו של טורף' התבאר בכמה מקומות (יומא יב. מגילה כו. זבחים שם) 'בחלקו של יהודה הר הבית והלשכות והעזרות, ובחלקו של בנימין

^ה במדרש (ב"ר ויחי צט א) דרש ר"ע את הפסוק (תהלים סח, יז) 'למה תרצדון הרים גבנונים', בשעה שאמר שלמה לבנות בית המקדש, היו שבטים רצים ומדיינים אלו עם אלו, זה אומר בתחומי יבנה, וזה אומר בתחומי יבנה, אמר להם הקב"ה, שבטים למה תרצדון, כולכם שבטים כולכם צדיקים, אלא גבנונים, מהו גבנונים, גנבים, כולכם הייתם שותפים במכירתו של יוסף, אבל בנימין שלא נשתתף במכירתו של יוסף, עליו נאמר (תהלים שם שם) 'ההר חמד

אולם והיכל ובית קדשי הקדשים, ורצועה היתה יוצאה מחלקו של יהודה ונכנסת בחלקו של בנימין ובה מזבח בנוי, ובנימין הצדיק מצטער עליה בכל יום לבולעה, שנאמר חופף עליו כל היום, לפיכך זכה בנימין ונעשה אושפיזכן לשכינה^י, ופירש רש"י שהיה בנימין צופה ברוח הקדש שכן עתיד להיות, ומצטער עליה, ובזכות צערו זכה שיהיה הארון בחלקו.

והקשה המהרש"א (זבחים נג): ממה נפשך, כיון שלא הצטער בנימין אלא על הרצועה, בהכרח שידע בנבואה שעתיד קדש הקדשים וההיכל להיות בנוי בחלקו, ובחלקו של יהודה יהיה המזבח, אם כן כבר נקבע אז שיהיה אושפיזכן לשכינה, כי מקום הארון הוא בקדש הקדשים העתיד להיות בחלקו, ואין זה בתורת שכר על צערו של בנימין.

וידועים דברי הגר"א (אד"א זאת הברכה), שאין הכוונה שתהיה השכינה בחלקו אשר בקדש הקדשים בבנין עולמים, אלא למה שאמרו (זבחים קיח): שבשלשה מקומות שרתה שכינה על ישראל, בשילה ונוב וגבעון ובית עולמים, ובכולם לא שרתה אלא בחלק בנימין,

אלוקים לשבתו, וכן הוא אומר (תהלים קלב, ו) 'הנה שמענוה באפרתה מצאנוה בשדי יער עד אמצא מקום לה'. ונחלקו תנאים היכן נבנה בית המקדש, רבי יהודה אומר בתוך חלקו של יהודה, דכתיב (שמואל א' יז ב) 'אפרתי מבית לחם יהודה', ורבי שמעון אומר 'בתוך של מי שמתה באפרתה', ומי מתה באפרתה רחל, יכול בתוך חלקו של יוסף, ת"ל מצאנוה בשדי יער, בתוך חלקו של מי שנמשל כחית היער, ומי נמשל כחית היער בנימין דכתיב 'בנימין זאב יטרף'.

י ביומא ומגילה שם נאמרו תיבות 'ובה היה המזבח בנוי', אך בזבחים אינן, והעירו תוספות (זבחים נד. ד"ה רב), שהרי לא היה יסוד בקרן דרומית מזרחית. וביארו הריטב"א ותוס' רא"ש (יומא ומגילה שם) שהכוונה שהיה ראוי להבנות שם יסוד המזבח, אך בפועל לא נבנה שם. והריטב"א (יומא טו: ד"ה וקרן) הביא שהגאונים כתבו שהיה יסוד בכל רוח דרומית ומזרחית, חוץ מקרן דרומית מזרחית ממש שהיה חסר אמה על אמה, ולדבריהם נמצא שאף לדעת רב יסוד המזבח היה בנוי באותה רצועה של יהודה, ורק הקרן היתה חסירה.

י ענין הצער ב'כל יום' יש להטעימו עפ"ד החפץ חיים (שמה"ל ח"ב כט), שהקב"ה קבע לאדם כל יום ויום מה שעליו להשיג מתורת ה' ועבודתו, ואינו יכול למלאות מחר את חוב היום, אלא רק מיום לערב 'זיוף ביממא ופרע בליליא', וכן מבואר במשכני עליון שבכל יום צריכים הבריות לקבל את השפע מבוראם, כי כל יום מדרגה בפני עצמו, והצער הוא על חסרון שפע יום זה שלא יוכל להמלאות למחרתו.

י מצינו שבעה טעמים נוספים לזכותו של בנימין, א. בסוטה (לז). אמרו שבנימין זכה שביהמ"ק יבנה בחלקו משום שירד לים תחילה. ב. בספרי (פרי' וזאת הברכה) משל למלך שבא אצל בניו לפרקים, כל אחד ואחד אמר אצלי הוא שורה, קטן שבכולם אמר אפשר שמניח אבא אחי הגדולים ושורה עמי, הלך ועמד ופניו כבושות ונפשו עגומה, ראה אותו אביו שעמד ופניו כבושות ונפשו עגומה עליו, אמר מאכל ומשתה יהי' משלכם ולינתי תהא אצלו. כך אמר הקב"ה בית הבחירה יהיה בחלקו של בנימין, וקרבתו [מקום המזבח] מכל השבטים. ג. עוד שם, מפני שכל השבטים נולדו בחו"ל ובנימין נולד בא"י. ד. עוד שם (וכע"ז בב"ר שם), שכל השבטים היו במכירתו של יוסף, ובנימין לא היה, אני אומר לאלו שיבנו בית הבחירה, לא שיהיו מתפללים לפני ואני מתמלא עליהם רחמים, איני משרה שכינתי בחלקם שלא היו רחמנים על אחיהם. ה. עוד שם, בנימין הצדיק קטן שבשבטים היה, יעקב אבינו אוכל עמו שותה עמו נשען עליו ויוצא נשען עליו ונכנס, אמר הקב"ה מקום שסמך צדיק זה ידיו, שם אני משרה את שכינתי, לכן נאמר בין כתפיו שכן. ו. השל"ה (תורה שבכתב פ' ויגש) כתב שהטעם הוא משום שלא השתחוה לעשיו. ז. רבינו בחיי (סוף מקץ) כתב שכשנמצא הגביע באמתחתו של בנימין היו מביישין אותו וקורין לו גנב בר גנבתא, והכו אותו על כתפיו. ולפי שחשדוהו ואין בו, זכה ששרתה שכינה בחלקו, שנאמר (דברים לג) 'בין כתפיו שכן'.

י וכתב המהרש"א שמה שאמרו ש'היה מצטער עליה לבולעה', הוא כמ"ד בסוטה שם ששבתו של יהודה ירד תחילה לים, והיינו שנקט שסיבת הידיעה של בנימין הצדיק על חלקו ברוח הקודש, היא רק אם הטעם שזכה שביהמ"ק יבנה בחלקו הוא משום שירד לים תחילה. ומדבריו עולה שבנימין ידע בנבואה שעתיד המקדש להבנות בחלקו, וכמשמעות דברי רש"י במגילה שהיה צופה ברוח הקודש, אמנם בפשוטו יש לומר, שידיעת בנימין ברוח הקודש, היא מרוח הקודש שהתגלתה בברכתו של יעקב אבינו, ואם תרגומו 'באחסנתיה יתבני מדבחא', הרי לא נאמר לו אלא על המזבח, אך גם אם תרגומו 'באחסנתיה יתבני מקדשא', הלא הוא רק על מקום המקדש לדמים, אך על שאר המקדש לא ידע, וטרם הוברר לו שהוא 'אושפיזכן לשכינה'.

חלקי השבטים במקדש

וכיון שהצטער שניטל ממנו מקצת המזבח, לפיכך זכה שאפילו בשעה שהיתה השכינה אושפיזכן, דהיינו בשילה ונוב וגבעון, שהיתה בהם רק לפי שעה, גם אז היה המשכן בחלקו. והנה הגרי"ז (סטנסיל, כאן) דקדק שיש בתרגום שינוי לשון, כי על השכינה אמר שתשרה 'בארעיה', ואילו על המזבח אמר שיבנה 'באחסנתיה', וביאר שחלוקים הם בעצם דינם, כי מדיני המזבח נאמר שצריך שיהיה בחלקו של טורף, ולכן בקרן מזרחית דרומית שלא היתה בחלקו, לא היה יסוד למזבח, וזהו 'באחסנתיה', דהיינו בחלק שקיבל בחלוקת הארץ, אבל אין דין בקדשי הקדשים שיהיה בחלקו, אלא שיש זכות לבנימין שיהיה קדש הקדשים בחלקו, ולכן על כך נאמר רק 'בארעיה', כי אין זה תלוי במקום חלקו מצד דיני חלוקתו בארץ, אלא רק משום שהמציאות היא שבנימין שם, וזכותו לכך, ממילא יהא קדש הקדשים שם.

וממוצא דבריו עולה, שמקום השראת השכינה הוא מצד זכותו של בנימין שתשרה שכינה במקומו, ורק לגבי מקום המזבח צריך שיהיה בנוי בנחלת שבט בנימין, ולכן כלל אונקלוס את שני תרגומי רב ולוי, שעל מקום בנין המזבח תרגם 'ובאחסנתיה יתבני מקדשא', כי 'אחסנתיה' הוא מלשון אחוזה ונחלה, אך השראת השכינה היא 'בארעיה' דהיינו בחלקו של בנימין.

*

ודבריו נעימים כמין חומר לדברי הגר"א, שהרי חסרון היסוד היה רק במזבח שנבנה בקרקע, ולא במזבח שעשה משה (ראה הערה)^{יב}, ואם כן הוא התקיים רק בבית עולמים, כי רק כאשר נקבע מקומו של בית המקדש וכליו, אז היה זה דין במזבח להיות בחלק שניתן לבנימין בארץ, אך במשכן שילה ונוב וגבעון עדיין לא חלו דיני המקדש, ואין לשייכו אל האדמה שהוא עומד עליה, כי אם אל השבט שהוא עומד במקומו, ועם זאת, אף אז היה

^י ואת זה לא ידע בנימין בהיותו מצטער, כי רק על קביעות בית עולמים ידע שיהיה בנחלתו, ולא היכן יחנו במשכן ארעי.

^{יא} והיינו כי מסתבר שכוונת הגרי"ז היא למה שכתב בתחילת קונו' יומא, שיש שני חלקים בהנחלת השבטים בארץ, א. דין בגוף המקום עצמו שהוא נחלת השבט בעצמותו, והיינו שהוא ירושה מזכות אבי השבט. ב. קנין ממון שכל שבט זכה בקנין זה המקום [ונפק"מ כשאחד משבט זה מוכר את נחלתו לאחד משבט אחר, הרי עצם המקום נשאר נחלת השבט הראשון, ורק את קנין הממון יש בידו למכור]. ומעתה יש לומר שמקום המקדש מעיקרו היה מקום השראת השכינה ונקרא בית אלוקים, אלא שבימי דוד ושלמה חזר להתקדש להיות מקום המקדש, כמבואר בזבחים (כד.), ומקום השכינה הוא מצד זכותו של בנימין שתשרה שכינה במקומו, ורק לגבי מקום המזבח צריך שיהיה בנוי בנחלת שבט בנימין.

^{יב} במדות (פ"ג מ"א) שנינו שבימי בית ראשון היה יסוד המזבח כ"ח אמה על כ"ח אמה, וכשעלו בני הגולה ובנו את הבית השני, הוסיפו עליו ד' אמות מן הדרום וד' אמות מן המערב, ואז היה המזבח ל"ב אמה על ל"ב אמה. והקשו תוס' (זבחים סא: ד"ה ארבע) וכי בבית ראשון היה יסוד לקרן דרומית מזרחית, אף שלא היה בחלק בנימין. ותירצו בכמה אופנים, ובתי"ג כתב שקרן דרומית מזרחית כיון שהיתה עתידה בבית שני להיות ללא יסוד, לכן לא היו נותנים בה הזאות הדם אף בבית ראשון, כמו שלא נתנו שם דמים במזבח של משה רבינו שהיה במשכן, ואף שלא היה בחלקו של טורף, מכל מקום לא נתנו בו דמים ברוח דרומית מזרחית, מטעם שהיה עתיד להיות ללא יסוד בבית עולמים. והיינו שרק בבית שני כשהרחיבו את המזבח עד הרצועה שיצאה מיהודה, אז לא היה יסוד, אך במזבחות שקדמו לו היה יסוד, אלא שלא עשו עליו עבודת דם מחמת עתידו בבית עולמים.

קדש הקדשים בחלקו של בנימין, כי הזכות שזכה בנימין אינה מדיני המקדש, אלא מצד זכותו שלו, וזהו שכר על צערו.

ואמנם רש"י בסוטה (לז. ד"ה אושפיזכן) כתב ש'אושפיזכן לשכינה' היינו שבית קדשי הקדשים יהיה בנוי בחלקו. ובשם הגרי"ז נודע שהטעם שלא כתב שהארון יהיה בחלקו, הוא כי רצה לכלול את הזמן שהיה המשכן בנוב וגבעון, בו לא היה הארון מונח בקדש הקדשים אלא בקרית יערים, ומכל מקום נחשב 'אושפיזכן לשכינה'. והיינו כדברי הגר"א ש'אושפיזכן לשכינה' התקיים בשלשה מקומות בהם שרתה שכינה על ישראל, ובכללם נוב וגבעון, אף שלא היה שם הארון, כי האושפיזכן הוא בעצם המקום של קדש הקדשים.

*

חלקיהם של יהודה ובנימין בירושלים ובמקדש

והנה ביומא (יב.) אמרו שהאומר 'רצועה יוצאה מחלקו של יהודה לתוך של בנימין', בהכרח סובר שירושלים נתחלקה לשבטים, והקשו תוספות (זבחים נא: ד"ה תן) למ"ד שירושלים לא נתחלקה לשבטים [וכן פסק הרמב"ם בית הבחירה ז יד^י], למה לא היה יסוד בקרן דרומית מזרחית כשאר מקומות במזבח. ותירצו שכך באה הקבלה שלא לעשות יסוד ברוח דרומית מזרחית^י, ונאמר (דברי הימים א' כח יט) 'הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל'.

עוד מצינו בתוספות ישנים (יומא שם) שתמהו איך יתכן לומר 'בחלקו של יהודה הר הבית והלשכות והעזרות, ובחלקו של בנימין אולם והיכל ובית קדשי הקדשים' והרי קיימא לן (סנהדרין קיא:): שאין חולקין עיר לשני שבטים, ואיך ירושלים נחלקה ליהודה ובנימין. ותירצו, שעל פי הדיבור היה כן, שתהיה סנהדרין בחלקו של יהודה ושכינה בחלקו של בנימין, והיה להם להיות סמוכין זה לזה. ויש לדון אם כוונתם שעל פי הדיבור היה שינוי בחלוקת ירושלים, או שמא הכוונה, שאף שלא נעשית חלוקה בעיר אחת, הרי שעל פי הדיבור נתנה ירושלים לשניהם.

וראה בשיח יצחק (יומא שם ד"ה במאי), שלכולי עלמא בעת חלוקת הארץ נתחלקה ירושלים לשבטי יהודה ובנימין, ולא נחלקו אלא אם נשארה החלוקה לעולם, או שיהודה ובנימין נתנו את חלקם בירושלים לכל ישראל^{טו}, וכיון שבתחילה היה מקום המקדש בחלק יהודה, ולא נבנה יסוד בחלקו, כי אינו בחלקו של טורף, לכן נשאר כך גם אחר כך שהפקירו חלקם.

*

^י וראה בהר המוריה (שם ב י) שהקשה איך מתקיים 'חלקו של טורף' בבית שני, והלא אז בטלה החלוקה, כי לא היו רוב יושביה עליה, ונקט שלמ"ד לא נתחלקה, אינו סובר דין זה של 'חלקו של טורף', ואין צורת המזבח תלויה בחלוקת השבטים, וחסרון היסוד הוא משום 'הכל בכתב'.

^{יד} בחידושי מרן רי"ז הלוי (קונטרס יומא עמ' י) העיר, שתירוץ התוס' הוא רק לדעת רב שבקרן דרומית מזרחית לא היה כלל יסוד בבנין, והוא משום 'הכל בכתב' וגו'. אך לדעת לוי שהיה יסוד, ורק נתינת דמים לא נעשית שם, הרי אין זה מטעם 'הכל בכתב' וגו', ושבה הקושיא מנין מקור דין זה למ"ד שלא נתחלקה לשבטים.

^{טו} ולפי זה כתב שלדעת הסובר לא נתחלקה, אי אפשר לומר שהיה בנימין מצטער עליה, שא"כ מדוע הפקיר חלקו.

יתר על כן כתב החזון איש (או"ח סי' קכו סק"ח), שודאי בתחלה נתחלקה ירושלים, כי בשעת חלוקה לא ידעו מהו המקום אשר יבחר ה', והוכיח כן מכמה מקראות, (יהושע טו סג) 'ואת היבוסי יושבי ירושלים לא יכלו בני יהודה להורישם', ועוד שם (יח כח) 'והיבוסי היא ירושלם וגו' זאת נחלת בני בנימין', ובשופטים (א' כא יב) 'ואת היבוסי יושב ירושלים', ובתהלים (עח סח) 'ויבחר בשבט יהודה את הר ציון', וביאר שהמחלוקת היא, שהסובר לא נתחלקה, נקט שבעת החלוקה קבעו שהמקום אשר יבחר ה' בו, שם תשאר זכות שימוש לכל ישראל, ולכן אין משכירין בתים, ואין דיני נגעי בתים בירושלים (מגילה כו.), אבל קנין הגוף יהיה לשבטים שיקבלו את ירושלים בנחלה, והאומר שירושלים נתחלקה לשבטים, סובר שלא השאירו זכות לכל ישראל בירושלים, אלא היא של יהודה ובנימין בלבד.^{טו} והדברים מחודשים מאד.^{יז}

*

וביותר, כי כבר דרשו חז"ל כפי שהביאום הרמב"ן (דברים לג יב) ורבנו בחיי (בראשית כחי ז), בביאור ברכת משה רבינו לשבט בנימין (דברים שם), 'ישכון לבטח עליו' זה בית ראשון, ששרתה בו שכינה, 'חופף עליו כל היום', זה בית שני, שלא שרתה בו שכינה, 'ובין כתפיו שכן', זה בית שלישי, שעתידה לשרות בו שכינה^{יח}, ומבואר שהשכינה תהיה בחלק בנימין בכל שלשת הבתים, אף שלעתיד לבא לא תשאר חלוקת הארץ לשבטים כפי שעלו בגורל, אלא כמבואר ביחזקאל, ושם מקום המקדש בחלק הנשיא, ובהכרח שהשראת השכינה בחלק בנימין אין לה שייכות לנידון אם ירושלים נתחלקה לשבטים, אלא שיש להאיר את הדברים ברובד נוסף, בו הם מתבהרים מאליהם, וכדלהלן.

*

ערבות יהודה לבנימין

חז"ל (יל"ש שמואל קכו) אמרו על השליחות שהטיל ישי על דוד בעת מלחמת שאול עם גלית (שמואל א יז) למוד אותו שבט להיות ערב אלו לאלו, שנאמר 'אנכי אערבנו'. אמר ישי לדוד בנו הרי השעה שתלך ותקיים אותו הערבות של יהודה זקנך שערב את בנימין

^{טו} כעין זה ביאר בחסדי דוד (על התוספתא, קרבנות פ"ו ה"ה ד"ה היסוד) אך נחלק בדבר אחד, וכתב שצדדי המחלוקת הם, למ"ד נתחלקה, היתה חלוקה גמורה לחלקם, כשאר כל השבטים שחלקו בערי ישראל, ואילו מ"ד לא נתחלקה סבר, שיהושע התנה עמהם שיהיה להם בירושלים רק קנין פירות לאכול מפריה ולשבוע מטובה, עד שיבנה בית המקדש, שאז יתחייבו להחזירה לכל ישראל, שיד כולם תהיה שוה בה. ולדבריו, אחר החורבן יש להשיב את ירושלים ליהודה ובנימין, ונמצא שאדרבא, בבית שני שלא היו רוב יושביה עליה, אלא רק יהודה ובנימין, אזי מתקיים 'חלקו של טורף'.

^{יז} ויש לדון בהם, כי בפשוטו מבואר במגילה שם, שלדעת הסובר שהמזבח בנוי בחלקו של בנימין, בהכרח שירושלים נתחלקה לשבטים, ובתוס' ביומא שם מפורש שלפי מ"ד לא נתחלקה לשבטים, לא נתחלקה להם כלל. ולגבי חידושו שלכו"ע חזרו ישראל וקבלו את כל ירושלים מיד בנימין ויהודה, כתב הגרי"ז (קוני' יומא שם) שמדברי תוספות מבואר שלא קנו מיד בנימין אלא את המקדש, כדי שיהיה משל ציבור, אך לא בטלו את חלקו בירושלים. וכפי שיסד שיש שני דינים בחלוקת הארץ לשבטים, ובעוד גוף המקום עצמו, שנחלוהו מאבי השבט, אינו בטל, הרי שניתן לקנות מהשבט את קנין ממון שזכה במקום זה.

^{יח} ובספרי (וזאת הברכה) 'חופף עליו' זה בנין ראשון 'כל היום' זה בנין אחרון, 'ובין כתיפיו שכן' בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא.

מיד אביו, והוצא אותו מן ערבתו, מה עשה דוד הלך וקיים את הערבות והרג את גלית. אמר לו הקב"ה חייך כשם שנתת נפשך תחת שאול שהוא משבטו של בנימין, כשם שעשה יהודה זקנך שנאמר ישב נא עבדך תחת הנער, כך אני נותן בית המקדש בחלק יהודה ובנימין. והוא פלא, כי אמנם לדוד מגיע שכר על קיום הערבות, אך מה זכותו של בנימין להכנס גם לחלק נחלתו של יהודה.

להבין מהות הערבות, יש להקדים תכלית עניינה, מה היה חששו של יעקב על בנימין, ולמה דימה את ירידתו לירידת יוסף, הלא יציאתו ממנו שונה בתכלית, שהרי בעת ירידת השבטים לשבור בר במצרים כבר היה בנימין בעל בעמיו, ואף ירד יחד עם כל אחיו, והיו עמו בשלום. ולו חשש שיארעהו אסון בדרך, מה תועיל לו ערבות יהודה.

דעת לנבון נקל, שעומק כוונת יעקב היתה לפי שראה איך ביוסף נקשרה המיתה, כי הנהגת בני רחל תלויה בשלימות המעשים, ועומדת תחת הנהגת המשפט, ועל כן חשש גם לבנימין, אך קיבל עליו את ערבות יהודה, שהוא המלך בהנהגת הייחוד, והיא ההנהגה העליונה שעל ידה מתנהלת הנהגת המשפט, והערבות קובעת שאף הנהגת המשפט תתנהל לתכלית הייחוד. וחזרה ערבות זו בסיוע דוד לשאול, כאשר לא עמד לו כוחו כנגד המחרף מערכות אלהים חיים.

אלא שלא התבאר, למה נטל יהודה ערבות זו, ומה שכר הוא לו בכך שיהיה בנימין חולק עמו בבית המקדש.

*

השראת השכינה בחלק בנימין

והנה בזהר^ט מבואר שיסוד נוקבא מכונה 'בנימין', וביאר הגר"א (תיקו"ח ט:): שבניה של רחל, יוסף יסוד דכורא, בנימין יסוד נוקבא, ולכן נקראין שניהם צדיקים 'יוסף הצדיק' 'בנימין הצדיק', ולכן בחלק יהודה ובנימין בית המקדש, יסוד ומלכות, ציון וירושלים. וכוונתו, שחלוקה ההנהגה עם בני רחל מההנהגה עם בני לאה, כי יהודה מבני לאה זוכה להשגחה עליונה בירושלים, עיר ה'מלכות', והיא אינה תלויה במעשי הנבראים, אולם יוסף ובנימין, שהם בני רחל ה'צדיקים', ממשיכים בכח ה'יסוד' את השראת השכינה לחלקם, על פי מעשיהם וצדקתם, ונקודת החילוק ביניהם היא, שיוסף עומד מצד המשפיע, ובנימין עומד לחברו עם צד המקבל, כפי שיתבאר כא.

ומפורש הוא בזהר חדש (פר' חקת) על הכתוב 'ותרב משאת בנימין', 'מה טעם, משום ששכינה בחלקו. 'ממשאת כלם חמש ידות', ה' האחרונה נקראת 'כלה', כשמחבר עמה 'כל', ואין מתישבות אלא בחלקו של בנימין. ולכן קיבל חמש ידות לחלקו, והיא הה' הזו,

^ט ח"א (קנג: ואילך). ועוד אמרו שם (ח"ג קסב). 'אלין תרין כרובים דהוה רכיב בהו קוב"ה, ומן יומא דאגניז יוסף מאחוי, אגניז חד, ואשתאר חד לגבי בנימין, ואכמ"ל.

^כ וראה מה שהאריך בביאור ספד"צ (פ"א במלך השביעי, ובמלך השמיני בענין אפרים) ע"ש.

^{כא} וראה ביהל אור (ח"ג יט:): שאחר החורבן נגנו בבנימין יסוד דכורא של יוסף, הכולל את הארון הלוחות והמקדש.

שנקראת 'מנחה'. וכל חמשים הברכות שבאות מ'כל' ל'כלה' זו, קבל בנימין, משום שהוא הקטן מכלם. וביאור דבריו, שבנימין הוא המעורר את יוסף להמשיך חמישים שערי בינה, שבהם הנהגת הייחוד, אל המלכות, ובכך לעשותה 'כלה' כלולהכב.

*

בנימין מחבר את משיח בן יוסף עם בן דוד

ובזה נפתח מקור לבית דוד, כי בהיות יהודה במלכות, הרי הוא נזקק לבנימין, להיות לו יסוד בו ימשך שפע ברכה מיוסף, לפי שביהודה ויוסף מתגלות שתי ההנהגות, הייחוד והמשפט, שלמיעוט השגתנו נראות כסותרות זו לזו, ולכך מביא יהודה את בנימין אל יוסף, לעמוד מצד אחד כמקבל, בעוד לאידך הוא מעורר וממשיך את כוחו של יוסף להשפיע, וזה הוא חילו של בנימין, לצרף את משיח בן יוסף אל משיח בן דוד, ולכך נעשה יהודה ערב לו, ובשכרו של יהודה בא גם בנימין לחלקו, כי הוא מסייעו לחיבורו לעץ אחד עם יוסף.

ואמנם, כבר בלידת יוסף אמרה רחל 'יוסף ה' לי בן אחר', לאמור, שיסוד יוסף זקוק ליסוד בנימין כדי להשפיע בו, וכשנולד בנימין קרא לו יעקב 'בן ימין', לאמור, שהוא בן להנהגת הימין העליונה, שהיא המנהלת את הנהגת יוסף, וממשיכתה להשלים את המעשים, ומשגחת שעל כל פנים יהיו ראויים אל הייחוד.

ככל החזון הזה כתוב באגרות רמח"ל (יד) 'יוסף ראוייה לו המלכות מצד רחל, ויהודה מצד לאה, והתיקון הוא בהיות שתי אלו מחוברות, ובנימין הוא המחבר אותם, ולכן נטל [שאלו] מלכות ראשונה, שעל ידי זה יתחברו השתיים, ואז ינתן המלכות לדוד, אך מפני ששאל עצמו שבו היה תלוי התיקון לא תיקנו כראוי, זה גרם מכשול גם לדוד, ואז נחלקה המלכות בין ירבעם לרחבעם, שהם יהודה ויוסף, והכל בא משאול, כי ע"י בנו היה הדבר'.

*

יישוב התמיהות בסוגית הרצועה היוצאת

מעתה יתיישבו כל התמיהות על מכוונן, כי הטעם שנבנה המזבח בחלק בנימין הוא לפי שבו יסוד נוקבא, והמזבח הוא יסוד המלכות, ולכן היה אוכל את הקרבנות, כי כל הקרבנות הם בירורים המתבררים בדיני המלכות, ועולים ליסודה כמיין נוקבין, אך קרן מזרחית

---

^{כב} וכבר ביאר מהרח"ו (מאמרי רשב"י פר' שמות), שיש שתי בחינות ביסוד, יוסף הצדיק ובנימין הצדיק, יוסף מיין דכורין ובנימין מיין נוקבין, יוסף הצדיק למעלה ובנימין למטה בתוך הנקבה העליונה. וכבר כתבו שנקודת ציון שבבינה, היא זכר שבנקבה, יסוד דידה זכר גמור הוא מן החכמה, וכן נקודת ציון שבמלכות הוא זכר נשפע מנקודת י' שבחכמה חיה עליונה.

^{כג} ועל כך כתב הגר"א בביאור ספד"צ (פ"א במלך השביעי) שיוסף הוא יסוד דכורא ובנימין יסוד דנוק' לכן בראותו את בנימין יימהר יוסף כי נכמרו רחמיו, והיינו, שפעולת יסוד יוסף מתעוררת על ידי בנימין.

^{כד} ראה בזהר (ח"א קנה): 'בנימין, בן ימין, דהא אסתלק לעילא בעלמא עלאה, דכד אתאביד יוסף, בנימן אשלים אתריה, ועל דא צדיק בעלמא תתאה עייל ונפק'. והיינו שיש לבנימין צד בעטרת היסוד דיוסף, ולכן כשיוסף נעלה ונגנו, אזי בנימין עולה ועומד במקומו להשפיע, אך לאידך הוא גם יסוד נוקבא לעורר ולקבל.

חלקי השבטים במקדש

דרומית שייך ליהודה, כי בו נקשר הרצון העליון במעשי הנבראים, והיינו כאמור, שבו חלה עליהם ההשגחה העליונה שאינה תלויה במעשיהם^{כה}.

וחסרון זה ביסוד שייך אף למ"ד לא נתחלקה ירושלים לשבטים, כי הטעם שלא התחלקה הוא, לפי שכל חלוקת הארץ היא לתת לכל שבט מקום הראוי לעבודתו, אולם בנחלת יהודה בחר ה' את ירושלים בה אזה למושב לו, כאמור (תהלים עח סח) 'ויבחר בשבט יהודה את הר ציון', ומקום הבחירה אינו תלוי במעשי הנבראים, ואינו שייך לחלק עבודתם, כי בה המלכות עומדת תמיד תחת ההשגחה העליונה, ולכך היא עיר שחברה יחדיו, ורק חלקו של בנימין ניתן לו להיות יסוד אל המלכות, וכיון שחיבור זה תלוי בעבודת ישראל, הרי הוא חל בכל חלק בנימין, ואף בנוב וגבעון, אך מעלת ירושלים היא רק אחר שנבחרה להיות מנוחה ונחלה, כי בה צוה ה' את הברכה עד עולם^{כו}.

ונמצא שענין הרצועה היוצאת מירושלים, שהיא בחלקו של יהודה, הוא לפי שיכולת השפעת יוסף, תלויה היא ביהודה, שבו מתגלית השגחת הרצון העליון, ויהודה מעמיד את בנימין כמקבל מצדו, וממשיך את השפעת יוסף להשפיע. ובזה נחלקו רב ולוי אם הרצועה מחסרת בבנין או בדמים, והיינו באופן החיבור בין יהודה לבנימין, בו נקשר הרצון העליון במעשי הנבראים, אם העיקר הוא מצד בנימין, ולכך עצם חלקו יהודה עומד בלא יסוד, או אדרבא יש לעשות לו יסוד, ובכך לגלות את הארת הנהגת הייחוד שאינה צריכה עבודת דמים. אולם אונקלוס נקט את שני תרגומיהם, לפי שעבודת בנימין נצרכת להשלים את החיבור הן מצד יהודה והן מצד יוסף.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

---

^{כה} הגרי"א חבר (אפיקי מים הוריות מ:): ביאר, שבמזבח מקריבים בהמ"ה העולה לגי' של שם ב"ן דמלכין קדמאין, ועולים שם להתקן ברזא דאד"ם, שהוא שם מ"ה, ככתוב (ויקרא א ב) 'אדם כי יקריב מכם קרבן. וקרן מזרחית דרומית לא היה לו יסוד, כי כל העליות הם בסוד הביוררים של שם ב"ן ועולים ליסודה בסוד מ"ן, אך וקרן מזרחית דרומית הוא חסד גדול אבא עם ז"א, ששם הולכת השמש בבוקר, ולכן אין בו עליות מ"ן דגבורות, והיתה בחלקו של יהודה, שהוא בכתר דידה נקודה שנגד הטבור באחורי דכורא שורש הנוקבא, והוא נבנה בחסד.

^{כו} ואמנם לגבי אכילת קק"ל יש חילוק בין ירושלים לשילה, כי בעוד בשילה אכלו 'בכל הרואה' הרי שבירושלים לא אכלו אלא בתוכה, והטעם הוא כמבואר, כי הצירוף של 'כל הרואה' אל עצם המקום, הוא מצד עבודת האדם הרואה, ואילו קדושת ירושלים היא מצד הבחירה בה בחסד עליון, ואינה תלויה כלל באדם. וראה בזבחים (ק"ח:): ששילה היתה בחלקו של יוסף ואכלו בה בכל הרואה, כי נאמר בו 'בן פרת יוסף בן פרת עלי עין', עין שלא רצתה לזון וליהנות מדבר שאינו שלו, תזכה ותאכל כמלא עיניה, הרי שהרחבת זכות האכילה נובעת מזכות מעשיו, מה שאינו שייך בירושלים שבהנהגת יהודה, בה הקדושה חלה בבחירת ה', ואין מעשיו מעלים או מורידים מגבולות קדושתה.

אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים

"האלוקים אשר התהלכו אבותי לפניו", הכונה שקיימו
המצות גם קודם מ"ת, או 'שויתי ה' לנגדי תמיד'?

הַאֱלֹקִים אֲשֶׁר הִתְהַלְכוּ אֲבוֹתַי לְפָנָיו אֲבָרָהֶם וַיִּצְחָק (מח, טו)
"האלוקים אשר התהלכו אבותי"

א] הנפש החיים (א, כא) עומד בדבריו לבאר את לשון המקרא הנ"ל "האלוקים אשר
התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק".

שהנה ידועים דברי חז"ל (קידושין פב, א) שאברהם אבינו קיים את כל התורה כולה הגם
שעדיין לא ניתנה, שנאמר (בראשית כו, ה) "עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי
מצותי חקותי ותורתי". וכן מבואר בחז"ל על שאר האבות ויוסף.

ומדוע קיימו את התורה גם קודם שנצטוו בה.

מִרְן הַגֵּר אֶלְחָנָן וְסֶרְמֵן (ביאורי אגדות סי' ג) מציין לדברי הרמח"ל בדרך ה' (ח"א פרק ד)
שכותב, שבכל מצוה שהאדם עושה יש ב' ענינים: (א) עצם הדבר לקיים את ציווי הבורא
יתברך שציונו לעשות כן. (ב) תועלת ותיקון הנעשה מהמצוה מאחר שלכל מצוה יש טעם.
וכמש"כ הרמב"ן (דברים כב, ו) שמלבד השכר שנותן השי"ת בעד המצות יש בכל מצוה
טעם ותועלת ותיקון לאדם. וכמו כן גם בכל עבירה יש ב' ענינים: (א) עצם הדבר מה
שהקב"ה ציוה שלא לעשותו. (ב) הקלקול והפגם שנגרם ע"י החטא.

ועפ"ז מבאר מוהר"ח (שם) שזו היתה עבודת הצדיקים הראשונים, שקיימו את התורה
הגם שעדיין לא היו מצווים ועושים, מצד שהשיגו בטוהר שכלם את התיקונים הנוראים
הנעשים בכל מצוה בהעולמות וכוחות העליונים והתחתונים והפגמים הגדולים, והחורבן
והריסה ח"ו שיגרמו בהם אם לא יקיימום.

וכותב מוהר"ח, שזהו מש"נ (ה, כד) "ויתהלך חנוך את האלוקים", "את האלוקים התהלך
נח" (ו, ט), וכן מה שאמר יעקב (מח, טו) "האלוקים אשר התהלכו אבותי אברהם ויצחק",
שפי' אלוקים בעל הכוחות כולם והיינו שהשיגו עניני הכוחות כו', וע"פ סדר וענין זה היה
כל אחד מהם מתהלך ומתנהג בכל עניניו כפי שראה והשיג התיקונים העליונים לפי שורש
נשמתו.

*

"שויתי ה' לנגדי תמיד"

בן אולם יש להקשות, דהנה הרמ"א (או"ח סי' א) כותב: "שויתי ה' לנגדי תמיד", זה כלל
גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלהים". וכותב עלה הגר"א שם:

"ובמעלת הצדיקים אשר כו'. כמ"ש "איש צדיק תמים" "את האלהים התהלך נח", וכן
בחנוך, וכן באבות "אשר התהלכו אבותי לפניו", וזהו כל מעלת הצדיקים".

ומבואר ש"את האלוקים התהלך נח" ו"אשר התהלכו אבותי לפניו" - מבאר הגר"א
שהכונה שלא הסיחו דעת רגע מקודשא בריך הוא.

ולכאורה זהו הבנה אחרת מהבנת מוהר"ח הנ"ל. אך נבוא לבאר, שלא רק שאי"ז סתירה,
אלא שהדברים משלימים זה את זה. והוכחה לזה, כי הנה מצינו בדברי מוהר"ח בעצמו
בשער ג' כיסוד דברי הגר"א הנ"ל.

*

מפני מה אין אומרים "אלוקי דוד"

ג] ונקדים בדברי הגמ' בסנהדרין (קז, ב), שמובא שדוד שאל את הקב"ה, מפני מה אומרים
"אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב", ואין אומרים אלהי דוד? כי וענה לו הקב"ה: "אינהו
מינסו לי ואת לא מינסית לי". אמר לפניו רבונו של עולם בחנני ונסני שנאמר (תהלים כו,
ב) "בחנני ה' ונסני וגו'". אמר מינסנא לך ועבידנא מילתא בהך דלדידהו לא הודעתניהו,
ואילו אנא קא מודענא לך דמנסנא לך בדבר ערוה (ואז ניתן לו נסיון של בת שבע ולא עמד
בו).

ועלינו לבאר מדוע לייחד "אלוקי" על אדם, הרי זה תלוי בעמידה בנסיון.

ופתח הדבר מבואר בדברי חז"ל עה"פ (בראשית כח, יג) שאמר לו הקב"ה ליעקב "אני ה'
אלוקי אברהם אביך ואלוקי יצחק", שהגם שלא מצינו במקרא שייחד הקב"ה שמו על
הצדיקים בחייהם לכתוב "אלהי פלוני" משום שנאמר (איוב טו, טו) "הן בקדושו לא יאמין",
כאן ייחד שמו על יצחק לפי שכהו עיניו וכלוא היה בבית והרי הוא כמת ויצר הרע פסק
ממנו. כח

ומבואר, שרק מי שכל חייו עמד בנסיונות אפשר לייחד שמו עליו. והטעם, כי מי שלא
עמד בנסיון, נמצא שאיזה רגע קט הפריד דעתו ומחשבתו מהשי"ת, וממילא לא כל
מחשבתו היתה דבוקה בו. ולכן הגם שחז"ל (שבת נו, א) אומרים ש"כל האומר דוד חטא

¹⁰ הכונה להיות נכלל בכלל שמו של הקב"ה (מה שאמר הקב"ה למשה בסנה (שמות ג, טו) "כה תאמר אל בני ישראל
ה' אלוקי אבותיכם אלוהי אברהם אלוקי יצחק ואלוקי יעקב כו' זה שמי לעולם" יעו"ש ברמב"ן ברבינו בחיי וברקאנטי).
וגם ההזכרה בשמו"ע הוא מכח זה, כמבואר במכילתא (בא פט"ז) שאמרו מנין שאומרים "ברוך אתה ה' אלהינו ואלהי
אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב"? שנאמר "ויאמר עוד אלהים אל משה כה תאמר אל בני ישראל ה'
אלהי אבותיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב" (ויעו"ש בפי' הנצי"ב מש"כ בזה). אבל מצינו שנאמר (מלכים
ב, כ, ה) "כה אמר ה' אלוקי דוד אביך", והרחבנו בזה במקו"א.

¹¹ המהרש"א בסנהדרין מבאר, מה ששאל דוד המע"ה את הקב"ה בחייו מפני מה אין אומרים "אלוקי דוד"? כי ידע
שגם אחרי מותו לא יאמרו "אלהי דוד". וע"ז ענה לו הקב"ה שהם נתנסו כבר בחייהן ולכך אחרי מיתנתן הייתי מייחד
שמי עליהם, אבל אתה שלא מיתניס בחיך לכן ממילא גם במיתנתך לא אייחד שמי עליך. והוסיף הגר"ג רוטמן שליט"א,
דהנה מה שאין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהם כי "הן בקדושו לא יאמין", ודאי לפי המצב הנוכחי היה
אפשר לומר עליהם "אלוקי", אלא שיש חשש שיפלו מדרגתם, אבל דוד ידע שכבר עתה לפי המצב הנוכחי אינו אוחז
בדרגה שאפשר לומר עליו "אלוקי" ודו"ק.

אינו אלא טועה" אלא שביקש לעשות ולא עשה, מ"מ עצם מה שביקש היה איזה רגע קט של הסחת דעת מהשי"ת.

ועפ"ז מבואר היטב שמי שלא עמד בנסיון, נמצא שאיזה רגע קט הפריד דעתו ומחשבתו מהשי"ת, ולא היה כל חייו דבוק כי ה' הוא האלוקים אין עוד מלבדו, ולכן אי אפשר לייחד עליו "אלוקי פלוני". ורק האבות שכל חייהם לא השגוהו על שום כח וענין בעולם כלל, אפשר להגדירם אותם "אלוקי אברהם אלוקי יצחק ואלוקי יעקב", מאחר שלא היה להם שום כח אלוקות אחר.

והדברים מפורשים בדברי הרמב"ן באגרת הקודש (פרק ה) שכותב: "והבן זה עד מאד ותבין ממנו סוד גדול בענין "אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב". כי זהו הסוד שלא היה מחשבתם נפרדת אפילו שעה אחת ורגע אחד מן האור העליון, ונמצאו האבות כעבדים הקנויים לאדון קנין עולם, ולפיכך אמר "אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב". ושם נאמר כי בעת שהיו עוסקים במאכל ובמשתה כו' ובשאר עסקי הגוף דברי תורה מה תהא עליהם, והיתה התשובה כי גם בכל עסקי הגוף כל כוונתם היתה לשם שמים, ולא היתה מחשבתם נפרדת מן האור העליון אפילו רגע אחד".

והנה גם כך מבואר בדברי מוהר"ח עצמו (נפה"ח ג, יג), אחרי שהוא מרחיב ביסודו הנודע של "אין עוד מלבדו", שהאדם שקובע בלבו שה' הוא האלוקים האמיתי ואין עוד מלבדו יתברך שום כח בעולם וכל העולמות כלל, והכל מלא רק אחדותו הפשוט ית' שמו, ומבטל בליבו ביטול גמור ואינו משגיח כלל על שום כוח ורצון בעולם, ומשעבד ומדביק טוהר מחשבתו רק לאדון יחיד ב"ה, כן יספיק הוא יתברך בידו שממילא יתבטלו מעליו כל הכוחות והרצונות שבעולם, שלא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל.

ועל זה מוסיף מוהר"ח: "וזה היה ענין עבודת האבות כל ימיהם, כי המה בנוראות צדקתם וטהרת קדושת לבם, היו מדבקים מחשבתם לרצונו יתברך כל ימיהם בלי הפסק רגע, ובטלו ברצונם כל הכוחות שבעולם ולאפס ותוהו נחשבו אצלם. ולכן זכו גם לנסים נפלאים בשדוד המערכות וצבאיהם כנ"ל. ולכן נתייחד שמו יתברך עליהם להיקרא "אלוקי אברהם אלוקי יצחק כו'" וכאמרו יתברך בעצמו (שמות ג, טו) "אלוקי אבותיכם". ולזה אמרו ז"ל האבות הן הן המרכבה".

ומוסיף: "כי על הרוב בענין השגת האבות מצינו נאמר השם "אלוקים", כמש"נ (בראשית מח, טו) "האלוקים אשר התהלכו אבותי לפניו", "האלוקים הרועה אותי מעודי". וכן אנחנו קוראים אותו יתברך "אלוקי אברהם" כמש"כ לעיל בענין קדושת מדרגתם שלא השגוהו על שום כח וענין בעולם כלל".

הרי שמבואר בדברי מוהר"ח בעצמו, ש"האלוקים אשר התהלכו אבותי לפניו", מעיד שלא הסיחו דעת מקודשא בריך הוא.

וממילא עלינו להבין, איך הדברים משתלבים עם דברי מוהר"ח שביאר שהכונה שקיימו את התורה הגם שלא היו מצוים בה.

איך האבות ידעו

דן וביאור הדברים, דהנה באמת עלינו להבין, מנין ידעו האבות חנוך ונח את פרטי המצות.

וכבר עמד בזה הנתיחה"מ בספרו נחלת יעקב (פר' יתרו) עה"פ "כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע", וכותב: "דהנה אנו רואים דאברהם קיים כל התורה קודם שניתנה, ומנין היה יודע אברהם התורה? אלא ודאי דכל מצוות התורה הן תיקוני הנפש, ולאשר אברהם היתה השגתו שלימה בתכלית, השיג המצוות וקיימם עד שלא ניתנה".

וכ"כ הגר"א (קול אליהו פר' האזינו): "דהנה באברהם אבינו ע"ה כתיב "וישמור משמרת חוקותי ותורת", ומאין ידע זאת. ופירשו המפרשים דאברהם אבינו ע"ה קידש וטיהר רמ"ח אבריו וש"ה גידיו, באופן שכל אבר וגיד השיג את המצוה התלויה בו ולטא היה צריך לקבל את התורה" (ויעו"ש שמבאר עפ"ז את הלשון "עם נבל" ותירגם האונקלוס "דא עמא דקבילו אוריתא ולא חכימו" - שהכונה מה שהוצרכו לקבל את התורה ולא היו במדרגת אברהם אבינו).

נמצא, שרק מכח מה שהם לא הסיחו דעת מקודשא בריך הוא, והיו דבוקים בו, ממילא הם הגיעו לכל השגות לבד לדעת את כל פרטי התורה והמצות.^{כט}

וכפי שכותב מוהר"ח על נח, שהקריב דוקא מן הבהמה הטהורה, כי ראה והשיג הכח והשורש העליון של כל בהמה וחייה איזה מהם כח שרשו מצד הקדושה והקריבה, ואיזה מהם כח נפשה מצד הטומאה והס"א ולא בחר בה להקריבה לפניו יתברך כי לא ירצה.

ונמצא, שהעבודה של האבות היה על ידי שלא הסיחו דעת מהקב"ה, ועי"ז הגיעו לדרגה ולהשגות מעצמם (ודברי הגר"א ונפה"ח בענין "אשר התהלכו" משלימים זה את זה).

ויש לצרף בזה מה שכותב הגר"ש שקאפ בספרו שערי יושר (ה, ב): "דלא יתכן בשום פנים לומר דהענין מה שאנו מיחסים החפץ לראובן הוא מחמת ששמעון מוזהר על פי התורה שלא לגוזלו ממנו, אלא הדבר הוא בהיפוך דאיסור גזילה הוא לאחר החלטת הענין בחוקי גבולי הבעלים. כמו כן נראה, דגם מצות פריעת בעל חוב הוא אחר החלטת ענין החוב על פי דין משפטי, שאם חל על ראובן חיוב תשלומים מסוג חוקי המשפט אז הוסיפה תורה אזהרה ומצוה לשמור לשלם חיובו שחייב על פי חוק המשפטי. ואף דבהשקפה ראשונה הוא דבר תמוה, איזה הכרח וחיוב על האדם יהיה לעשות דבר בלי צווי ואזהרת התורה,

^{כט} ראה בספר תורה אור (פר' ויצא ד"ה אם לא) שכותב: "והנה יעקב אבינו ע"ה לפי שהיה בחי' מרכבה המשיך בחי' צאן ע"י עבודתו וע"י עובדא דמקלות (וכן ע"ז חפירת הבארות שהם המשכות אוא"ס ב"ה במקלות ובארות), כי לפי שהיה במעלה ומדרגה העליונה מאוד מאוד היה יכול להמשיך אוא"ס ב"ה במעשה של עצמו שיהיו כל מעשיו משכן ומכון להשראת אוא"ס ב"ה. אבל אנו אין לנו כח זה אלא במה שמוכן כבר להיות שם המשכת אוא"ס ב"ה דהיינו בבחי' תורה ומצות הניתן לנו כו'. והנה האבות הן הן המרכבה אבל אנו אין לנו כח זה כו" עכ"ד.

אבל כשנעמיק בענין היטב יש להבין ענין זה, דהרי גם החיוב וההכרח לעבודת ה' ולמלאות רצונו יתברך, הוא גם כן ענין חיוב והכרח על פי משפט השכל וההכרה. כמו כן הוא חיוב והשיעבוד ממון הוא חיוב משפטי, שנתחייב על פי דרכי הקנינים, או שחייבתו תורה כנוקים ופדיון הבן וכדומה, ולענין זה בעיני שיהיו קונה וזוכה זכות זה".

ומבואר מדבריו שהאדם אשר משיג ומתבונן בסדר העולם, יגיע לבד למסקנא מכח משפט השכל וההכרה, לעבוד את ה' ולמלאות את רצונו (והארכנו במקו"א, שהגם שהאדם מחוייב מצד השכל לעבוד את ה', עכ"ז הקב"ה משלם גמול כאילו תלוי בידינו הבחירה אם לעבדו או לא).

ומהאמור לעיל נמצא, שלא רק שהשכל מחייב לקיים את רצונו ולעבדו, אלא שכח ההשכל וההכרה בסדרי העולם, יכול האדם לבד מכח דביקותו להגיע לכל ההשגות וסדר תיקוני העולם הזה, איזה פעולה ראוי לעשות בעולם הזה, ואיזה פעולה ראוי להימנע ממנה.

לתגובות: 5322906@gmail.com

להאזנה לשיעורים: 0733-718134

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

"קוה אל ה'"

לישועתך קויתי ה' (מט, יח)

הנה לשון 'קווי' - תקוה' הינו אחד מן עשר הלשונות של בטחון שהביא החובת הלבבות (סוף שער בטחון). וענינו לקוות, לצפות ולייחל לישועת ה'. ובעזה"ת בהמשך נבאר קצת מן הענין.

*

הכל בקווי

איתא במדרש (בראשית רבה פ' צ"ח) וז"ל, "לישועתך קויתי ה' - אמר רבי יצחק הכל בקווי, יסורין בקווי, קדושת השם בקווי, זכות אבות בקווי, תאותו של עוה"ב בקווי. יסורין, הה"ד (ישעיהו כו, ח): "אף אורח משפטיך ה' קוינוך", אלו יסורין. "לשמך" זו קדושת השם, "ולזכרך" זו זכות אבות, "תאות נפש" זו תאותו של עוה"ב. חנינה בקווי (שם לג, ב): "ה' חננו לך קוינו", סליחה בקווי (תהלים קל, ד): "כי עמך הסליחה", מה כתיב בתריה "קויתי ה'", לפי שהיה יעקב אבינו רואה אותו וסובר בו שגאולה מגעת בימיו, כיון שראה שמת מיד אמר לישועתך קויתי ה'", ע"כ.

ופי' העץ יוסף וז"ל, "הכל בקווי, כלומר שאפילו אין האדם כדאי זוכה לכל המתנות בזכות הקווי כדמפרש והיינו בזכות האמונה והבטחון. ועל זה אמר: "לישועתך קויתי ה'", שאפילו לא יהיו כדאים כל כך לגאולה וישועה מ"מ תהיה הישועה בזכות הקווי והבטחון. יסורין בקווי - פי' שעם היות האדם בתוקף הצרה ומדוכא ביסורין יקוה לה' שירחם עליו ויסירם מעליו וכו'", עכ"ל, ועי"ש בכל דבריו הנפלאים בביאור דברי המדרש.

הנה מבואר מדברי המדרש, שיכול כל אחד ואחד לזכות לכל דבר ע"י הקווי, ואפילו אם אין האדם כדאי וראוי. שמה שאדם זוכה ע"י מדת הבטחון אינו תלוי כלל וכלל בזכויות, כדאיתא בדברי המדרש (ילקוט שמעוני תהלים רמז תשי"ט) ז"ל, "רבי אליעזר ורבי תנחום בשם רבי ירמיה - אפילו רשע ובוטח בה' חסד יסובבנו", ע"כ.

*

יכול לקוות לכל דבר

עוד מקור לכך איתא בדברי המדרש (תנחומא פרשת וזאת הברכה): "אמר דוד: רבש"ע, לכל מדות אדם מקוה, אם הוא עני עד שיעשיר, חלש עד שיהיה גבור, חולה עד שיתרפא, חבוש בבית האסורין עד שיתירוהו וכו'", ע"כ. ומבואר שיהודי יכול לקוות לכל מיני ישועות.

*

חובה לקוות לישועת ה'

והגם שמבואר מכל הנ"ל דיכול כל אחד ואחד לזכות לישועת ה' בכל ענין ע"י הקווי, מ"מ חובה מוטלת על כל אחד ואחד לקוות לישועת ה' בעת צרה. שהנה כתב רבינו יונה (שערי תשובה שער ג', אות ל"ב) וז"ל, "כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם, לא תירא מהם (דברים ז, יז-יח). כי תצא למלחמה על אויבך וראית סוס ורכב עם רב ממך, לא תירא מהם (שם כ, א). הוזהרנו בזה, שאם יראה האדם כי צרה קרובה, תהיה ישועת ה' בלבבו ויבטח עליה, כענין שנאמר (תהלים פה, י): "אך קרוב ליראיו ישעו", וכן כתוב (ישעיה נא, יב): "מי את ותיראי מאנוש ימות", עכ"ל. ומבואר מדבריו, דכשיהודי שרוי בצער, אין זו רק הנהגה טובה לבטוח בה', אלא מוטלת החובה עליו להיות בוטח בהשי"ת, ואסור ליהודי החרד לדבר ה' לפחד משום דבר בעולם, "כי ה' אלקיך עמך", וצריך הוא רק לבטוח ולקוות לישועת ה' - כי ישעותו קרובה לבא.

*

צפית לישועה

והנה אחד מן השאלות ששואלין כל אדם בבי"ד של מעלה: "האם צפית לישועה". כאיתא בגמ' שבת (לא, א): "אמר רבא: בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפריה ורביה, צפית לישועה, פלפלת בחכמה, הבנת דבר מתוך דבר", ע"כ.

ועי' במש"כ הבית הלוי (בקו' הבטחון) וז"ל, "ובשעת הדין שואלין לו צפית לישועה פוי אם חכה לישועה ולא נתיאש ממנה והתחזק ממנה, והתחזק בבטחונו בכל פרט שנתחדש עליו", עכ"ל. וע"ע במש"כ הפלא יועץ (ענין צפוי) וז"ל, "ידוע שאחת מן השאלות ששואלים ליום הדין היא צפית לישועה (שבת לא, א), וזהו דבר המסור ללב, שלא די באמור בפה שהוא מצפה לישועה, אלא צריך להיות מצפה לישועה בלב שלם ואמונה שלמה. שכמו שבכל יום אדם מתקרב אל המיתה כך בכל יום ויום מתקרב הגאולה, ואם יתמהמה, נחכה לו כי בוא יבוא בודאי בלי שום ספק. ולא על הגאולה בלבד צריך להיות יושב ומצפה אלא על כל מין צרה שלא תבוא על האדם צריך להיות מצפה, תשועת ה' כהרף עין", עכ"ל. הרי מבואר מדבריהם, שהחובה להיות מצפה לישועת ה', אינה רק כלפי הגאולה העתידה, אלא גם כלפי כל ישועה שצריך האדם, עתיד ליתן את הדין אם קיוה לישועת ה'.

*

קוו ושובו וקוו

איתא במדרש (שוחר טוב, מזמור מ') ז"ל: "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' (תהלים כז, יד), קוה אל ה', וקוה אל ה', תקוה אחר תקוה, חזק ויאמץ לבך, אם קויתם ולא נושעתם, קוו ושובו וקוו. ואם תאמר עד מתי נקוה, כבר כתיב (תהלים קלא, ג): יחל ישראל אל ה' מעתה ועד עולם", עכ"ל. הרי, שאין שום מצב או מציאות בזה העולם שאין לו תקוה, ואם היה מקוה ועדיין לא נושע - וקוה אל ה'! יחזור ויקוה, מעתה עד עולם, עד שיזכה לישועת ה'.

וכעין זה אמרו חז"ל בעינן תפילה (ברכות לב, ע"ב): "אמר רבי חמא ברבי חנינא: אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל שנאמר קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'", ע"כ.

*

להתחזק בבטחון בכל יום

ובהשך הגמ' (שם): "תנו רבנן, ארבעה צריכין חזוק ואלו הן: תורה, ומעשים טובים, תפילה ודרך ארץ. תורה ומעשים טובים מנין - שנאמר רק חזק ואמץ מאד לשמר ולעשות ככל התורה. חזק - בתורה, ואמץ - במעשים טובים. תפלה מנין - שנאמר קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'; דרך ארץ מנין - שנאמר חזק ונתחזק בעד עמנו וגו'.", ע"כ.

וביאר המגיד מדובנא (ספר המידות פרק ה') וז"ל: "אשר על כן אמרו רז"ל (ברכות לב, ב) **ארבעה דברים צריכים חיזוק - ואחד מהם בטחון**, שנאמר קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'", עכ"ל. הרי שכוונת הגמ' בזה שצריך האדם להתחזק בכל יום בתפילה, קאי על מדת הבטחון, שעיקר עבודת התפילה הוא עבודת אמונה ובטחון בהשי"ת כמו שהאריכו בספרים הקדושים. ומטעם זה תפילה בלשון של חז"ל נקרא בלשון "קוה" שהוא אחד מן הלשונות של בטחון. ומדת הבטחון צריכה חיזוק בכל יום.

וכמו שכתב החובת הלבבות (שער חשבון הנפש פ"ג, חשבון ט') בביאור מהותה של תפילה וז"ל, "וראוי לך אחי שתדע, כי כוונתנו בתפלה אינה כי אם כלות הנפש אל האלהים וכניעתה לפניו עם רוממותה לבוראה ושבחה והודאתה לשמו **והשלכת כל יהביה עליו**", עכ"ל. הרי שיסוד של תפילה - הוא ענין הבטחון בהקב"ה. ורק כאשר מגיעים אל ההכרה שאין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים, רק אז יכולים להתפלל כראוי וכנכון. כי אין התכלית של 'תפילה' עבור 'הבקשות', אלא "השלכת כל יהביה עליו".

וכ"כ הרמח"ל ע"ד זה (דרך ה' ח"ד, פרק ה') וז"ל, "והנה הכין הבורא יתברך שמו תקון לזה, והוא מה שיקדים האדם ויתקרב ויעמד לפניו יתברך, וממנו ישאל כל צרכיו, ועליו ישליך יהבו, ויהיה זה ראשית כללי ועקרי לכל השתדלותו, עד שכאשר ימשך אחר כך בשאר דרכי ההשתדלות, שהם דרכי ההשתדלות האנושי, לא יקרה שיסתבך וישתקע בגופניות וחמריות, כיון שכבר הקדים ותלה הכל בו יתברך, ולא תהיה ירידתו ירידה רבה, אלא תסמך על ידי התקון הזה שקדם לה", עכ"ל.

וזוהי עבודת התפילה - להתחזק במדת הבטחון, ולהשליך על ה' יהבו, ולהגיע לידי ההכרה שאין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים.

*

הטעם שנפל המן בכל יום

וזוהו הטעם גם במה שנפל המן בכל יום. כדאיתא ביומא (עו, ע"א): "שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחי: מפני מה לא ירד להם לישראל מן פעם אחת בשנה? א"ל: אמשול לכם משל: למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שיש לו בן אחד. פסק לו מזונותיו פעם אחת בשנה,

ולא היה מקביל פני אביו אלא פעם אחת בשנה. עמד ופסק מזונותיו בכל יום, והיה מקביל פני אביו כל יום. אף ישראל, מי שיש לו ארבעה וחמשה בנים היה דואג ואומר: שמא לא ירד מן למחר ונמצאו כולן מתים ברעב, נמצאו כולן מכוונים את לבם לאביהן שבשמים", ע"כ. הרי, שהסיבה שלא זימן השי"ת לכלל ישראל פרנסתם פעם אחת לשנה שלימה - משום שרצה שיקבילו ישראל פניו בכל יום. ועי"ז נהיה דבקים בו ית', ובוטחים בו באמת. וחזינן מדברי הגמ', שהקב"ה רוצה שכל אחד ואחד יתחזק בכל יום ויום במדת הבטחון, ויסמוך רק על אבינו שבשמים שהוא ית' יפרנסו. ולכן בכל יום אנו צריכין להקביל פניו, ולהתפלל אליו על כל צרכינו.

והנה הק' המפרשים על דברי הגמ', שמהי שאלת התלמידים? הלא מפורש בקרא להדיא הטעם שהמן נפלא בכל יום, כדכתיב (שמות טז, ד): "ולקטו דבר יום ביומו למעון אנסנו הילך בתורתי אם לא". ופי' רש"י (שם) - אם ישמרו המצוות התלויות בו שלא יותירו, ולא יצאו בשבת ללקוט.

וביאר בזה הרי"ף (הובא בעין יעקב) דכוונת התלמידים בשאלתם לרבי שמעון בן יוחי היא, תינח אם היה הקב"ה מצוה על לקיטה שלא ילקטו בבת אחת אלא דבר יום ביומו והיותר ירום תולעים ויבאש, לנסותם הילכו בתורתו אם לא. אבל על ירידת המן קשה, שהיה אפשר להוריד פעם אחת בשנה ויהיה על פני כל הארץ ומשם ילקטו דבר יום ביומו. ועל זה השיבם רשב"י, שהטעם הוא כדי שיקבילו פני אביהם שבשמים בכל יום, ויהיו מכוונים לבם לאביהם שבשמים שיחושו שמא אין המן יורד למחר, עכת"ד. כלומר, שאם היה המן כבר קיים על פני אדמה מיום ליום, ולא היה יורד בכל יום, לא היו מרגישים צורך לבטוח בה' שיפרנסם בכל יום ויום, אבל כיון שהמן ירד בכל יום ויום, הרגישו את הצורך לבטוח בה' בכל יום ויום.

*

לימוד למעשה:

כל אחד ואחד צריך להתחזק במדת הבטחון בכל יום. והאופן להתחזק במדת הבטחון בכל יום הוא בעבודת התפילה, להגיע לידי ההכרה שאין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים. ומי שמקוה לה', הרי בכח הקיווי להביא לאדם ישועות! הכל בקיווי! ואם קוה ועדיין לא זכה לישועה, יחזור ויקוה!

לתגובות: adebstein@gmail.com

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נור אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי

חוליו של יעקב אבינו

וישתחו ישראל על ראש המטה (מז, לא)

פירש רש"י: הפך עצמו לצד שכינה (תנחומא ג'), מכאן אמרו (שבת יב:), נדרים (מ). שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה. ומבואר שיעקב אבינו כבר היה בבחינת 'חולה'.

ולכאורה יש להקשות על זה מדברי המדרש על הפסוק שלאחר מכן (מח, א) "ויהי אחרי הדברים האלה ויאמר ליוסף הנה אביך חולה", שמזה ילפינן שעד חולי זה של יעקב לא בא חולי לעולם, ורק כשתבע יעקב נתן לו הקב"ה, והרי משמעות המקרא שזה היה בזמן מאוחר יותר, שכן בכל מקום שכתוב "אחרי" הוא מופלג, (כדאיתא בב"ר מ"ד ה', והובא ברש"י לעיל ט"ו א'), ואם כן מנין שכבר היה חולה קודם.

עוד קשה, שבגמרא שבת (יב:) ובנדרים (מ). ילפינן דשכינה למעלה מראשותיו של חולה מקרא בתהילים (מא, ד) ה' יסעדנו על ערש דוי, ולפי מה שפירש רש"י קשה מדוע לא למדו זאת מהמקרא כאן. [וכן קשה לשון רש"י שכתב "מכאן אמרו", שכן בשום מקום לא דרשו זאת ממקרא זה. וצריך עיון].

והנראה לומר, דהנה איתא בבבא מציעא (פז). שעד יעקב לא היה חולשא (חולי), עד שיעקב ביקש על כך רחמים, שנאמר ויאמר ליוסף הנה אביך חולה. [וע"ע ברכות (נג). תנ"ה של בית רבן גמליאל לא היו אומרים מרפא בביהמ"ד. פירש רש"י לאדם המתעטש שרגילים לומר אסותא. ובגליון הש"ס להגרע"א שם הביא מפרקי דרבי אליעזר (פרק נ"ב) הטעם שאומרים "אסותא", כי מיום שנבראו שמים וארץ לא היה אדם חולה, אלא אם היה בדרך וכו' עד שבא יעקב אבינו וביקש רחמים וכו', לפיכך חייב אדם לומר בעטישתו חיים, שנהפך המות הזה לאור וכו'. ע"כ].

והתוספות בבבא בתרא (טז:) הקשו מזה על האמור בגמרא שם 'אבן טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו שכל חולה הרואה אותו מיד מתרפא'. הרי מבואר שהיו חולים עוד לפני יעקב אבינו.

עוד יש להקשות, כיצד ניתן לומר שלא היה חולי בעולם עד לימיו של יעקב, והלא מצינו שכבר ישמעאל היה חולה, כמו שכתוב "וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבֹקֶר וַיִּקַּח לְחָם וְחֶמֶת מִיַּם וַיִּתֵּן אֶל הָגָר שֶׁם עַל שְׁכָמָהּ וְאֵת הַיֶּלֶד וַיִּשְׁלַחָהּ וְתֵלַךְ וַתֵּתֶע בְּמִדְבַּר בְּאֵר שָׁבַע" (בראשית כא, יד), ואיתא במדרש (בר"ר נ"ג, י"ג): "ואת הילד, בן כ"ז שנים, ואת אמרת שם על שכמה? אלא מלמד שהכניסה בו שרה עין רעה ונכנסה בו חמה ואכאבית. תדע לך שכן, דכתיב: ויכלו המים מן החמת, שכן דרך החולה להיות שותה הרבה ובכל שעה". וכן הביא שם רש"י, שהכניסה בו שרה עין הרע ואחזתו חמה ולא יכול לילך ברגליו. ואם כן הרי מבואר

שהיה חולי עוד לפני יעקב אבינו. נזו כוונת הגרעק"א בגליון הש"ס להקשות בב"מ פז. שם, וכמו שציין חזקוני שם שכבר הקשה כן].

והנה התוספות בבבא בתרא שם תירצו שני תירוצים:

א', שחולי שבא על ידי מכה אכן היה מעולם גם קודם יעקב, ועל זה מבואר שכל חולה שהיה רואה את האבן טובה שעל אברהם היה מתרפא. היינו מחולי של מכה. נויש להעיר שלפי תירוץ זה עדיין לא מיושב מישמעאל שלכאורה מה שאחזתו חמה אין זה בכלל חולי של מכה. אם לא שנאמר שגם עין הרע של שרה נחשב כ'מכה', כלומר כל דבר שבא בגרמת האדם חשיב כ'מכה'.

ב', עוד תירצו התוספות, שעד יעקב לא היה חולי של מיתה. דהיינו אף שהיו חולים אבל מכל מקום לא מחלת מוות, ויעקב ביקש שיהיה חולי של מוות כדי שיוכל האדם לצוות את ביתו קודם מותו. [כן פירש"י בב"מ שם, אך בסנהדרין (קז: ד"ה בעא) פירש"י כדי שיהא לבניו פנאי לבוא כל אחד ואחד ממקומו, להיות עליו בשעת מיתה, שכיון שרואים שנפל למשכב יודעים שימות ומתקבצין ובאין].

ועל כך כתוב בגמרא בבבא מציעא שם, שעד אלישע לא היו מתרפאין ממחלת מוות, אבל אה"נ שמשאר מחלות שהיו מעולם, היו מתרפאין תמיד.

ולפי זה יתכן שתתיישב גם השאלה של הגרע"א מישמעאל, שכן חוליו של ישמעאל לא היה 'חולי של מיתה', וחולי מעין זה אמנם היה מעולם. נוי"ל"ע בזה, דלכאורה גבי ישמעאל היה נחשב חולי של מוות, וכדכתיב שם 'כי אמרה אל אראה במות הילד', אלא שהמלאך הצילו בדרך נס].

אולם לפי התירוץ הראשון של התוספות עדיין לא תתיישב הקושיה מישמעאל לכאורה, שהרי חוליו לא היה בעקבות מכה, אלא בעקבות עין רעה שהטילה בו שרה?

ונראה לומר, כי שני סוגי מחלות ישנן: ישנה מחלה הנובעת מכך שאחד מאיברי הגוף, או כמה איברים בעת ובעונה אחת - אינם מתפקדים כראוי, בעקבות פגיעה באותם איברים. מחלה מעין זו אמנם עשויה להביא את האדם עד שערי מות, והיא היתה בעולם מאז הבראו, ובכלל זאת בימיו של אברהם אבינו כמובן.

אכן, עד לימיו של יעקב אבינו, לא היתה בעולם חולשה שקודם מיתה. כלומר: עד לימיו של יעקב, אדם שאיבריו לא נפגעו באופן כלשהו - היה ממשיך לחיות בבריאות שלמה עד למותו הפתאומי. על המציאות הזו, שלא אפשרה לבני אדם להעריך לקראת מותם ולצוות את בני ביתם - התפלל יעקב אבינו, ומאז - לפני מותו נחלש האדם, גם אם אינו חולה, כאשר אפיסת כוחות זו - מלמדת אותו כי קיצו קרב, ומאפשרת לו לצוות לבני ביתו מתוך מנוחת הנפש.

ועל פי הדברים נמצא, ששני תירוצי התוספות במסכת בבא בתרא - אחד הם, כלומר: חולי של מיתה - היינו חולי של חולשה קודם המוות, וכמוהו אמנם לא היה קודם לימיו של יעקב אבינו. לעומת זאת חולי שאינו של מיתה, דהיינו: חולי של מכה, כלומר: חולי

הנגרם בשל פגיעה באיבר מאיברי הגוף - אמנם היה בעולם מאז ומעולם, וכפי שמצינו בין השאר אצל ישמעאל, ודו"ק בזה היטב.

ובזה נראה לבאר מה שמוצאים אנו בכל מקום בש"ס, שהחולה הנוטה למות נקרא בשם: "שכיב מרע", כאשר על פי האמור יתבאר מושג זה מלשון: מי ששוכב בשל הרגשה רעה, דהיינו: לא בעקבות פגיעה מסויימת באיבר מאיבריו - אלא בעקבות הרגשה רעה הקודמת למיתה ומבשרת עליה. אכן, כמובן, אין הכוונה לומר כי מי שנוטה למות בשל מחלה כלשהי אינו נדון כשכיב מרע לכל העניינים המבוארים בש"ס, אולם מאחר ועיקר החולי שקודם מיתה הינו חולי של "שכיב מרע" - נקטו חז"ל הקדושים לשון זו, ופשוט.

ומעתה נוכל ליישב מה שהקשינו ברש"י כאן שלמד מהפסוק "וישתחו ישראל על ראש המטה" ששכינה למעלה מראשותיו של חולה, והרי זה כתוב עוד לפני הפסוק "הנה אביך חולה", שממנו למדו חז"ל שביקש על חולי, ועוד שאלנו שבגמרא שבת (יב:) ובנדרים (מ.) ילפינן דשכינה למעלה מראשותיו של חולה מקרא בתהילים ה' יסעדנו על ערש דוי, ולפירוש רש"י אמאי לא למדו זאת מהאי קרא.

ואולם לפי מה שנתבאר יש לומר, דאה"נ שגם קודם לכן היה יעקב חולה, אולם עדיין לא בחולי של מיתה, ורק לאחר מכן היה חולה במחלת מוות.

ולכן הגמרא בשבת ונדרים לא למדה ששכינה למעלה מראשותיו של חולה מן הפסוק כאן בפרשת ויחי, כי כאמור כאן עדיין לא היה חולי של מוות, ואם כן עדיין אין ראייה ששכינה למעלה מראשותיו של חולה אף בחולי שלפני המוות, ורק מן הפסוק "ה' יסעדנו על ערש דוי" שמייירי במפורש על חולי של מיתה דהיינו "ערש דוי" למדנו שגם בחולה שכזה שכינה למעלה מראשותיו.

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים

יעקב שלימא

בסליחות מצלינן: רחמנא אידכר לן זכותיה דיעקב שלימא, ומבואר דרק יעקב נקרא בתואר שלימא ולא שאר האבות. וכן מצאנו בזה"ק בכמה מקומות שיעקב נקרא בתואר יעקב שלימא (עי' זוה"ק פ' בראשית לט. ופ' וישב קפד. ופ' תרומה קמג: ועוד). וצ"ב מדוע זכה יעקב דווקא בתואר זה.

ולכאוי' יש לבאר, דכיון שנאמר על יעקב איש תם יושב אהלים, ותם הוא לשון שלם, וכן הוא בזה"ק (פ' ויקרא דף יב:): ויעקב איש תם, גבר שלים, שלים לעילא ושלים לתתא. וכ"כ בזה"ק (פ' תרומה דף קעה:): יעקב קדישא שלימא כמה דאוקימנא דכתיב (בראשית כה) ויעקב איש תם ישב אהלים, וכו', דתנינן מאי איש תם כתרגומו שלים, ע"ש. וכן מצאנו שיעקב נולד מהול וכמ"ש באדר"נ (ב' ה'), וכ' המפרשים דלכן נקרא איש תם (כלי יקר שם). וכן מצאנו ביעקב שנאמר בו: ויבא יעקב שלם (לג יח), ודרשו חז"ל בגמרא (שבת לג:): שלם בגופו, שלם בממונו, שלם בתורתו. ולכן נקרא יעקב שלימא.

ועוד נראה להסביר כיון שיעקב אבינו היתה מיטתו שלימה שלא נמצא בזרעו שום פסול (שהש"ר רבה ג' ח'), ואמרו בגמ' שבת (קמו.): עד שלשה דורות לא פסקה זוהמא מאבותינו, אברהם הוליד את ישמעאל, יצחק הוליד את עשו, יעקב הוליד שנים עשר שבטים שלא היה בהן שום דופי. ולכן נקרא יעקב שלם כיון שהיתה מיטתו שלימה.

אמנם כיון שנתבאר בד' רבותינו, שיעקב אבינו הוא זכה להשלים את תיקונו של אדם הראשון, והוא תיקן את כל הג' עבירות שעבר עליהם אדם הראשון, והוא גמר את התיקון שנתקן ע"י שלשת האבות הק' אברהם יצחק ויעקב, א"כ י"ל דלכן נקרא יעקב שלימא כיון שהשלים את התיקון של כל הג' אבות.

והא לך לשונו הקדושה של רבנו האור החיים הק' (במדבר טז א): דע כי כשברא ה' את האדם, ברא נטע אחד שבו כלולים כל ענפי הקדושה, וכשחטא ונפגם נפגמו כל הנשמות שהיו תלויים בו וכל שיצאו ממנו פגומים היו, עד שיצתה נפש אברהם אבינו ונתלבנה באמצעות עשר נסיונות ונתברר הפסולת בישמעאל ויצתה נשמת יצחק ונתלבנה בעקדה, ונתברר הפסולת בתגבורת האש הוא עשו ויצתה נשמת יעקב בלא שום דופי, והוא מה שהעירונו רז"ל במאמרם (ב"מ פד.) שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם קדמאה עד כאן. פירוש שלא היה בו פסולת כאדם קודם שחטא. עכ"ל.

וכ"כ עוד האור החיים בפ' האזינו עה"פ (לב ח) בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם, וזה לשונו: וכשחטא אדם הראשון ונתערב רע בטוב חזרו להיות יוצאים מהולדת אדם הראשון גם נפשות רעות עד שיצאה נפש אחת טהורה שבה כלולות כל הנשמות הקדושות ונתברר האילן הטוב מחדש וזה הוא יעקב אבינו עליו השלום, ולזה אמרו (ב"מ פ"ד א) שופריה

דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם קדמאה והבן הדברים. עכ"ל הקדושה. וכ"כ עוד בבראשית (פרק מט פ"ג).

והנה אמרו רז"ל: (ילקוט שמעוני פ' לך לך רמז עז) וז"ל: לא היה אדם עוטש וחיה אלא בכל מקום היתה נפשו יוצאה, בין בשוק, בין בדרך, עד שבא יעקב אבינו ובקש רחמים על הדבר ואמר, רבש"ע אל תקח נפשי ממני עד שאצוה על בני ונעתר לו שנאמר ויאמר ליוסף הנה אביך חולה. וכ' בס' שפתי כהן עה"ת (פ' ויחי עה"פ הנה אביך חולה) וז"ל: ואם תאמר למה לא שאלו לא אברהם ולא יצחק. סוד הענין הוא, שיעקב הוא סוף גלגולו של אדם, ואם ימות האדם בלא חולי ילך ויתרעם על אדם הראשון, לומר שהוא היה סיבת המיתה לעולם אבל כשיחלה ויצטער מחמת חוליו ישאל מיתה בכל יום עתה אין לו תרעומת שאומר לו אתה שאלת המיתה. והובא בס' מדרש תלפיות (מע' יעקב).

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר',

קרית ספר

קבורה אצל אבותיו

וַיֵּצֵאוֹתֶם וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם אֲנִי נֶאֱסָף אֶל עַמִּי קְבְּרוּ אֹתִי אֶל אֲבֹתַי אֶל הַמַּעְרָה אֲשֶׁר בְּשָׂדֵה עֶפְרוֹן הַחֲתִי (מט, כט)

כל צוואת יעקב אבינו לבניו אחרי שגמר לברך אותם היתה רק על ענין הקבורה, לקבורו בקברות אבותיו, וכמה פעמים מצאנו כן בתורה, בבראשית (טו טו) ובמלכי יהודה (כגון במלכים א טו כו, כב נא, ועוד) ובשמואל (ב יט לח) "ואמות בעירי עם קבר אבי ואמי" ועוד שם (ב לב, כא יד) ובשופטים ח לב. לא ובמכות (יא:): אמרו דמת קודם שמת כ"ג מוליכין עצמותיו אל קברי אבותיו.^ל וע"ע בעלי תמר על הירושלמי (מועד קטן פ"ב סוף ה"ד).

ובטור וש"ע (יו"ד שסג) נפסק שלא מפנים מת מקבר, אף לא מקבר בזוי למכובד, "ובתוך שלו אפילו ממכובד לבזוי מותר, שערב לאדם שיהא נח אצל אבותיו". והוא מירושלמי במו"ק (שם) כדמציין הב"י. וביארו הש"ך והט"ז דלתוך שלו היינו לקברי אבותיו, והוא מוכרח מעצם המימרא דלתוך "שלו" מותר כדי שינוח "אצל אבותיו", הרי ש"שלו" אינו מה שקנה בחייו אלא קברי אבותיו.

והאור שמח (אבל פי"ד הט"ו) הביא כמה מקורות לדין זה, דבספרי שופטים (סימן קפח) איתא "לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים בנחלתך כו", מנין למוכר קבר אבותיו שעובר בל"ת, ת"ל לא תסיג גבול רעך". ובבכורות (נב:): דקבר משפחתו גנאי הוא שיקברו אחרים, ופגם משפחה הוא. ובנפל אמר בספרי דאינו עובר, משום דסבר כרשב"ג (תוספתא אהלות פט"ז ה"ו) דאין לנפלים דין תפיסת קברות, משום דאין לו נחלה וכתוב בנחלתך כו', ורבנן פליגי וסברי דאית ליה תפיסת קברות (סנהדרין מח.) ובר"ש אהלות סוף פרק ט"ז. ובנדה (נז.) דכותים דרשי הך קרא דנפל אין טעון קבורה דאין לו נחלה. ועיקר איסור פנוי המת והעצמות מקבר שנקבר ברשות הוא מקרא ד"אל תסיג גבול רעך" כבגמרא בנדה שם. ובספרי פ' בהעלותך (פ"כ) דריש קרא דיחזקאל (מז כג) "והיה בשבט אשר גר, הגר אתו שם תתנו נחלתו, אם אינו ענין לירושה תנהו ענין לקבורה, ניתן לגרים קבורה בארץ ישראל, היינו דאף דהם לאו בני נחלה בא"י גם להם ניתן קבורה, ואיכא משום לא תסיג גבול רעך

^ל וצ"ע טובא מה האריך והרחיב שם היכן המקום ומי קנהו ומה מעלתו, כמו שנאמר (ל-לב) "במערה אשר בשדה המכפלה אשר על פני ממרא בארץ כנען אשר קנה אברהם את השדה מאת עפרן החתי לאחוזת קבר. שמה קברו את אברהם ואת שרה ואת שמה קברו את יצחק ואת רבקה ואתו ושמה קברתי את לאה. מקנה השדה והמערה אשר בו מאת בני חת". אטו לא ידעו בניו כל זה, ועוד דבלא"ה רצה להיקבר אצל אבותיו, א"כ מאי איכפת לן מעלת המקום. ^{לז} ובנחמיה (ב ג) קרה לירושלים "עיר קברות אבותי", והוא ודאי אומר דרשני אטו זו כל מעלת עיר הקודש והמקדש. ^{לב} ואולי שם שאני, דערי מקלט ותחומיהן שנתנו ללויים לא נתנו לקבורה (שם יב.). רק רוצח גלי רחמנא שם תהא קבורתו, אבל כשמת כ"ג אסור להשהותו קבור בערי מקלט, דלחיים נתנו, ולא עדיף מהלויים אדוני העיר דלא היו רשאים להקבר שמה, וכיון שמחויבין להוציאו כבר קוברין אותו בקבורת אבותיו.

קבורה אצל אבותיו

כו". והחת"ס (יו"ד שלא) מוכיח מב"ב (קיב). לגבי פינחס, שאם קנה את קברו בדמים חוזר ביובל "ונמצא צדיק קבור בקבר שאינו שלו", הרי שיש מעלה להיות קבור בשלו. ואולי זהו נמי הטעם שמת מצוה קונה מקומו (ב"ק פא.), דלא סגי שנקבר אלא גם צריך להיות קבור במקום "שלו" ולכן "קונה" מקומו שבזה הוי שלו.

עולה מכל הנ"ל דקבורה שייכת ב"נחלה" ומזה משתלשלים כל דינים הנ"ל, איסור מכירת קברי אבות, והנידונים גבי קברי נפלים וגרים, וצ"ב למה הוא כך, ומה איכפת לנשמות היכן הגוף נרקב ונאבד.

ובאמת שבבראשית רבה (מהדו' אלבק, פצ"ו ל) שאלו כן "הגוף מה אכפת לו, מה ראו אבות העולם להתחבט על הקבורה", ור' שמעון בן לקיש מיישב "ארץ שמתיה חיים תחילה לימות המשיח", הרי שהוא מצד קבורה בארץ ישראל, וכן נראה בתנחומא (בובר, ויחי ו), וא"כ אינו ענין לקבורת אבות.

ומציינים בזה גם לספר חסידים (סימן תנ) "ברזילי הגלעדי אמר (ש"ב יט לח) אמות בעירי כי הנייה יש למתים שאוהביהם הולכים על קבריהם ומבקשין על נשמתן טובה, ומטיבים להם באותו עולם. וגם כשמבקשים מהם הם מתפללים על החיים, וכלב בן יפונה נשתטח על קברי אבות", וא"כ הוא רק היכא שאוהביו מבקשים על נשמתו.

אלא שהעירוני לכל ההלכות המשתלשלות מכח כבוד הקבר או האיסור לבזותם, לא מבעיא ההלכה הידועה שאין לקיים שם מצוות משום לועג לרש (או"ח כג ג, מה א), או שאין לקבור צדיק ליד רשע (יו"ד שסב ס"ה), שקצת מובן שעניינים רוחניים יטרידו מנוחתם אף שהם נעשים ליד גופם הגשמי, אבל גם אין לנהוג שם קלות ראש וזלזול גשמיים (יו"ד שסח ס"א) או לקבור שונאים זה ליד זה (שסב ס"ו), ולא רק בתחילה כשהמת קיים אלא גם אחר אלפי שנים יש לנהוג כבוד בקברים ולהיזהר מבזיונם, הרי שגם לפי פשוטם של דברים נשאת זיקה בין המת לקברו לעולם.

וממילא י"ל שכלפי אותה זיקה מתנהגים עם הקבר כאילו הוא חי, ולכן יש להיזהר בכבודו ולא לבזותו אף בפרטים גשמיים.^{לג} וגם אפשר לבאר בזה הנחת רוח שיש למת בקבורת אבותיו, אחרי שכלפי הקבר דיינינן ל' כחי ובחיים חיותו ודאי ניחא ל' בחברתם, א"כ ערב לו להיות נח אצלם. וצ"ע.

ב. ומכאן אולי האיסור המבואר בפוסקים שלא לבקש מהמתים אלא מהש"י שיתן עליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר,^{לד} וכי מי שידרוש אל שאר דומם עובר באיסור הא אינו אלא שוטה, עכ"פ היכא שלא חושב שהם אלוקות,^{לה} א"כ למה בקברים איכא איסור. אלא

^{לג} ויש להעיר ממנהג ישראל מדורי דורות, שקוברין גדלי ישראל בחלקות המיוחדות להם, ולא אצל משפחתם.
^{לד} מהרי"ל הל' תענית סי"ח, הובא בא"ר תקפא סקל"ט ופמ"ג שם א"א טז, מחצית השקל ומשנ"ב שם סוף הסימן, ועי' ב"ח יו"ד ס"ס ריו. וראה בזה להלן.
^{לה} ואמנם בירמיהו (ב כז) הוכיח לישראל על שאמרו לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתנו, אבל פשוט שכוונת היתה לע"ז וכדאיתא נמי ביבמות מח.:

לאו דאיכא דרגה מסויימת דדיינינן לי' כחי וכאן נמצא כאן היה ולכן שייך לבקש ממנו, וצריך לאסור זאת אטו דורש אל המתים.

ג. ובמחנה אפרים (זכיה ומתנה לא) הביא מהרשב"א ז"ל (סי' שע"ה) דמי שזיכה מעות למת על ידי חברו כדי לקנות לו מצבה, זכה המת, והביא ראייה מסנהדרין (מח.). מותר המת ליורשיו. וכן דייק מרש"י בגיטין (יג) שאם זיכה לפלוני והתברר שמת אינה זכיה משום דהוי "זכיה בטעות", משמע דיש זכיה למת דאי לאו הכי תיפוק ליה שאין קנין למת. ואמנם המחנ"א דן בראיית הרשב"א שאינו משום זכיה למת אלא משום שנתבזה המת כשגבו על שמו. וגם מביא מהרי"ף והרמב"ם והטור הרא"ש במו"ק והרשב"א ספ"ק דגיטין שפירשו בנידון הנ"ל משום שאין קנין למת. אבל עכ"פ מהרשב"א ורש"י נראה שיש זכיה למת, ואיזה בעלים הוא משמת, הא נעשה חפשי מקניינו ולא במותו יקח הכל.

ולחנ"ל הדברים יבוארו שבענייני קבורה דיינינן לי' כחי, ולכן אית לי' אף זכיה וקניינים. וכן מדוייק בלשון הרמ"א (חו"מ ס"ס רי) "המקנה דבר למת, כל שהוא לצורך קבורתו וכבודו, קנה", הרי שלא בכל דבר איכא קנין למת אבל במה שלצורך "קבורתו" אית לי' קנין.

ובהערות הגרי"ח סופר שליט"א וברכת משה על המחנ"א, מציינים לב"ח (חו"מ ער"ה ס"ד) והגר"ח פלאג"י (גנזי חיים א קטו) דארבע אמות של אדם קונות לו היינו אפילו במת. ולחי' הגר"ש שקופ (ב"מ כט סק"ו) שהביא לשון הגמ' ביבמות (סו) "קניא מיתנא", וממסכת שמחות שהובאה בטור (יו"ד שמט) "כל המציע כלים מן המת הרי זה גוזל את המתים", וכן שם "כל מה שהמת זוכה בו אסור בהנאה", וכתב כנ"ל דמש"א אין זכיה למת הוא בדבר שאין לו צורך אבל בתשמישי המת כמו תכריכין שאני. ומזכיר דבריו בב"ק שאף שייך במת דין בעלים בכל דבר הצריך לו, ואף גר שמת שנעשין נכסיו הפקר הוא בגלל שאינו צריך להם, ואילו יצוייר שצריך להם נשארים שלו.

ובאמת אפש"ל דיש קניינים מדרבנן, וא"כ גם קנייני מת הם תקנות דרבנן לקיום העולם, אף שאין בהם עצם הסברא של קניינים, אך לא נראה כן מכל הנ"ל שהם תקנה למתים אלא הוא מאותו הטעם שהחיים זוכים גם המתים זוכים, וצריך לביאור הנ"ל שלגבי קבורה דיינינן לי' כחי. [ואמנם אפש"ל שקנין ובעלות אינן חלות החלה באדם, שחפץ זה קנוי לו והוא בעליו, אלא הנהגות שחפץ זה שייך לבעלים אלו [אם בשביל קיום העולם או סברא אחרת], ומשכך אפשר להמשיך לנהוג בהם גם גבי מתים, ואין ראי' להנ"ל. ל"ן]

¹⁰ הב"ח שם כתב, דהא דתיקון רבנן דארבע אמותיו קונות לו לאדם בכל מקום (ב"מ י). כי היכי דלא ליתו לאינצויי, כל שכן שהמת קונה לו נכסיו תוך ארבע אמותיו לקבורה כו'. ותו שהרי מת תופס ד' אמות לקריאת שמע (ברכות יח.) כל שכן שזוכה במה שתוך ד' אמות לקבורה. ותו דאיכא הכא אינצויי ביתר שאת, שאלו באין ומבזבזין נכסיו ואחרים יתחייבו לקברו, והתורה אמרה (משלי ג יז) דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום.

הנה כתב בזה כמה וכמה סברות, וזה כשלעצמו צ"ב למה הירבה בסברות, שנראה דמצד א' מוכרח אצלו שכך הוא אבל מצד שני אין סברא אחת פשוטה המניחה את הדעת. עוד יש להבין שסיים במאי דפתח דד' אמות הוא דלא ליתי לאנצויי. וצ"ל דבתחילה כוונתו רק מעין ק"ו, שאם כלפי חי גרם טעם זה להקנות לו ד' אמותיו כ"ש במת שחיוב

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת ויחי

מז, כט: ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף.

הרמב"ן פירש שהוא בשנה האחרונה לימיו, כי הרגיש בעצמו אפיסת הכוחות ויתרון החולשה ואיננו חולה, אבל ידע כי לא יאריך ימים.

ובאור החיים הקדוש כתב על זה ואין דבריו ז"ל נראין כי כמה ימים יחיה אדם אחר שיתחיל להחלש. וכתב דיש לומר כי הרגיש מהדברים אשר יארעו לאדם קודם מותו על דרך אומרם ז"ל בספר הזוהר (ח"א ריז, ב) **כי שלושים יום קודם מותו מעבירין ממנו הצלם**, ומעשה הובא שם שראה רשב"י ר' יצחק שעבר צלמו ממנו, והגם כי ידיעה זו מושללת מבני אדם, הצדיקים מרגישים ויודעים כל דבר רוחני.

ומצוה ליישב דעת הרמב"ן. ואולי יש לומר שזה **כענין לב יודע מרת נפשו**, ואע"ג דאיהו לא חזי מזלו חזי, וכמו שהרמב"ן שם מסיים גבי ויקרבו ימי דוד למות **דידע בנפשו כן**, ולא מחמת אפיסת הכוחות לחוד.

*

מז, כט: ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים.

פירש"י **שסופה להיות עפרה כינים ומרחשין תחת גופי**, ושאין מתי חוץ לארץ חיים אלא בצער גלגול מחילות, ושלא יעשוני מצרים עבודת כוכבים.

מה שכתב רש"י "סופה להיות כינים ומרחשין תחת גופי", הקשה בלבוש האורה **שהרי בגושן לא היה כינים מפני שהיו בה ישראל כמו שכתב רש"י גבי מכת ברד והוא הדין לכל המכות וכל שכן בארון**, אלא דכל זה חשש יעקב באומרו "אל תקברני במצרים" פירוש אם

קבורה דאורייתא יגרום זאת, וא"כ רק בסוף נתן הטעם עצמו דלא לאינצויי ואינה חזרה לטעם הראשון. וממילא גם מש"כ בטעם הראשון שחיוב קבורה מדאורייתא, אינו טעם נוסף אלא חיזוק והסבר לק"ו. אלא שעצם הק"ו צ"ב, נהי דחיוב מדאורייתא אלים מחיוב מסברא, מ"מ מי יימר שלגבי דין זה דקנין ד' אמות אזלינן בתר חומר הדבר ולא בתר הצורך, ולגבי קבורה סגי בזה שתיקן יהושע שמת מצוה קונה מקומו אבל מהכ"ת שגם בגלל יקנו לו ד' אמותיו, וגם נימא שהוא חיוב המוטל על הציבור לקיים מצוותם אבל מהכ"ת שהוא מוטל על ממונו של מת. נואינו סותר מאמרם "למה לי קרא סברא הוא" דהתינח היכא שהסברא מחייבת רק דבר אחד, אבל הכא דאתי לאינצויי אין הכרח ממנו לתקן שד' אמות של כל יקנו לו, לכן זה הוי דרבנן, מלבד שעל עצם המימרא שסברא כדאורייתא אפשר אינו כפשוטו ממש].

ומה שהוכיח מק"ש ודאי צ"ב, התם אינו מחמת ש"זוכות" לו דאי"צ לזכיה, ורק דמיקרי "בפניו", אבל מאי מוכח משם לדיני קנין. ובאמת דלדברינו שנחשב כחי, יש שייכות גמורה ביניהם, דהא דיש לו זכויות וקניינים הוא מאותו טעם שנוהגים בו כבוד ולא מקיימים מצוות בפניו, אך צ"ע אם הב"ח מסכים עם זה. ובאחרונה יש להבין מה הוסיף הפסוק "דרכיה דרכי נועם" וגו', הא ר"ל דאיתא להאי תקנה כמו בד' אמות של חי, וכי שם סמכו לה להאי קרא. אלא שזה לא קשה כ"כ די"ל שכל תקנות כה"ג הם באמת על סמך האי קרא גם כשאינו מפורש בכל מקום, ועי' בהכי איתמר (יבמות טו.) בענין "דרכיה דרכי נועם" וגו'.

יקברוהו במצרים עצמה ולא בארץ גושן ושם עתיד להיות עפרה כינים והוי צער למת מזה. ומה שאמר אח"כ ונשאתני ממצרים וכו', כלומר שמא תאמר א"כ תקברני בגושן, גם זה לא תעשה אלא ונשאתני ממצרים, והאי "מצרים" רצה לומר ארץ גושן שם היה והוא הדין בכל חו"ל, אלא איידי דהזכיר תחילה במצרים אמר עכשיו נמי במצרים דהא עכ"פ גושן בארץ מצרים הוא עכ"ד. ואתי שפיר ממה שנתקשו המפרשים בזה וימותק עפמש"כ ברוקח [סוף ויגש ד"ה בארץ מצרים] דסתם הלשון "מצרים" [ולא ארץ מצרים] לא משמע בכל המלכות רק בצוען במקום עיר המלוכה אשר היו בצוען שריו [ישעיה ו] עכ"ל. א"כ הכא נמי יעקב חשש שירצה יוסף לקברו בצוען במקום עיר המלוכה כראוי לאבי המלך וגדולתו הרמה.

ומה דפרש"י שלא יעשוני מצרים עבודה זרה, פירש בצידה לדרך הטעם שחשש לזה כיון שפסק הרעב משבא יעקב למצרים ועלה הנילוס לרגליו. בב"ר ומדרש אגדה הוסיפו שכשם שנפרעין מן העובדין כך נפרעין מן הנעבד שנאמר ובכל אלוהי מצרים אעשה שפטים [שמות ב, יב].

*

מט, טו: וירא מנוחה כי טוב.

רש"י ראה לחלקו [היינו לתת ליששכר] ארץ מבורכת וטובה להוציא פירות. וצריך ביאור מהו "ראה לחלקו", וכי בדידיה הדבר תלוי, הלא הארץ נחלקה על פי הגורל ואורים ותומים. ועכ"פ נראה ברש"י שפירש הקרא כפשוטו על חלק טוב בגשמיות העולם הזה. אולם בב"ר [צח, יב] דרשו וירא מנוחה כי טוב, זו התורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם, ואת הארץ כי נעמה, זו התורה ארוכה מארץ מידה, ויט שכמו לסבול, עולה של תורה עכ"ל.

ופירש בהעמק דבר [בהרחב דבר אות א] דאדם אחרי שעמל בתורה נקרא "מנוחה" משום שהנפש מרגעת ונוח לה מזה העמל, לא כעמל של הליכות העולם שאין מרגעת הנפש, ומנוחה מלשון נחת עיין שם.

*

מט, כז: בנימין זאב יטרוף בבוקר יאכל עד ולערב יחלק שלל.

ותירגם אונקלוס בארעא תשרי שכינתא ובאחסנתיה יתבני מקדשא, בצפרא ובפניא יהון מקרבין כהנא קורבניא, ובעידן רמשא יהון מפלגין מותר חלקהון משאר קדשיא. מבואר דמפרש דזאב יטרוף הוא על הקרבת הקרבנות. וכן מצינו ענין זה שהמזבח נמשל לזאב בגמ' בסוכה [נו, ב] שמרים בת בילגה קראה למזבח לוקוס, ופרש"י דלוקוס הוא לשון זאב ביווני, וצריך ביאור למה נמשל המזבח לטריפה של זאב.

והנה טריפה עניינה חטיפה וכמו שכתב רש"י כאן [שפירש הכתוב על מעשה דפילגש בגבעה שחטפו בנות ישראל], וכ"כ רש"י ריש פרק טרף בקלפי דטרף היינו חטיפה, וצריך ביאור איזה ענין של חטיפה יש במזבח.

והנה קיי"ל דהמזבח מקדש גם את הפסולים ואם עלו לא ירדו, ומבואר דהמזבח מקדש גם דברים שאינם כשרים להקרבה מצד עצמם, מ"מ ע"י שעלו חל עליהם דין הקרבה והמזבח אוכלן. ויש לומר דלכך נקרא אכילת המזבח טריפה, כיון שהוא חוטף לאכול גם דברים שאינם ראויים לו מצד עצמם.

וכן במכילתא פרשת יתרו איתא זכור ושמור, זכור מלפניו ושמור מלאחריו, מכאן אמרו מוסיפין מחול על הקודש משל לזאב שהוא טורף מלפניו ומלאחריו, היינו דהוספת קודש על החול הוא דומה לטריפה דזאב.

ומבואר דטריפת הזאב הוא משל ללקיחת דבר שמצד עצמו אינו ראוי לו, כמו שהחול מצד עצמו אינו קודש ומוסיפין אותו לקודש, וזה כמו שביארנו שהענין שהמזבח מקדש גם את שאינו כשר למזבח מצד עצמו דומה לטריפת הזאב. [מהגר"ח פיינשטיין שליט"א]

*

מט, כח: כל אלה שבטי ישראל שנים עשר.

בבית אלקים להמבי"ט [שער היסודות פרק מח] כתב ויעקב היו לו י"ב שבטים וכולם צדיקים ושלמים ממלא כל אחד מקום אביו, אין זאת כי אם שהעולם מיוסד עליהם בהיותם נגד י"ב מזלות כמו שנזכר, ולכן נקראו "שבטים" מלשון שבט מושלים [ישעיהו יד, ה], כי כמו שהמזלות מושלים בעולם כן השבטים, כי הראשון שנקרא שבט הוא יהודה כמו שכתוב לא יסור שבט מיהודה והוא שבט מושלים, ואח"כ נאמר דין ידן עמו כאחד מיוחד בשבטי ישראל כל אלה שבטי ישראל שנים עשר, הרי שהם זורעם הם מושלים בעולם צדיק מושל ביראת אלקים.

עוד הוסיף: ולרמוז ענין צדקת בני יעקב נקראו שבטים ונקראו מטות, כי הם מטה מוסדה ומטה עוז ותפארה לבית ישראל להיותם נשענים על זכות המטות איש על מטהו, וכולם על זכות כולם לבל יגיעם רעה ויהיו ניצולים מכל מיני רעות המתרגשות לבוא בעולם בזכות המטות. ונקראו שבטים לנקום נקמת השם במרעים המכבידים עול סבלם על שכמי ישראל, כי זכותם הוא שבט לגו כסילים ופוקדם בשבט פשעם ובשבט עברתם, כי מקול ה' יחת אשור ובזכות כל שבטיכם.

ותמצא כי נקראו בני יעקב בשם מטות בתורה יותר ממאה פעמים, ובנביאים וכתובים יותר משמונים פעם, ושבטים נקראו בתורה יותר מל' פעם, ובנביאים וכתובים כמו ק"י פעם, לסיבה שתתבאר בע"ה. ויעקב אבינו ע"ה לא קראם אלא שבטים כדי שינקמו ישראל משונאיהם בזכותם, דין ידן עמו כאחד שבטי ישראל, והראשון שנקרא שבט הוא יהודה לא יסור שבט מיהודה, וכן הוא הראשון שנקרא מטה בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה, כי המלכות יוצא ממנו, ועל ידי אימת שבט מלכותם ינקמו ישראל משונאיהם ומהמריעים אותם.

*

נ, יב: ויעשו בניו לו כן כאשר ציום.

פירש"י ומהו כאשר ציום, מה שכתוב אח"כ "וישאו אותו בניו" ולא בני בניו וכו'. יש להעיר דא"כ ה"ז שונה משאר דוכתי, שהתורה מקדימה להזכיר את הציווי לפני העשייה ואח"כ נאמר שעשו כמו שנצטוו, ולא שהמקור היחיד לציווי נלמד משעת העשייה. שוב ראיתי במדרש לקח טוב דמה שנאמר לעיל [מט, כט] "ויצו אותם ויאמר אליהם אני נאסף אל עמי קיברו אותי אל אבותי וגו' ", זה קאי על הציווי הזה האריך ישאו את מיטתו עיין שם. א"כ כאן שפיר נתפרש בעשייה הציווי שנאמר קודם לכן.

*

נ, טו: ויראו אחי יוסף כי מת אביהם, ויאמרו לו ישטמנו יוסף וגו'.

בתנחומא [יו] איתא שבעת שחזרו השבטים מקבורת אביהם הלך יוסף לברך על אותו הבור שהשליכוהו אחיו בתוכו ברוך המקום שעשה לי נס במקום הזה, וזה לשון המדרש רבי יצחק אמר הלך והציץ באותו הבור. אמר רבי תנחומא הוא לא נתכוין אלא לשם שמים, והם לא כן אלא לו ישטמנו יוסף. ופירש ביפה תואר שנתכוין לשם שמים לברך במקום שנעשה לו נס. ובתורת משה לחת"ס דקדק במאי טעו האחים שחשדו את יוסף ולא דנוהו לכף זכות שהיה לו לברך במקום שעשה לו נס, עיין שם.

ובפשוטו נראה ליישב דמלשון השו"ע [ריח, ד] הרואה מקום שנעשה נס וגו' משמע בפשוטו שאם רואה מברך ואין ענין לילך דוקא לשם כדי לברך. וכן בשע"ת שם סק"ב הביא כתב בסולת בלולה מדברי זוהר ושל"ה "מי שנעשה לו נס, טוב וראוי שבו ביום יתבודד בכל שנה להודות ולשמוח ולספר קצת מהנס", ולא כתב שילך למקום הנס ויברך שם ברוך שעשה לי נס במקום הזה, משמע דאינו אלא רשות בלבד. ואילו יוסף הלך לאותו הבור כדי לברך ולא שנודמן שם, וכלשון התנחומא ראו שהלך, לכן חששו האחים שמא יש עדיין בלבו עליהם.

ובדרך שיחה [ח"א סימן ריא] כתב בשם מרן הגר"ק זצ"ל דבחז"ל איתא שעבר יוסף על הבור משמע שניגש להסתכל בו, ובשביל הברכה סגי גם בראיה מרחוק.

ובשערי תשובה [ריח, א] הביא שו"ת מהריט"ץ [ח"א סימן פז] מי שנעשה לו נס בעליה והוא דר למטה ואינו עולה בעליה, אם לאחר ל' יום עולה בעליה צריך לברך במקום מיוחד בעיניו, אף שגוף העליה היה רואה בהיותו דר למטה עכ"ל. והמעייין בתוך התשובה יראה שכתב עוד, תדע דהא אחז"ל במדרש שיוסף הצדיק כשהלך עם אחיו נפנה מהם לעמוד על פי הבור ובירך ברוך שעשה לי נס במקום הזה, ואז אמרו אחיו לו ישטמנו וגו', וא"כ מדאיצטריך יוסף הצדיק לפנות מאחיו ולא בירך שם בחשאי דרך הילוכו משמע דבעינן ממש במקום, וא"כ מכל שכן עליה שחולקת רשות לעצמה ומקום לעצמו מקרי.

פניני עיון בפרשת ויחי

ושמעתי להעיר דראייתו מיוסף הצדיק צריכה ביאור, דמנלן דהיו עוברין שם דרך הילוכם, והלא קברו את יעקב אביהם במערת המכפלה שהוא בעיר חברון בדרומה של א"י, ואילו שכם ודוּתן שמכרוהו משם הם בצפון, וכ"כ בספר כפתור ופרח. וא"כ היה צריך לילך במיוחד לשם, ולא היה יכול לברך בחשאי דרך הילוכו כדי שלא ירגישו האחין בזה.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל'

ושא"ס

על פי דרכו

"ניסינו את הכל. ביקשנו, דיברנו, הסברנו, וגם צעקנו, גערנו, התרענו, הענשנו. אך הוא לא מוכן לקום לתפילה בזמן", אמר לי האבא המיואש, שבנו מגיע לישיבה לפחות חצי שעה אחרי שסדר א' מתחיל.

"אתה בטוח שניסיתם הכל?" - אני תוהה - "מה הוא אוהב במיוחד?"

"הוא אוהב מאד כסף..." השיב האב.

"אז תציעו לו חמישים שקל על כל שבוע שהוא מגיע בשבע ורבע לתפילה והוא מסכם בכתב לפחות חצי מהשיעור היומי..."

"חמישים שקל בשבוע?" - הזדעק האב המופתע - "האם זה חינוכי לשלם לבחור כסף כדי שיבוא להתפלל בזמן?"

"לא לכולם זה חינוכי. לבן שלכם - כן..."

*

אָרוֹר אָפֶם כִּי עָז וְעִבְרָתָם כִּי קִשְׁתָּהּ אַחֲלָקֶם בְּיַעֲקֹב וְאֶפְיָצֶם בְּיִשְׂרָאֵל (מט,ז).

ופירש רש"י: "אין לך עניים וסופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון, ושבטו של לוי עשאו מחזר על הגרנות לתרומות ומעשרות."

ה"אור החיים" הקדוש מסביר שענין זה של "אחלקם ביעקב", בא כדי "לקרר את עוז הרתיחה" של שמעון ולוי. בספר "כמוצא שלל רב" הביא בשם זקנו, המחנך רבי יעקב קלמנוביץ' זצ"ל, שיעקב אבינו הכיר את תכונות בניו, שמעון ולוי, ולכן פעל כדי לקרר את עוז הרתיחה שלהם. יעקב תיקן את סערת רוחם בכך שהפנה את בני שמעון לכהן כמלמדי תינוקות ואילו בני לוי חיזרו על הגרנות. מלמד תינוקות חייב להיות מתון וללמד בישוב הדעת ובנחת. שאם לא כן - אף אחד לא ימסור לו את בנו כדי שילמד אותו תורה. לכן הוא מוכרח להתגבר על רתיחתו הפנימית ולהיות מתון ורגוע עם תלמידיו. בני שבט לוי חיזרו על הגרנות, כדי לקבל תרומות ומעשרות. אם יהיו הם כעסנים, לא ירצו להתעסק איתם ולא יתנו להם מאומה, ולכן יהיו מוכרחים לשכך את מידת הכעס שלהם...

אי אפשר לחנך את הילדים או התלמידים באותה מתכונת. לכל אחד תכונות ונתוני פתיחה משלו. אחד יכול לשבת שיעור שלם ולהקשיב, לשאול ולדון, ואילו השני חייב להתאוורר קצת מידי פעם בחוץ. אותה הערה עצמה יכולה לבנות בחור אחד ולהרוס בחור אחר. כל ילד או בחור הוא עולם שלם בפני עצמו, עם כישורים משלו, תנאי סביבה ומשפחה שונים. גם בתוככי המשפחה עצמה עלינו להבין ממי ניתן לדרוש לשבת ליד

שולחן השבת מ'שלוש עליכם' ועד לאחר ברכת המזון ומי זקוק להפוגה באמצע. מי יכול להיות 'שר הפנים' ולסייע בעבודות הנקיון וסידור הבית ומי זקוק דוקא להיות 'שר החוץ' ולסייע בקניות מחוץ לבית. אי אפשר לדרוש מכולם את אותם הדברים, כי -כפי שחזר ושינן המשגיח הגה"צ רבי שלמה וולבה זצ"ל, בשיחות רבות ששמענו ממנו- המסילת ישרים פותח את ספרו במילים "יסוד החסידות ושרש העבודה התמימה הוא שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו", חובתו הפרטית שלו, בעולמו הפרטי והמיוחד שלו.

*

מעשה בבן ישיבה כשרוני, שהוחלט להעבירו למקום לימודים אחר, בגלל זילזולו התמידי בסדרי הישיבה ובכך שהתנהגותו משפיעה לרעה על יתר הבחורים.

ואז, בסייעתא דשמיא, זיהיתי אצלו כשרון כתיבה נדיר. ניגשתי אליו והצעתי לו שידפיס קונטרס קטן בענייני פורים. הבחור הסכים והחל לכתוב כמה ענינים ו'חבורות'. ישבנו יחד, ליבנו את הדברים והוא הוציא מתחת ידו קונטרס נפלא. ניגשתי אז לאחד מגדולי הדור זצ"ל, סיפרתי לו שאותו בחור זקוק לעידוד רב וביקשתי בשבילו הסכמה בכתב. ההסכמה הלבבית ניתנה בחפץ לב, הבחור הדפיס את קונטרסו במאה עותקים, התגובות היו חמות ונפלאות, ומאז, ועברו הרבה שנים, הוא לא מפסיק ללמוד בהתמדה, להוציא ספרים תורניים משובחים וללמוד, ללמוד וללמוד...

לפעמים חמישים שקל, מחמאה טובה או דירבון להוצאת קונטרס, יכולים להפוך עולמות.

*

אפלויות בין בחורים. האמנם?

האמת היא שבכל מהלך הברכות, שבירך יעקב אבינו את בניו, אנו רואים כיצד מחנך דגול יודע ומבין שלכל בן מתריסר ילדיו ישנו אופי ותכונות שונות מאחיו, וממילא כל אחד זקוק לחיזוק ולברכה מיוחדת משלו. כל מחנך טוב בכל מוסד חינוכי, חיידר או ישיבה, מתייחס באופן שונה לכל אחד מתלמידיו. נכון, ישנם כללי התנהגות בסיסיים שצריך לאכוף אותם על כולם, ללא הבדל בין תלמיד לתלמיד, אך כשאתה באמת מכיר את נפשות תלמידיך, אתה "מעגל פינות" לאחד ומקפיד יותר עם השני.

לפני תקופה התלוננו הבחורים בישיבה, בה אני מלמד, על "אפלויות" ביחס לכמה מהתלמידים. חייכתי חיוך גדול והרמתי את הכפפה. "אני מוכן לשוחח אתכם על הנושא, אבל בתנאי שלא יזכירו כאן שמות, ושהשיחה תתנהל בבגרות ובענייניות".

הבחורים הסכימו, אני התרווחתי על הספסל בניחותא ואמרתי להם: "אציג בפניכם סדרת מקרים ואתם תענו לי בכך ולא. בסדר?".

"בסדר", אמרו כולם...

"אתם רמי"ם בישיבה. השעה 11 וחצי בבוקר, אתם מוסרים שיעור בתוך סוגיה קשה והנה שני בחורים, ראובן ושמעון, נרדמו לכם מול העיניים. ראובן הוא בחור ממשפחה מצויינת.

יש לו הורים אוהבים ושתי אחיות קטנות, שכבר ישנות כשהוא שב אמש הביתה. הוא אכל ארוחת ערב שניה בבית, תוספת טעימה שאמא הכינה לו, התעסק בתחביבים שונים והלך לישון מאוחר, סתם כך, כי הוא מרח את הזמן. כמובן שבחור שהולך לישון אחרי חצות, הוא קם מאוחר.

לעומתו, שמעון צריך לנסוע לביתו בשני אוטובוסים. גם כשהוא מגיע הביתה, הוא נאלץ להמתין שעה וחצי עד שאחיו הגדולים יכנסו למקלחת והם גם רבים איתו עד שהוא נרדם על כל מיני שטויות והבלים. הוא הלך לישון אתמול מאד מאוחר, עצבני ומדוכדך, ובבוקר הוא קם מוקדם, נסע בשני אוטובוסים כדי להגיע לישיבה בזמן, ולכן הוא כעת עייף. והנה, שניהם נרדמו בשיעור. האם נראה לכם הוגן להתייחס לשניהם אותו הדבר, רק כדי שלא יהיו אפלויות?..."

"בודאי שלא", השיבו כולם, כל בחור בסגנונו.

"מצוין. נעבור למקרה אחר. יש בחור שאם אתקשר לאבא שלו ואספר לו שבנו מתנהג שלא כשורה, אבא שלו יחנך אותו כמו שצריך וירומם אותו. לעומתו יש בחור שאם אתקשר לאביו ואספר לו שהוא מתנהג שלא כשורה, הוא יתן לו מכות חזקות ואולי גם יכריח אותו לישון מחוץ לדלת. האם לדעתכם אני צריך להתקשר לשני האבות?"

"לא, שהרב לא יתקשר לאבא הזה שירביץ לו", הם ענו, מבינים היטב את הנקודה שניסיתי להעביר להם.

"ואם יש שני בחורים. אם אגיד לאחד ללכת הביתה- הוא יעצור בדרך וילך להשתובב עם חברים רעים מהשכונה, ואם אגיד לשני ללכת הביתה- הוא פשוט ילך הביתה וישב עם ספר ביד. האם דין שניהם שווה? האם אני יכול להגיד לבחור ללכת הביתה, בידיעה שהוא יתדרדר מבחינה רוחנית בעקבות כך?"

"ברור שכל מקרה לגופו"... השיבו כולם.

"אז ברור שהצגתי כאן שלש מקרים מאד קיצוניים. אבל האמת היא שאני מאד משתדל לדעת מה קורה אצל כל אחד בבית, מה יקרה אם הוא יעבור למוסד חינוכי אחר, והאם הוא עצבני לאחרונה כי יש לו במשפחה מקרה עצוב או מסובך. אני מכיר אתכם ויודע שבחור פלוני יכול להשיג בקלות מאה במבחן השבועי, ואם הוא זילזל וקיבל רק שמונים, מבחינתי זה מחדל. לעומתו, החברותא שלו מסוגל להגיע לשמונים אחוזים, ואם הוא קיבל שמונים במבחן, מבחינתו- הוא בעצם קיבל מאה אחוז. כי שמונים אחוזים שלו בדף המבחן, שווים אצלו למאה אחוזי מאמץ. אני יכול להתקשר לאבא של בחור אחד פעמיים בשבוע, כי אבא שלו יכול לתרום לעלייתו וטוב שהוא יתעדכן בתכיפות על עלייתו או ירידתו של בנו, ומנגד, לאבא של בחור אחר אתקשר הרבה פחות, או בכלל לא, כי אין לו שום שליטה על התנהגות בנו ושיחת הטלפון הזאת רק יכולה לקלקל. ושוב, אלו רק כמה דוגמאות".

הבחורים הנהנו בראשם וראיתי בעיניהם שהמסר נקלט.

הוספתי: "אבל גם מחנך מעורה ומתעניין, לא תמיד יודע הכל. אז אם ידוע לכם שחבר שלכם נמצא כעת במערבולת, כי, למשל, נולד לו תינוק פג והוריו נמצאים כל הזמן בבית חולים. כי, למשל, יש לו מריבה גדולה עם ההורים שלו, בגלל הגיל ה"טיפש-עשרה" הנודע לשמצה, או בגלל שאין לו חברותא, ועוד אלף סיבות שיכולות לגרום לו להיות פחות רגוע-פשוט תיידעו אותי. אתם חברים טובים? אם כן, תעדכנו אותי עם משהו רע עובר על מישהו".

*

חנוך לנער על פי מזלו

הגר"א (משלי כב, ו) כותב שתכונות האדם נקבעות לפי מזלו ולא ניתן לשנותן כלל. אמנם, למרות שאי אפשר לשנות תכונות נפש, אך אפשר לכוונן לבחור בטוב או ברע.

וכך כותב הגר"א ז"ל על הפסוק "חֲנֹךְ לַנֶּעַר עַל פִּי דְרָבּוֹ גַם כִּי יִזְקֵן לֹא יִסּוּר מִמֶּנָּה": "חנוך גו' כשהוא עוד נער ואז גם כשיזקין לא יסור, והעניין כי האדם אי אפשר לו לשבור דרכו, כלומר מזלו שנולד בו, כמו שאמרו חז"ל "האי מאן דבצדק- יהיה גבר צדקן" וכו'. וכשנולד במזל רע אז ע"ז ניתנה הבחירה ביד האדם שיוכל לאחוז במזלו לאיזה דבר שירצה, להיות צדיק, רשע או בינוני, וכמ"ש במסכת שבת "האי מאן דבמאדים יהיה שופך דמים, אמר רב אשי או מהולא או טבחה או ליסטים". וזכר אלו השלשה, לפי שמזלו מורה שיהיה שופך דמים, אך בבחירתו יוכל לבחור האם להיות מהולא והוא צדיק שעושה מצות עשה, או טבחה- הוא בינוני, או ליסטים והוא רשע שופך דמים".

הגר"א ז"ל מסביר שחז"ל בחרו דוקא בשלש דוגמאות אלו, של מוהל, טבח ורוצח, כדי להמחיש לנו שלמרות שהאדם נולד במזל רע, כמו הנולד במזל מאדים שתכונתו מכריחה אותו להיות שופך דמים, יכול הוא לבחור להיות צדיק- להיות מוהל המקיים מצות עשה של ברית מילה; להיות בינוני- טבח, או להיות גנב ורוצח. נכון, תכונת מזלו חייבה אותו להיות שופך דמים, אך הוא בוחר האם להשתמש בתכונתו כדי להיות צדיק, בינוני או רשע.

חז"ל מספרים שכשהגיע דוד לפני שמואל הנביא, כדי שימשחנו למלך, ראה שמואל שדוד הוא אדמוני- "אדמוני, כאילו שופך דמים, וכיון שראה שמואל את דוד אדמוני, דכתיב "וישלח ויביאהו והוא אדמוני, נתיירא ואמר אף זה שופך דמים כעשו. אמר לו הקב"ה: 'עם יפה עינים', עשו מדעת עצמו הוא הורג, אבל זה מדעת סנהדרין הוא הורג".

הגר"א כותב שלפי מזל לידתו של דוד, שנולד בזמן מזל מאדים, היתה בו תכונה לשפוך דם. אך דוד השתמש בתכונותיו הטבעיות לטובה וניצל את תקיפותו למלחמה נגד אויבי ה'. אך שאול המלך נולד מכח מזלו עם תכונה טבעית של מידת הענוה, אך הוא בחר להשתמש בענוותנותו הטבעית לרעה ולא עמד איתן נגד רצון העם, ולכן נענש בכך שהמלוכה ניטלה ממנו ועברה לדוד.

לאור זאת מסביר הגר"א שכל אדם נולד עם תכונות טבעיות הטמונות בו לפי כח מזל לידתו, ועל המחנך להכיר ולהבין את תכונותיו המיוחדות של הנער, איתם נולד ע"פ מזלו,

ולחנכו בכך שינתב את תכונותיו לטובה, ואז גם כשהנער יתבגר ויזקין, ימשיך הוא להשתמש בתכונותיו לאפיקים חיוביים. אך מחנך (שאינו מכיר בכך שלא ניתן לשנות את תכונות הנער, שנטבעו בדמו ובלבבו ע"פ מזל לידתו, אלא רק לנתבם לאפיקים טובים) שינסה לשבור את תכונות הנער ולעוקרם ממנו, אולי יצליח הוא בכך כעת, באופן זמני, בזמן שהנער מחויב לציית לו מתוך פחד ויראה, אך כשיוסר עול המחנך מכתפי הנער, ישוב הוא לתכונותיו המולדות ויתכן שישתמש בהן לרעה.

אי אפשר לחנך את הילדים או התלמידים באותה מתכונת. לכל אחד תכונות ונתוני פתיחה משלו. אחד יכול לשבת שיעור שלם ולהקשיב, לשאול ולדון, ואילו השני חייב להתאוורר קצת מידי פעם בחוץ. אותה הערה עצמה יכולה לבנות בחור אחד ולהרוס בחור אחר. כל ילד או בחור הוא עולם שלם בפני עצמו, עם כישורים משלו, תנאי סביבה ומשפחה שונים. גם בתוככי המשפחה עצמה עלינו להבין ממי ניתן לדרוש לשבת ליד שולחן השבת מ'שלום עליכם' ועד לאחר ברכת המזון ומי זקוק להפוגה באמצע. מי יכול להיות 'שר הפנים' ולסייע בעבודות הנקיון וסידור הבית ומי זקוק דוקא להיות 'שר החוץ' ולסייע בקניות מחוץ לבית. אי אפשר לדרוש מכולם את אותם הדברים, כי -כפי שחזר ושינן המשגיח הגה"צ רבי שלמה וולבה זצ"ל, בשיחות רבות ששמענו ממנו- המסילת ישרים פותח את ספרו במילים "יסוד החסידות ושרש העבודה התמימה הוא שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו", חובתו הפרטית שלו, בעולמו הפרטי והמיוחד שלו.

*

אופיו של יעקב, אופיו של עשו

את הדברים הבאים לא הייתי מעיז לעולם לכתוב. אך כתב אותם גאון המחשבה הרש"ר הירש (בראשית פרק כה). אמנם קטע מעט ארוך, אך חשוב ויסודי. ואלו דבריו הנוקבים, העוסקים ביחסם של יצחק ורביקה ליעקב ועשו:

"בשום מקום לא נמנעו חכמינו מלגלות חולשות ושגיאות, קטנות כגדולות, במעשי אבותינו הגדולים; ודוקא על - ידי כך הגדילו תורה, והאדירו את לקחה לדורות. אף כאן, הערה אחת שלהם מרמזת לנו, כי הניגוד העמוק שבין נכדי אברהם מקורו העיקרי היה - לא רק בתכונותיהם - אלא גם בחינוכם הלקוי (בראשית רבה סג, יד). כל עוד היו קטנים, לא שמו לב להבדלי נטיותיהם הנסתרות, תורה אחת וחינוך אחד העניקו לשניהם, ושכחו כלל גדול בחינוך: "חנוך לנער על פי דרכו" וגו' (משלי כב, ו). יש לכוון את החניך בהתאם לדרכו המיוחדת לו בעתיד, ההולמת את התכונות והנטיות הרדומות בעמקי נפשו, וכך לחנך אותו לקראת המטרה הטהורה, האנושית והיהודית כאחת. התפקיד היהודי הגדול אחד ויחיד בעיקרו, אך דרכי הגשמתו רבות ורבגוניות, כריבוי תכונות האדם, וכרבגוניות דרכי חייהם.

כאשר נקבצו בני יעקב לשמוע את ברכת אביהם, והלה ראה בהם את שבטי ישראל שלעתיד, לא ראה רק כהנים ומורי הוראה; הנה עמד שם שבט הלוייה ושבט המלוכה, שבט

הסוחרים, שבט האכרים, שבט הלוחמים; עמד שם לנגד עיניו העם כולו, על כל סגולותיו הרבגווניות, ועל כל דרכי התפתחותו; את כולם הוא ברך, "איש אשר כברכתו ברך אתם" (בראשית מט, כח), איש איש כסגולותיו המיוחדות לו. כי ברית ה' הכרותה עם אברהם, חפצה באומה בריאה, שלמה ורעננה; מטרתה לבנות חיי - עם שלמים על כל צורותיהם הרבגווניות, על - מנת לכוון אותם אל התפקיד הגדול האחד: לשמור דרך ה' לעשות צדקה ומשפט. הכוח והאומץ, לא פחות מהמחשבה והרגש, ימצאו שם את גיבוריהם העובדים לה', ובמקצועות שונים יקיימו כולם את התפקיד הגדול של הכלל.

דוקא משום כך - "חנוך לנער על פי דרכו", חנכהו למטרה הגדולה האחת על פי דרכו המיוחדת לו, בהתאם לעתיד הצפוי לו מנטיותיו. המושיב את יעקב ועשו על ספסל לימודים אחד, ובאותם הרגלי החיים מחנך אותם כאחד לחיי לימוד ומחשבה, - מובטח לו שאת האחד מהם הוא מקלקל. יעקב ישאב ממעיין החכמה בחפץ גובר והולך, ואילו עשו רק יצפה ליום, בו ישליך מאחורי גבו את הספרים הישנים, ויחד אתם תעודת חיים גדולה, שהכיר אותה רק באופן חד - צדדי, ובדרך שמעצם טבעו הוא סולד בה".

ממשיך הרש"ר הירש זצ"ל וכותב: "אילו העמיקו יצחק ורבקה לחדור לנפש עשו, אילו הקדימו לשאול את עצמם, היאך יכולים גם האומץ, הכוח והגמישות הרדומים בנפש עשו - היאך יכולים כל אלה להטות שכם לעבודת ה', כי אז "הגיבור" שלעתיד לא היה הופך ל"גיבור ציד", אלא ל"גיבור לפני ה'" באמת. יעקב ועשו, על כל נטיותיהם השונות, היו נשארים אחים תאומים ברוחם ובדרך חייהם; עוד מראשית היתה חרבו של עשו כורתת ברית עם רוחו של יעקב; ומי יודע איזה שינוי היה צפוי לקורות הימים על ידי כך. אך לא כן היה: "ויגדלו הנערים", רק משגדלו הנערים והיו לגברים, הופתעו הכל לראות, כי אלה אשר מרחם אחד יצאו, ויחד נתגדלו, נתחנכו ולמדו, היו כה שונים בטבעם ומנוגדים במעשיהם.

כדרך שביעקב - איש תם היא התכונה, ואילו ישב אהלים - משלוח היד, כן גם בעשו: איש ידע ציד מציין את התכונה, ואילו איש שדה - את משלוח היד.

"צוד" קרוב ל"סוד", וכבר עמדנו על כך בענין נמרוד, שעשו נראה כיורשו הרוחני. "סוד" - תכנית שאדם טומן בחובו, עד בוא עת הביצוע; "צוד" - ביצוע אותה תכנית מתוך התגברות על כל הקשיים. מדרכו של הצייד, שהוא מופיע בתכלית התמימות, אך בסתר לבבו חורש מזימות להשחית. כל עיקרו - עשיית נכלים, ובשטח אחר: דיפלומטיה. עשו היה בקי בציד, ידע את אמנות השליט בעצמו, השם מארב ומצפה לשעתו. אותה דרך חינוך, שרמזנו עליה לעיל, שהיתה כה מנוגדת לעצם טבעו, רק דחתה את טבעו האמתי, וכפתה עליו את הסבלנות, המצפה לשעת הכושר; שיטת חינוך זו רק פיתחה את הנטיות הללו, והן שעשו אותו ל"איש שדה". דוקא משום שאנסו אותו להיות חובש את "ספסל בית המדרש", דוקא משום כך הוא מאס עכשיו בכל, והיה כולו בחוץ.

לעומתו היה יעקב "איש תם", אדם המכיר רק כיוון אחד, וכולו מסור אליו, שכל הויתו תמה ואחידה. בתום לבבו ביקש למלא את התפקיד, המסור לבן יצחק ולנכד אברהם,

ומשום כך היה ל"ישוב אהלים", לאדם שמקום פעולתו בחברה האנושית, ובתוכה מקיים תלמוד ומעשה, - כדרך שגם לאחר מכן - "יעקב קראו בית" (מדרש תהלים פא, ב): בתוך החברה האנושית הכיר והורה את הגילוי העליון של ההנהגה האלוקית".

*

מה עובר על הבחורצ'יק?

שכני היקר הרב משה היין, העוסק בהצלת נוער מנשירה, מספר: "בחור נפלא איבד לפתע את הטעם בלימוד ואפילו הפסיק להתפלל. מדובר היה בבחור ברמה לימודית גבוהה, שנהנה מהלימוד והיה לו טעם מצוין בלימוד. אם היינו מטפלים בו בדרכים רגילות, מרה היתה אחריתו. אבל אנחנו "חפרנו" קצת לעומק וגילינו שהבחור סבל מקשיים חמורים ביותר בבית, מאז ומעולם. הבעיה החמורה טופלה והבחור שב לאיתנו, חי בלימוד, מתעניין, מתווכח ועמל על הסוגיות.

"איש חינוך התקשר אלי וסיפר לי בבהלה שמצאו אצל בחור מצוין הלומד אצלו, עיתון חילוני מתחת המיטה. המחנך היה היסטרי. מדובר בבחור מצוין, בן עליה משכמו ומעלה, והנה שוד ושבר. עיתון חילוני. הצעתי לו להמתין מעט לפני שיגיב ושיחקור היטב את הענין. "אם יש לו עיתון חילוני אחד, מסתבר מאד שתמצאו בקרוב גם את העיתון הבא", אמרתי לו. סוף הסיפור היה שבחור אחר קינא בו ובהצלחתו ופשוט הטמין לו מלכודות בצורת עיתונים חילונים", מספר הרב היין. "אם לא הכרתי את הסיפור מכלי ראשון, לא הייתי מאמין למשמע אוזני".

הרב היין ממשיך ומספר, ממחיש לנו מהשטח כיצד כל ילד ובחור זקוקים לטיפול וחינוך אישי. "היה בן ישיבה שלא השקיע בלימודים. הצלחתי לגרום לו לשנן את תלמודו ולערוך מבחן מסכם שנערך בישיבה. הציון שלו היה 40%. אך בעצה אחת עם המשגיח, העלנו לו, מבלי שידע, את הציון ל-80%. הבחור הופתע מהצלחתו הכבירה ומאז הוא חייב לקבל ציונים דומים. הוא לא מסוגל לרדת מרמת הציונים אליה הגיע והוא ממשיך ומקבל 80%-95%, והפעם באמת... הבוחן אמר לי שהמבחנים שלו כל כך טובים ובהירים, עד שהוא משתמש בו כאינדיקציה לשאר המבחנים".

"טיפולתי בבחור עם דימוי עצמי נמוך ביותר, שהגיע לו בגלל היותו מגמגם. כיון שלא ניתן לגמגם בשירה ומוזיקה, ביקשתי מהישיבה בה הוא לומד שיציעו לו לשמש כבעל הקורא של הישיבה. ההצעה התקבלה והדבר גרם לו להגברה משמעותית בבטחון העצמי. הדימוי העצמי הנמוך שלו נעלם".

והרב היין ממשיך ומספר: "בחור ישיבה נפלא התמכר לסרטים, ה' ירחם וישמור. כל מאמצי הצוות החינוכי להסיר ממנו את התאוה המחרידה הזאת, עלו בתוהו. הצעתי לצוות הישיבה להצמיד לו, כאתגר, חברותא עם בעל תשובה. החברותא יצאה לדרך ובעל התשובה עשה את העבודה. הוא, שהגיע היישר מהעולם החילוני הגס, טרח להסביר לו בצבעים חיים את כל הסחי והמיאוס במגזר החילוני. הבחור נשבה בקסמו של החברותא שלו ושניהם לומדים, לומדים ולומדים. את הסרטים הוא שכח מזמן..."

"לאחרונה הפנו אלי בחור ישיבה מבוגר, שהצליח בכל נושא בעולם, חוץ מלשבת וללמוד. הוא אירגן את כל חיי הישיבה, ההסעות, חדר האוכל, הקמפים ועוד. אמרתי לו: "אם אתה כזה מוצלח, בכל נושא ובכל פרויקט שאתה מרים- כך את עצמך כפרויקט"...

כך שוחחתי איתו רבות והנה הוא מתקשר אלי לא מזמן ומספר: "קבעתי לעצמי חברותא בסדר א' בכולל אברכים הסמוך לישיבה. יש לי אברך, בוגר הישיבה, ושנינו "עושים שטייגען" חזק מאד. את שני המכשירים הסלולריים שלי אני משאיר בישיבה"...

חושבני שהדברים מדברים בעד עצמם.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

ראיות שהרבה קדמונים סברו ששיעור מיל הוא 18 דקות

פְּעוּד פְּבֵרַת אֶרֶץ לְבַא אֶפְרָתָה (מח, ז)

פירש רש"י: "כברת ארץ. מדת ארץ, והם אלפים אמה כמדת תחום שבת, כדברי רבי משה הדרשן". ועי' ברש"י ורמב"ן בפרשת וישלח (לה טז) שכתבו מידות אחרות, עכ"פ כאן פירש רש"י שהוא שיעור מיל, ואמרתי לברר דבר בענין שיעור הזמן של הילוך מיל, הנוגע לזמני עלות השחר וצאת הכוכבים ועוד כמה גופי תורה.

כתב התה"ד (סי' קס"ז וסי' קכ"ג בהגהה) ששיעור מיל הוא "רביעית שעה וחלק עשרים מן השעה" (18 דקות), וכתב דזהו לפי חשבון מהלך אדם ביום בינוני עשר פרסאות ויום בינוני הוא י"ב שעות. ועל פי דבריו נפסק בשו"ע (או"ח סי' תנ"ט) וברמ"א (או"ח סי' רס"א) ששיעור מיל הוא "רביעית שעה וחלק עשרים מן השעה".

והבינו האחרונים דס"ל לתה"ד שהי"ב שעות ביום בינוני הם מעלות השחר עד צה"כ, כי בסוגיא בפסחים צ"ג ע"ב מבואר דמהלך י' פרסאות הוא מעלות השחר עד צה"כ, ותמהו עליו שזה נגד המציאות, כי המציאות היא שביום בינוני יש 12 שעות מהנץ עד השקיעה, אך מעלות השחר עד צה"כ יש יותר, ולכן כתבו החק יעקב ועוד אחרונים ששיעור מיל אינו 18 דקות אלא 22.5 דקות¹.

וכן בביאור הגר"א סי' תנ"ט ס"ב השיג בחריפות על דברי התה"ד, ובתחילה כתב כדברי האחרונים ששיעור מיל הוא ג' שמיניות שעה (22.5 דקות), אמנם בסוף דבריו שם כתב הגר"א פירוש חדש ומאיר עינים בסוגיא דפסחים שם (דלא כרש"י והר"ח ועוד), שלפי אותו

¹ ובספר שלום יהודה (להגר"א פלצינסקי זצ"ל) רצה לחדש שכוונת התה"ד לשעה גדולה של 72 דקות, אך מרן החזו"א דחה את דבריו בתוקף, שפשוט שכל מקום שהזכירו הפוסקים שעה כוונתם לשעה רגילה של 60 דקות, שהרי לא באו לסתום אלא לפרש (וכתב שהאומר שלא כיונו לשעה שוה 'אומר על יום שהוא לילה ועל עץ שהוא אבן'), ויש להוסיף שגם במקומות אחרים בתה"ד עצמו ברור שסתם "שעה" שלו היא שעה שוה, שהרי בתה"ד סי' קכ"א כתב: "בשנת העיבור שהיום מאריך בגבולינו, שבסוף ארבע עדיין כמו ג' שעות עד חצות", וזה לא שייך כלל לפי שעות זמניות, וכן הוכיח בספר זמנים כהלכתם מדברי התה"ד סי' קס"ז שנשאל שם: 'מרגלא בפומיה דאינשי, שצריך הבשר לשהות במלח שעה אחת, יש שום סמך או ראייה על זה?', ובתוך תשובתו שם כתב: "כמהלך מיל דהיינו חלק שלישי שעה פחות חלק ל' מן השעה", ובודאי שם כוונתו לאותה שעה שהזכיר השואל שהיא השעה ש"בפומא דאינשי".

ומלבד זה כבר האריך הרב זלמן קורן שליט"א (בנספח לשו"ת תשב"ץ מכון ירושלים ח"א, ובנספח ללקט יושר מהדורת מכון ירושלים) שמדברי התה"ד סי' א' וסי' קכ"א מבואר שלשיטתו המושג "שעות גדולות" לא קיים כלל, אלא שיטתו שכל השעות שבדברי חז"ל הם רק שעות שוות, וסבירא ליה שזמן ק"ש הוא עד ג' שעות מתחילת היום (כגון: אם הנץ ב6:40 סוף זמן ק"ש ב9:40, ואם הנץ ב5:40 סוף ק"ש ב8:40), וזמן תפילה הוא עד ד' שעות מתחילת היום, וזמן מנחה גדולה הוא חצי שעה שוה אחר חצות, וזמן מנחה קטנה הוא שעה ורבע שוה קודם הלילה, וכן מבואר מדברי האגור סי' שכ"ז (אין שום קשר בין שיטה זו לשיטת השעות השוות של האדמו"ר מקאמרנא, שהיא שיטה אחרת לגמרי ונגד כל הפוסקים). ואת השיטה המקובלת שכל שעה היא אחד מי"ב מהיום מזכיר התה"ד רק בדרך אגב בתור שיטה מחודשת שראה בתוס' בימי חרפו (וכן האריך בזה בספר "שעות שוות בהלכה" שער ג'), וממילא ברור שאין שום מקום לפרש שכוונת התה"ד ל"שעה גדולה" שהרי לשיטתו אין 'שעה' כזו כלל.

פירוש נמצא שלמסקנת הסוגיא מהלך י' פרסאות הוא מהנץ עד השקיעה, ולפי זה שיעור מיל הוא 18 דקות.

וכתב החזו"א (או"ח סי' י"ג סק"ב) שכיון שדרכו של התה"ד לקבוע הוראותיו ע"פ הראשונים ז"ל ודאי קבלה בידו שיעור מיל ע"פ הראשונים ז"ל שפירשו את הסוגיא כפי הגר"א שהעשר פרסאות הם מזריחה לשקיעה.

וברור למעיין שלא עלה על דעת החזו"א שהתה"ד עצמו פירש את הסוגיא כפי הגר"א, אלא כוונתו שהשיעור של 18 דקות היה קבלה ביד התה"ד מפי הראשונים, והתה"ד חשב ששיעור זה מתאים לפירש"י בסוגיא דפסחים, אך האמת היא ששיטה זו לא מתאימה עם פירש"י, והראשונים שהורו כן פירשו את הסוגיא שם כפי הגר"א.

ואמנם עדיין לא מצאנו אף אחד מהראשונים שפירש כן את הסוגיא דפסחים, אך ידוע שבתקופת רש"י ורבותיו היו באשכנז וצרפת הרבה הרבה גדולי עולם שאין לנו מהם שום ספר, ורובי תורתם וחיבוריהם עלו עמם למרום בגזירות תתנ"ו, ואפשר שבזמנם פירשו את הסוגיא כפירוש הגר"א, ועפ"ז נתקבל בעולם ששיעור מיל הוא 18 דקות, אך פירושם בסוגיא לא נשאר בכתובים וממילא נשכח במשך השנים.

ויש להוסיף שהתה"ד אינו יחיד בשיעור זה, כי כן כתב גם האגודה חולין פ"ח ששיעור מיל הוא "שליש שעה פחות חלק אחד משלשים בשעה", וכ"כ האיסור והיתר הארוך שער א' והגהות המנהגים דיני הגעלה ולישה, וכ"כ בשו"ת מהר"י ווייל סי' קצ"ג שמיל הוא "רביע שעה וחלק אחד מעשרים בשעה" (וברור ופשוט שכוונתם לשעה רגילה, כמ"ש החזו"א הנ"ל שזו כוונת הפוסקים בכל מקום שכתבו שיעור שעה ולא דיברו על זמני היום). וזה מחזק את השערת החזו"א ששיעור זה היה קבלה בידם של חכמי אשכנז.

ונראה בס"ד להוכיח כהשערת החזו"א שהיו כמה גאונים וראשונים שסברו כשיטה זו, ואלו הם:

רס"ג: בסידור רס"ג (עמ' כ"ט) כתב: "אן כאן ימכנה אן יצבר מקדאר מסיר פרסך, ומדתה סאעה וכמס מן אלזמן אלמענדל", ותרגומו: "אם היה יכול להמתין כשיעור הליכת פרסה, היינו שעה וחומש מן הזמן הממוצע", וברור ש"הזמן הממוצע" הוא שעה בינונית^{לח}, ואם כן מפורש בדבריו ששיעור פרסה הוא 72 דקות, וממילא שיעור מיל הוא 18 דקות כדברי התה"ד וסייעתו, ובהכרח שרס"ג פירש את הסוגיא בפסחים צ"ד כפירוש הגר"א, שלמסקנת הסוגיא מהלך י' פרסאות ביום היינו מהנץ עד השקיעה^{לט}.

^{לח} כמו שהיה מקובל בכל הדורות לקרוא לשעה רגילה "שעה בינונית" או "שעת ההשוויה" או "שעה ישרה", לאפוקי מהשעות הזמניות שהם עיתים גדולות עיתים קטנות, וגם הרמב"ם בפהמ"ש ריש ברכות קרא לשעות השוות "סעאעא אלמענדאל", וכוונתו לשעות השוות כמ"ש בשו"ת מהר"י פראגי סי' מ"ז, וכפי שתרגמו לנכון בתרגומים החדשים^{לח}, ולא כפי שתורגם בטעות בתרגום הישן.

^{לט} וחכם אחד רצה לומר שמה שכתב רס"ג "מן הזמן הממוצע" כוונתו ליום ממוצע שהוא בימי ניסן, ולדעתו י"ב השעות הן מעה"ש לצה"כ, אך דבריו לא נכונים כלל, כי תימה לומר שרס"ג ביאר את הזמן לפי שעה זמנית הלכתית של יום ממוצע, וכך כדי לדעת את השיעור צריך לחשב כמה ארכו של יום ממוצע מעה"ש עד צה"כ, ואח"כ לחשב כמה היא

ראב"ד: בספר אורות חיים הביא ראייה מדברי הראב"ד שהובא ברא"ש מו"ק פ"ג, שכתב: "ולמחר שדר ליה שליחא ומודעי ליה ומטי שליחא התם סמוך למנחה", וכוונתו שיבא ממרחק י' פרסאות, הרי שהיום יותר ארוך מי' פרסאות, דאם לא כן איך יכול להגיע סמוך למנחה, ומוכח מדבריו כדעת הגר"א והחזו"א שמהלך י' פרסאות ביום הוא רק מהנץ עד השקיעה, אך היום ההלכתי ארוך יותר, וממילא אם יצא השליח בעלות השחר יוכל להגיע לשם סמוך למנחה (אפשר דס"ל דעה"ש ה' מיל לפני הנץ, דהיינו שעה וחצי, וממילא יוכל להגיע שעה וחצי לפני השקיעה, שהוא סמוך למנחה קטנה), נמצא דגם הראב"ד ס"ל כדעת התה"ד בשיעור מיל.

פיהמ"ש לרמב"ם ריש ברכות: המקור המפורסם ביותר לשיטת התה"ד הוא מה שכתב רבינו הרמב"ם בפיהמ"ש ריש ברכות שעלות השחר הוא שעה וחומש (72 דקות) לפני הנץ, ופשוט שכתב כן על פי מסקנת הגמ' בפסחים שמעה"ש עד הנץ יש ד' מילין, וסבר ששיעור מיל הוא 18 דקות, וא"כ ד' מילין הם 72 דקות^מ.

ואמנם אח"כ חזר בו הרמב"ם (בפירושו לפסחים ובחיבורו בהלכות קרבן פסח) ונקט ששיעור מיל הוא 24 דקות^{מא}, אך מ"מ שיטת הרמב"ם בצעירותו תורה שלימה היא, והיא ראייה גדולה שיש מקום גדול לפרש כן. וגם ידוע מה שכתב הרמב"ם בתשובה (תשובות הרמב"ם בלאו סי' רי"ז) שיש דברים שכתב בפירוש המשניות שנמשך בהם אחר דעתו של גאון מן הגאונים, ואחר כך נתברר לו שהיא טעות, ואם כן נראה שגם דבר זה לקח הרמב"ם מגאונים שקדמוהו אשר פירשו את הסוגיא דפסחים כפי' הגר"א, אך אח"כ חזר בו מחמת הסוגיא דפסחים שהוא פירש אותה כפי' הר"ח ורש"י^{מב}.

הרוקח: ברוקח סי' רי"ז כתב: "ומהלך לילה או יום י' פרסאות", וכן כתב בספרו סודי רוזי סמוכים בשער מספר: "היום מהלך י' פרסאות וכן הלילה", עכ"ל. הרי שסבר שמהלך י' פרסאות הוא חצי יממה, דהיינו 12 שעות שוות.

וכל זה מאשר ומקיים את השערתו הנכונה של מרן החזו"א שהשיטה ששיעור מיל הוא 18 דקות אינה חידוש של התה"ד אלא שיטה שלימה קדמונית של כמה וכמה גאונים וראשונים.

שעה זמנית של יום זה, ואח"כ כמה היא שעה וחומש, ועל כן פשוט שכוונתו לשעה הרגילה בפי כל. ומלבד זה ברור כשמש שלדעת רס"ג שעות היום הם מהזריחה עד השקיעה, כמו שנתבאר במקומו שכך היתה דעת כל הגאונים בלי יוצא מן הכלל.

^מ ויש שכתבו שדברי הרמב"ם שם נאמרו רק לפי הקו המשוה, וחשבו שכן כתב הגר"א בסי' רס"א. אך זה בדו"ת, כי פשוט שהרמב"ם כתב את זמן עלות השחר לפי אופק א"י שבו נכתבה המשנה, ולא לפי אופק אוגנדה. ודברי הגר"א בסי' רס"א אינם על דברי הרמב"ם הללו כלל, אלא על מש"כ הרמב"ם שם שגובה הקיטורים נ"א מיל.

^{מא} והחזו"א במכתביו נטה לומר שהרמב"ם חזר בו מדבריו בפסחים משום שבירושלמי בברכות מוכח כפי' הגר"א, ופירושו לברכות נכתב אחר פירושו לפסחים ואין סדר למשנה. אכן בנקודה זו דברי קדשו צ"ע, כי גם בחיבורו הלכות קרבן פסח פ"ה ה"ט כתב הרמב"ם שבחצי יום יש ט"ו מיל, וידוע שהרמב"ם גמר את פיהמ"ש בגיל שלשים, ורק אחרי כן כתב את חיבורו הגדול.

^{מב} ואמנם ידוע שבמהדורה בתרא של פיהמ"ש הגיה הרמב"ם את המקומות שחזר בו, אך מצאנו עוד דברים שחזר בו ולא תיקן, כיון שהיה טרוד מאוד והיה קשה לו לתקן כל מילה בכל מקום.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס

האם סתר יוסף דברי אביו?

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָבִיו לֹא כֵן אָבִי, כִּי זֶה הַבְּכֹר שֵׁים יְמִינֶךָ עַל רֵאשׁוֹ וְגו' (מח, יח)

איתא בקידושין (ל"א, ב) איתא: איזהו מורא (הנלמד מקרא ד"איש אמו ואביו תיראו" (ויקרא יט, ג)), לא סותר את דבריו. עוד איתא שם (לב, א): הרי שהיה אביו עובר על דברי תורה, אל יאמר לו: "אבא עברת על דברי תורה", אלא אומר לו וכו' "אבא מקרא כתוב בתורה כך" יעו"ש.

ולכאורה קשה, כיצד אמר יוסף לאביו: "לא כן אבי כי זה הבכור" וגו', ומדוע בעצם גערתו לאביו לא היה משום איסור סתירת דברי ומעשי האב, וכיצד הותר לו הדבר?

ויתירה מכך, הפסוק מדגיש כי יוסף לא הסתפק בדיבורים בלבד, אלא עשה מעשה ממש: "ויתמוך יד אביו להסיר אותה מעל ראש אפרים על ראש מנשה" (פס' י"ז), וא"כ השאלה מתעצמת, כיצד ההיין יוסף לעשות מעשה ולסתור דברי ומעשי אביו.

ואחר העיון נראה כי כבר רבותינו הראשונים מפרשי התורה עמדו על שאלה זו, וכתבו לתרץ את מעשי ודברי יוסף בכמה גווני, ונבוא לדקדק בדבריהם.

א. כאשר כוונתו להסיר מאביו התקלה - מדברי כמה מן המפרשים עולה, כי אכן הביין יוסף מתחילה כי אביו, שהיה אז בשיא זקנותו, טעה ולא ראה מי העומד לפניו, ולכן כל מעשיו וכוונתו לא היו ח"ו לסתור דברי אביו, אלא לכוין את אביו ולהסיר ממנו את התקלה, דבכהאי גוונא מעשיו נכונים ואף רצויים.

דכל האיסור לסתור מעשי האב, נאמר דווקא באופן שמעשי האב ודבריו נעשים בדעה צלולה ובשום שכל, אבל כאשר נראה לפחות בעיני הבן כי האב נכשל מחוסר ידיעה בדבר מה, חובה עליו לכוין את אביו ולהיטיב דרכיו, ולהסיר ממנו המכשול בכל אשר יפנה ויעשה.

וכן עולה מלשון המדרש (שכל טוב כאן), וז"ל: "ויאמר יוסף אל אביו. וכדי שלא יחרד אביו על הסרת ידו, לכך אמר לו: לא כן אבי. כמו ששיכלת ידיך: כי זה הבכור. שמא דימיתה שזה שעומד בצד שמאלך הוא הבכור, לא כי אלא אותו שעומד בצד ימינך הוא הבכור: שים ימינך על ראשו. שכן דרך ארץ לברך את הבכור ביד ימין, כדי שהברכה מיומנת לו" עכ"ל. הרי מוכח ששאל יוסף את אביו אם טעה בבחירת ברכת הבנים אשר לפניו.

וכ"כ להדיא הרב בכור שור (כאן), וז"ל: "לא כן אבי: חשב יוסף שמא אביו טעה, וסבר שהבאתי מנשה משמאלי ואפרים בימיני, כמו שהיו רגילים לילך עמי, ונמצא מנשה בשמאלו ואפרים בימינו, ולכך היפך ידיו ואמר לו: "לא כן אבי", לא עשיתי כך כמו שאתה סבור, לא טעיתי לעשות כך, ואמר לו: "ידעתי בני ידעתי" שלא טעית, אלא שמת הגדול בימיני, ולכך הפכתי את ידי, כי אחיו הקטן יגדל ממנו" עכ"ל.

וכ"כ בקצרה החזקוני (כאן) בזה"ל: "לא כן אבי, אינם סדורים כמו שאתה סבור" עכ"ל.

גם הרמב"ן נקט שיוסף סבר שאביו טעה, ולכן כתב וז"ל: "והנכון בעיני כי חשב שטעה אביו בהם, ואם היתה ברכתו בבלי דעת לא תבא ברכתו עליהם כי איננה ברוח הקדש כראוי, וכאשר אמר לו ידעתי בני ידעתי, נתפייס" עכ"ל.

כמהלך זה, כתב ג"כ בספר "יושר הוריי" (הל' כיבוד הורים, סי' י"ד עמ' ר"ז), ואלו דבריו: "כתב הברכי יוסף (סי' ר"מ ס"ק י"ג), דאסור לדבר כנגד מעשה שעושה אביו, דהוא נאסר בק"ו ממה שהוזהרנו במצות מורא שלא לסתור את דבריו. והביא ראיה מהגמ' קידושין (ל"ב), דרב הונא קרע שיראי באפי רבה בריה, כדי לראות אי רתח. ופריך: דילמא רתח וקעבר אלפני עורי? ופרש"י: דילמא רתח, ואמר לאבוה מידי ברתחיה, עכ"ל, כלומר, ואזי הרי הוא עובר איסור.

והנה לפמ"ש דבכלל דינא דלא סותר את דבריו, הוא דאסור לסתור מעשה אביו, לכאורה קשה ממה דכתיב בפרשת ויחי: "ויאמר יוסף אל אביו לא כן אבי כי זה הבכור שים ימינך על ראשו". ולכאורה קשה, היאך סתר את מעשה אביו ששם ימינו על ראש אפרים. ומש"כ בצפנת פענח עה"ת ליישב, דאיסור סותר את דבריו דוקא בד"ת, אבל במילי דעלמא שרי, תמוה טובא מסתימת הראשונים וכל הפוסקים, ואדרבה בד"ת היא שיטת יחידאה דאין איסור סותר את דבריו, אבל במילי דעלמא לא מצינו מי שסבר דשרי.

ויש ליישב, דכיון שיעקב אבינו עיניו כבדו מזוקן, א"כ כשטועה אין בזה שום חסרון ובושה, שהרי אינו רואה, ובכה"ג אין כאן סותר את מעשה אביו. הגע עצמך, וכי אם אביו סומא ר"ל, והולך באופן שיכול ליכשל וליפול, יאסר על הבן לומר לו: "אל תלך לשם?" עכ"ד ודפח"ח.

ב. כאשר כוונתו לתרץ מעשי עצמו - אלא מדברי המפרשים עולה מהלך נוסף ביישוב דברי יוסף, והוא כי יוסף בעצמו לא התכוין כלל להעיר לאביו מאומה, אלא כיון שהתבקש הוא להעמיד את בניו לפני אביו לברכה, לכן כאשר שיכל יעקב את ידיו, חשב יוסף כי אביו סבור שהעמדת הבנים היא אינה כסדר הנכון, לפיכך ביאר הוא את מעשיו וטען לפני אביו כי דייק בהעמדת הבנים. ובאופן זה שהבן רק מבאר את מעשיו, אין כל חשש לסתירת מעשי ודברי האב.

וכ"כ הרשב"ם (כאן), בביאור דברי יוסף וז"ל: "כי ישית, קודם שבירכם ראה יוסף ששיכל את ידיו, ויאמר יוסף אל אביו לא כן אבי. אין לפרש ולומר, לא יפה אתה עושה, אלא היה לו לשאל לאביו, מדוע אתה עושה כן. אלא כך אמר יוסף ליעקב, לא כן סדורים הבנים כמו שאתה סבור שלא דיקדקתי להביאם כסדר לפי ימינך ושמאלך, לתת הבכור לימינך והצעיר לשמאלך, אלא בימיני לקחתי הבכור והצעיר בשמאלי לכך אתה מעקם ידיך. לא כן אבי, לא עשיתי כן, אלא בכור הבאתי לימינך והצעיר לשמאלך. אמר לו יעקב ידעתי בני ידעתי כי חכם אתה, והבאתם כסדר לפי ימיני ושמאלי, מפני שאתה סבור שאשים ימיני על הבכור, אבל אני מתכוין לתת ימיני על הצעיר שהוא לימינך" עכ"ל.

האם סתר יוסף דברי אביו?

גם בפירוש רבי חיים פלטיאל (עה"ת, כאן), ביאר את דברי ומעשי יוסף בדרך זו, וזה לשונו: "ויאמר יוסף אל אביו לא כן אבי. **אין לפרש** לומר שיוסף אמר לאביו לא יפה אתה עושה, כי אפילו אדם קל שאינו חשוב לא יאמר לאביו כך, ועוד היה לו לשאול לו: מדוע אתה עושה כך, אלא כך פתרונו, לא כן סדורים הבנים כמו שאתה סבור, כפי שאתה סבור שלא דקדקתי להביאם כסדר לפי ימיניך ושמאליך לתת הבכור לימיניך והצעיר לשמאלך, אלא בימיני לקחתי הבכור והקטון בשמאלי, לא כן אבי, **לא עשיתי כך**, אלא הבכור לימיניך והצעיר לשמאלך, א"ל יעקב ידעתי בני ידעתי כי חכם אתה והבאת בסדר לפי ימיני ושמאלי מפני שאתה סבור שאשים ימיני על הבכור אבל אני מתכוין לתת ימיני על הצעיר שהוא לשמאלי" עכ"ל.

גם בעלי התוס' (בס' הדר זקנים כאן) כתבו שיוסף בא לבאר את מעשיו, וז"ל: "ויאמר יוסף אל אביו לא כן אבי. כלומר לא כאשר אתה מחשב **כי כהוגן סדרתים**. כי זה הבכור שים ימיניך על ראשו. ויאמר לו. ידעתי בני ידעתי. **שעשית כהוגן**" עכ"ל. ונמצא א"כ לדבריהם שכל הדין ודברים בין יוסף לאביו, הוא האם עשה יוסף כדין בסדר העמדת הבנים לפני אביו.

יש לציין כי הריב"א (כאן) פירש פירוש מחודש בביאור מעשי יעקב בשיכול ידיו ומחשבת יוסף, כי יוסף הבין שיעקב חושב שיוסף שם את בנו הבכור לימינו, דרך כבוד, שהיא שמאלו של יעקב, ולכן משכל הוא את ידיו, כדי שימינו של המברך תהא על הבכור, ולכן ניסה לבאר לאביו שלא עשה כן, אלא הניח מלכתחילה את הבכור ליד ידו הימנית של המברך. וזה לשונו: "שכל את ידיו וגו'. יעקב חשב שיוסף הביא מנשה הבכור לשמאלו לתת לימין אביו לכך שכל את ידיו לתת ימינו על ראש אפרים. ואמר לו יוסף לא כן אבי כלומר לא כן עשיתי כאשר דימיתי. סבור אתה שהבאתי מנשה לימיני, כדרך האנשים המנהיגים הבכור לימינם ונזדמן לשמאלם, ועל כן הפכת ידיך לשים ימיניך על ראש הבכור. ואני לא עשיתי כן, אלא הבאתי לשמאלי להיות מזומן לימיניך, ועל חנם הפכת ידיך. והשיב לו אביו: ידעתי כי כן עשית כדברך, אבל לכך הפכתי את ידי, כי אחיו הקטן יגדל ממנו. והמפרש "לא כן אבי", כמו: "כן בנות צלפחד דוברות", טועה חלילה ליוסף הצדיק שיאמר כן לאביו" עכ"ל. עכ"פ גם מדבריו מבואר שלא התכוין יוסף בדבריו אלא לתרץ את מעשיו לפני אביו.

ג. **דרך שאלה ותימה** - מהלך נוסף בביאור דברי יוסף, מדוע אין בדבריו משום סתירת דברי אביו, עולה מדברי הרב פענח רזא כאן. והוא, כי כל האיסור לסתור דברי אביו, הוא רק כאשר הדבר נעשה בהחלטה גמורה, שמחליט הבן שאביו טעה ולכן סותר דבריו. אבל כאשר הבן רק סבור שאביו טעה, אך לא החליט כן, מותר לו לשאול את אביו דרך שאלה האם לא טעה בכך, וכך גם היו דברי יוסף, רק דרך שאלה לאביו.

וזה לשון הפענח רזא כאן: "לא כן אבי, פי' כן, כמו כן דברת, כן בנות צלפחד וגו' כלומר יפה, וכמתמיה אמר, וכי לא יפה עשיתי להעמידם כך, ג"ן עכ"ל. הרי שכל דבריו רק דרך שאלה היו.

האם סתר יוסף דברי אביו?

וכראיה למהלך זה, יש לציין את דברי המפרשים, אשר עמדו על דברי הגמרא בקידושין (ל' ע"ב), שנאמר בה: "אמר רבי חייא בר אבא: אפילו האב ובנו, הרב ותלמידו, שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה, ואינם זוים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה, שנאמר: את והב בסופה, אל תקרי בסופה אלא בסופה", ולכאורה קשה, כיצד רשאים האב ובנו להתווכח בלימודם עד שנעשים כאויבים זה לזה, ואין בדבר חשש של סתירת דברי האב.

וכתבו המפרשים, כי כל האיסור נאמר רק כשחולק עליו בהכרעת ההלכה, אבל כאשר דן עם אביו דרך שקלא וטריא ללא כל החלטה נגדית לדברי אביו, אין בדבר כל חשש.

וכ"כ העצמות יוסף (בקידושין שם) וז"ל: "אפילו האב ובנו וכו' נעשו אויבים וכו'. נראה דהיינו כעין מקשה ומתרץ, כדי להסיק מתוך ויכוח ההלכה אליבא דהלכתא, וכהאי גוונא מותר לבן להקשות את אביו, ולא דמי להא דאמרינן [לקמן לא, ב] דלא יסתור את דבריו ולא יכריעו וכו' עכ"ל. ומשמע דהא לסיים כי איסור סתירת הדברים אינו בדרך שקלא וטריא, אלא לחלוק על אביו בהכרעת ההלכה. והפתחי תשובה (יו"ד סי' ר"מ סק"א) הביא דעה זו דהעצמות יוסף שם להלכה. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סי' קי"א ס"ב) בקצרה וז"ל: "והא דמצינו הרבה מחלוקת אבות עם בנים בדבר הלכה מ"מ דרך סתירה, ודרך לשון הכרעה אסור" עכ"ד. וכן נראה מדברי הערוך השלחן (יו"ד סי' ר"מ) שכתב: "ואפילו בפניו יכול הבן לפלפל עם האב ולהקשות ולתרץ ולהעמיד ההלכה על מכונה והרבה בגמ' שהבן הקשה לאביו ותירץ לו וכך דרכה של תורה" עכ"ל. ובכל סוגיא זו דבן עם האב, הארכנו בפרשת חוקת עי"ש.

ד. כאשר האב מתכוין שהבן ישאל - ועוד נראה לתרץ ולבאר את דברי יוסף כאן, דהטעם שלא שייך כאן איסור סתירת דברי אביו, הוא משום שכאן בכוונה האב עשה מעשה תמוה, ואף נראה כי עשה כן כדי שיוסף בנו ישאלהו על כך, והוא יגלה לו טעם הדבר, שעשה כן על שם מה שרואה על עתידם וצאצאיהם, ובאופן שהאב מכוין שהבן ישאלהו, ברור שאין כל חשש, כי לכך האב התכוין מלכתחילה.

וכן נראה מדברי המדרש (רבה ויחי צ"ז): "ויאמר ידעתי בני ידעתי, ידעתי מעשה ראובן ובלהה ומעשה יהודה ותמר, מה דברים שלא נתגלו לך נתגלו לי דברים שנתגלו לך על אחת כמה וכמה" ע"כ, משמע שכאילו יעקב אומר ליוסף, ידעתי גם שתשאל על סיבת מעשי, ולכן אבאר לך אותם.

ועל דרך זו ביאר בספר מרפסין איגרא (פרק כ"ו ע' ריז) בשם הגראי"ל שטיינמן זצ"ל, את ענין לימוד האב עם הבן, אין בזה חשש של סתירת דברי אביו, משום דכשעוסקים בתורה בחברותא ונמצאים בשלב הלימוד ורכישת ההבנה והידיעה הנכונה, הרי זו הדרך שיקשו זה לזה ולא יקבלו זה דברי זה, ומתוך כך מתלבנים הדברים היטב, וזה ודאי רצון האבא, מה שאין כן בפסק הלכה שפוסק האב, או בכל דבר שגמר האב בדעתו לאומרו כמסקנת החלטתו או מחשבתו, בזה לא יסתור את דבריו ולא יחלוק עליו" עכ"ד.

הַאֵם סְתֵר יוֹסֵף דְּבָרֵי אָבִיו?

וכדרך זו נראה לי לדקדק מפרש"י שם בגמ' שכתב: "מתוך שמקשים זל"ז ואין זה מקבל דברי זה", דמשמע דבויכוח דרך שקחא וטריא איירי, באופן שהאב מכויין שהבן ישאלהו, הרי דעת האב על כך, ופשיטא דליכא כל חשש.

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב 'איגרת לידיד' (טורונטו - קנדה)

בענין מותר לשנות בדבר השלום

וַיֵּצְאוּ אֶל יוֹסֵף לְאמֹר אָבִיךָ צֹוֶה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר. כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אֲנָא שָׂא נָא פֶּשַׁע אֲחִיךָ
וגו' (נ, טו-טז)

אי' ביבמות ס"ה: א"ר אילעא משום רבי אלעזר בר' שמעון מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום, שנאמר אביך צוה וגו' כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו' ע"כ וכ' בערוך לנר שם וז"ל ק"ק באמת איך מותר לשקר הא כתיב מדבר שקר תרחק ועוד מה לשון לשנות הל"ל מותר לשקר מפני השלום,

ותי' הערוך לנר דודאי בני יעקב לא דברו שקר דיש לדקדק דלמה שלחו ליוסף ולא דברו בעצמם כמו שצוה להם אביהם ע"פ דבריהם שאמר כה תאמרו ליוסף והי' להם לירא שמזה יבין יוסף ששקר הוא, ועוד י"ל דכה תאמרו מיותר כיון דכבר כתיב לאמר.

ולכן י"ל שהם אמרו לישנא דמשתמע לתרי אפי דבאמת לא שלחו רק אביך צוה לפני מותו לאמר יהי' כוונתם בזה שצוה מה שצוה וכדכתיב ויכל יעקב לצות את בניו ועוד הוסיפו לשלוחים כה תאמרו ליוסף שיאמרו כן מעצמם ובזה לא אמרו בפני' שאביו צוה כן אבל יוסף יסבור שאביך צוה קאי גם על זה ולכן שלחו ולא אמרו בעצמם אכן כיון שאסור לגנוב דעת הבריות והם שינו ואמרו לשון שיש לטעות בו, מזה הוכיח שמותר לשנות מפני השלום עכ"ל.

אכן לכאור' לא משמע מדברי הראשונים דהנה כ' כתב הרמב"ם בפ"ד מהל' גזלה ואבדה הי"ג בענין ת"ח שמחזירים לו אבדה בטביעות עין - במה דברים אמורים בתלמיד ותיק שאינו משנה בדבורו כלל אלא בדברי שלום או במסכתא או במטה או בבית שהוא מתארח בו. והרי שמשנה בדבר השלום מיירי דומיא דהנך שמשנה להדיא ולא ע"י שליח.

וגם בסמ"ג שמנה מדבר שקר תרחק ועל זה הביא הך דמותר לשנות, דמשמע שיוצא מן הכלל של שקר הנ"ל דעלה קאי.

וכמו כן אי' בריטב"א כתובות י"ז. על הא דאי' בית שמאי אומרים כלה כמות שהיא ובית הלל אומרים כלה נאה וחסודה אמרו להן בית שמאי אומרים לבית הלל הרי שהיתה חגיגת או סומא אומרי' לה כלה נאה וחסודה והתורה אמרה שקר תרחק אמרו להם בית הלל לבית שמאי אומרים לדבריכם מי שלקח מקח רע מן השוק ישבחנו בעיניו או יגנוו בעיניו הוי אומר ישבחנו. ופי' הריטב"א דכל שהוא מפני דרכי שלום אין בו משום דבר שקר תרחק. ומשמע לכאור' שבעצם הוא שקר להדיא, אלא שנתמעט מכלל של מדבר שקר תרחק, ולא למימרא שאינו שקר כדעת הערוך לנר.

והנה הרמב"ם לא הביא זאת כיוצא מן הכלל בענין מדבר שקר תרחק במקום הזכיר עניני שקר, אלא בב' מקומות בהלכות דעות פ"ה ה"ז ולא ישנה בדבורו ולא יוסיף ולא יגרע אלא בדברי שלום וכיוצא בהן ובהלכות גזילה ואבדה שם.

ועוד יל"ע שבכלל לא הביא הרמב"ם הך דמדבר שקר תרחק במנין המצוות. ומאידך מצאנו לסמ"ג [עשה ק"ז] שמנה מצוה זו והביא שם הך דמותר לשנות בדבר השלום.

וי"ל שנחלקו בזה רבותינו הראשונים לדעת הרמב"ם עיקר קרא מדבר שקר תרחק נאמר בבית דין, ומענינא דקרא היא בפ' קדושים לא תטה משפט וכו' ונקי וצדיק וכמ"ש באבן עזרא שם. "מדבר שקר תרחק עם הדיין ידבר". ואמנם הביא הרמב"ם בספר היד הך דמדבר שקר תרחק רק בהלכות סנהדרין והל' עדות.

ולפי זה מבואר למה לא הביא הך דמותר לשנות בדבר השלום בענין מדבר שקר תרחק, שכן לדעתו הך דמדבר שקר תרחק נוגע לבית דין וההיתר בדבר השלום הוא ענין כללי הנוגע לכל אדם. וממילא מבואר גם כן, למה לא חשבו הרמב"ם להא דמדבר שק"ת בסהמ"צ כמצוה בפני עצמו, שכן כלול הוא במצוות הדינים בכלל וע' בסהמ"צ ל"ת רפ"א ודו"ק.

ועפ"ז יתפרש הך דכתובות י"ז. דב"ה מתירים לשנות ולומר כלה נאה וחסודה. ולכאו' צ"ע לדעת ב"ה במה יהא מותר איסור דאורייתא מהך סברא דישבחנו בעיניו וכבר הבאנו את דברי הריטב"א בזה. אכן לדעת הרמב"ם י"ל דס"ל לב"ה דמדבר שקר תרחק נוגע לב"ד בלבד. [ומעין זה מיישב הדבר בעל היראים רל"ה דהך דמדבר שקר תרחק הוא רק אם מזיק לחבירו ובזה היתה פלוגתא בין ב"ש לב"ה.

ולדעת הסמ"ג שחשב "מדבר שקר תרחק" למצוות עשה כללית, ולכאו' לא ס"ל שהוא נוהג בב"ד בלבד, צ"ע איך יפרש את דברי ב"ה דמסברא נגד איסור דאורייתא. וצ"ל כפי מה שכ' הריטב"א בכתובות, שהך דכלה נאה וחסודה הוא בכלל מותר לשנות בדבר השלום, והוא יוצא מכלל האיסור של מדבר שקר תרחק כמו שנתבאר.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

"זבולון המחזיק את ישכר" נעשה תלמיד חכם בעצמו, אך אינו יכול לקנות את גוף "עמל התורה" של ישכר

זְבוּלוֹן לַחֹף יַמִּים יִשְׁפֵן וְהוּא לַחֹף אֲנִית וַיִּרְכְּתוּ עַל צִידוֹן (מט, יג)

בברכת יעקב לזבולון נאמר (בראשית מט יג): זבולון לחוף ימים ישכן והוא לחוף אנית וירכתו על צידו, וכתב רש"י והוא יהיה מצוי תדיר על חוף אניות, במקום הנמל, שאניות מביאות שם פרקמטיא, שהיה זבולון עוסק בפרקמטיא, וממציא מזון לשבט יששכר והם עוסקים בתורה, הוא שאמר משה (דברים לג יח) שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך, זבולון יוצא בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה באהלים:

ובמשנה זבחים ב ע"א הובאה מימרא של התנא שמעון הנקרא "אחי עזריה". וכתב רש"י שמעון אחי עזריה - על שם שעזריה עסק בפרקמטיא וסיפק צורכי שמעון אחיו בשעה שהיה עוסק בתורה והתנו ביניהן שיהא חלק לעזריה בשכר תלמודו של שמעון כדאמרי' בסוטה (דף כא) אם יתן איש את כל הון ביתו וגו' לא כשמעון אחי עזריה לפיכך נקרא על שמו שלמד על ידו.

ומבואר שהואיל ולמד שמעון מכח עזריה אחיו שוב הוא "נקרא על שמו". וצריך להבין משמעות זו.

ובשו"ע (יו"ד הל' ת"ת רמו סעיף א) שם נתבארו כללי ישכר וזבולון נאמר שם וז"ל ומי שא"א לו ללמוד, מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני הטרדות שיש לו, יספיק לאחרים הלומדים. הגה: ותחשב לו כאילו לומד בעצמו (טור). ויכול אדם להתנות עם חבירו שהוא יעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסה ויחלוק עמו השכר.

וצריך להבין מה גדר הדבר ש"יחלוק עמו השכר".

וכתב רבינו החפץ חיים (חפץ חיים - שם עולם חלק ב - הערות פרק ו) על אחד שעושה הסכם ישכר וזבולון וכתב וז"ל: ואם עושה כן אשרי חלקו ובודאי לא יחסר לו חלק תורתו וכמו דכתיב שמח זבולון בצאתך ופירשתי דהיינו בצאתו מן העולם אין לו לדאג כלל ויוכל לשמח כי בודאי חלקו שמור שם ושיג שם ידיעת התורה הרבה מתורת יששכר שהיה יושב באהליו. ושם עוד כתב שקונה את חלקו של הלומד וז"ל: ביאורו קניית החלק של ידיעת התורה בש"ס ופוסקים שצריך עמל רב.

ומבואר, שהחידוש של הסכם ישכר וזבולון שנחשב המחזיק לא רק כמחזיק תורה אלא שקונה את חלקו של הלומד יששכר, והוא הוא עצמו תלמיד חכם.

ובספר אמת ליעקב להגר"י קמינצקי זצ"ל דברים פרשת וזאת הברכה פרק לג פסוק יח הכריח חידוש זה ; אמרו שאחר שיש שותפות בין ישכר לזבולון, מה יתן לו לזבולון שהוא שותף בתורתו של יששכר והרי הוא עצמו אינו לומד תורה ואינן יודע תורה

וצריך לומר שלעתיד לבוא תהיה ידיעתו של זבולון בתורה שוה לידיעתו של יששכר, דהלא היששכר והזבולון יושבים במחיצה אחת בישיבה של מעלה, וא"כ איך ישב שם זבולון ויפלפל בתורה עם כל גדולי הדורות בעוד שהוא אין לו מושג כלל בתורה, וכי לזה שכן יקרא. ובהכרח שחלקו בשותפות היא שיקבל ג"כ את הידיעות בתורה של היששכר.

וכן כתב מרן הגר"א קוטלר (משנת רבי אהרן ח"א דף מ"ו): וז"ל : המחזיק תורה בבואו לעולם האמת זוכה להשגות מחודשות ועולמות מחודשים בתורה וכו'.

אמנם צריך לשאול קושיה אחת גדולה ותימה רבתי היא, היכן שמענו שעל ידי החזקת תלמיד חכם מקבל אותו אחד ידיעה בתורה והבנה בתורה על דבר שלא שמעולם הוא למד ומעולם לא התיגע בו, ומה שייך לקבל מתנות יקרות כאלו ללא עמל ויגיעה.

אמנם הביאור נראה בזה, שהנה ביאר מרן הגר"א קוטלר שם, וכתב הנה ההשגה שלנו בתורה היא מצומצמת מאד, אך מ"מ אם אנו עמלים בתורה בכל הכוחות הרי אנו כאדם המחזיק בענף העץ שע"ז הרי הוא מחובר לעץ וכמחזיק בכולו ועי"ז שלומד אדם בעולם הזה את התורה שהיא בגדר לימוד אלף בית לגבי סודות התורה, ישיג בעולם האמת את כל בתורה זו שלמד בה.

ומבואר, שזה העמל בתורה כפי כוחו, שוב הרי הוא מטלטל את העץ כולו, והיינו כל שנתגיע להשיג שורש בתורה עצמה, שוב בעולם האמת ישיג עוד ועוד תורה אף שלא השיג כאן תורה זו.

והביאור בזה, שהתורה עמוקה היא ורחבה, וכידוע ואי אפשר לשכל אנושי להשיג כל עמקותה בעולם הזה.

מעתה הואיל ואי אפשר להשיג לעולם כל חכמת התורה, מכל מקום כל מי שמתחבר אליה באמת ויש לו בה שייכות, שוב שייך שאחר שהשיג את אחיזה בתורה, שוב משמים מקנים לו ונותנים מתנה חלקים בתורה שלא ידע מהם ולא השיג מהם כלל, מכח דביקותו בתורה, והוא הביאור "עץ חיים למחזיקים בה" כפשוטו להחזיק בתורה עצמה.

מעתה מה שנתחדש בהסכם ישכר וזבולון שלא רק זה שעמל ויגע זוכה לקבל אף מה שלא עמל ויגע. אלא כל שתומך תורה ואיכפת לו מאד מתורתו של חבירו שוב כיון שהוא אינו יכול ללמוד שרוצה מאד שיהיה לו אף תורה, גם זה מועיל בתורת אחיזה בתורה ממילא שידע ויהיה תלמיד חכם כמו זה הלומד.

להיות תלמיד חכם מכח החזקת תורה רק באופן שאיכפת לו ביותר מתורת חבריו.

אמנם נראה שלשם כך כדי לזכות חלק בתורה עצמה ולהיות בעצמו תלמיד חכם צריך לשם כך אהבת תורה אמיתית ומזוקקת ולא די רק "שמחזיק לומדי תורה, ורק אם רוצה באמת בתורה של חבריו רק אזי מחמתה זוכה להיות מחזיק בעץ התורה.

וראיה לדבר, שלהבין מה המשמעות איכפת באמת מלומד התורה, ראיתי בספר עלי תמר שהנה בגמרא יבמות טז ע"א על רבי דוסא בן הרכינס שנכנסו תלמידים לבקרו ושם נאמר אמרו ' אמר לו ר"י רבי אמור לתלמידך אחר וישב א"ל מי הוא ראב"ע אמר ויש לו בן לעזריה חברינו קרא עליו נער הייתי גם זקנתי וגו',

ושם ביאר מה את התמיה של ר"ד בן הורכינס ויש לו בן לעזריה חברינו.

וביאר, שבמשנה זבחים לעיל נאמר על שמעון אחי עזריה אומר וכו' ושם פירש"י ע"ש שעזריה עסק בפרקמטיא וסיפק צרכי שמעון אחיו כפי שהובא לעיל.

ובפירוש תפארת ישראל ביאר שם שבספר יוחסין כתוב שעזריה זה היה אביו של אליעזר בן עזריה.

וכתב שם ומדרך העולם שמי שיש לו בן כראב"ע די לו בחלק תורתו של בנו הגדול ודאגתו מופנית רק לו ולמשפחתו שהרי יש לו תורה בתוך שלו, ומה הוא צריך לספק תורה לאחיו ולדאוג גם לאחיו כדי שיהיה לו גם חלק בשכר תורתו של אחיו.

ור"ד בן הורכינס ידע ממעשהו הגדול של עזריה לאחיו לפיכך לא עלה על דעתו שיש לו בן גדול כזה ובכ"ז הוא מספק צרכי אחיו כדי שיהיה לו חלק בתורתו, ועכשיו שנתברר לו שיש לעזריה בן גדול כזה ראה איזה צדיק גדול הוא עזריה.

והדבר הזה הפליא אותו ביותר, ולפיכך קרא בתמהון ויש לו בן לעזריה חברינו וקרא עליו הפסוק וכו'.

עד כאן תורף דבריו.

ונראה כפשוט וברור, שאין לך מי שעושה כדבר הזה להחזיק תורה של אחיו, על אף שיש לו כבר בן חכם ביותר, אין עושה כן אלא אחד האוהב את התורה באמת בכל לבבו ובכל מאודו.

מעתה נראה, שכדי לקנות תורה של מישהוא אחר שיהיה כשלו, צריך שיהיה ענין אצל המחזיק להיות שייך בתורה זו, ולא די להחזיק תורה, ורק זה שאיכפת לו מתורתו של האחר באמת, וכמו עזריה, שכל מה שעשה לשמעון אחיו נבע מרצון אמיתי להחזיק תורה וכפי שנתבאר לעיל, שוב באופן שכזה שייך להיות "מחזיק בעצי החיים ולהיות מחמת זה תלמיד חכם בעצמו.

"שייך לקנות תורת חברו, אי אפשר לקנות "עמל ויגיעה" זה לא ניתן להעברה

והנה בפרוש מרן הגר"ח מוואלזין זצ"ל לפרקי אבות רוח חיים פ"ב מי"ב חידש: שאע"פ שהאומר הלכה בשם אומרו שפתיו של אותו חכם דובבות בקבר אין זה אמור במחזיק התורה, והיינו שאף שמחזיק תורה יודע תורה, מכל מקום לא נחשב כתורה שלו.

והביאור בזה נראה, שכל מה שמזיק תורה זוכה בחלק של תורה הינו אלא בחלק של ידיעת התורה אמנם גוף החידוש עצמו זה שייך לעמל עצמו ואי אפשר להעביר דבר שכזה אף למחזיק תורה

וראיה לדבר שברמב"ם (תלמוד תורה (פ"ג הא): בשלשה כתרים נכתרו ישראל, כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות, ושם כתב שמא תאמר שאותם הכתרים גדולים מכתר תורה הרי הוא אומר **בי מלכים ימלוכו ורוזנים יחוקקו צדק בי שרים ישורו**, הא למדת שכתר תורה גדול משניהם.

והביאור הפשוט בזה ששני כתרים אלו כהונה ומלכות באים בירושה וללא עמל. ומשא"כ כתר תורה הוא דבר הזוקק עמל ויגיעה אין סופית ומשום כן גדולה מעלתו וכדלהלן.

ושם ברמב"ם ביאר את זה הזוכה לכתרה של תורה (שם הל"ו): **מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי ולהיות מוכתר בכתר תורה לא יסיח דעתו לדברים אחרים כו' כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל, ולא עליך הדבר לגמור כו' והשכר לפי הצער עכ"ל.**

ומעתה הביאור בזה שתורה המגיעה ביגיעה הינה רכושו של אדם שלו ממש, ומכאן מעלת כתרה של תורה, כי מעלה זו לזכות בכתרה של תורה שזו נרכשת בעמל ויזע רב, ומשום גדולה מעלתה של תורה יותר מן הכהונה ויותר מן המלכות שאע"פ שהיא זכות בעצם מ"מ היא באה בירושה אף שגם בה צריך עבודה.

ובזה יבואר מה שנאמר שת"ח שמחל על כבודו מחול הואיל ותורה דיליה. והוא מכח יגיעת התורה לכלך יכול הוא למחול על תורתו.

אמור מעתה שאף שזה התומך בישכר וזוכה בתורתו של זה שמחזיק אותו, לא מועילה לקנות מחמת כך אלא גוף ידיעת התורה שיודע את תוצאת הדברים.

אכן עמל התורה של זה שיגע בתורה והשחיר פניו בעורב זהו קנינו הפרטי של תלמיד חכם והוא שלו ממש והוא בלתי ניתן להעברה.

ממילא מה שאמרו שתלמיד חכם שמזכירים משמועתו שפתיו דובבות בקבר, ביאורם של דברים הוא שהואיל ויגע בתורה זו הוא יצר אותו בעמל ויגיעה הוליד ויצר מציאות רוחנית קיימת ולכך כל שמזכירים דבריו שוב בכח התורה שהינה תורת חיים לחיות כביכול שפתיו דובבות בקבר הוא חי באותה שעה.

ולכך זבולון שלא יגע אכן זו לידיעת התורה כאמור, ומכל מקום ואינו זוכה בעצם היגיע והעמל עצמו.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים
"זבולון המחזיק את ישכר" נעשה תלמיד חכם בעצמו, אך אינו יכול לקנות את גוף
"עמל התורה" של ישכר

ועל זה הדרך יש לומר שפשוט וברור הוא שזבולון מי שיפגע בכבודו לעתיד לבא, לא
יהיה זו זבולון כתלמיד חכם שמחל על כבודו, שכל זה הוא דווקא מתי שכבודו הוא דבר
נרכש על ידו ולא שזכה בזה מתוקף החזקת תורה.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

מלכות יהודה - מלכות דוד - מלכות משיח

יְהוּדָה אֶתָּה יוֹדוּךָ אַחִיךָ יְדָךְ בְּעֶרְףְּ אֵיבִיךָ יִשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ בְּנֵי אֲבִיךָ. גּוֹר אַרְיֵה יְהוּדָה מְטָרְף בְּנֵי עֲלִיתָ פָּרַע רֹבֵץ פְּאֲרִיָּה וּכְלָבִיא מִי יְקִימֵנוּ. לֹא יִסּוּר שִׁבְט מִיְהוּדָה וּמַחֲקֵק מִפִּינָה רְגָלָיו עַד פִּי יָבֹא שִׁילּוֹ וְלוֹ יִקְהֵת עַמִּים. אֲסָרִי לִגְפָן עִירוֹ וְלִשְׂרָקָה בְּנֵי אֶתְנֹו כַּבֵּס בַּיּוֹן לְבָשׂוּ וּבְדָם עֲנָבִים סוּתוּ. חֲכָלִילֵי עֵינַיִם מִיּוֹן וְלִבָּן שְׁנַיִם מִחֶלֶב (מט, ח- יב)

יש להתבונן שחלק מדברי יעקב אל יהודה נאמרו בלשון נוכח, וחלק בלשון נסתר. כי מה שאמר "גור אריה יהודה". בלשון נסתר. ושוב אמר "מטרף בני עלית". הוא לשון נוכח. ואח"כ אמר "כרע רבץ כארי..". הכל בלשון נסתר.

וביאר רבינו האלשיך זיע"א: שבדברים אלו רמז יעקב אבינו ליהודה שכל מה שארע עמו. שאחיו הורידוהו מגדולתו, ומה שמתו שני בניו ער ואונן, ואח"כ נבנה מתמר. הכל בהשגחה גמורה מאת הבורא בכל הפרטים, ובכל מעשים אלו, יש רמז למלכות דוד שיצא מחלציו, כי הוא סימן לבניו, וכאשר עשה כן יעשה להם. ובזה מבואר שכל מה שדיבר עמו בלשון נכח, מדובר ביהודה עצמו, ואילו כל מה שדיבר בלשון נסתר חוזר על מלכות בית דוד שתצא מיהודה.

הנה אמרו חז"ל (ב"ר צח, יא). שכשראה יהודה שדבר נגד הראשונים, היה נרתע לאחוריו. וביאור העניין שיהודה חרד שיעקב יאשים אותו, כדרך שאחיו האשימוהו, שלא אמר להם להשיב את יוסף לאביו, ועל כן הורידו מגדולתו, לזה אמר "אתה יודך אחיך". כי אדרבא במה שאמר "לכו נמכרנו". היה בזה הצלה ליוסף, שאלמלא כן היה נשאר בבור והיה מת ברעב. ולכך לא רק שיוסף יודה לו, אלא גם אחיו יודו שכשאר ימלוך עליהם ינהג בהם במידת הרחמים, וזה שאמר: "וישתחו לך בני אמך". ואילו באויביהם ידו תהיה תקיפה, וזה שאמר: "יודך בעורף אויביך". וכמו שאמרו חז"ל על דוד המלך, 'שהיה אדמוני לאומות העולם, ורחמן על ישראל'. וכמו כן יהודה מצד אחד היה אדמוני לאומות העולם, שבשעה שיוסף לא רצה להחזיר את בנימין יהודה, כמעט שהחריב את מצרים, ורחמן על ישראל, שאף שיהודה היה 'מלך' ועל כן היה לו לקנא ביוסף יותר מכל האחים שנוטל שררתו, למרות זאת בשעה שהאחים רצו להרוג אתו, אמר: "מה בצע כי נהרוג את אחינו וכסינו את דמו.. בו כי אחינו בשרנו הוא".

ובזה מתפרש מה שברכו אח"כ בלשון נסתר: "גור אריה יהודה". שחוזר על דוד המלך, כי בתחילה יהא בחינת 'גור' שימלוך רק על חברון על שבט יהודה בלבד, ורק אח"כ יהא בחינת 'אריה' שימלוך על כל ישראל. והטעם שלא ימלוך מיד על כל ישראל: "מטרף בני עלית". כי בתחילה כאשר התנכלו האחים להמית את יוסף, יהודה לא מחה בהם מיד על דבר זה, ולא משל בהם, אלא משל רק על עצמו בלבד. ולכן דוד תחלה כבש את שבט

יהודה ומשל בהם בלבד. אמנם כשעברו אורחת ישמעאלים אמר יהודה: "מה בצע.." ומשל בכל האחים שלא יניחו אותו בבור וימות שם, גם דוד זכה אח"כ למשול בכל השבטים. ואמנם היות ולא שרר על האחים לגמרי, שלא אמר לכו ונשיבהו אל אבינו ולא גמר המצוה. לכן אחיו הורידהו מהמלכות, וכמו כן תרד מלכות דוד מאת אחיו בימי רחבעם, ולא ישאר לו רק יהודה ובנימין, כי גם פה לא הורד יהודה מאת בנימין אלא רק מאותם שהיו בשעת המכירה. וזה שאמר: "כרע רבץ כארי". כי מלכות בית דוד נחלקה וזה נרמז בתיבת 'כרע'. אבל היות ועדיין לא נפל בעצם כי עדיין היה לה אחיזה במלכות. נאמר 'רבץ כארי'. כי עדיין היה בחינת 'אריה' שיש בו כוח גם כשרובץ, וכמו כן בחרבן בית ראשון היה עדיין כח ביכניה וזרובבל ונחמיה שהם מזרע דוד, ונבנה מיד במלאת שבעים שנה.

אבל בית שני אחרי שנחרב לא חזר שוב להבנות, וזה שאמר "וכלביא מי יקימנו". 'שלביא' מרמז לאריה פחות חזק שברביצתו מאבד כוחו, כי אז לא הייתה מלכות בית דוד, אלא היו נשיאים לישראל שנמשלו ללביא החלוש מאריה. ורביצה זו תהיה, עד מי יקימנו? רק הקב"ה ברחמיו יקימנו במהרה בימנו. כמבואר בזוהר עה"פ "נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל". שלא תוסיף קום מאליה עד בא מי יקימנה.

ונרמז חורבן הבית במיתת אשת יהודה, כמו שאמרו חז"ל (יומא ב.) 'ביתו' זה אשתו. וביטול המלכות במיתת בנו בכור ער. ועדיין לא היה נפילה גמורה כי היה תקווה שעל ידי אונן יקום שם לאחיו, וכמו כן אחר חורבן בית ראשון היה תקווה שיהא תיקון הדבר בבנין בית שני. אבל גם הוא לא החזיק מעמד לעולמי עד, ואמנם עדין המשך ליהודה ע"י 'שלה'. וכן לעתיד מחורבן שני ועד שיבוא מלך המשיח במהרה 'לא יסור שבט מיהודה'. כי יהיה המשך לישראל. 'עד כי יבא שילה' הוא מלך המשיח בן דוד. שאם יזכו ישראל תבוא הגאולה קודם זמנה ויהא זה כמה 'שילה' מלשון שלוח גדולה וכבוד, ואז יהא בזה 'יקהת עמים'. משא"כ אם לא יזכו שיהיה בעתה שיהיה אז עני ורוכב על חמור.

*

אסרי לגפן עירו - זכו אחישנה - לא זכו בעתה

הנה אמרו רבותינו (סנהדרין צח.) הקשו שכתוב בפסוק לגבי הגאולה: "אני ה' בעתה אחישנה". (ישעיהו ס, כב.) שלכאורה הפסוק סותר את עצמו ש'בעתה' משמע בזמנה. ו'אחישנה', משמע שימהר ויחיש הקב"ה את הגאולה, ויביאנה עוד קודם זמנה. ולזה פירשו אם זכו ישראל, אז הקב"ה יחיש את הגאולה ויבאנה קודם זמנה. אבל אם ח"ו לא יזכו אזי תבוא הגאולה בזמן הקבוע לה.

ובזה ביארו גם הפסוק גבי ביאת המשיח: "וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה" (דניאל ז, יג). משמע שיבוא במהירות, כענני שמים. מצד שני כתוב: "עני ורכב על חמור". (זכריה ט, ט). משמע שיבוא באיטיות, כעני הרוכב בעצלות על חמורו. ותירצו שאם זכו ישראל, אזי יבוא המשיח עם ענני שמיא. ואם לא זכו, יבוא כעני ורוכב על חמור.

וביארנו בזה"ק (רעיא מהימנא) שמה שאמרו עני ורוכב על החמור הכוונה שאם לא יהיה זכויות לישראל, תהיה זכותו להשען על לומדי תורה שהם משולים לחמור כמו שנאמר "יששכר חמור גרם".

אלא שיש לשאול אם יש כח בלומדי תורה להביא הגאולה מדוע לא מועיל זכות זאת שתבוא הגאולה קודם זמנה, ורק אם לא יהא זכות לישראל אז ישענו על לומדי תורה. לזה באה ואמרה תורה "אסרי לגפן עירו". כי עם ישראל מכוונה בלשון 'גפן'. 'שורקה' ו'שורק'. א. שבזמן שאין בניהם אחדות הם מכונים 'לגפן'. שכל ענף בו נפרד מהשני. ב: וכשיש בהם אחדות אמיתית נקראים 'שורק' כמאמר הכתוב "ואנכי נטעתוך שורק כולה זרע אמת ואיך נהפכת לי סורי הגפן נכריה". (ירמיהו ב כא), כי שורק הוא לשון יחיד לומר שהם מאוחדים כולם איך נהפכת להיות בפירוד 'סורי הגפן'. שהוא לשון רבים. ג: וכאשר הם באחדות לא כ"כ שלמה נקראים 'שורקה' בלשון נקבה. לומר שאין האחדות שלמה.

ובזה מבואר הכתוב שאם תראה 'אסרי' שהקב"ה אוסר ומעכב את הגאולה, ואינו משתמש מאותו בזכות לומדי תורה, דע שהוא מפני 'לגפן עירו' שעם ישראל אינו באחדות שהרי הם בחינת 'גפן'. ולכך מניחים את הקב"ה עצור ואסור שאינו יכול לגאול אותם. וגם שהם בחינת 'שורקה', דהיינו שיש בניהם אחדות, אבל כיון שהיא בבחינת נקבה שאין האחדות גמורה. גם אז אסור 'בני אתוננו' שאינו ממהר להביא הגאולה קודם זמנה.

ואמנם גם זכות התורה לא תועיל לגאולה, אלא בצירוף מה שהגיע זמן הגאולה, כי אז תתמלא סאת אדום ויתקיים בהם "כבס ביין לבושו". או שיהיה עליה רוגז יותר "בדם ענבים סותו", כי רוגז נמשל 'לדם' יבוא עליהם בגלל מה שהציקו לישראל שנקראים 'ענבים' כמו שנאמר "כענבים במדבר מצאתי ישראל". (הושע ט, י). ושמה תאמר שכיון שמידת הדין תרחף בעולם ממילא יבוא גם צרות על עם ישראל. לזה אמר "חכלילי עינים מיין, ולבן שנים מחלב". 'חכלילי' לשון אודם כתרוממו. וכמו שנאמר "למי חכלילות עינים". (משלי כג כט). שכן דרך שותי יין עיניהם מאדימין. לומר שהרוגז ('אודם') שאמור לבוא להקב"ה משום ישראל. שהרי אמר 'חכלילי' ולא אמר חכלילות. דהיינו 'הרוגז שלי'. לא יהיה רוגז פנימי אלא רק חיצוני. כי מראה האודם יהיה רק 'בעינים'. 'ולבן שנים מחלב'. ושעם ישראל יראו הצרות שנעשו לגויים יחזרו בתשובה, וזה שאמר 'לבן שינים' דהיינו שמהצרות שיראו כשינים שדורסים ונושכים. ילבינו מחלב, שישובו בתשובה.

עוד רומז שגם הצרות שיבוא על ישראל על ידי הגויים, שבא ממידת הדין הרמוזה 'בדם', יהפך לרחמים שנרמז 'בחלב'. וכמו תינוק שיונק מאמו שהדם נהפך לחלב, כך עם ישראל שישובו בתשובה הקב"ה יהפך את כל הדין לרחמים.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער)

במיוחד בימי השובבי"ם יכולים לזכות לענין שהיא העיקר להשגת האדם אל רוח הקודש!

עומדים אנו במפתן של ימי השובבי"ם, ימים שהקדמונים גילו גודל מעלתם, ימים של ימי עלייה. כלל ישראל הם גוף אחד, ורואים עד כמה רבבי אלפי ישראל מתחזקים בימי השובבי"ם בלימוד התורה"ק ברציפות, ימים שמתקיימת תפילות שונות ואמירת תהלים. יש ישיבות אשר בחורי חמד לומדים מידי יום ביומו חמש או שש שעות רצופות אחה"צ, ויש כוללים שמוסיפים בימי השובבי"ם במילגת הכולל כאשר מתחזקים ללמוד בשמירת הדיבור, אולם הימים גם נחלת הכלל, כי אף שעיקר עבודת ימי השובבי"ם הוא להתחזק בלימוד התורה"ק - אולם, גם לאלו שלעת עתה אין זוכים להיות תורתם אומנתם, כי הם עוסקים במצוה להיות "זן בניו ובנותיו כשהן קטנים" (ע' כתובות נ.) או אפילו אלו שאמנם זוכים לקיים סיפיה דקרא "וצדקתו עומדת לעת" דהיינו הלומד תורה ומלמדה, ובכל זאת לפעמים אין בידם לשבת באהלה של תורה בשעות רצופות, כי הם עסוקים בתלמידיהם וכל המשתייך לזה - מ"מ מצינו הדרכה ברורה לעבודת הזמן ביסוד ושורש העבודה, ונעתיק חלק מדבריו הק' בשער המפקד פרק שני:

דברי היסוד ושורש העבודה

"והעיקר הוא שיסתיר אדם מעשיו הטובים והצנע לכת עם ה'... יהיה הכל בהסתר כל מה שיוכל להסתיר, ואז יהיה שכרו כפול ומכופל, כן נמצא בכתבי האריז"ל. ועכ"פ כל מה שיכול אדם.. טהרה במקוה.. והעיקר.. התמדת הלמוד יומם ולילה.. גם הזהיר האריז"ל באזהרה גדולה שיזהר האדם מאוד מהקפדה ויתרחק מן הכעס אפילו לדבר מצוה וירחיק את עצמו מאוד ומאוד מליצנות ומגאווה ומאוד מאוד יהיה שפל רוח. גם יהא זהיר מאוד בכוונת ברכת הנהנין". עכ"ד. הרי הורה לנו כמה ענינים שיכולים להתחזק בהם בימי השובבי"ם - והנה "אחרון אחרון חביב" ובס"ד נשתדל לבאר השייכות בין ברכת הנהנין לימי השובבי"ם - וכלשונו "גם יהא זהיר מאוד בכוונת הרכת הנהנין"

גודל מעלת המכוון בברכת הנהנין וביאור עומק הענין

והנה מצינו דבר נפלא בכף החיים על או"ח (סי' קנ"ח ס"ק ע"ו) בשם האריז"ל ואלו דבריו "ובשער רוח הקודש דף ט' ע"ב כתב וז"ל כי עיקר השגת האדם אל רוח הקודש תלויה על ידי כוונת האדם וזהירותו בכל ברכות הנהנין!!" [וממשיך שם לבאר עומק הענין וז"ל..] "לפי שעל ידם מתבטל כח אותם הקליפות הנאחזות במאכלים החומרניים ומתדבקים באדם האוכל אותם, ועל ידי הברכות שעליהם הנאמרות בכוונה הוא מסיר מהם הקליפות ההם ומזכך החומר שלו ונעשה זך ומוכן לקבל קדושה, וזהירני מאד בזה עכ"ל. ועל כן צריך

האדם ליתן דעתו לדברים הללו בכל עת שמברך כדי לברך בכוונה גדולה ומלה במלה
בשמחה רבה. עכ"ד.

יציאת מצרים בירור ניצוצות הקדושות

והנה החיד"א בספרו "חומת אנך" (ריש פרשת שמות אות ב') מבאר השייכות בין החיזוק
בשנים מקרא ויציאת מצרים ואלו דבריו "ורבינו אפרים ז"ל בפירושו כתב יד כתב "ואלה
שמות ר"ת ו'חייב א'דם ל'קרות ה'פרשה ש'נים מ'קרא ו'אחת ת'רגום עכ"ד. וצריך להבין
מאי שיאטיה דרמז זה כאן. ונראה דנודע דגלות מצרים היה לברר ניצוצות הקדושה אשר
שם במצרים ערות הארץ בכח שעבודם בחמר ובלבנים וכו'. וסוד קריאת הפרשה שנים
מקרא ואחת תרגום הוא לברר מ"נוגה" דחציה בחול וחציה בקדש, וע"י קריאת הפרשה
שנים מקרא ואחת תרגום אנו מכניסין מחציה שבחול אל הקדש, כי תרגום גימט' תרדמה
סוד נגה ולחברה עם המקרא כל פסוק ופסוק שיהא נכלל בקדושה כמו שהאריך רבינו
האר"י זצ"ל. וא"כ יכון מאד כאן בשעבוד מצרים שהוצרכו לכל תקף השעבוד לברר ניצוצי
הקדושה ומעין דוגמא חיובא רמיא על כל אדם מישראל לקרוא הפרשה שנים מקרא ואחת
תרגום לברר מנגה ולכלול בקדושה. וכתוב את יעקב איש ס"ת שבת בסוד והיה ביום הששי
והכינו את אשר יביאו וז"ש הבאים מצרימ"ה גי' שכינה דהברורים יבואו לשכינה - עכ"ד,
ותודה לא-ל שכיננו לדבריו, והארכנו בזה במקום אחר.

לאור זאת, הנה יובן להפליא אודות גודל הזהירות של כוונה בברכת הנהנין דייקא בימי
השובבי"ם, כי כמבואר ע"י הכוונה "מסיר מהם הקליפות ההם ומזכך החומר שלו ונעשה
זך ומוכן לקבל קדושה", וכידוע אשר מעלים בזה הניצוצות הקדושות בעת האכילה
בקדושה, וכמבואר באריכות ביסוד ושורש העבודה (שער הבכורות) אשר כל המעיין שם
יראה דברים נפלאים האיך שמאריך ומבאר הענין בבירור - וכל זה שייכת ליציאת מצרים,
כנ"ל בדברי החיד"א, וביתר אריכות בתניא פרק ז' ע"ש, האיך שקליפת נוגה שייכת להאי
סוגיא להעלות ולקדש החומר. השי"ת יעזור שנזכה להתשמש עם הימים כראוי ולהתחזק
בתורה ועבודה, אכ"ר.

מאיר לישראל / הרב ישראל מאיר בהגר"צ פלמן, מרבני כולל 'מדרש אליהו', מח"ס קונטרס השביעית

קדושת שביעית בירקות שנלקטו בשמינית - ולאחר חנוכה

במסכת שביעית (פ"ו מ"ד) תנן, מאימתי מתר אדם לקח ירק במוצאי שביעית משיעשה כיוצא בו, עשה הפכיר - התר האפיל, רבי התיר לקח ירק במוצאי שביעית מיד. ובראשונים מבואר דאסור ליקח ירק מיד במוצ"ש מצד 'איסור ספיחין', ומבואר שבמוצאי שביעית עדיין יש בירק דיני שביעית עד שיעשה כיוצא בו. ואין זה מחמת ספיקא גרידא שמא זה נלקט בשביעית, אלא דחכמים גזרו ואסרו אף על הנלקט בודאי בשמינית, וכדמבואר בראשונים שאם עשו כיוצ"ב מותר לפי דתלינן שזה מהחדשים שנזרעו בשמינית (וזה הכוונה דתלינן בהיתרא, וכ"ה בהדיא בלשון הרא"ש) או לפי שרבו גידוליו על עיקרו, ולפיכך הקשה הר"ש דמיד במוצאי שביעית נתיר מחמת שרוב הירקות הם מלקיטת שמינית, ומ"ש מהא דהתיר רבי ליקח ירק מיד במוצאי שביעית מחמת שרוב הירקות הם מחו"ל. ובראשונים נאמרו כמה נוסחאות בטעם הגזירה המיוחדת שגזרו חכמים על מה שהתחיל לגדול בשביעית אף שהם נלקטו בשמינית, ע"י בר"ש ורש"ס דחששו חכמים שמא ירק זה נלקט בשביעית ויש בו קדו"ש ואיסור ספיחין - וישן הוא ויאמר חדש הוא, לפיכך אסרו עד שיעשה כיוצא בו. ותוס' בפסחים (דף נ"א ע"ב ד"ה כל הספיחים) ביאר דספיחים אסורים במוצאי שביעית דכשיראו אותם גדולים יסברו שלקטן בשביעית, וכעין זה בתוס' בקידושין (דף ב' ע"ב ד"ה אתרוג) דיבואו לטעות בין הנלקט בשביעית לנלקט בשמינית, - והגדרת האיסור שכל זמן שאפשר לטעות גם גידולי שמינית אסורין או שגזרו שכל הגדל בשנת השביעית לא פוקע איסורו עד שיתבטל ברוב.

אך לא נתבאר בדבריהם כי אם שנתנו בהם איסור ספיחין עד שיעשה כיוצא בו, אבל קדושת שביעית אפשר דלית ביה אף מדרבנן לאחר שהוא נלקט בשמינית, ובירק אזלינן בתר לקיטה. אך החזו"א (סי' ט' ס"ק יג) חידש שגזרו בהם אף שיהיו קדושים בקדו"ש. ובפשוטו כוונתו דלא שייך שיגזרו שיהיה בהם איסור ספיחין בלא שיהיה בו קדו"ש, דהא בירושלמי במעשרות (פ"ה ה"ג) דנו גבי כרכום ופשתן שאינו ראוי לא לאדם ולא לבהמה אם יש בהם משום ספיחין, וביאר החזו"א (סי' י' ס"ק י"ב) שהנידון היה אם גזרו איסור ספיחין (בשביעית עצמו) בדבר שאין בו קדו"ש, ואע"פ דאיסור ספיחין הוא משום עוברי עבירה דלמא יזרע מ"מ לא גזרו אלא באלו שיש בהם קדו"ש, וקי"ל דבפשתן אין בו משום ספיחין, ולפ"ז אם במוצאי שביעית ליכא קדו"ש לא שייך שיהיה בו איסור ספיחין. ובאמת מכמה ראשונים מוכרח ממתני' גופה שיש בו קדושת שביעית, דשיטת רש"י בפסחים דף נ"א ע"ב דכל הספיחים אסורין היינו לאחר הביעור, וביאר הר"ן (שם) שהחידוש שאף במה שגדל מעצמו יש קדו"ש וממילא יש בו כל דיני שביעית ולפיכך אסור לאחר הביעור, ולפ"ז בע"כ שיש בו קדו"ש ודין ביעור, ויתירה דלכאו' לדבריו למה אסור ליקח ירק במוצאי

שביעית אם עדיין לא הגיע זמן הביעור, ובע"כ דמתני' איירי מצד קדו"ש דהיינו שמוותרים ליקח ואין בהם סחורה ודין שמור. [ובדוחק אפשר דהוי מצד איסור נעבד, ודבר זה אסור מדינא אף בדבר שאין קדו"ש, ולאחרי שיעשה כיו"ב תלינן שהוא מהיתרא. אלא דזה דחוק, דא"כ אף בשביעית עצמו נתלה בהיתרא, ואמאי התיר רבי רק במוצאי שביעית משום שמצוי ירק מחו"ל ולא בשביעית עצמו]. וכן מוכרח מהרמב"ם בפיה"מ והרע"ב שלא הזכירו בכל מסכת שביעית איסור ספיחין, עי' תיו"ט פ"ה מ"ו, וסברי דגזירת ספיחין היא גזירה מאוחרת יותר ולא היתה בזמן המשנה, ולפ"ז בע"כ דמתני' איירי רק לענין קדו"ש. [ואין לומר דלדבריהם מתני' הוי מצד חששא דשמא הוא באמת נלקט בשביעית, אבל אם ידענן באמת שנלקט בשמינית יהיה באמת מותר, דברע"ב מפורש דהסיבה שאם עשה כיוצ"ב לפי דתלינן שהוא מהחדש או שרבו גידולי היתר על האיסור, ומבואר דמה שגדל בשביעית אף שנלקט בשמינית הרי הוא אסור]. וכן מצינו בגדולי האחרונים שנקטו שיש על הנלקט בשמינית קדו"ש, דיעוי' במהרש"ל בפסחים דף נ"א ע"ב (על תוד"ה ונשתהו, ד"ה דפליגי עליה) דגזרו נמי שיהיה בהם דין ביעור, [והיינו מהזמן שמגיע זמן הביעור למה שנלקט בשביעית], וע"ש במהרש"א שהסכים עמו בעיקר הדין, הרי שנתנו עליו כל דיני שביעית ולא רק איסור ספיחין.

וע"ע בחזו"א (שם) שכתב, דאפשר דאפילו בדבר שאין זורעין רוב בני אדם או בשדה ניר שאין בו משום איסור ספיחין, יש בנלקט בשמינית דין שביעית לענין סחורה וביעור. ובהמשך דבריו (ס"ק י"ז) בדינים העולים, כתב הגדל ביד נכרי או בד' שדות שאין זורעין רוב בני אדם שאין בהן איסור ספיחין מ"מ נוהג בהן קדושת שביעית ביוצאין לשמינית עד שיעשו כיוצ"ב או עד חנוכה, ואם הגיע זמן הביעור קודם חייב לבערן, ע"כ. והנה במסקנת דבריו כתב כן בהחלט, דאף בדבר שאין בו איסור ספיחין יש בו קדו"ש, ואף בפירות גוי החמירו שיהיה בו קדו"ש. [אף שהיה אפשר דפירות נכרי קייל טפי, כיון דבשמינית עיקרו הוא מד"ס, א"כ לענין זה אפשר דלכו"ע יש קנין לנכרי כמו בסוריא]. ובביאור דבריו אפשר בב' פנים, א' שבמין כזה שיש בו ספיחין גזרו חכמים קדו"ש וספיחין, ולכן אף באופן שלא יהיה בו ספיחין עדיין הוא בקדושתה, ב' שבגזירת חכמים שמא יקח מהישן ויאמר חדש הוא, גזרו בו כל דיני שביעית ולפיכך איכא ביה קדו"ש, ולפיכך אף במין כזה שאין איסור ספיחין יש בו קדו"ש. ונפק"מ בביאורים אלו, לענין 'בננות' שמזמן הזריעה עד זמן הלקיטה הוא שנה וחצי (ולפיכך ליכא ביה חשש שנזרע בשביעית) ואין בו ספיחין (לפי שאין זורעים אותם כל שנה, אלא הם מתרבים מעצמם על ידי שיוצאים צמחים חדשים משרשי הצמחים המבוגרים, לא שייך בהם החשש שיזרעם בשביעית ויאמר ספיחין הם), אם יש בו קדושת שביעית, דלצד א' ליכא שהרי במין כלל לא גזרו דין ספיחין וממילא ליכא ביה נמי קדו"ש - הן לפי שבמין זה ליכא ספיחין (והקדו"ש הוא תולדה מהדין ספיחין) והן לפי שאין חשש שנזרעם בשביעית, ולצד ב' איכא מאחר שגם זה יכול להטמין ולהוציא את הישן ויאמר חדש הוא. ועי' בקובץ אגרות לחזו"א (ח"ב סי' קס"ב) שכתב שבבננות של תנובה אין איסור סחורה דכבר הן של שמינית דאזלינן בתר לקיטה, ומבואר שאין בהם קדו"ש. וע"ע בחזו"א (סי' ט' סקט"ז) שכתב דגם באילן אם היה שייך לאחלופי היו גוזרים קדו"ש אלא שבמציאות

אין חשש דאיחלופי, ולפ"ד בבנות דיש חשש איחלופי יש לגזור, וכ"כ במשנת יוסף סי' כ"א. [והנה אף אם לא גזרו בבנות מ"מ איכא חשש שנלקט בשביעית - גם לולי הגזירה, ולפיכך כשחפץ לקנות בשוק ללא כשרות יש להמתין לערך 4-5 שבועות, ולאחר זמן זה אינו מצוי בננות שנלקטו בשביעית].

עוד חידש החזו"א (סי' ט' סק"ג ד"ה ואם) שגם דין ביעור נוהג בהם, באופן שכלה לחייה שבשדה מגידולי שביעית, לפי דחיישינן שהוא מגידולי שביעית. ולפ"ז מי שקונה ירקות של נכרי קודם שעשה כיו"ב כמו מלפפון עגבניה ופלפל, כיון שזמן ביעורם הוא בתחילת שמינית, דהיינו מזמן שכלה בשדה ירקות תלושים מלקיטת שביעית או מאוחר יותר בזמן שאין מצוי ירקות שהגיעו לעונת המעשרות בשביעית, שזה הרבה קודם שיעשה כיו"ב, יצטרך לבערם מיד כשקונה כדין ירקות שהיו בזמן הביעור אצל גוי שצריך הישראל לבערם מיד כשבא לרשותו.

*

כתב הרמב"ם (פ"ד הלכה ה-ז), ספ"חין של שביעית שייצאו למוצאי שביעית אסורין באכילה. ועד מתי אסורין ספ"חין שביעית במוצאי שביעית מראש השנה ועד חנוכה ומחנכה ואילך הן מתרין, (ועי' במהרי"ק ובכס"מ שמקורו הוא בירושלמי דמאי פ"ב ה"א). בצללים שייצאו משביעית למוצאי שביעית, אם עשו פיוצא בהן מתרין ואם לאו אסורין. וכן שאר הפרות אין לוקחים אותם במוצאי שביעית אלא משיעשו פיוצא בהן מפרות מוצאי שביעית. עשה הבפיר התר האפיל. ומתן לקח ירק במוצאי שביעית מיד, ע"כ.

ובדעתו נחלקו המפרשים, דעת החזו"א (סי' ט' ס"ק י"ג) שאם נלקט בשביעית אסורים לעולם, ואם נלקט בשמינית אם עשו כיוצ"ב מותר, ולאחר חנוכה מותרים אף ירקות שלא עשו כיוצ"ב, לפי שכבר הוסחה דעתם של הבריות משביעית ואין לחוש שיתירו את הנלקטים בשביעית. [והרש"ס (פ"ט ה"א) כתב דחנוכה הוא שיעור לעשו כיו"ב].

ומהרי"ק קורקוס (בסוף ה"ז) כתב דההיתר דעשו כיוצא בהן, בירושלמי מבואר לפי דתלינן דמהחדש הוא, ובתוספתא משמע דאפילו שידעינן שהוא מהישן דהיינו מה שנורע בשביעית מ"מ כיון דנלקט בשמינית ועשו כיוצ"ב לא גזרו בו, ובדעת הרמב"ם כתב שאם הפירות מחוברין ורבה בשמינית ע"מ שגדל בשביעית מותר מדין רבו גידולי היתר על האיסור, ואם הוא תלוש תלינן שהוא משביעית ואסור אלא א"כ עשו כיוצא בהן שאז תלינן שגדל בשמינית. והסתפק אם עשו כיוצ"ב מתיר נמי מה שנתלש בשביעית, מאחר שאינו נהנה משל שביעית וליכא למיגזר שיזרע ויאמר מאיליהן עלו דמאחר שאסורים עד שיעור שיזרעם במוצאי שביעית ויעשו כיוצא בהם לא זרע להו בשביעית, ודמיא למאי דאמרינן גבי שבת ויו"ט אסורין בכדי שיעשו, ומסקנת דבריו שההיתר דעד שיעשה כיוצא בהן אינו מתיר מה שגדל בשביעית, וההיתר מחנוכה הוא אף מה שגדל בשביעית, וזהו ב' הזמנים שמנו חכמים. [והיינו דההיתר 'דשיעשה כיוצא בהן' - הוא למה שנלקט בשמינית להתיר קודם חנוכה, וההיתר ד'חנוכה' - הוא לספ"חין שנלקטו בשביעית עצמה. ולדבריו מש"כ הרמב"ם 'ספ"חין שביעית' היינו כפשוטו ספ"חין שנלקטו בשביעית ממש].

אולם מדברי הרמב"ם לא משמע כדבריו, שכתב בה"ו שהזורע ספיהי שביעית אחר שביעית הגידולין מותרין, ומשמע שרק לגידולין יש היתר לאחר שביעית, אבל הפרי עצמו שנלקט בשביעית לעולם הוא באיסורו, וכן הוכיח החזו"א שם ס"ק י"ד. וכן הוא משמעות התוספתא שכתב בצלים שנלקטו בשמינית אסורין אם לא עשו כיוצא בו, ומבואר שהנלקט בשביעית אסור לעולם והנלקט בשמינית בזה יש חילוק אם לא עשו כיוצ"ב.

*

והנה בראשונים (ר"ש רא"ש וריבמ"ץ ועוד) מבואר דכשיעשה כיוצא בו מותר, אף דרבנן אסרו כל מה שגדל בשביעית אף מה שנלקט במוצאי שביעית, מ"מ הכא תלינן שהוא מהחדשים שזרע אחר שביעית או לפי שרבה ההיתר על האיסור ונתבטל (והיינו שיש ביטול ברוב בגידול עצמו, וכדמסקינן בנדרים דף נ"ח ע"ב דבשביעית כו"ע מודו דגידולי היתר מעלין את האיסור משום דבטילתה ע"י קרקע, ועב"ז בחזו"א סי' ט' ס"ק ט"ו). ובתוספתא (פ"ד ה"ז) איתא דאם עשה כיוצא בהם, אף מה שהתחיל לגדול בשביעית וליקטו במוצאי שביעית מותרים, והיינו דכיון שליקטו בשמינית לפיכך מקלינן דמיד שעשה כיוצא בהן תלינן דרבה היתר על האיסור.

ובעשה הבכיר הותר האפיל נחלקו הראשונים, ברא"ש מבואר לפי דתלינן שממקום הבכיר הביאום, ולפ"ז אם ידעינן בודאי דממקום האפיל הביאו אסור, אולם הר"ש ביאר דכיון דבמקום הבכיר עשה כיוצ"ב אי אפשר דבמקום האפיל לא רבה גידולי היתר עליו וביטלו, והחזו"א (סי' ט' סקי"ג) כתב טעם אחר דכיון שכבר מצוי מין זה בשוק ואין הדבר ניכר שמשמשין בפירות שביעית לא גזרו, ועוד דכיון שכל החשש שילקוט בשביעית ויטמין לשמינית לא חששו שיעשה כן כאשר יכול לקבל ירק בכיר משמינית. ולטעם זה אמר הגרי"ש אלישיב זצ"ל (הובא בספר ישא יוסף סי' קי"ד) שאם רק במקום אחד בארץ ישראל יש פירות בכירים אין הדבר בכלל עשה הבכיר, ורק כאשר בכמה מקומות יש כבר גידולים בכירים הותר גם האפיל.

ובהא דהתיר רבי ירק מיד במוצאי שביעית, איתא בירושלמי לפי שהיו מביאים ירק מחו"ל והיה רבה על ירק שבא"י לפיכך תלינן שהוא מחו"ל. ואף שבשביעית עצמו לא תלינן מספק מ"מ בגזירת חכמים בירקות דמוצאי שביעית הקילו טפי, אבל אם יודע שהוא מארץ ישראל אסור, דייעוי' בחזו"א (סי' ט' סקט"ז) דרבי לא התיר רק ליקח, שתולין בירק חו"ל, אבל הידועות של ארץ ישראל אסור. ולפ"ז אמר הגרי"ש אלישיב זצ"ל דכשמצוי בשוק ירקות הגדלים בערבה (חו"ל), אפשר להקל לקנות בכל מקום מיד במוצאי שביעית, אבל אם ידוע שהוא מא"י ולא מהערבה אין להקל.

[מיהו לקנות ירקות מיד לאחר ר"ה ולתלות שהם מיבול נכרי, דעת הגר"ח קנייבסקי זצ"ל שאי אפשר להקל מפני שיש ביבול נכרי קדושת שביעית, ויתכן שלא התירו לתלות בזה].

ולראשונים הנ"ל דביארו שאם עשה כיוצ"ב מותר לפי דתלינן שהוא מהחדש שזרע אחר שביעית או לפי שרבה ההיתר על האיסור, מבואר שאם נלקט בשמינית קודם שעשו כיוצא בו, הרי הוא אסור גם אחרי שעשו כיוצא בו, שהרי בהם ליכא תליא שהוא מהזרע החדש,

וכן בהם ליכא רבו גידוליו על עיקרו. אולם מה שנלקט קודם חנוכה הרי הוא נותר בחנוכה, וכדמבואר ברמב"ם שכתב דמחנוכה ואילך הן מותרים, ולא הצריך שילקט אחר חנוכה, והטעם כתב החזו"א (שם סקי"ג) לפי שכבר הוסח דעתם של בריות משביעית ואין לחוש שיתירו הנלקטים בשביעית, [וודבר זה יובן לפמש"כ תוס' בקידושין דף ב' ע"ב בטעם האיסור במוצאי שביעית, שיבואו לטעות בין הנלקט בשביעית לנלקט בשמינית, ולכך אחרי חנוכה שכבר הוסח דעתם של בריות משביעית לא יבואו להתיר גם הנלקט בשביעית].

והחזו"א חידש עוד שגם בעשו כיו"ב הותר הישן, דכיון שכבר מצוי מין זה ואין הדבר ניכר שמשתמשין בפירות שביעית לא גזרו, ועוד שאין דרך להטמין משנה שעברה על זמן שיש בו כבר החדש. ויש שביארו בנוסח דומה, שכיון שנלקט בשמינית ובירק אזלי' בתר לקיטה א"כ אין בו קדו"ש, ובדבר שיש בו קדו"ש יש בו איסור ספיחין ומאחר שאין בו קדו"ש אין בו נמי איסור ספיחין, אלא דחכמים אסרו 'על האדם' לאכול ירקות בשמינית עד שיעשה כיו"ב כדי שלא יתלו שירקות אלו נזרעו בשביעית, וכיון שכן לאחר שעשו כיו"ב מותר, [ולחזו"א שיש בו נמי קדו"ש, בע"כ הכוונה שנתנו בו קדו"ש רק עד זמן זה]. אולם כבר נתבאר שבראשונים משמע לא כן, וטעם ההיתר או לפי דתלינן דמהחדש הוא או לפי שרבו גידולי היתר על האיסור. [ולדבריהם גם אחר שעשה כיוצ"ב, מה כבר אצלו קודם שעשה כיוצ"ב אינו נותר עתה. וכן שיעשה כיוצא בו היינו בזמן שמגיע לשוק, ולדוגמא מלפפון שהזמן שעשה בשדה כיוצ"ב הוא בי"ד חשון, ולשווקים הסחורה החדשה מגיע רק בי"ז חשון, יש לאסור עד י"ז חשון]. עוד כתב החזו"א (שם סקי"ד) לדון דאפשר דבהא דהתיר רבי ירק במוצ"ש מיד דתלינן שהוא מחו"ל, אם התיר גם הנלקטין בא"י במוצאי שביעית, דאפשר דכיון דמצוי ירק חוץ לארץ הו"ל כעשה כיוצא בהן דלא מפרסמא מילתא שהירק הוא משל ארץ ישראל וגם לא יבואו להטמין משביעית למוצאי שביעית כיון שהירק של היתר מצוי, ע"ש. וכבר נתבאר שבראשונים לא משמע הכי, וסיבת ההיתר דתלינן שהוא מחו"ל.

כתב חזו"א (סי' ט' סקי"ד וסקי"ז), שאחר שעשה כיוצ"ב או שהגיע חנוכה מותר ליקח מכל אדם, דתלינן שנלקט לאחר ר"ה של שמינית, ולא חיישינן שמא נלקט בשביעית. ובספר ישא יוסף (סי' קי"ג) הביא הוראת הגר"ח קנייבסקי זצ"ל, שגם בסוגי ירקות שאנו יודעים שחלקם המצוי בשוק נלקטו בשביעית וחלקם אחרי ר"ה של שמינית, דבזמן שעשו כיוצ"ב או לאחר חנוכה אפשר להקל שהוא מהנלקט בשמינית, ורק היכא שודאי נלקט בשביעית ליכא ביה שום היתר. [אולם אם יש בידו ירקות שחלקם בודאי נלקטו בסוף שביעית לפני ר"ה וחלקם לאחר ר"ה אסור לאוכלם, שהרי כל אחד הוא ספק דשמא הוא מאותו שנלקט בשביעית, ולא הותר אלא במקום שיש לתלות שנלקטו בשמינית ולא כשחלקם בודאי נלקטו בשביעית].

וכתב הגר"ח קנייבסקי זצ"ל דלאחר שיש היתר בחנוכה או בכדי שיעשו, לפיכך בספק ספיחין אף שהחזו"א היקל בהם, מ"מ באופן שהירקות יכולים להתקיים עד חנוכה או בכדי שיעשו יש להחמיר. וכן פסק הגר"ש וואזנר זצ"ל בירקות של ספיחין שנתערבו בירקות אחרות סמוך לחנוכה, שדינם לענין ביטול התערובת כדין ביטול שאר איסורים, ולכן אם

נתערבו סמוך לתחילת חנוכה נחשבין הספיחין כדבר שיש לו מתירים שאינו בטל אפילו
באלף מפני שיכול להמתין מלאכלם עד חנוכה.

*

ובטעם הגזירה, בר"ש כתב דחיישינן שלא יהא מן הנלקט בשביעית, וביאר החזו"א (שם
ס"ק י"ג) דגזרו דשמא ילקוט בשביעית ויטמין לשמינית ויאמר שנלקט בשמינית, ולכך גזרו
גם על הנלקט בשמינית עד שיעשו כיו"ב או עד חנוכה.

אולם ברמב"ם משמע שזה גזירה על ספיחי שביעית, והיינו שכיון שהתחיל לגדול
בשביעית אסרו, ומשמעות דבריו שהגזירה כדי שלא יזרעו בשביעית למוצאי שביעית, ולכן
אחר שעשה כיוצ"ב מותר, [ולדבריו א"ש דאף דברים שאין בהם גזירת ספיחין גזרו, ולכן
בד' שדות גזרו שיהיה בהם קדו"ש אף כשנלקט בשמינית].

ועי' בר"ש שכתב דירקות בשמינית מדינא כיון דאזלינן ביה בתר לקיטה לפיכך פקע ממנו
איסור ספיחין, ולכך נתקשה דמיד שרבה בשוק פירות הנלקטין בשמינית כבר רבה ההיתר
על האיסור. אולם הר"ש סיריליו (בהשלמות, בילקוט תוספות עמוד כו) חלק עליו, שאיסור
ספיחין שחל במחובר לא פקע, וכל שהתחיל לגדול בשביעית הרי הוא באיסורו אף שליטתו
בשמינית ואין בו קדו"ש. ועי' באוצר השביעית שהביא שם גירסות בדברי הרש"ס, ואינו
ברור לפ"ז מה כוונתו. וכן ברמב"ם (פ"ד ה"ה) משמע דספיחין בשמינית באיסורן הם
עומדים, שכתב ספיחין של שביעית שיצאו למוצאי שביעית אסורין, משמע דלקיטת
שמינית לא מהני לספיחין שתחילת גידולן בשביעית, ולפ"ז מש"כ בפ"ד הט"ו שירק שנזרע
בשביעית ונלקט בשמינית אין בו משום ספיחין דאזלי בתר לקיטה, היינו לאחר חנוכה או
לאחר שעשו כיוצא בו, וצ"ע.

ובפשוטו נפק"מ אם גזרו בו נמי שהפירות יהיו קדושים בקדושת שביעית, דאם החשש
שמה נלקט בשביעית א"כ הרי הם קדושים נמי בקדושת שביעית, אך אם החשש רק שמא
נזרע בשביעית אפשר דגזרו רק שלא לאוכלו אבל לא שיהיה בו קדושת שביעית. אלא
דאפשר שאם גזרו בו שיהיה בו איסור ספיחין בע"כ דאיכא ביה נמי קדו"ש כדחזינן בכ"מ
שלא גזרו ספיחין בדבר שאין בו קדו"ש.

אולם אפשר דגידולי שביעית איסורו הוי מצד נעבד ולא מצד ספיחין, דחששו שעבד בו
וזרעו בשביעית, ודבר זה לא שייכא לקדושת שביעית. ודבר זה מוכרח בראשונים שהוכיחו
דנעבד אסור ממתני' דשדה שנטייבה בשביעית לא תזרע במוצאי שביעית, והתם הוי מצד
קנסא ולא שייכא לקדושתה. אולם הרמב"ם לשיטותי' דס"ל דנעבד מותר בשביעית, ליכא
לפרושי שהקנס בשמינית הוי משום חששא דנעבד, וכל דברינו אינו אלא לחבל הראשונים
דסברי דנעבד מותר, או דנאמר שגם הרמב"ם מודה דנזרע חמיר טפי, ועב"ז ברידב"ז בריש
סי' ג'. [ויש שפירשו ברמב"ם שהאיסור משום חשש זריעת נטיעת שביעית דלא יהנו
ממעשה שביעית, והוא ממש כשיעור בכדי שיעשה בשבת ויו"ט, ולפ"ז לא הוי כ"א איסור
אכילה ושימוש אבל לא לענין שיהיה בו קדו"ש]. ולפ"ז צ"ל דמה שהתירו לאחר חנוכה,
היינו דבסתמא תלינן שאין הוא מגידולי עבירה, אבל אי ידעינן שהוא נזרע בשביעית יש

לאסור אף לאחר חנוכה. וכן ראיתי בספרי זמנינו שנקטו דלמחמירים בנעבד ונזרע בשביעית, יש לאסור גם מה שנלקט לאחר חנוכה. אולם בפשוטו דבר זה נסתר מעצם הדין שהתירו לאחר חנוכה אף שאין כיוצא בהן, ולא אסרו מצד נעבד שזה יסודו דאיסור ספיחין, הרי חזינן שלא קנסו לאחר זמן זה, לפי שהקנס הוא כדי שלא יעשה מלאכות באיסור בשביעית, ואדם לא יבוא לעשות מלאכות באיסור כדי שיהיה לו לאחר חנוכה. אולם אפשר דכל מה שהתירו בסתם, דלא חששו שיבוא לעשות מלאכות אסורות כדי שיהיה לו לאחר חנוכה, אבל אי ידעינן שנעשה בו מלאכת איסור יש לאסור אף לאחר חנוכה.

[ויש שפירשו בדעת הרמב"ם במה שכתב וְכֵן 'שְׁאֵר הַפְּרוֹת' אֵין לִוְקָחִים אוֹתָם בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית אֲלָא מְשִׁיעֵשׂוּ כִּיּוֹצֵא בְּהֵן מְפֹרוֹת מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, דשאר הפירות היינו אף מיני פירות שאין בהם ספיחין מ"מ אסור משום שנזרע בשביעית, ואין להתיר א"כ יש לתלות שנזרע בשמינית, ומה דמשמע בפ"ד הט"ו שאף נזרע בשביעית ונלקט בשמינית מותר היינו משום שעשה כיוצא בהן, שבהם אין חשש של עוברי עבירה הואיל ולא ירויחו בזריעת שביעית כיון שיש בו בכדי שיעשה כיוצא בו].

ולמעשה בספר אורחת רבינו (ח"ב) הביא שהחזו"א היקל גם לעצמו לאכול את כל הירקות ואף תפו"א מחנוכה של שמינית (חוץ מחזרת) אף מה שנזרע בשביעית.

*

והנה הרמב"ם (בהלכה ז') פסק, דמותר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד, ובשאר פירות פסק (בהלכה ו'-ז') שאסור עד חנוכה או עד שיעשה כיוצא בו. וירק היינו עלי ירק כמו נענע וכרפס וחסה ושאר ירקות עלים, ופירות היינו פירות האדמה כמו בצל מלפפון כרוב וכדו'. ומקורו הוא במתני פ"ו מ"ד מאימתי מתר אדם לקח ירק במוצאי שביעית משיעשה כיוצא בו, עשה הפיר - התר האפיל, רבי התיר לקח ירק במוצאי שביעית מיד. ופסק בירק כרבי דמותר מיד, ובמהר"י קורקוס כתב שהרמב"ם בפיהמ"ש גרס במתני מאימתי מותר ליקח פירות, ולפ"ז ניחא לשון רבי במשנה שאמרה התיר ליקח ירק, דמשמע דת"ק לאו בירק מיירי, ולפיכך בפירות פסק כת"ק, ובירק פסק כרבי. וכן מדויק בלשון הרמב"ם שכתב וְכֵן שְׁאֵר הַפְּרוֹת' אֵין לִוְקָחִים אוֹתָם בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית אֲלָא מְשִׁיעֵשׂוּ כִּיּוֹצֵא בְּהֵן מְפֹרוֹת מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, ומת' לקח ירק במוצאי שביעית מיד. ומבואר שבאיסור כתב פירות, ובהיתר כתב ירק.

ובטעם שהתירו ירק מיד, ביאר הר"ש משאנץ והרא"ש והמהר"י קורקוס והרדב"ז לפי שהיו רגילין להביא ירק מחו"ל במוצאי שביעית ומיד רבה ההיתר. [ודבר זה קשה, דא"כ איך הביא דבר זה הרמב"ם לדינא, לאחר שתלוי בכל דור ודור מה רגילין להביא מחו"ל, ומדוע פסק בסתם שירק מותר ושאר פירות האדמה אסור].

והרע"ב והגר"א פירשו לפי שבב' או ג' ימים עושה כיוצא בו (ועל ימים ספורים לא גזרו), ושאר פירות האדמה שלוקח זמן עד שגדלים גזרו. [ודבר זה קשה מאוד, דלכאו' בדרך טבעי אין שום ירק שגדל כל כך מהר, וא"כ מפני שנעשה נס במקו"א שגדל בב' או ג' ימים יהיה סיבה שלכך נתיר בכל מקום ונתלתה שהוא מהחדש].

ובספר 'אור לציון' ביאר שהחילוק הוא, דבעלי ירק הדרך הוא שמוסיפים עלים בכל יום והתוספת ניכרת בכל הירק, ולכך הקילו בהם ואמרו גידולי היתר מעלים את האיסור ומותרים מיד, משא"כ שאר ירקות שאין בטבעם לגדול כל כך בכל יום, לא אמרי' גידולי היתר מעלים את האיסור, ואסורים עד שיעשה כיוצ"ב.

*

בחזו"א (סי' ט' סקי"ג ד"ה פ"ו מ"ד) מבואר שגזרו רק על הפירות התלושים, שבהם שייך למיגזר דילמא אתי לאחלופי באותן שנלקטו בשביעית, אבל במחוברין לא שייך למיגזר בירק בשמינית, ולפיכך ליכא מידי בקרקע, והפירות המחוברין אינו הפקר. ולפ"ז לכאורה צריך לעשר כל מה שנלקט מתחילת שמינית, לאחר שבשנים הוא מתייחס לשנה השמינית ואין זה הפקר.

[אולם הוסיף החזו"א דכל זה הוא לדעת הרמב"ם שבירק אזלינן בתר לקיטה ולא בתר גמר פירי, אבל לשיטת הר"ש דאזלינן בתר גמר פירי לפיכך אם נגמרו בשביעית אף שנלקטו בשמינית יש בו קדו"ש לכל דיניו, ממילא איכא למיגזר אף במחוברין דילמא אתי לאחלופי בנגמרו בשמינית אטו נגמרו בשביעית, וגזרו בו ונתנו עליו אף דין הפקר, ע"ש. אולם אינו ברור אם נתנו גם למחברים כל דיני שביעית עד שיעשה כיוצ"ב או עד שיכלו אותם שנגמרו בשביעית, וצ"ע].

ודבר זה חזינן לענין ספיחין, דאסורה אף לבהמה כדאיתא בירושלמי ספ"ה דמעשרות (ועב"ז בחזו"א סי' ט' סקי"ז וסי' י' סקי"ב), ומאידך מבואר בתוספתא (סוף פ"ה) דפ"ש שיצאו לשמינית בהמה רועה כדרכה, ומשמע דיותר לבהמה (ועי' במקדש דוד סי' נ"ט אות ג שהביא ראיה מהתוספתא זו דספיחין מותרין לבהמה). ויותר דהא פירות שביעית אין מאכילין לבהמה כדאיתא בתוספתא (פ"ה הי"ג) וא"כ איך מותר ליתן לבהמות לרעות. ובע"כ כיון דהוי במחובר, לפיכך בשמינית ליכא על הגידולין שהם מחברים קדושת שביעית ואיסור ספיחין, ולכך בהמה רועה כדרכה, ואין הכי נמי שלאחר שיתלוש יהיה עליו קדו"ש ואיסור ספיחין ויהיה אסור להאכילם לבהמה. ושו"מ בחזו"א בסי' ט' סק"ו שכתב כן.

ובמה שנקטנו דירקות בשמינית חייבים במעשר, הנה במה שגדל בשביעית תלוי בפלוגתא רבותא, דיעוי' בקה"י (סימן ג') שהביא את דברי הר"ן בר"ה (טו ע"א, בסוף העמוד) דאפילו למאן דס"ל באתרוג של שביעית שנלקט בשמינית פטור מן הביעור דאזלינן ביה בתר לקיטה, מ"מ הוא פטור מן המעשר כיון שבעודו באילן בשביעית היה הפקר א"כ כשנכנסה שמינית בעלים מהפקירא זכו ביה והפקר פטור מן המעשר, ומכאן למד הקה"י דה"ה לירק היוצא משביעית לשמינית, דאפילו שאין בו השתא קדושת שביעית מ"מ פטור מן המעשר כיון שהיה הפקר בתחילתו. אולם מאידך הביא הקה"י, את דברי הבעה"מ בר"ה (דף ג' ע"א מדפי הרי"ף, לפי גירסת בעה"מ בגמ' ר"ה בדברי רבה דאתרוג בת שביעית שנכנסת לשמינית חייבת במעשר וחייבת בביעור, והיינו דקאמר ליה אביי 'סיפא לחומרא') דבאתרוג שנכנס לשמינית חייב בביעור משום דאזלינן לחומרא בתר חנטה, וחייב במעשר משום

דאזלינן לחומרא בתר לקיטה. והנה לדברי הר"ן גם אם אזלינן בתר לקיטה הרי הוא פטור מן המעשר כיון דהיה הפקר בעודו מחובר בשנה השביעית, וע"כ סובר בעה"מ דאם נלקט בשמינית נקבע שאינו מפירות שביעית ואיגלאי מילתא למפרע שלא היה הפקר. ולהלכה פסק החזו"א (סי' ז' ס"ק י"ד) והדרך אמונה (פ"ד ס"ק צ"ט) דירק הנלקט בשמינית אף שאין בו קדושת שביעית מ"מ פטור ממעשר. אולם כל זה כשהגיעו לעונת המעשרות בשנה השביעית, אבל אם הגיעו לעוה"מ רק בשנה השמינית כיון שהם פירות השנה השמינית ואין דין הפקר פ"ש נוהג בהן, אינם נפטרים מתרו"מ.

ומה שאסרו עד שיעשה כיוצ"ב, מבואר בחזו"א דיש מחלוקת בזה, דדעת הרמב"ם דגם הירקות שנלקטו מיד אחר ר"ה (קודם שיעשה כיוצ"ב) מ"מ כשיעשה כיוצ"ב הותרו אותם הירקות, ולדבריו הגזירה דשמא נלקטו בשביעית, וגם בכה"ג שיודע שנלקט בשמינית הוא נידון כאילו הוא ספק, ומה"ט כשעשו כיוצ"ב הותרו גם אותם ירקות שנלקטו מיד במוצאי שביעית, דכעת אין לחוש שמא נלקטו בשביעית. אבל לדעת הר"ש דההיתר משעשה כיוצ"ב משום שרבה ההיתר על האיסור, ולפ"ז משמע דאותם ירקות שנלקטו קודם שעשה כיוצא בו אסורים לעולם. והוסיף החזו"א (ט' י"ג, ד"ה והא) דלכו"ע מה שנלקט בשביעית אסור גם אחרי שעשה כיוצ"ב וגם אחרי חנוכה.

ולענין קדו"ש במחובר, אפשר דיש נפק"מ בין הר"ש לרמב"ם, דלר"ש שתיקנו שהפירות שגדלו בשביעית קדושים (ולחכי הצריכו שיהיה רוב במה שגדל בשמינית לבטלו) יתכן שגם במחובר יש קדו"ש, אבל לרמב"ם שהתקנה רק לחוש שמא נלקט בשביעית א"כ במחובר ליכא האי חששא דהא קמן שלא נלקט בשביעית ואין בזה קדו"ש. אולם החזו"א (ט' י"ג) מצדד לומר שלכו"ע אין נוהג דין הפקר במחובר, לפי דבמחובר ליכא לאיחלופי באותן שנלקטו בשביעית, וא"כ לא שייכא ביה עיקר התקנה, אך סיים שאין הדבר מוכרע. וכיון שאינו הפקר צריך לעשר הגידולים אא"כ הבעלים הפקיר בהדיא.

*

הנה בזמנינו שיטת הגידול החקלאות בישראל, שונתה מהדרך הישנה שהיו זורעים בשדה ירקות מאכל וירקות עלים, אלא תחילה זורעים במשתלה, ואחרי שמתחיל הנביטה, בעלי הקרקעות קונים את השתילים והזרעונים מהמשתלה ומעבירים אותם לשדה. ובמוצאי שביעית בעלי השדות קונים כבר מתחילת השנה זרעים מהמשתלות, דהיינו ממשותלות של גוים או של יהודים שגידלו בהיתר דהיינו ע"י מצע מנותק, ונוטעים אותם במטעים. [אולם שתילים שנזרעו באיסור אסור לקנות בכמה טעמים, א' מדין נעבד (לשיטות דנעבד אסור), ב' מדין קנס (כדשנינו שדה שנטייבה בשביעית לא תזרע במוצאי שביעית), ג' מדין איסור מסייע].

ויל"ע בהיתר דעשה כיוצא בהן, אי הוי מתחילת הזריעה, דהיינו מהזמן שמתחיל לגדלם במשתלה, או בזמן שמתחיל לגדלם בשדה. בפשוטו היינו מתחילת גידולם ממש דהיינו מתחילת זריעתם במשתלה, וכן נקט הגרי"ש אלישיב זצ"ל. אולם גופי הכשרות נחלקו בזה, והנידון היה על חצילים של יהודים שגדלו אצל ישראל בשמינית (לפני חנוכה), וועד

הכשרות של העדה החרדית הכשירו זאת, וטענתם דכיון שגדלו בשמינית חשיב שעשה כיוצא בהן, ומאידך בד"ץ שארית ישראל יצאו נגדם שכיון שהשתילים שהתחילו בשמינית עדיין לא עשה כיוצא בהן, א"כ במה שנעשה כיוצא בהן במה שלקחו את הזרעים במשתלה של נכרים חשיב כמו שעקרו זרעים באמצע גידולם והעבירו זאת מקום, דלא חשיב בכך דעשה כיוצא בהן. ושורש הנידון דכיון שבזמנינו כך דרך גידולם בכל מקום, א"כ תחילת גידולם חשיב בשלב זה שהוא מגיע לשדה. ויש לדון בו בתרתי, א' כיון שמעבירין את השתיל עם גושו, א"כ אפשר דלא חשיב עתה תחילת גידולו כ"א המשך גידולו במה שהתחיל במשתלה. ב' כיון שברוב המשתלות צורת הגידול הוא ע"ג קרקע בלא מצע מנותק, א"כ אפשר דבעינן שיהיה תחילת גידולו בהיתר, ובפרט אם הגזירה מחמת החשש שיזרע בשביעית באיסור, וזהו כבר מהשלב הראשון.

ויש לפלפל בזה עוד, לאחר שתחילת גידולו היה בהיתר, הרי זה לא גרע מירק שתחילת צמיחתו היתה בשישית דאף שגדל בשביעית אין משום ספיחין לדעת הר"ש (פ"ט משביעית מ"א) והרמב"ן (עה"ת ויקרא כ"ה ה'), וכן פסק החזו"א (שביעית סי' ט' ס"ק י"ז ד"ה ירק), וא"כ הכי נמי כיון שנזרע בהיתר שהשתילה היה בתוך מטע מנותק, והמשך הזריעה היתה בשמינית, דאין בו משום ספיחין, ובמש"כ החזו"א בשביעית (סי' כ"ב סק"א) דאם הוסרה התקרה אפילו באונס כל מה שגדל אסור משום ספיחין, היינו משום דזה היה בשביעית ודיינינן לפעולתו כאילו הוא זורע עכשיו באיסור.

והנה מש"כ הרמב"ם שמחנוכה ואילך ספיחי שביעית מותרין, כתב בדרך אמונה (שם ס"ק מ"ג) דהיינו מתחילת חנוכה. וכ"כ בספר ישא יוסף (סי' קי"ד) בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ודימה זאת להא דאיתא בנדרים (פ"ח) 'עד פסח' - עד שיגיע, דבלשון בני אדם עד ולא עד בכלל. והגר"ש וואזנר זצ"ל הוכיח כן מלשון הירושלמי גופא, דאמר מראש השנה ועד חנוכה איסור ספיחים, וכשם שמה שכתוב מראש השנה היינו מתחילת ראש השנה, כך גם מה שכתוב עד החנוכה היינו עד שיתחיל חנוכה. וכן מבואר בחזו"א (סי' ט"ו סק"ז) לענין מש"כ הרמב"ם (פ"ז הי"א) אוכלים בענבים עד הפסח ובגרוגרות עד החנוכה, דהיינו עד ולא עד בכלל, ובענבים הוא עד יום א' דפסח. וכן נוהגים בכשרות בד"ץ שארית ישראל. אולם בכשרות בד"ץ העדה החרדית מחמירים עד סוף חנוכה שלא לקחת ירקות מישראל מחמת דהוי ספיחין.

והנה בהערבה הצפונית, דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שהוא בספק ארץ ישראל, ויש לגידולים קדושת שביעית ואיסורי ספיחין, ובשאר שנות השבע צריך לעשר. וכך נוהגים בבד"ץ שארית ישראל, ומאידך בבד"ץ העדה החרדית נוהגים במקום אלו שהוא חו"ל בודאי ואין נוהגים בו קדו"ש ואין מעשרין משם. והנה בשאר שנות השבע שאין לבד"ץ משגיח צמוד בכל מטע ושדה, והרי הם מעשרים בבתי האריזה מכל משלוח מספק, דאף אם רשום על זה שזה הגיע מהערבה הצפונית כיון שאין להם ידיעה ברורה שהגיע משם הרי הם מעשרים מספק, אך בשנת השבע עד אחרי חנוכה כיון שהם יודעים כל משלוח באופן ברור מהיכן הם אין הם מעשרין, ומי שקונה מהם משטח הנ"ל בשמינית עד חנוכה הרי הוא אסור מדין ספיחין, וכן צריך לעשר. ובשביעית היה לבד"ץ שארית ישראל מחסן

41 בתוך כשרות הבד"ץ העדה החרדית, ששם לא הביאו מהערבה הצפונית וכל הסחורה שם גדלה לפי ההוראות שהנהיג החזו"א, אך בתחילת חנוכה נסגר מחסן זה, כיון שלשיטתם דיני שביעית נוהגת עד תחילת חנוכה, ואז התברר להם שהסחורה מהערבה הצפונית שלוקחים ממחסן 40 יש בו ספק טבליים.

והנה היה אפשר שבהערבה הצפונית, וכן בכל המקומות המסופקים בא"י, דלא גזרו בהן ספיחין וקדו"ש בשמינית, והירקות שם מותרים מיד במוצאי ראש השנה דשמינית, דהא חזינן שאם עשה כיוצא בהן מותר, אף דהוי ספק שמא הוא מהישן, וכן אם מצוי הרבה מחו"ל מותר דתלינן שהוא מחו"ל, הרי חזינן שחז"ל שאסרו בשמינית לא אסרו בספיקות. אולם הגרי"ש אלישיב זצ"ל סבר דבמקומות שהם עצמם מסופקים יש לאסור מספק גם בשמינית, מחמת דהוי ספק דחסרון ידיעה, אלא דאמר שאחר חנוכה אף לסוברים דנעבד אסור מ"מ במקום המסופקים הנ"ל יש להתיר, דכיון דמה שאסור נעבד הוי מחמת קנס שעשה מלאכות בשביעית, וכיון דהם סברי (ע"פ רבותיהם) שהוא חו"ל אין סיבה לקנוס.

*

והנה בדין נעבד בשביעית נחלקו הראשונים אם הגידולים מותרים, ורובו האוסרים מטעם קנס, והיכא דנזרע בשביעית חמיר טפי די"א שאיסורם מה"ת. ויש שטענו שאף לדעת המתירים נזרע, היינו מצד דיני השביעית שבו אך לא גרע הדבר ממעשה שבת, וכדמוכח ברמב"ם פ"א משמו"י הי"ב דמעשה איסור בשביעית חמור טפי ממעשה שבת, ולפיכך עד שיעשו כיוצא בהן יש לאסור, ועב"ז בספר מקדש דוד (סי' נ"ט אות ג' ד"ה כתב הרמב"ם). אולם בחנוכה הותר הכל אף דברים שלא עשה כיוצא בהן, והיינו כיון שהוא נלקט בשמינית ואין סיבה לחוש שיזרע בשביעית כדי שיהיה לו לאחר חנוכה, לפיכך לא גזרו בו. וכך הורה מרן החזו"א להתיר כל הירקות אחר חנוכה אף אותם שזרעו בשביעית. ולמעשה ברוב הכשרויות מקילים לאחר חנוכה אף בנזרע באיסור, אף אותם שמחמירים בנעבד בשביעית, אולם הגרי"ש אלישיב זצ"ל אמר שראוי לבעל נפש להחמיר בזה, אך מדינא יש להקל מאחר שהחזו"א התיר אף בנזרע בשביעית (כשאינן איסור ספיחין).

*

העולה מכל האמור, להלכה ולא למעשה:

- א. ירק הנלקט במוצאי שביעית יש בו איסור ספיחין.
- ב. כמו כן יש בו קדושת שביעית.
- ג. ירק הנלקט משדה של גויים, לדעת החזו"א יש בו קדו"ש על אף שאין בו איסור ספיחין.
- ד. ואינו ברור לדעת החזו"א, במה שגדל בעולי מצרים ובעבר הירדן, שאין בו משום ספיחין, אם בשמינית גזרו שיהיה בו קדושת שביעית.
- ה. במיני ירקות שהגיע זמן הביעור דשביעית, גם כשקונה אותם מגוי בשמינית, צריך לקיים מיד דין ביעור.

- ו. בננות וכל מין שאין בו איסור ספיחין לא נתנו בו קדו"ש.
- ז. במקומות המסופקים אם הוא א"י יש מקילים בנלקט בשמינית, והגרי"ש אלישיב זצ"ל דעתו להחמיר בזה.
- ח. ירקות עלים יש מקילים להתיר בנלקט בשמינית, ובמקומות המסופקים בודאי יש מקום להקל בזה.
- ט. איסור זה נמשך עד שיגע אחד מן הזמנים הנ"ל, עשה כיוצא בו - שזהו הזמן שיש אפשרות שירק שנזרע בשביעית יגיע לשיווק (ואינו ברור אם הכוונה מזמן שהוא נקטף בשדה או מזמן שהוא מגיע לשווק). עד תחילת חנוכה - דהיינו אף לדברים שלא עשו כיוצא בו מ"מ כשנלקט בשמינית והגיע חנוכה פקע מיניה קדושת שביעית ואיסור ספיחין.
- י. אחר חנוכה מותר לקנות גם מה שנזרע בשביעית.
- יא. מה שנילקט בשביעית אינו נותר בשמינית בזמן שעשה כיוצא בהן. אולם לאחר חנוכה נחלקו הפוסקים אי פקע מיניה איסור ספיחין, והכרעת החזו"א לאיסור.
ודבר זה נפק"מ לתפוח אדמה, גזר, בצל, דלעת, דלורית, שום, ובטטה - שעדיין יש בבתי הקירור ובמחסנים לאחר חנוכה מיבול יהודי שנזרע ונלקט בשביעית, ולהכרעת החזו"א עדיין הוא באיסור ספיחין. בצל, תפוח אדמה, ודלעת, המצויים בימים אלו בשוק, אם אינו מחו"ל, הינם מלקיטת שביעית. יצויין עוד שתפוח אדמה המצוי בשוק (בחנויות שאינם בכשרות בד"ץ) לאחר חנוכה עד כ"ב טבת (שעד אז אין תפוח"א מלקיטת שמינית), הרי הם 'ודאי' ספיחין (דהיינו מהיתר מכירה), וע"כ בדיעבד אף דבשאר דברים אפשר להקל לאחר חנוכה, לאחר שמצוי מלקיטת שמינית או מחו"ל, אך תפוח"א שהם ודאי מלקיטת שביעית ואינה מחו"ל (כל השנים התפוח"א הם רק מיבול ישראל) אין להקל אפילו בדיעבד. וגם אחרי תאריך זה התפוח"א החדש הוא בעל קליפה דקה, ועדיין יש שיווק מתוצרת מאוסמת.
- יב. אחר שעשה כיוצ"ב או לאחר חנוכה, כשיש ספק אם הוא נלקט בשביעית או בשמינית, יש להקל ולתלות שהוא מהנלקט בשמינית.
- יג. נלקט בשמינית קודם שעשה כיוצ"ב, נחלקו הפוסקים אם הוא הותר לאחר שעשה כיוצ"ב, והכרעת החזו"א להיתר.
- יד. ירק שרובו בא מחו"ל כמו עגבניות, מותר לקנותו בשוק מיד לאחר ר"ה. אולם אם ידוע שהוא מגידולי ארץ ישראל אסור עד שיעשה כיוצ"ב או עד חנוכה.
- טו. חצילים שהיו בשוק בחודש כסליו (מתחילת כסליו ועד חנוכה), והיה כתוב עליהם גידולי שמינית, אינו ברור שאין בהם איסור ספיחין, מאחר שבמשתלה הם התחילו לגדול בשביעית, ועדיין לא עשו כיוצא בהן מתחילת גידולן ממש.
- טז. ירקות דשמינית אף שהם קדושים בקדו"ש מ"מ הם חייבים במעשר, מלבד אם הם הגיעו לעונת המעשרות בשביעית.

*

ביקור חולים - הערות וסגולות

בפרשת השבוע כתוב "ויהי אחר הדברים האלה ויאמר ליוסף הנה אביך חולה" (בראשית מח א).

ואיתא בחז"ל (ב"מ דף פ"ז ע"א, סנהדרין דף ק"ז ע"ב) שיעקב היה החולה הראשון מאז ומעולם. עד אז היה אדם מתעטש - ומיד מת (עי' ילקוט פרשת לך רמז ע"ז), ביקש יעקב שיהיה האדם חולה לפני מותו, כדי שידע שנוטה הוא למות, ויוכל להיפרד כיאות, (וע"ש ברש"י שהוא כדי שיוכל לצוות לביתו קודם מותו, וכדי שיהא פנאי לכל אחד מבניו לבא ממקומו להיות אצלו בשעת מיתה). ובתוס' בב"ב (דף ט"ז ע"ב ד"ה שכל) כתב ב' תירוצים בכוונת חז"ל שעד יעקב לא היתה חולי, א' שעד אז לא היתה כ"א חולי של מכה אבל חולי סתם לא היה, וכ"ה בחידושים המיוחסים לריטב"א (בב"מ שם) שמכה שבאה מידי שמים ושלא ע"י אדם לא היה עד זמנו של יעקב אבינו אבל מכה שנעשית בידי אדם היה, ב' שעד אז לא היה חולי שממנו מתים אבל סתם חולי היה אף קודם לכן. וביאר הגר"ח קנייבסקי זצ"ל שדבר זה נלמד מלשון 'הנה' דמשמע שזהו דבר חידוש שלא היה קודם לכן. נמצא שחולי האדם הוא לטובת האדם, כדי שיוכל להתכונן אל יום מותו כראוי, לצוות לביתו ולחזור בתשובה.

*

בהמשך כתוב "ויגד ליעקב ויאמר הנה בנך יוסף בא אליך ויתחזק ישראל וישב על המיטה" (בראשית מח ב). הגמרא בנדרים (דף ל"ט ע"ב) אומרת, אמר רבי אחא בר חנינא כל המבקר חולה - נוטל אחד מששים בצערו, וביאר הגר"א שזהו שאומר הכתוב 'ויגד ליעקב ויאמר הנה יוסף בנך בא אליך - כדי לקחת אחד מששים, שכן "הנה" - בגימטריא שישים, "הנה אביך חולה" - היו בו שישים חלקי שישים של חולי. כאשר בא יוסף לבקרו, כתוב "ויתחזק ישראל וישב על המטה". "המטה" - בגימטריא חמישים ותשע, נותרו בו חמישים ותשעה חלקים, משום שיוסף לקח אחד מששים בחליו.

גדולי ישראל לא התייחסו לדברי חז"ל כמליצה. אם כתוב, אז זה אכן כך. בהקשר זה מסופר על בעל האבני נזר, פעם אמר למשמשו שחפץ הוא ללכת לבקר חולה אחד בבית החולים, ביקשו שילווחו ויקח עימו מעט פירות. סבר המשמש שהרב רוצה לכבד בהן את החולה. נכנסו אל היהודי. הרב דיבר עימו, ניחמו ועודדו. כשסיים פנה לצאת. חשב המשמש שהרב שכח את ענין הפירות. ניסה לרמוז - אך הרב לא נרמז... יצאו לחדר ההמתנה. או אז ביקש הרב ממלווהו, הוצא נא את הפירות ונטעם מהם. תמה הלה עד מאוד. לא הבין פשר הנהגתו של הרב. מדוע דווקא עתה חשקה נפשו בפירות. אמר, רבינו, תורה היא וללמוד אני צריך. אמר בעל האבני נזר, תמה אני עליך. הלא דברי חז"ל מפורשים, המבקר את החולה נוטל אחד מששים בחליו. אם כן, נטלנו עתה חלק מחוליו של חולה זה שביקרנו. עלינו לחזק את גופנו מיד בפירות, במאכלים בריאים ומבריאים.

ובאמת בגמ' בב"מ (דף ל' ע"ב) מוכח דנוטל אחד מששים מחוליו הוא כפשוטו, דאמרי' התם, תני רב יוסף, והודעת להם - זה בית חייהם, את הדרך - זו גמילות חסדים, ילכו - זה

ביקור חולים - הערות וסגולות

ביקור חולים וכו'. ומקשה הגמרא, ילכו - זה ביקור חולים, היינו גמילות חסדים, כלומר דהרי ביקור חולים בכלל גמילות חסדים. ומשני לא נצרכה אלא לבן גילו, דאמר מר בן גילו נוטל אחד משישים בחליו, ואפילו הכי מבעי ליה למיזל לגביה. כלומר, מדובר על בן גילו הנוטל אחד משישים בחוליו, והרי על ידי מעשה החסד הוא נפסד וניזוק, והיה מקום לומר שאינו מחוייב בכך, לפיכך צריך לכך לימוד מיוחד מהמילה "ילכו". הרי לנו מפורש שהמבקר אכן לוקח לעצמו את אותו אחד משישים.

מספרים שרבי מאיר שפירא מלובלין בא פעם לבקר עשיר מופלג שהיה ידוע בקמצנותו הרבה במצות צדקה. שאל העשיר את רבי מאיר: מדוע הרב בא לבקרני? ענה לו רבי מאיר: כדי לקיים מצות ביקור חולים. שאל העשיר: האם אני חולה? ענה לו רבי מאיר: שכן, כי מובא בקהלת פ"ה פסוק י"ב 'יש רעה חולה ראיתי תחת השמש עושר שמור לבעליו לרעתו'. שאל העשיר: הרי יש חולים הרבה בעירנו ומדוע הרב בא לבקר דוקא אתי. ענה לו רבי מאיר כדי ליטול אחד משישים...

*

במצות ביקור חולים, מצינו בתורה (בראשית י"ח א') וירא אליו ה' באלוני ממרא - לבקר את החולה (רש"י שם), ובסוטה דף י"ד ע"א איתא, אמר רבי חמא ברבי חנינא מאי דכתיב (דברים יג-ה) אחרי ה' אלהיכם תלכו וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה והלא כבר נאמר (דברים ד-כד) כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אלא להלך אחר מדותיו של הקב"ה מה (וכו') הקב"ה ביקר חולים דכתיב (בראשית יח-א) וירא אליו ה' באלוני ממרא אף אתה בקר חולים. ובמדרש הגדול (שם) איתא, אותו היום יום ג' למילתו היה והיה מצטער יותר מדי וכו' אמר הקב"ה למלכי השרת בואו ונבקר את אברהם, מכאן שגדול ביקור חולים לפני הקב"ה, ומכאן למדנו לביקור חולים מן התורה. וע"ע בנדרים דף ל"ט ע"ב דמצות ביקור חולים אפילו גדול אצל קטן, והיינו דליכא ביה פטורא דזקן ואינו לפי כבודו, ועב"ז בספר אהבת חסד לרבינו החפץ חיים ח"ג ס"ג בהג"ה, ובטעם הדבר ביאר השיטמ"ק שם (וכ"ה בפרישה יו"ד סי' של"ה) שזה נלמד ממה שהקב"ה בעצמו בא לבקר את אברהם, וע"כ שאין פטור דזקן ואינו לפי כבודו. וע"ע בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"א סי' רכ"ב.

והנה הגור אריה למהר"ל (עה"ת שם) חידש שמצות ביקור חולים הוא רק כשהוא בגדר חולה כל גופו, אבל לא כשהוא חולה לאבר אחד. והוכיח כן ממה שהקב"ה הגיע לבקר את אברהם רק ביום השלישי למילתו בהיותם כאבים, הגם שאף שמזמן מילתו נידון כחולה, ומדוע הוצרך להמתין עד שיכבד חוליו, ובע"כ כנ"ל שרק ביום השלישי נידון כחולה כל גופו. וכ"ה בירושלמי שבת (פי"ט ה"ג) בהיותו כואב לא נאמר אלא בהיותו כואבים, מלמד שכל איבריהם כואבים עליהם, מכאן למד ראב"ע שמרחיצין את הקטן ביום השלישי שחל להיות בשבת, ע"ש.

ומצינו חידוש גדול בשלמי נדרים (נדרים דף מ"א ע"א), שכתב עמש"כ השיטמ"ק דבחולה שחלצתו חמה ונתרפא אין צריך ביקור חולים, דמ"מ נראה דלאחר ששלפתו חמה עדיין אינו בריא ויש לשומרו מאד שלא יחזור לחליו. ומבואר דבכלל מצות ביקור חולים הוא

לשומרו שלא יחזור לחליו. וכן הוא בדרשות כתב סופר (דרוש לח"ק תר"ו) וז"ל: הנה עיקר ביקור חולים הוא שיבקר ויחפש אחריו מה צריך לחולי, אולי צריך לדרוש ברופאים וסמי רפואה, ואם נרפא מחליו צריך לחזק גופו במאכלים קלים וכדומה, וזה עיקר המצוה.

*

רמב"ם פי"ד מהלכות אבל ה"ו, הנכנס לבקר את החולה מבקש עליו רחמים ויוצא, ומבואר שאחד מהענינים במצות ביקור חולים הוא כדי שיתפלל עליו, והתפילה צריכה להיות בשעת הביקור ממש, וכלשונו מבקש עליו רחמים ויוצא, ואפשר שהוא לפי שהשכינה על ראשו, לפיכך שם הוא המקום הראוי לתפילה. [וע"ע בשאילתות דרבי אחאי גאון (שאילתא צ"ג) שכתב דההולך לבקר את החולה יקח עמו אחד שיתלווה עמו, ובפשוטו הוא להידור מצוה בעלמא, ולהנ"ל א"ש דבשנים יש מעלה דתפילת רבים שהתפילות מתקבלים יותר, וכיון שאחד הענינים בביקור חולים הוא התפילה לפיכך יש ענין בדבר זה. ובאמת מצינו תפילה בציבור, אך תפילה ברבים בלי ציבור לא מצינו בהדיא, ועי' בב"מ דף פ"ה ע"ב שאם האבות יתפללו יחדיו יבוא משיח, אבל כשמתפללים כל אחד בנפרד לא, לפי דאין לתפילת יחידים כוח כמו שמתפללים יחדיו. עוד מצינו בקרא ויעתר לנכח אשתו (בראשית כ"ה, כ"א) והיינו שיש ענין בזה שהם מתפללים יחדיו, ועב"ז בדרשות הר"ן דרוש ב']. עוד מבואר ברמב"ם שגם הדין לצאת הוא מדין ביקור חולים, והיינו כדי לא להכביד עליו יותר מדי.

הרא"ש עה"ת (ריש פרשת וירא) כתב שאם בא לבקר החולה וישן, קיים המצוה כי יאמרו לחולה אח"כ שהיה אצלו המבקר ויהיה לו נחת רוח. ולפ"ד דנו אם דרך הטלפון מקימים נמי האי מצוה, שהרי כשהוא יושן ליכא קיום מצוה בעת שהוא שם, כ"א במה שנודע לו לאחר מכן, וא"כ מאי מעליותא איכא במה שנמצא שם ממש כאינו מזה. עוד דנו לדבריו, שהמחוסר הכרה שלא יתוודע לו שהוא היה שם, ליכא מצטוה לבקרו. ולמעשה מצינו עוד טעמים בהאי מצוה, כדי שישמשנו ויחזקנו בדברים, ובמחוסר הכרה שפיר איכא לטעם כדי שישמשנו וכדי שיתפלל עליו, ודרך הטלפון שפיר איכא לטעם כדי שיחזקנו בדברים, (אמנם הטעם כדי שיתפלל עליו צ"ע אם שייך, דיתכן שכל הענין הוא בפניו מחמת השכינה ששוכנת מעל ראשו של חולה). ועב"ז באגרות משה יו"ד ח"א סי' רכ"ג.

ובגודל חובת התפילה, יעוי' בשבת דף י"ב ע"ב המבקר חולה בשבת יאמר שבת הוא מלזעוק וכו', ומבואר שבחול מחויב להתפלל על החולה עד כדי זעקה, [ובמדרש ואתחנן איתא דעשר לשונות לתפילה ואחד הוא צעקה, והיא הנאמרת ממעמקי הלב], ועי' בספר מעבר יבק (חלק שפתי צדק פ"א) שהביא הגמ' בשבת הנ"ל דהמבקר את החולה צריך לבקש עליו רחמים, ותכלית התפילה היא שיעלה הצעקה מהלב, והזעקה היא הגדולה מעשר לשונות של תפילה, והיא היות האדם מתפלל עד שקצרה יד לשונו שיצעק מכאב לב וכו', ברם בשבת אין לזעוק מכאב לב על החולה, אך בחול חובה להצטער בצער החולה ולהתפלל עליו עד כי יגיע לידי הצעקה ובזה יזכה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו. וכעין זה בספר תורת המנחה (לתלמיד הרשב"א פרשת וירא דרשה ט') וז"ל: צריך שיכין לבו בתפילה זו בתכלית הכוונה, ועל כן אמרו רז"ל (שבת י"ב ע"ב) שהמבקר החולה בשבת

ביקור חולים - הערות וסגולות

יאמר שבת היא מלזעוק וכו', וכל זה למה מפני שצריך לשבר את לבו ולדכאו בתפילה זו, ובשבת אסור בכל זה, ע"כ.

וע"ע בביה"ל סי' רי"ט סעי' ח' דחולה שאיב"ס שנפל למשכב, אין צריך לבקש עליו רחמים רק לאחר ג' ימים ולא קודם. ולפ"ז יש שלמדו גם לענין מצות ביקור חולים שכל שלא עברו עליו ג' ימים משנפל למשכב דאין מצות ביקור חולים, שהרי חלק ממצות ביקור חולים הוא בקשת רחמים, והביה"ל כתב שעד ג' ימים אין צריך לבקש עליו רחמים.

ועי' בסוגיא בנדרים דף מ' ע"א דיסוד המצוה דביקור חולים הוא להקל מהחולה בחליו, וזה בכמה אופנים, האחד לעשות את צרכי החולה דהיינו לכבד ולרבוץ לפניו ולדאוג לרפואותיו, השני לדבר עם החולה להנותו ולשמחו ולעשות לו שאר נחת רוח, והשלישי לבקש עליו רחמים. עוד מצינו שצריך להחזיר את החולה בתשובה, יעוי' בספר תוכחת חיים (למהר"ח פלאג'י) פרשת ויחי, שהביא מהזוה"ק דעיקר מצות ביקור חולים הוא לעורר את החולה לתשובה, וכן כתב בפ"י הרי"ף על העין יעקב (נדרים דף מ') שעיקר הביקור הוא להחזירו בתשובה, וכ"כ בספר קרן אורה בנדרים דף מ' ע"א, דעיקר הביקור הוא להחזיר את החולה בתשובה ולפשפש במעשיו, ובזה ביאר מה דאמרו שם דהמבקר את החולה שכרו בעוה"ז מה שכתוב ה' ישמרהו ויחייהו ואושר בארץ ואל תתנהו בנפש אויביו, ה' ישמרהו - מיצר הרע, דהוא מידה כנגד מידה, דכיון דעיקר הביקור להחזיר את החולה בתשובה, לכן ישמור הקב"ה גם את המבקר מיצר הרע. ואפשר שהכוונה בזה עפ"מ"כ בספר מעבר יבק (חלק אמרי נעם פט"ו) שאמירת הוידיי לחולה הרבה פעמים מקל מעליו החולי, יען שבזה ממתק כחות הדינים שעליו, שלהיות שמדת הדין מתוחה עליו מחמת חטאיו שאין יסורין בלא עוון, צריך לזבוח עצמו לפייס מדת הדין בשבירת לבו ורוחו בקרבו, ע"ש. וכ"ה בדרשות חת"ס (ח"א דף ק"צ ד"ה עוד) וז"ל: הנה לסלק מדת הדין יש סגולה נפלאה, והוא בהתודות על חטאתיו ומוסר נפשו לדיניו אז יתגברו הרחמים, ע"כ.

*

והנה ביקור חולים הוא מצוה בפני עצמו מלבד הגמילות חסדים שבדבר, כדמוכח ברמב"ם פי"ד מהלכות אבל, דמצות עשה של דבריהם לבקר חולים. והאחרונים תמהו דהרי מפורש ברמב"ם שהוא בכלל מ"ע דואהבת לרעך כמוך ולמה נחשב למצות עשה מדרבנן. וכתב מרן הגר"ח קנייבסקי זצ"ל בספרו 'אורחות יושר' ליישב, דמדאורייתא כל גמ"ח הוא מצוה כללית וזה אין לו שיעור, ואין חייב כל היום לעסוק בגמ"ח, וגם אם יש לו לעשות צרכי עצמו אין חברו קודם לו רק כשיכול יש לו מצוה לעזור, אבל כשחכמים קבעו ביקור חולים מצוה בפני עצמו וכן נחום אבליים וכו' הוי מצוה מדרבנן כמו נר חנוכה ומקרא מגילה, ודוחה שאר דברים וחייב בה אפי' אם כבר עשה גמ"ח היום או שזקוק לצרכי עצמו, כי היא מצוה מיוחדת שהוא חיוב עליו, עכ"ל. וכן שנה דבריו אלו בקצרה בדרך אמונה הל' תרומות פ"ג ה"כ (בבהה"ל ד"ה שנאמר) ע"ש.

*

ביקור חולים - הערות וסגולות

חיוב החולה לדאוג לעצמו: דבר חידוש מצינו בקובץ אגרות 'חזון איש' (ח"א קל"ח), באגרת לחולה שנמנע מלהתעסק ברפואתו, וז"ל: מן החובה על האדם להשתדל ברפואת עצמו כמו ברפואת חברו, וזו מצוה גדולה של ביקור חולים, ע"כ. חזינן מדבריו שאף החולה עצמו מחויב במצות ביקור חולים להתעסק ברפואתו. ואולי אזיל לשיטותי דבביקור חולים מלבד המצוה דגמילות חסדים שבה, יש בו גם מצוה בפני עצמו, והובא דבריו לעיל, ומצוה זו איכא גם לחולה עצמו. [וע"ע בספר מעשה איש ח"ב עמ' קס"ב שהביא כן בשם החזו"א, ולכאורה יש לתמוה ע"ז דהרי ביקור חולים הוא בכלל גמילות חסדים, והוא מצוה לחברו ואין זה שייך בחולה עצמו].

*

כידוע שהרופאים אומרים שחולה שמגיע מיואש ממצבו, שום טיפול לא יעזור בו. וראיתי דבר זה בפירוש הגר"א על משלי (י"ח, י"ד) עה"פ רוח איש יכלכל מחלהו ורוח נכאה מי ישאנה, וז"ל: שהשמחה בא על ידי הרוח, וזהו 'רוח איש', כשהאיש תמיד בשמחה, הוא יכלכל מחלהו, אף שיבוא עליו מחלה ח"ו הוא יכלכל מחלהו בשמחתו יבטלנה, אבל מי שיש לו 'רוח נכאה', והוא ביצבון, מי יכול לישא את זאת.

*

והנה בזמנינו רופא שיפעל בשיטות הרפואה שהיה לפני מאה שנים יחשב לרוצח, לדוגמא לפני מאה שנה הרופא היה בודק במישוש היד, והיה אומר לקחת על מחלות מסויימות דבש עם חומץ, והיום דבר זה אינה מעולת מאומה, וכן היו מחלות שלא היה להם מרפא והיום יד תרופות שמרפאים בקל, והיינו שרופא הוא ענין השתדלות גרידא, והקב"ה הוא הרופא כל בשר, ולכן פעם ההשתדלות היתה ע"י חומץ ודבש והיום ברור לכל שאינו מועיל מאומה. ולפיכך גם חולה שאין לרופא מרפא אסור לו להתייאש, כיון שדבריו נכונים להיום, אבל למחר יתכן שהכל ישתנה, ויהיה תרופה ומזור, ויתברר שאין זה חולי קשה וכו'. ושמעתי מאחד הצדיקים שאמר בדרך דרוש, שזה כוונת דוד המלך ע"ה שאמר, זה היה עשה ה' נגילה ונשמחה בך, שנקרא כך, זה - היום עשה ה' - נגילה ונשמחה בך, והיינו שאם יגיע להכרה שזה - דהיינו מה שיש לו, היום - עשה ה', דהיינו שזה קשור להיום ואין לו קשר על למחר מאומה, ממילא יבוא לגילה ולשמחה בה'.

*

והנה מצינו שהשכינה שרויה למעלה ממטתו של חולה, וד"ז נילמד מדכתיב (בראשית מ"ז, ל"א) וישתחו ישראל על ראש המטה, ופר"ש הפך עצמו לצד השכינה, מכאן אמרו שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה. ומצינו בגמ' שבת י"ב ע"ב ובנדרים מ' ע"א כמה דינים בענין זה של השראת השכינה, א' הנכנס לבקר את החולה לא ישב על מיטה או ספסל גבוהים ממטתו של חולה מפני כבוד השכינה, ועי' בהגהות בית הלל (ביו"ד סי' של"ה סעי' ג') שמפשטות הגמ' והרמ"א נראה דאפשר לשבת באיזה צד שירצה, אך בזוהר (פרשת פנחס) מבואר שמראשותיו של חולה אסור לישב כלל אפילו אינו גובה ממנו מפני שהשכינה שם, ולא לרגליו לפי שמלאך המות שם. וכשהחולה יושב, לפשטות הגמ' ו

והרמ"א יכול לישוב בכל מקום אם אינו גובה ממנו, אך לזוה"ק יש להיזהר שלא לישוב לא מראשותיו ולא לרגליו רק בשוה לו. ב' צריך להתעטף כאדם היושב באימה ואינו פונה לצדדין מאימת השכינה. ג' כשמבקש רחמים בפניו יכול לבקש בכל לשון שירצה, אבל שלא בפניו יבקש רק בלשון הקודש משום שאין מלאכי השרת נזקקין ללשון ארמי, הרי שמקום זה יש בו השראת השכינה ומסוגל לתפילה כמו ביהכנ"ס וכותל המערבי. נוהנה מלבד שהמקום ראוי לתפילה גם הזמן מסוגל שיתקבל תפילתו, וכמו שאמרו במסכת פאה אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב וכו' ביקור חולים, נמצא שעל זה יכול לקצור פירותיה כבר בעוה"ז, ולפיכך אם יבקש לאחר שביקר לחולה בודאי תפילותיו ישאו פרי].

*

כתב בספר חסידים (סי' תתנ"א) שאם חלה לא יחשוב שתהא ישועתו ע"י תרופות, אלא שהתפילה והתשובה תביא את הרפואה, והכלי לזה הוא התרופה, אבל מה שעושה זה רק התפילות בפועל. והנה בגמ' איתא והביאו הרמב"ן בתורת אדם, שהמבקר את החולה ולא ביקש עליו רחמים לא קיים את המצוה. ולכאורה מה שנא ביקור חולים משאר מצות גמילות חסדים, הרי כשאדם נותן הלואה לעני ולא התפלל עליו, הוא כן קיים מצות הלואה? וכתב הט"ז (יו"ד סי' של"ו) כיון שעיקר רפואת החולה הוא רק ע"י תפילה, וכל התרופות הם רק למראית העין, ולכן כשבא לבקר החולה צריך שיתפלל עליו, שהרי חלק מהמצוה הוא לעזור לו עם הרפואה והתחבושת וכדו', ולכן מוכרח שיתפלל כדי שיזכור שהעיקר הרפואה מהתפילה לבד.

מעשה בישיבת פונביז' שאחד מרבני הכולל חלה במחללה הנוראה, ומרן המשגיח הגר"י לוינשטיין זצוק"ל לא רצה שיאמרו תהילים, מאחר שאחז שחולה במצב כזה, זה נס שיבריא, ולא מתפללים על ניסים שלא כדרך הטבע. נומה שכתוב שאפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל יתייאש מן הרחמים, היינו לא להתייאש, אבל גם לא להתפלל. ויש שאמרו שכונת חז"ל דוקא שהחרב עדיין על צווארו אז אל יתייאש מן הרחמים, ולא שהוא כבר בתוך צווארו]. ומרן הגר"ש רוזבסקי זצוק"ל אמר לו שפלוגי היה חולה באותו סוג מחלה ובאותה דרגה והבריא, וא"כ זה לא נגד הטבע. כששמע זאת המשגיח אמר, אם כך שיתפללו. [והגר"ד פוברסקי שליט"א סיפר על דודו הגרא"ל מאלין זצ"ל, שבישיבתו בית התלמוד לא היה מניח להתפלל על חולה שאין לו תקוה כלל להרפא, כי קטרוג הוא להתפלל על חולה כאשר שבשעת התפילה מרגישים שכבר אין לו תקוה. רק שאעפ"כ מבקשים על צד רחוק, כי יסוד התפילה צריך שיהיה שבכחה לפעול כל דבר והקב"ה אין אצלו מצב רחוק מלעשותו, דיסוד התפילה הוא הכרה שה' נותן לנו והכל בידו, וכשמבקשים על דבר ומכירים שהתפילה היא סיבה לזכות לו - אפשר לבקש עליו].

ובגמ' נדרים דף מ' ע"א איתא, לא ליסעוד איניש קצירא לא בתלת שעי קדמייתא ולא בתלת שעי בתרייתא, ומבואר שם הטעם, שאם יבוא בתלת שעי קדמייתא לא יבקש רחמים כיון שהחולי יותר קל אז, [ועי' בספר פניני רבינו הגרי"ז (עמוד מ"ב) שהביא בשם הגרי"ז, דלא ישיבו הקרובים הנשאלים למצבו של החולה שמצבו הוטב או שאין כבר סכנה לחייו

דרך העולם ששומעים כן מתרפים מלהתפלל עוד, רק יאמר לשומעים שעדיין יש צורך להרבות בתפילה לרפואתו השלימה], ואם יבוא בשלש שעות אחרונות יתיאש מן הרחמים דאז החולי כבד, נוכן הובא בספר תולדות יעקב שמיא דמרן הקה"י שהיה מבקש שלא יכתבו לו שהמצב אנוש, וביאר ע"פ הגמ' הנ"ל שאין מבקרים את החולה בשלש שעות אחרונות דאז יקשה על המבקר להתפלל, והכי נמי מרפים את הידיים בזה שאומרים שהמצב אנוש].

*

ידועים דברי החזון איש, שכאשר הקב"ה מביא צרות ח"ו הוא בכדי שאנשים יתפללו, דבמצב שח"ו שוכחים להתפלל ושוכחים היכן הכתובת להכל, מביא הקב"ה סיבות לתפילה. והחכם עיניו בראשו להתפלל כראוי, ובכך מונע מעצמו צרות. ושמעתי לפרש לפ"ז מש"כ בתהילים (פ"ו ג') חנוני ה' כי אליך אקרא כל היום, דהכוונה שהסיבה שחנוני ה' משום שאליו אקרא כל היום, והיינו שאינו מונע עצמו מתפילה תמיד א"כ זה סיבה שהבקשה תתקבל מיד בלא שיהוי, שהרי מתפלל אף בלא שיש לו צרה.

ודבר זה כתב רבינו בחיי עה"פ (בראשית כ"ה כ"א) ויעתר יצחק לה' כי עקרה היא, שבאמת היה ראוי להקדים ולומר שרבקה עקרה, ומה שהקדים התפילה, יתכן לומר שהקדים העיקר ללמדנו שאין הכונה שהעקרות סיבת התפילה אלא התפילה היא סיבת העקרות, ולומר לך שלא נתעקרה אלא כדי שיתפללו שניהם על הדבר, ולפיכך הקדים התפילה שהיא העיקר והסיבה הראשונה שבשבילה באה העקרות לרבקה אמנו, וזה שדרשו חז"ל (יבמות דף ס"ד) מפני מה נתעקרו האמהות מפני שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים.

וממשיך רבינו בחיי, ומכאן יש ללמוד על כח התפילה, שהיא גדולה מאוד ואפילו לשנות הטבע. וידועים דברי המהרש"א בקידושין דף כ"ט שכתב דתפילה אינה נס! שתבוא הישועה על ידי תפילה זה לא נס אלא דרך טבע, שאם מתפללים יש ישועה. וידוע מש"כ השיטמ"ק בכתובות (דף ק"ד ע"ה) על הא דאמרי' דההוא יומא דנח נפשיה דרבי גזרו רבנן תעניתא ובעו רחמי ואמרי כל מאן דאמר נח נפשיה דרבי ידקר בחרב, דפירש דמשום שלא ידעו בבירור דמית הוי בעו רחמי עליה דלחיי דאתחית המתים לא הוה בעו למבעי רחמי, ע"ש. ומבואר דבכח התפילה אפשר אף להחיות מתים, (אלא שצריך שיהיה באופן שלא יהיה ידוע שאז חשוב דבר זה לנס גלוי). נוראוי להביא כן את הסוגיא בברכות דף ט' ע"ב אמר רב המנונא מאי דכתיב.... (מלכים ב כ-א) בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר ה' (צבאות) צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה וגו', מאי כי מת אתה ולא תחיה מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא אמר ליה מאי כולי האי אמר ליה משום דלא עסקת בפריה ורביה א"ל משום דחזאי לי ברוח הקדש דנפקי מינאי בנין דלא מעלו א"ל בהדי כבשי דרחמנא למה לך מאי דמפקדת איבעי לך למעבד ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא לעביד אמר ליה השתא הב לי ברתך אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך ונפקי מנאי בנין דמעלו א"ל כבר נגזרה עליך גזירה א"ל בן אמוץ כלה נבואתך וצא כך מקובלני מבית אבי אבא אפי' חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל

ימנע עצמו מן הרחמים. וביאר הגר"א (בספרו אמרי נועם עמ"ס ברכות) כלה נבואתך בבית ואל תתפרסם בחוץ כי דבר המפורסם א"א לבטלו כי אם בקושי גדול. וכעני"ז איתא בנדרים דף מ' ע"א רבא יומא קדמאה דחליש אמר להון לא תיגלו לאיניש דלא לתרע מזליה, ופרש"י (המפורש) בפירושא בתרא דלא לישתעי מילי עילויה, והיינו שלא יתפרסם הדבר ויקרא עליו שם חולה, וכ"כ הט"ז בסי' של"ה בשם הב"ח דמה"ט אין נכנסים לבקר את החולה מיד, ע"ש, וכן הובא בשם כמה מגדולי ישראל שהורו שלא לפרסם את המחלה, לפי שכל זמן שלא נתפרסם יש תקוה שיהיה נס נסתר, אבל משנתפרסם צריכים כבר לנס גלוי, ולזה לא כל אחד זוכה]. וידוע המעשה עם החזו"א, כאשר אחותו (לימים אשת מרן הקה"י זצ"ל) היתה בת שנתיים חלתה מאד, ואיבדה את הכרתה ושכבה ללא רוח חיים, והרופאים נואשו מלמצוא לה מזור, ואנשי חברא קדישא הגיעו והשכיבוה על הארץ בחשבם שיצאה נשמתה, אך אחיה החזו"א לא הפסיק להתפלל בדמעות שלישי עבורה להחלמתה, לפתע, לתדהמת כולם התעוררה הילדה, וכעבור ימים אחדים שבה לאיתנה.

וראוי להביא כאן מעשה על רבינו החזו"א, שבזמנו היה יהודי בירושלים בשם הרב נחמיה בקר, באחד מהימים חשה אשתו שלא בטוב, והם פנו לבית החולים 'שערי צדק' כדי לקבל טיפול, ובאותם הימים שימש שם רופא בעל שם פרופ' שקולניק, ולאחר שבדק אותה, אמר שמצבה בכי רע, וכדי להציל את חייה אין מנוס מלבצע ניתוח באופן דחוף, ובאם לא תעבור את הניתוח הדחוף ימיה ספורים. עוד אמר הפורפ', שאם רצונה לחיות, עליכם לוותר על אפשרות ללדת ילדים נוספים. לאחר ששמעו את הדברים, החליט הבעל לעלות ללשכת הגזית כדי לקבל הכרעה גורלית מרבינו החזו"א. והזדרז לעלות לעיר בני ברק, והגיע לביתו בדיוק בעת שהחזיק בידו החזו"א את הספל מלא מים כדי ליטול ידיו לתפילת מנחה, ואז נגש לרבינו החזו"א ואמר לו שיש לו שאלה דחופה של פיקוח נפש ממש, מיד הניח החזו"א את הספל מידיו, ונעמד לשמוע את השאלה, ולאחר ששמע את הסיפור במלואו, הרים החזו"א את ידיו בפליאה 'ומה באת לשאול אותי? אומר אתה שהרופא הטוב בארץ אומר בבירור שאם אשתך לא תעבור את הניתוח, חייה ספורים, ומה מצפה אתה שאשיב לך?', סיים החזו"א את דבריו. ואז פנה הרב בקר לצאת, ואז הוא פונה אליו שוב, ושואל אותו מנחה התפללתה, והשיב בשלילה, ואז אומר לו בוא תתפלל עמנו, ולאחר מכן תשוב לירושלים. כשהסתיים תפילת מנחה לפתע פוסע החזו"א אל כיוונו, וביקש ממנו לחזור שוב את השאלה ששאל לפני מנחה, ואז עצם החזו"א את עיניו והרהר לכמה רגעים, ולפתע אומר לו החזו"א, "תיסע לירושלים ותלך אל הרופא ותאמר לו שהרב קרליץ אמר שלא לעשות את הניתוח, היא תהיה בריאה ושלמה והיא עוד תלד ילדים נוספים". ואז אורו עיניו של הרב בקר, אלא ששאלה אחת לא הצליח לכלוא בקרבו, "ילמדנו רבינו, מעיקרא מאי קסבר? לפני מנחה אמר הרב שאין כאן מקום לשאלה, מה השתנה בתפילת מנחה?" הציץ בו מאורן של ישראל והשיב כדברים האלו: "התשובה שעניתי לך מקודם, הייתה לפני שהתפללנו תפילת מנחה, התשובה שאני עונה לך עכשיו, היא לאחר שהתפללנו מנחה, רבינו בחיי כותב שבתפילת מנחה יכול כל אדם לשנות את הטבע".

כתב בספר חסידים (סי' תתנ"א) שאם חלה לא יחשוב שתהא ישועתו ע"י תרופות, אלא שהתפילה והתשובה תביא את הרפואה, והכלי לזה הוא התרופה, אבל מה שעושה זה רק התפילות בפועל. והנה בגמ' איתא והביאו הרמב"ן בתורת אדם, שהמבקר את החולה ולא ביקש עליו רחמים לא קיים את המצוה. ולכאורה מה שנא ביקור חולים משאר מצות גמילות חסדים, הרי כשאדם נותן הלואה לעני ולא התפלל עליו, הוא כן קיים מצות הלואה? וכתב הט"ז (יו"ד סי' של"ו) כיון שעיקר רפואת החולה הוא רק ע"י תפילה, וכל התרופות הם רק למראית העין, ולכן כשבא לבקר החולה צריך שיתפלל עליו, שהרי חלק מהמצוה הוא לעזור לו עם הרפואה והתחבושת וכדו', ולכן מוכרח שיתפלל כדי שיזכור שהעיקר הרפואה מהתפילה לבד.

*

רופא חולי עמו ישראל

יהודי כפרי נכנס לרבי יונתן אייבשיץ זצ"ל, ושאלו, דבברכת רפאינו אנו אומרים בא"י רופא חולי עמו ישראל, משמע שהקב"ה מרפא רק את חולי ישראל ולא את חולי הגויים, א"כ מי מרפא את הגויים.

ענה לו רבי יונתן, שבברכת אשר יצר מסיימים בא"י רופא כל בשר ומפליא לעשות, והיינו שהקב"ה מרפא כל בשר אפילו של הגויים, אלא דלישראל יש מעלה מיוחדת שחשובים טפי מבשר, וכמו שאמרו חז"ל (יבמות דף ס"א ע"א) אתם קרויים אדם ואין אומות העולם קרואים אדם, ולפיכך קבעו להם ברכה בפני עצמו, אבל אומות העולם אינם חשובים אלא כבשר, כמו שהנביא יחזקאל מגדירם, בשר חמורים בשרם (יחזקאל כ"ג כ'), לפיכך זה כלול בכלל רופא כל בשר. לאחר שיצא משם השואל, אמר רבי יונתן שהקושיא מעיקרא ליתא, משום דאיתא במגילה (דף י"ז ע"ב) שברכת רפאינו נתקנה בברכה השמינית שבשמונה עשרה, כנגד המילה שהיא ביום השמיני, ומילה צריכה רפואה. ומעתה לק"מ דמצות מילה ניתנה רק לישראל, לפיכך קבעו נוסח הברכה רק על ישראל, ולא על שאר אומות העולם.

מין הקהילת יעקב זצ"ל (בקריינא דאגרתא ח"א) ביאר באופן אחר, ע"פ המבואר במדרש רבה (וישב פ' פ"ח) דלא היו ראויין אומות העולם שיהיה בהם דוויים וסחופים ובעלי חטטין (פי' לפי שעשיו נטל עולם הזה, או לפי שלא קיבלו התורה וא"כ אינם צריכים ליענש כישראל) אלא שלא יהיו מונין לישראל ואומרים להם אומה של דוויין כו', ע"ש. נמצא שכל מחלות האוה"ע אינו אלא שלא יהיו עדיפים מישראל, וא"כ ממילא כשהקב"ה ירפא את ישראל ממילא גם האוה"ע מתרפאים בכערך זה, דהא כבר אין כאן מונין וכו', והרפואה דלעמו ישראל גורם ממילא רפואה גם לאומות העולם, עכ"ד. ועפ"ז ראיתי לפרש מה שאמרו במגילה (דף י"ז ע"ב) דברכת רפאינו נקבע בברכה שמינית נגד המילה שהוא בשמינית שצריכה רפואה, והתימה, וכי אין מחלות חוץ ממילה. ומבארים בדרך זה, שמחלות שבאות על האדם הם תוצאות מחטאיו מלבד ממילה, לפיכך על כל המחלות צריך לבקש בברכת התשובה מלבד ממילה.

ומרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל ביאר עפמש"כ בתולדות הגרי"ז מסלאנט, שמעתי מפי הר"ג משאדווע ז"ל שחלה ר' דוב אחיו של הגר"א ז"ל, ואמר הגאון לר"ג נלך לבקר את החולה, ומצאו שם ב' רופאים, ואמר הגר"א מה לך אצל רופאים, ה' רופא חולים? ושאל לו הרופא ואמר, וכי לחנם ברא הקב"ה רופאים ורפואות? והשיב לו: וכי לחנם ברא הקב"ה חזירים אלא לערלים ולטמאים, הרופאים ג"כ לגויים ולא לישראל ה' רופא חולים בורא רפואות, עכ"ד. ולפ"ז ביאר שלכן אומרים רופא חולי עמו ישראל, כיון שאת עמו ישראל הקב"ה מרפא בעצמו, משא"כ רפואת הגויים הוא ע"י רופאים. עוד ביאר הגראי"ל עפמש"כ הנפש החיים (שער א') שכל מה שמתפללים זה מצד חילול שמו יתברך בצער ישראל, וגם בצער היחיד יש צער למעלה, ולכן אומרים רופא חולי עמו ישראל כי רק בחולי ישראל יש מהם צער למעלה משא"כ חולי העכו"ם, מאחר דאי אפשר לבקש רק מצד הצער של מעלה. עוד אמר, שאם חתימת הברכה רופא חולי עמו ישראל הוה בקשה ולא שבח בעלמא (וכדמשמע בסוגיא בב"מ דף פ"ה ע"ב לפירוש התוס' שם, דחתימת הברכה דמחיה המתים הוי בקשה ולא דברי שבח), א"ש דלכן מבקשים רק על חולי ישראל, משא"כ בברכת אשר יצר דהוי שבח ולא בקשה.

והגר"א בן דוד זצ"ל ביאר, שבברכה זו אנו מבקשים על מחלות מיוחדת שיש אותם רק לישראל, שגוי שאוהב כסף או מאכלים אין זה מחלה אצלו, אבל אצל יהודי שאוהב דברים אלו נחשב לחולה נפש [כדמבואר בזה"ק בראשית דף קכ"ב ע"ב עה"פ בשה"ש 'כי חולת אהבה אני' ע"ש], ואלו המחלות קשות יותר מתחלואי הגוף שהסבל מהם נגמר בעולם הזה, לא כן במחלות רוחניות שהסבל מהם ממשיכות גם בעולם הבא.

ומאמו"ר זצ"ל שמעתי לבאר, שבאמת חלוק הרפואה שיש בגויים מהרפואה שיש בישראל, שאצל הגויים הכלל הוא שלחולי פלוני יש סם פלוני, ולכל חולי יש תרופה מסויימת שהיא מרפא אותו, ויש חולאים שאין להם תרופה, ומי שנחלה בו הוא מת, ואין שום סיכוי שיחזור ויתרפא מחליו, אבל אצל ישראל כתיב (שמות ט"ו, כ"ו) 'כי אני ה' רופאך', שהקב"ה בעצמו מרפא את החולים, ואין הבדל בין אם יש לחולי הזה תרופה או אין, הקב"ה שולח את דבריו ומרפא את החולה בדרך נס ופלא, וגם במחלות שהרופאים לא רואים שום דרך בחכמת הרפואה לרפא את החולה, כאשר הרפואה היא מיד הקב"ה, בידו לרפא את החולאים בכל המצבים. ולפ"ז א"ש הנוסח רופא חולה עמו ישראל, לפי שרפואת ישראל שונה משאר האומות, שרפואת ישראל הוא ע"י הקב"ה שמרפאם משא"כ אומות העולם רפואתם הוא ע"י התרופות שהיא מרפא אותו. ולפ"ז הוסיף אממו"ר שמהאי טעמא אומרים בברכת רפאנו לפני החתימה כי א-ל מלך נאמן ורחמן אתה, ולכאו' למה מזכירים מלך לפני החתימה, ומה ענין המלכות שייך לפואה, והיה צריך לומר כי א-ל רופא נאמן ורחמן אתה, ועפ"ז ביאר דאמרו חז"ל שמלך פורץ לו דרך ואין ממחין בידו, כלומר שכל הכללים שנוהגים בדרך העולם אינם נוהגים אצל מלך, אלא המלך יכול לפרוץ לו דרך היכן שרוצה ללכת ואין ממחין בידו. ומעתה בברכה זו שמדברים על רפואתם של ישראל שהקב"ה מרפא אותם בדרך נס שלא כדרך האומות ושלא לפי כללי הרפואה א"כ רפואתם הוא בגדר 'מלך', שמידת המלכות פורץ לו דרך חדשה ומרפא את החולה שלא

כח סגולת השבת

לפי הכללים המקובלים, אלא כאשר קובע הוא יתברך שצריך שהחולה יתרפא, מיד נשלחת לו רפואה שלימה.

[עוד אפשר לבאר עפ"מ"כ הנתיחה"מ בספרו 'נחלת יעקב' לבאר מש"כ (שמות ט"ו, כ"ו) כל המחלה אשר שמתה במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך, ופרש"י ואם אשים הרי היא כלא הושמה כי אני ה' רפאך. ולכא"ו הוא תמוה, שמקודם אמר שלא אשים כלל, ואחר כך אמר שאם אשים אני רפאך. וביאר, שהנה רופא כאשר ירפא אדם ממכות ופצעים, לפעמים יצטרך לצורך הרפואה לחתוך הבשר הרע שלא יקלקל את שאר הבשר, ולא יקרא בחיתוך הבשר ההוא רק רופא, ואף שבשעה שמחתך הבשר עושה יסורים גדולים, מ"מ יקרא בעשיה ההוא רופא ולא מייסר, להיות שתכלית זה הוא הרפואה, וכל הדברים נקראים על שם התכלית, משא"כ מי שעושה כן כדי לייסר לחבירו נקרא מייסר. ולכן במצרים כשעשה הקב"ה יסורין למצרים היה באמת לתכלית יסורין, ונקרא הדבר ההוא מחלה, משא"כ בישראל, אף אם עושה לפעמים יסורין לכפרת פשע, אין נקראים בשם יסורין כלל, רק בשם רפואה, להיותן לתכלית רפואה, ואין נקראים בשם מחלה כלל. וזה שאמרו 'כל המחלה אשר שמתה במצרים לא אשים עליך' והיינו כי אפילו אם אשים לא יקרא מחלה כלל כי אם רפואה - כי אני ה' רפאך - שאני ה' אף אם אייסרך בשום פעם, הוא כן כדי שעי"ז אני מרפאך, וכל היסורין הן רק לתכלית הרפואה, עכ"ד. ולפ"ז פשוט שהברכה מדברת על רפואה שונה מאומות העולם, שמבקשים על לרפואה לחטאים, ואז ממילא יסתלקו כל היסורין].

*

כח סגולת השבת

אמרו חז"ל (בשבת דף י"ב ע"א) שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא, והיינו דהשבת קודש עצמה היא רפואה. עוד איתא שם, ר"מ אומר יכולה היא שתרחה, ופרש"י אם תכבדוה מלהצטער בה, כלומר יכולה השבת לפעול שבזכותה שתכבדוה ירחמו עליכם ותתרפאו, וכתב המהרש"א והיינו בלא תפילה. ובספר עמוד אש (עמ' קנ"ט) הובא שפעם אחת בא רב אחד בערב שבת אל המהרי"ל דיסקין זצ"ל לבקש על בנו שפרפר בין החיים והמוות, ואמר לו רבינו תנוח דעתו, שבת קודש עצמה היא רפואה, ובליל שב"ק חלה הטבה פתאומית במצב הילד, והרופאים הפליאו את הדבר.

בספר חפץ חיים (על התורה) מובא, שבעיר לוצק שהגאון רבי זלמן סרוצקין זצ"ל היה רב בה, היה עשיר מופלג שהיה לו בית חרושת גדול מאוד, ואף שהיה משתדל בשמירת המצוות, אך בענין שמירת שבת קודש היה פרוץ מאוד, ובערב שבת אחר השקיעה המכוונות של בית החרושת עדיין היו עובדות, וכן קודם צאת השבת כבר התחילו בבית חרושת בעבודה. לאותו עשיר הייתה בת שחלתה בליבה, והעשיר דרש ברופאים ונסע עם בתו ברכבת לפרופסור בוין, באותו רכבת נסע גם רב העיר הרב סרוצקין זצ"ל. פתאום נעשה רעש גדול ברכבת כיון שהתברר שברכבת נוסע גם מרן החפץ חיים זצ"ל, כל היהודים שהיו ברכבת נדחקו לראות את החפץ חיים וכן לבקש ממנו ברכות וכדו'. החפץ חיים שמע

כל אחד, ונתן ברכה לכל היהודים שביקשו ממנו ברכה, אולם כאשר אותו העשיר ניגש אל החפץ חיים ואמר לו שהוא רוצה ברכה לבתו שחולה בליבה, אמר לו החפץ חיים **מה אתה בא אלי לבקש ברכה תיגש לשבת לבקש ברכה**, כי הרי השבת היא מקור הברכה וכמו שאומרים בקבלת שבת 'לקראת שבת לכו ונלכה כי היא מקור הברכה', והחפץ חיים הביא לו פסוקים מפורשים שבזמן שהאדם שומר שבת הוא וכל בני ביתו מתברכים, ואף שהחפץ חיים מעולם לא הכירו מ"מ לא הסכים לברכו, הרב סרוצקין זצ"ל, שהיה מאחורי הגביר וראה את המעשה, דפק לו על גבו ואמר לו אתה שומע מה שמדברים...

ומקור הדברים הוא מדברי הזוהר (יתרו דף פ"ח ע"א), 'ויברך אלקים את יום השביעי, כיון דלא נחית ביה מזונא מה ברכתיה אשתכח ביה, אלא הכי תני כל ברכאין ביום השביעי תליא, ומההוא יומא מתברכין כל שיתא יומין, ע"כ. אולם בדבריו מצינו פלוגתא, דעת האור החיים (שמות כ', כ"א) שמן השבת מתברכים כל ימי השבוע שאחר השבת, דעת האלשיך (שמות פרק כ') והפנים יפות (ויקרא כ"ה ב') שכל השבוע שלפני השבת מתברך מכח השבת שלאחריו, ודעת החיי אדם (שבת כלל א' סעי' א') שהימים מיום רביעי עד שבת מתברכים משבת הבאה, ואילו הימים שמיום ראשון עד יום שלישי מתברכים מכח שבת שעברה. והנה בביאור השיטות שימות השבוע מתברכים מכח השבת שלאחריו, לכאן' כיצד חלות הברכה שייכת קודם שהגיעה השבת, הא באותו זמן עדיין לא היה ברכה והאיך תתעורר הברכה למפרע. ושמעתי שבאמת אין צריך לברכת השבת את המעשים של שמירת השבת גופה, כדי לקבל את השפע הבא משבת הבאה למפרע, אלא שכאשר האדם נמצא כל השבוע בהליכה לקראת שבת ע"י שזוכר את השבת ומתכוון אליו, הרי הוא מקבל את השפע של השבת מאותו זמן ע"י שהעמיד עצמו בקדושת שבת במקצת.

והנה בפיוט של לכה דודי, אומרים 'לקראת שבת לכו ונלכה כי היא מקור הברכה', ודבר זה יש לפרשו בב' פנים, לדעת האור החיים שמן השבת מתברכים כי ימי השבוע שלאחריו, הכוונה כפשוטו, 'לקראת שבת לכו ונלכה' - כמו שאמרו (שבת דף קי"ט ע"א) ר' חנינא מיעטף וקאי אפניא דמעלי שבתא אמר: בואו ונצא לקראת שבת המלכה, והיינו דין תוספת, 'כי היא מקור הברכה' - שע"י שמירת שבת כראוי חלה הברכה לכל ימות השבוע, לפיכך ככל שנגדיל את השבת כך נרחיב את הברכה לבתינו, וכמו שאמר החפץ חיים לאחד שהיה זקוק לישועה מעל לדרך הטבע, שע"י שתגדילו את ברכת השבת בבתיכם ותקבלו את השבת כבר מפלג המנחה, תזכו שברכת השבת תשפיע עליכם כל טוב. ולדעת האלשיך והפנים יפות שכל השבוע שלפני השבת מתברך מכח השבת שלאחריו, הכוונה ב'לקראת שבת לכו ונלכה' - שעל ידי זה שבכל ימות השבוע נלך לקראת השבת לזוכרו ולהתכוון אליו ע"י חלה עליו ברכת השבת, 'כי היא מקור הברכה' להשפיע שפע כל טוב על כל מי שכבר הגיע לכך ביום החול, 'מראש מקדם נסוכה סוף מעשה במחשבה תחילה' שנתקיים גם אצלו סוף מעשה במחשבה תחילה בזה שכל השבוע מחשבתו היתה על התכלית שהיא שבת והיה זוכרה ומכין כל הצריך לה, והיה מתדמה לדרכיו של הקב"ה בבריאה, לכן זוכה לברכת השבת כבר באותו זמן.

וידוע שהחפץ חיים היה רגיל לומר לאנשים שהיו זקוקים לישועת ה', להקדים את כניסת השבת, שהרי השבת היא מקור הברכה ועי"ז שתקדימו את קדושת השבת תגדילו את ברכת ה' בביתכם. [ועי' בשבת דף קי"ח ע"ב 'כל המענג את השבת נותנין לו משאלות לבו', ובמדרש רבה (שמות כ"ה י"ב) השומר שבת גוזר גזירה והקב"ה מקיימה, ובירושלמי (ברכות פ"ב ה"ח) ברכת ה' היא תעשיר - זו ברכת שבת. ועי' ב'בן יהוידע' על דברי הגמ' (שבת דף קי"ח ע"א) 'כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים' שנאמר אז תתענג על ה' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך וגו' (ופרש"י אז תתענג - בתר וקראת לשבת עונג כתיב), דקאי על המוסיף מחול על הקודש, (ובזה"ק פרשת בשלח עה"פ וקראת לשבת עונג' כתב שהכוונה לתוספת שבת), ושכרו מידה כנגד מידה, דכמו שלשבת יש 'גבול' בבואו ובצאתו ובא זה והוסיף להרחיב ולקיים את השבת מבלי לתת גבול ליום השבת, לכן אף שכרו יהיה כנחלה בלי מצרים].

הגאון רבי צבי קפלן זצ"ל רב העיר צפת, סיפר מעשה שהיה עמו בבחירתו בעת שלמד בישיבת מיר, שכידוע שבזמנם לא היה לישיבה מטבח ופנימיה, והבחורים היו אוכלים 'טעג' אצל בעלי בתים מהעיירה, פעם ביום שישי לא הרגיש טוב, ונשאר לנוח בחדרו, כאשר התקרב זמן חצות ובעל הבית עדיין לא הגיע לבית, נגשה בעלת הבית והתחננה אל ר' צבי קפלן זצ"ל שילך ויחפש את בעלה, לאחר שמצא את בעלה, שאל ר' צבי ממה חששת כל כך שבעלך עדיין לא הגיע בחצות היום, הרי עדיין היום גדול עד כניסת השבת. השיבה לו האשה שאחרי שהתחנתו לא נפקדו בזרע של קיימא זמן רב, ונסענו לפרופסור יהודי גדול בוין והוא ייאש אותנו, ואמר שבדברך הטבע אין שום סיכוי, אולם יש רק אדם אחד שיכול לעזור לכם, והוא מרן החפץ חיים זצ"ל, תיסעו אליו והוא יעזור לכם. משם נסענו מיד לחפץ חיים, והיה זה בסוף ימיו והחפץ חיים כבר היה חלש מאוד ואמרו שאי אפשר כעת להיכנס אליו, אולם המתנו שם זמן רב עד שהחפץ חיים יוכל לקבל אותנו, כאשר קיבל אותנו סיפרנו לו את הצרה שלנו, וכן את דברי הפרופסור. אמר לנו החפץ חיים, הרי בזכות השבת מתברכים כל ימי השבוע, (כמש"כ הזוה"ק פר' יתרו "דמהווא יומא מתברכין מיניה כל שיתא יומין", וע"ע באור החיים בראשית פ"ב פ"ג שהרחיב בזה, וכתב דכל קיום ימי השבוע הוא בזכות שמירת שבת, ע"ש), וממילא אם תגדילו את ברכת השבת אצלכם ותקבלו את השבת כבר מפלג המנחה, ברכת השבת תשפיע עליכם כל טוב, ובזכות זה תזכו לבן זכר. אנו קיבלנו את דברי החפץ חיים ולאחר שנה נפקדנו בבן זכר, מאותה שבת בעלי מקפיד בכל ערב שבת לבוא בחצות ולהכין את כל צרכי השבת, כדי שנוכל לקבל את השבת מיד בפלג המנחה.

והגר"מ שטרנבוך שליט"א סיפר ששמע ממרן הגר"י אברמסקי זצ"ל, שסיפר, שנתגלה לו בחלום סגולה גדולה לרפואה, להכין הבית נאה ומכובד לכבוד שבת מערב שבת בשעות הבוקר, כשהשולחן מכוסה במפה לכבוד שבת, והיין והחלות מוכנים לכבוד השבת.

באחד הקהילות החשובות בארה"ב היה מגיפה שבני אדם צעירים הסתלקו מן העולם, וראשי הקהל באו למרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל לבקש עיצה בדבר, אמר להם הגראי"ל תראו להגדיל את קדושת השבת בעירכם ולקבל השבת חצי שעה קודם השקיעה, וכך עשו

וקיבלו עליהם אנשי העיר להקדים את יום השבת ומאז פסקה המגיפה. [והוסיף הגרא"ל, והעיקר הוא לפרוש ממלאכה, אבל לא יקבל קבלת שבת בעוד היום גדול, כי יכול ח"ו לבוא לידי מכשול]. והדברים מפורשים בפרי מגדים (סי רנ"ו סוף סק"א) "המוסיף מחול על הקודש - מוסיפים לו חיים".

*

סגולות לישועה

* בקדמונים כתוב סגולה בדוקה לישועה, להקדים זמן קבלת שבת. וכתבנו לעיל בהרחבה מקורות לענין זה.

* להפריש חלה בערב שבת, עי' במ"ב סי' רמ"ב סק"ו במעלה לאפות חלות בער"ש לכבוד שבת - כדי לקיים מצות חלה, לפי שאיבדה את אדם הראשון שהיה חלתו של עולם שנברא בערב שבת. ומצינו במעלת חלה, בספר הגימטריות (לרבי יהודה החסיד פ' משפטים) "וְהִסְרֵתִי מִחֻלָּה" (שמות כ"ג כ"ה) - כשתתן חלה, "וּבִרְךָ אֶת לֶחֶמְךָ וְאֶת מִימֶיךָ".

* בספר 'פרי עץ החיים' לרבי חיים ויטאל זצ"ל מובא, שאחרי סיום הקטע הראשון של 'עלינו לשבח' במילים 'אין עוד', לפני תחילת הקטע 'ועל כן נקווה לך', כדאי לעצור לרגעים ספורים ולכוון במחשבה על ישועה אחת נחוצה. זוהי סגולה בדוקה ומנוסה, ובעזרת ה' המכוון על בקשה אחת בין תפילת 'עלינו לשבח' לתפילת 'ועל כן נקווה', זוכה לקבלת משאלתו.

* כתב השערי תשובה (סי' קי"ח) בשם מהר"י צמח, בשמו"ע בברכת את צמח דוד, באומרו 'לישועתך קוינו' יכוין לישועת ה' שעושה עמנו להצילנו מכמה פגעים רעים בכל יום ובכל רגע, ומצאתי תועלת גדול כמה פעמים לעתות בצרה בזה, עכ"ד.

* שמעתי מאמו"ר זצ"ל, מעשה שהיה בישיבת פונביז', שהגיעה טלגרמה מחו"ל על בחור אחד שהיה חולה מאד, וביקשו שיגשו למרן המשגיח הגר"י לוינשטיין זצוק"ל לבקש ממנו שיתפלל עליו - בחור אחד ניגש, וסיפר לו את הענין, וביקש מרבי יחזקאל שיתפלל עליו - שאלו המשגיח, האם יש לאותו חולה איזה שייכות עם זכות הרבים, אם הוא עוסק בענין רבים, אפילו שיהיה איזה גבאות... וחזר על זה כמה פעמים, ואמר, תזכור - כי ענין זה חשוב ביותר, ומאד נוגע לחולה - זהו היתה התשובה בזמן שהחולה היה מסוכן ביותר. (הדברים הובאו בספר 'צדקתם עומדת לעד').

*

במעלת היסורים

החפץ חיים בספרו 'שם עולם' (סוף פ"ג בהערה) הביא מהגר"א מוילנא זצוק"ל, שאלמלא היסורין לא מצאנו ידינו ורגלינו בזה העולם. וביאר בחפץ חיים דהכונה דיש בנ"א שעונתיהם מרובים מזכותיהם, וגם מי שזכותיו מרובים מ"מ את העונות עושה ברצון ובחשק

ואת המצות אין עושה אותם בכונה וברצון, ולפיכך לולי היסורים שממרקין ומכפריין על העונות לא היה מוצא ידיו ורגליו בעולם הבא.

ובהקשר לזאת הביא שיח קודשם של גדולי הדור זצ"ל בניחום האבלים בבית הגאון רבי יהודא שפירא זצ"ל, ששם הובא הגמ' בב"מ (דף פה ע"א) שרבי הקדוש קיבל על עצמו שש שנות יסורים ולאחריהן עוד שבע שנות יסורין, ורבינו הגראי"ל שטיינמן זצ"ל חקר מה עדיף ובמה יש יותר שכר, ביסורים או בלימוד תורה? ולכאורה לימוד תורה עדיף מאשר יסורים. והשיבו הגר"ח גריינמן זצ"ל והרי רבי קיבל על עצמו יסורים שש שנים ועוד שבע שנים, ועל ידם כיפר על עצמו. והגראי"ל הקשה על זה גופא, למה באמת קיבל ע"ע איסורים הא עדיף ללמוד תורה. והשיב לו הגר"ח, רבי למד תורה יחד עם הייסורים, ממילא היו לו את שני הדברים - גם תורה וגם יסורים. ואחרי זה החלו לדבר על הנפטר, והגראי"ל דיבר על מעלת הנפטר שמלמד גדלותו העצומה, זכה להודרך כמה שנים ביסורים ולבא זך ונקי לעולם הבא, והגר"ח הגיב שצדיק כמוהו אין צריך ליסורים כדי לזכות לעולם הבא, והגראי"ל חזר ואמר שבזמנינו אי אפשר לזכות לעולם האמת בלי יסורים, והביא את דברי הגר"א הנ"ל. ובאותו היום סיפר הגר"ח גריינמן זצ"ל שהנפטר הגר"י שפירא זצ"ל נראה לו בחלום, ושאלו הגר"ח מה נעשה בדינו, ענהו הגר"י שפירא כי הודות ליסורים שסבל מהם בשנותיו האחרונות, זכה ויצא בדינו. והגר"ח סיפר זאת לאחיו הגר"מ גריינמן, ואמר לו דאם הוא כך, גם אני מקבל על עצמי יסורים. ויהי למחרת נפל הגר"ח בביתו ללא שום סיבה הנראית לעיין, ונגרם לו שברים בכל חלקי גופו, ונפל למשכב למשך שש שנים עד שהשיב את נשמתו מזוככת ביסורים, ובפני בני ביתו העיד הגר"ח כי הוא חש 'שמלאך משמים דחפו לייפול'.

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

טעם קבורת רחל בדרך אפרתה

וְאֲנִי בָּבְאִי מִפְּדֵן מֵתָה עָלַי רַחֵל בְּאֶרֶץ פְּנֵעַן בְּדֶרֶךְ בְּעוֹד כְּבֵרֶת אֶרֶץ לְבָא אֶפְרָתָה וְאֶקְבְּרָה
שֵׁם בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה הוּא בֵּית לָחֶם (מח, ז)

טעם נפלא נותן רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל לקבורת רחל בדרך אפרתה בבית לחם ולא במערת המכפלה, דאיתא במו"ק (דף כ"ז ע"א) משנה, אין מניחין את המטה [- של מת] ברחוב כו' ולא של נשים לעולם מפני הכבוד [ששופעות זיבה - רש"י]. וְלֵהֲלֹךְ בַּגִּמְ, אמרי נהרדעי לא שנו אלא חיה אבל שאר נשים מניחין. וחיה היתה חיה שילדה בנימין אז, ותיכף למיתה קבורה. וציינו למגדל חננאל שמביא מכ"י מינכן בשם רבינו חננאל (וכיום בנדפס עה"ת) ואקברה שם כי היתה מגואלת בדם לידה וכן לחזקוני כאן. [מקור: צ"פ עה"ת]

*

חניטת יעקב - ודרוש על לימוד חכמות חיצוניות בציבור

וַיְצַו יוֹסֵף אֶת עֶבְדָּיו אֶת הַרְפָּאִים לְחַנֹּט אֶת אָבִיו וַיַּחְנְטוּ הַרְפָּאִים אֶת יִשְׂרָאֵל (נ, ב)

כותב רבינו: זה ודאי החניטה שהי' אצל האבות יעקב ח"ו לא נגעו הרופאים בגוף רק הוי כמו הך דנזיר דף נ"א דאשקוה כגון דאשקיה מי דקלים, [כדמפ' במס' שבת בפ' שמונה שרצים (דף קי.) מאי מי דקלים תרי דיקלי איכא במערבא ונפיק מעיינא דמיא מבינייהו כסא קמא מרפי ואידך משלשל ואידך כי היכי דעייל הכי נפיק - רש"י] ושלכו במי טבריא [שהן חמים והופשט עורו ויצא כיחו וניעו - רש"י] ע"ש בזה. וע"י נשא [וסך גופו נשא שקורין טהרה והעביר השיער העומד ליגזז - רש"י], בזה ל"ה חסרון בעצם הגוף. ומציין רבינו למקורות בהם מבואר שחיתוך המת הוא ניוול ואסור (עירובין ד"ז ע"א ר"ה היכא ליעביד וכו' סוכה כ"ה ע"א וחולין י"א).

והנה רבינו הוסיף בענין זה דברי דרוש. בלשון הכתוב יש להבחין בשינוי בין תחילת הפסוק לסופו. בעוד שבתחילתו בציווי יוסף כתוב לחנוט את אביו בקיום הציווי כתיב וחנוטו הרופאים את ישראל שינוי זה מלמד שנעשה שינוי בקיום מהציווי. מבאר רבינו דפשר השינוי הוא, דהנה עיקר פירוש 'חניטה' הוא תיקון וכמו שמצאנו בלשון הכתובים בשיר השירים (ב יג) התאנה חנטה פגיה וגו'. (מראים שכן ביאר שם האבן עזרא). וענין התיקון הוא השימוש בחכמות חיצוניות, כחכמת הרפואה - חניטה. דגם זה נצרך, וכמ"ש רבינו

הרמב"ם זצ"ל^מ (בהל' רוצח פ"ה ה"ה) אבל אם יסר בנו כדי ללמדו תורה או חכמה או אומנות ומת פטור. ומקורו ביאר רבינו, ממכילתא פ' בא (פרשה יח) מכאן אמרו מן התורה חייב אדם למול את בנו ולפדותו וללמדו תורה וללמדו אומנות ולהשיאו אשה. רבי עקיבא אומר אף ללמדו שייט. רבי אומר אף ישוב מדינה. וציין ל"עבודה זרה דף י"ח ע"ב גבי כרקום ע"ש נקט לשון כזה". "כי החכמה [עטרה] ותקופות פרפראות, אך (לא) קביעות לעשות לא, וכן לצבור אסור לעשות בית חכמה ואומנות" וציין לספרי ואתחנן על הפסוק (דברים ו' ז) "ודברת בם" עשם עיקר ואל תעשם טפלה, שלא יהיה משאך ומתנך אלא בהם, שלא תערב בהם דברים אחרים שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אלך ואלמוד חכמת אומות העולם. ומדייק רבינו מדדרש כן הספרי רק בפרשת "ואהבת" העוסקת בת"ת דיחיד, ולא בפרשת עקב "והיה אם שמוע" העוסקת בציבור, אנו למדים שקביעת לימוד זה שייך רק ביחיד, אב לבנו. ובזה נאמר שלא יערבם עם דברי תורה. אבל בציבור אסור לקבוע בהם לימוד אפי' כאשר הם בפני עצמם^מ. לכן בפ' עקב "והיה אם שמוע" לא דרשו שלא יערב בהם חכמות חיצוניות. (וציין לספרי עקב ויומא דף י"ט ע"ב).

והנה יוסף בציוויו את ענין התיקון בשאר חכמות אמר בלשונו 'אביו' גדר פרט, ואילו הם עשו ויחנטו את 'ישראל' גדר כלל, וכפי שכתב רבינו בכמה מקומות (עה"ת מה כח מו ה) דהיכן שמתואר יעקב אבינו בשם 'ישראל' מורה על כללות האומה. וזה גרם תקלה. כי בכתובות דף ק"ג ע"ב איתא דרק שלושים יום בוכים ומבטלין הישיבה "ספדין ביממא וליליא מכאן ואילך ספדו ביממא וגרסי בליליא או ספדו בליליא וגרסי ביממא". וע"י זה בכו את יעקב ארבעים יום נוספים ונתבטלה ישיבת יעקב אבינו (יומא דף כ"ח ע"ב יעקב זקן ויושב בישיבה) שהיה עיקר תורה שבע"פ מתורה ונענשו ע"ז בימי המן שגם אז לא למדו כמבואר בקידושין דף מ"ט ע"ב, וכדאיתא בירושלמי סוטה פ"א ה"י, אמר רבי אבהו כל אותן שבעים יום שבין איגרו' לאיגרות כנגד שבעים יום שעשו המצריים חסד עם אבינו יעקב. [מקורות: שו"ת צ"פ ורשא סי' כ' צ"פ עה"ת והעתקה מכת"י שו"ת צ"פ החדשות ח"א מכתב א' וח"ה ליקוטים אות ק"ח]

*

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים/תמונות
הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל: tp089744873@gmail.com

^מ רבינו כתב בלשון זה (זצ"ל) ונדיר הוא, וכונתו כנראה לומר הנה הרמב"ם הצדיק כתב כן.
^מ במקו"א (שו"ת צ"פ החדשות ח"א מכתבים מכת' א' חילק רבינו וכתב: "עכ"פ חזינן דהרמב"ם ס"ל דגם חכמה מותר וצריך אב ללמוד לבנו, אבל ציבור ודאי אסורים בשאר חכמות חוץ מן רפואה ותקופות דשייך לעבו(ב)ר וגמטרא השייך למדידה, דזה ג"כ בגדר דין...".

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, כולל מגדל עוז (רחובות)

שטר כתובה הראה לו

וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּהָ. וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָבִיו בְּנֵי הֵם אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹהִים
בְּזֶה וַיֹּאמֶר קָחֵם נָא אֵלַי וְאֶבְרַכְּם (מח, ח-ט)

תמיהות במניעת יעקב לברך את בני יוסף ובתשובתו לאביו

כאשר הביא יוסף את בניו לפני יעקב אבינו שיברכם, שאלו יעקב "מי אלה" (פרק מח פס' ח). והוקשה לחז"ל, היאך לא הכירם, והרי אפרים ומנשה היו עוסקין בתורה לפניו (גו"א עפ"י התנחומא ו) ופירשו, שראה יעקב רשעים היוצאים מהם [ירבעם ואחאב מאפרים ויהוא ובניו ממנשה] ולכן שאל מי אלה שאינם ראויים לברכה. והקשה הרב מברטנורא (עמר נקי מח ח) במה נשתנו אפרים ומנשה משאר השבטים, שאף מהם יצאו רשעים וכגון מיהודה יצאו מנשה ואמון ואצלם לא מצינו שנמנע יעקב מלברכם, ורק אצל אפרים ומנשה הקפיד יעקב על אותם רשעים שיצאו מהם.

וענהו יוסף (שם ט) "בני הם, אשר נתן לי אלוקים בזה" וביאר רש"י "הראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה". ותשובתו של יוסף טעונה ביאור מכמה פנים. ראשית, הרי הכתובה צריכה להיות ביד האישה, והיאך באותה שעה הם היו תחת יד יוסף (באר בשדה). ועוד, שגם אם נשא אשה בכתובה וקידושין, אין זו ראייה אם האשה הזאת כשרה או פסולה. ובעיקר תמוה, שאף אם הנישואין היו כדת וכדין עם אשה כשרה, מה יש בכך להסיר את טעם מניעת יעקב מלברכם, שהרי סיבת מניעתו הייתה מחמת הרשעים שיצאו מהם, ומה לי אם אימם נישאה כדת וכדין.

*

יסוד - בכח שמים יש להשתמש רק לדבר שלם

ולבאר עניין זה נקדים שתי הקדמות. לאחר שראה משה רבנו מצרי המכה איש עברי, לא הרגו לאלתר, אלא בדק שאין צדיק עתיד לצאת ממנו (רש"י שמות ב יב). וביאורן של דברים, שאילו היה המצרי מחויב מיתה בידי אדם, לא היה כל מקום להתחשבות בתוצאה עתידית, שהרי אישה שהתחייבה במיתת בית דין, מקיימים את פסק הדין אע"פ שהיא מעוברת (ערכין א ו). אך כאן כיון שאין מיתתו בידי אדם, שהרי לא היו עדים ושאר תנאים הנדרשים למיתת בית דין, לא הייתה מיתתו אלא בידי שמים, ובחיוב מיתה זו, מתחשבים אף בתוצאה עתידית. וכמו כן המשתמש בכח ברכה שניתן משמים, יש לו למברך להסתכל גם על התוצאות העתידיות שלא תבוא מברכתו כל מכשול.

עוד יש להקדים, שישנן סיבות שונות מדוע ופעמים יוצאים מהאדם בנים רשעים. ששנינו (ברכות י א) שחזקיהו נמנע מלהתחתן שראה שעתידיים לצאת ממנו בנים רשעים, וכשבא לפניו ישעיהו טען כנגדו "בהדי דכבשי דרחמנא למה לך". וביאור המשא ומתן ביניהם,

שחזקיהו חשב שהבנים הרשעים עתידים לצאת מחמת פגם וחסרון שיש בו, ולכן לא רצה לעשות השתדלות להעמדת בנים כאשר מסיבתו יבואו בנים רשעים. וכנגדו ענה ישעיהו, שאותם רשעים אינן באים מחמת חסרון שיש בחזקיהו, אלא שקורא הדורות מראש קבע שיעמדו אותם רשעים ונאפשר שבגלל התכלית להוציא יקר מזולל שעתידים צדיקים לצאת מהם, וכפי שמצינו אצל עמון ומואב שישראל נאסרו להרגם מחמת שתי צדיקות העתידות לצאת מהן (ילקו"ש דברים תתח) או מטעם אחר] וממילא אין לך להיכנס בשיקולי שמיים. ונמצא אפוא שיש רשעים שרשעותם נתהוותה מחמת עצמם או מחמת נטיה שניטעה בהם מהשמים [ובודאי שמכח הבחירה יכולים להתגבר על אותו טבע] ויש שרשעותם באה מכח הדורות הקודמים.

*

יחוסה של אסנת

ושנינו במדרש (פרקי דר"א לח) שאסנת אשתו של יוסף, אף שנאמר בתורה שהייתה בתו של פוטיפרע (מא מה) אין הכוונה שהייתה בתו ממש, אלא הייתה בתה של דינה שנלקחה על ידי שכם, והתעברה הימנו, וכשנולדה בת זו רצו השבטים להרגה [שלא יאמרו שיש זימה בבית יעקב], ולקחה יעקב והושיבה במדבר בתוך סנה [ולפיכך קראוה אסנת] ותלה לה לוח בצוארה [והיה כתוב בה המדבק בזו מדבק בזרעו של יעקב (אמרי שפר לר"י חלאוה מא מה)]. והמלאך גבריאל הורידה למצרים לבית פוטיפר. ויוסף ראה את הכתב ההוא ונשאה והצניעו. וכתב התרגום יב"ע (מח ט) [וכ"כ רבינו בחיי (מא מה) בשם מדרש], שכשאמר יוסף ליעקב "בני הם אשר נתן לי אלוקים בזה" הראה לו את אותו קמיע שיעקב נתן לדינה [והוסיף באמרי שפר (שם) "והוא 'שטר הכתובה' כלומר השטר שכתוב בו העניין ההוא"].

*

ביאור הדין ודברים בין יעקב ליוסף

ועתה נחבר את הדברים. כאשר בא יעקב לברך את אפרים ומנשה באמצעות כח הברכה שניתן לו משמים (יעויין בתיב"ע כז כט) ראה שעתידים לצאת מהם רשעים ששורש פגמם נמצא באפרים ומנשה העומדים לפניו, וכפי שמשה רבנו לא הכה את המצרי קודם שראה שאין עתידים מבניו להתגייר לפי שאין להשתמש לקלל בכוח שמים רק בדבר שכולו רע, כך לא רצה יעקב לברך [בכח שמים] במקום שיש במתברך שורש קלקול, ואצל כל השבטים על אף שיצאו מהם רשעים, לא היו החוטאים שייכים בשורש פגמם לשבטים הקדושים [אלא הפגם נתהווה בדורות מאוחרים יותר, אך השבטים עצמם שלמים היו] ולכן לא נמנע יעקב מלברכם, אך אצל מנשה ואפרים שראה את שורש הקלקול בהם, נמנע מלברכם.

ועל כך ענה לו יוסף "בני הם אשר נתן לי אלוקים בזה" שאותם רשעים שיצאו מהם אינם באשמתם ומחמת חטאי אלא זה גופא גזירת שמים, מאחר שאלוקים הנחהו לקחת בת אנוסה של רשע כשכם בן חמור, כעין שמצינו בדברי הטור (כח כה) שהטעם שיצא מרבקה הצדקת בן רשע כעשיו, כיון שנולדה במשפחת רשעים והייתה צריכה פסולת זו לצאת

שטר כתובה הראה לו

הימנה. ולכן טען יוסף ואמר אבי, רשעים אלו הם כבשי דרחמנא, כאותם בני חזקיהו, שאתה יעקב ברוח קדשך הנחית אותי לקחת הצדקת הזו לאשה ולכן יצאו בני כאלו, ומשכך, אין לך לשייך את אותו קלקול אלי או לבניי, שהם מצד עצמם שלמים וראויים לברכה.

נחלי מים - נושאים בפרשת השבוע, הרב דב יעקב ברטמן, טורונטו

וירא מנוחה כי טוב

וַיֵּרָא מִנְחָה פִּי טוֹב וְאֵת הָאָרֶץ פִּי נְעֵמָה וַיֵּט שַׁכְמוֹ לְסִבְלָ וַיְהִי לְמַס עֶבֶד (מט, טו)

פסוק אחד, והרבה דקדוקים בו: מה היא המנוחה אשר ראה יששכר כי טוב, ומדוע גרמה לו הכרה זו להטות את שכמו לסבול, שהוא לכאורה היפך המנוחה? גם סיום הפסוק: "ויהי למס עובד" טעון הסבר: מהו המס אשר על שבט יששכר לשלם, ולמי? ההבנה הרווחת אצל פרשני המקרא היא שפסוק זה מתייחס אל החלק התורני בעם ישראל, אותו מסמל שבט יששכר שנושא את עול התורה. ועל פי זה מפרשים הם את הפסוק, כל אחד כדרכו, וכדלהלן.

*

החתם סופר רואה בפסוק זה הוראה לצדיק העוסק בתורה, שלא יזניח את שאר חובותיו:

*

"כשם שחייב הצדיק לשמור ולעשות את כל התורה והמצוות, כך הוא מחויב שלא יהיה אכזר על גופו שלא למנוע ממנו הצורך... וכן כל ענינים שיש בין אדם לחברו להורות ולהיות בחברתם..." שלא יוסיף ושלא ימעט בצרכי גופו וצרכי גוף חברו, ועם כל זה יעסוק בתורה וכל כוונתו לשם שמים".

*

על הצדיק לדעת להתנהג בדרך ממוצעת בשילוב שני הדברים: עיסוקו בתורה ויישוב הארץ. ואת זה בא הפסוק להורות: "יששכר חמור גרם רובץ בין המשפתיים", בדרך הממוצע, "וירא מנוחה כי טוב", היינו מנוחת התורה והמצוות, "ואת הארץ", היינו יישוב הארץ, "כי נעמה" לאחדם יחדיו, "ויט שכמו לסבול" את כל זאת.

*

התולדות יצחק (מהר"ר יצחק קארו, דודו של מרן הבית יוסף) אומר שאדם העוסק בתורה צריך ארבעה תנאים: האחד, שיהיה לו כח גדול, לפי שהתורה מתשת כחו של אדם. השני, יישוב הדעת, שלא יהיה בטורח וצער אלא במנוחה. השלישי, שתהיה הארץ שיושב בה עושה פירות רבות ובזול. הרביעי, שיהיה לו חשק וחפץ ללמוד. ומסביר התולדות יצחק שבפסוק זה מתבארים ארבעת התנאים הללו.

"לראשונה אמר חמור גרם, בעל כח. לשני, וירא מנוחה כי טוב. לשלישי, ואת הארץ כי נעמה, וית ארעא ארי מעבדא פירין. לרביעי, ויט שכמו לסבול".

*

הפסוק מסיים בתוצאה המבורכת של מי שנתקיימו בו תנאים אלו, שהיה שבט יששכר חכם גדול "ויהי למס עובד" לישראל, לפסוק להם הוראות של תורה והלכות פסוקות, שנאמר "ומבני יששכר יודעי בינה לעיתים לדעת מה יעשה ישראל".

*

האור החיים הקדוש מפרש את הפסוק בדרך ייחודית, ומקדים לפירושו מבט מעמיק על כל הנאות העולם הזה, ואלו דבריו: עריבותם של הנאות אלו אינה "צודקת" מצד עצמם, וכגון תאות המאכל והמשתה, אין האוכל ערב בעצמותו כלל, אלא שכאשר הגוף רעב הטביע בו היוצר טבע שלא יוכל להתעכב ריקם, ומפני כן ערב המאכל לחיכו. ולכן, כאשר יהיה האדם שבע, הוא מואס בו כמואס בדבר רע.

*

ומכיון שכל תענוגות העולם הזה אינם טובים בעצמותם, אלא האוכל ערב רק לחיך הרעב ובריה נעימה אינה אלא דמיון, אין הם ראויים לקרא בשם "טוב". התואר "טוב" ראוי רק לנעימות אמיתית. ומהי איפה הנעימות האמיתית? זה קיים רק בעולם העליון, שם הטוב הוא באמת טוב והנעימות כמו כן.

*

"אבל הטוב האמיתי והנעימות הצודק, הוא של עולם העליון. ולזה אמר "וירא מנוחה כי טוב", פירוש, העולם שנקרא מנוחה, שהיא טובה, לשלול הטוב הנדמה בעולם הזה כנזכר, "ואת הארץ כי נעמה", כפי האמת. "ויט שכמו לסבול", לסבול צער העולם הזה, "ויהי למס", פירוש שהיה הוא עצמו "מס עובד", פירוש, שפינה עצמו לעבוד ה' ועשה עצמו כמס הניתן, כן נתן עצמו להיות עובד עבודת הקודש העריבה והנעימה".

*

ויש בנותן טעם להביא כאן את מילותיו הידועות של האור החיים מפרשת כי תבוא על הפסוק "ושמחת בכל הטוב" (דברים כו, יא):

*

גם ירמוז במאמר "בכל הטוב" אל התורה כאומרם ז"ל (ברכות ה.). ואין טוב אלא תורה, שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות ועריבות טוב התורה, היו משתגעים ומתלהטים אחריה, ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה, כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם".

*

רבנו בחיי מבאר שהמנוחה אותה ראה יששכר "כי טוב", היא המנוחה הנדרשת ללימוד הגיון התורה, אשר צריכה מנוחת הגוף ויגיעת הנפש, בהיפך מעסקי העולם שצריכים יגיעת הגוף ומנוחת הנפש. ועל פי זה מבאר רבנו בחיי ביאור נפלא בברכת השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחילה, ומוסיפים שם "והסר ממנו יגון ואנחה", אשר טעון ביאור היאך מתקשרת בקשה זו עם בקשת "השיבה שופטינו", וז"ל:

*

"ומפני שעסק התורה צריך פנאי והשקט הגוף ואי אפשר שתתקיים במי שיש לו טרדות ואנחות, על כן תיקנו לנו חז"ל בתפילה השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחילה והסר ממנו יגון ואנחה... שאנו מבקשים את ה' יתברך שישובו לנו השופטים שיהיו יושבים בלשכת הגזית לשפוט בינינו כבראשונה ולתת עצה כבתחילה ואז יהיו כל ישראל מוכנים לקבל המושכלות ומשיגים באותו זמן ידיעת ה' יתברך, כענין שכתוב (ישעיה יא, ט) כי מלאה הארץ דעה את ה' וגו'. ולכך סמך לזה והסר ממנו יגון ואנחה, שאי אפשר להשיג ידיעת ה' על השלמות, עם היגון והאנחה רק עם השמחה ועם המנוחה".

*

מבואר בדבריו שעסק התורה אינו יכול להתקיים במי שיש לו טרדות ואנחות, אלא עם השמחה והמנוחה. אלא שצריך לדעת מה היא הדרך להגיע אל השמחה ואל המנוחה, באשר העולם הזה מלא צרות וטרדות, כאשר המציאות מוכיחה, וכפי שמתואר היטב בדברי המסילת ישרים בפרק א, וזה לשונו:

*

"ותראה באמת שכבר לא יוכל שום בעל שכל להאמין שתכלית בריאת האדם הוא למצבו בעולם הזה, כי מה הם חיי האדם בעולם הזה, או מי הוא ששמח ושליו ממש בעולם הזה. ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה ורהבם עמל ואון (תהלים צ), בכמה מיני צער וחלאים ומכאובים וטרדות, ואחר כל זאת, המות. אחד מני אלף לא ימצא שירבה העולם לו הנאות ושלוח אמיתית. וגם הוא, אילו יגיע למאה שנה כבר עבר ובטל מן העולם".

*

והנה, בהקדמה לספר אבי עזרי חלק ב כותב מרן הרב שך זצ"ל דברים נפלאים בענין זה, בהקדימו שאלה על מה שאמר שלמה המלך, "אף חכמתי עמדה לי", ודרשו חז"ל, "חכמה שלמדתי באף היא שעמדה לי". והדבר יפלא, הלא כל דבר עיון ומחשבה אינה נקנית אלא מתוך ישוב הדעת ומנוחה, וכן אמרו "שמעתא בעיא צלותא", ומדוע אם כן החשיב שלמה המלך ביותר את החכמה שנקנתה מתוך צער וטרדות.

*

ומבאר הרב שך שחכמת התורה אינה כשאר החכמות אשר נקנות בדרך הטבע למי שמתייגע בהן, אבל שונה היא לגמרי חכמת התורה, אשר לאחר כל העמל והיגיעה של האדם, מתנה היא מאת ה', וצריך לזה חן וחסד מיוחד להפיק רצון מה' שיחננו מאתו דעה בינה והשכל. וכמה לשונות של בקשה תקנו בברכת אהבה רבה, "אבינו האב הרחמן המרחם רחם עלינו, ותן בלבנו בינה להבין ולהשכיל ללמוד וללמד לשמור ולעשות". ועל בינתו אל ישען, ואין לאדם אך היגיעה והעמילות.

*

ובזאת מגיע הרב שך לבאר היאך אפשר לו לאדם המוקף בטרדות, להגיע ללימוד תורה מתוך יישוב הדעת, וזה לשונו:

“אבל עיקר עבודת האדם בזה להתרומם מעל כל דבר המפריע ועל כל סיבה, ומתוך הצער ימצא לו האדם הרווחה, ושיהיה לו ישוב הדעת וצלוחתא. וזאת בא לו להאדם אחר ההתבוננות בגדלות החכמה ועמקותה שאין לה קץ ותכלית, וארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים. וימלא שמחה ואהבה לחכמה זו, עד שלא ידע וירגיש שם מפריע, ואור התורה יחיהו וגדלות המצוה עליו. ועל מה יתאונן כי יקרה היא מפנינים ומפז, והפוך בה דכולא בה, ואורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד.”

*

דרך אחרת מוצאים אנו בספר דעת תורה לר' ירוחם ליוואוויץ, בהקדימו שאלה על מקום נתינת התורה לישראל, והלא מדרכי קניניה הוא יישוב הדעת ומנוחת הנפש בלי שום מפריעים כלל, והיה ראוי שתינתן התורה דווקא בארץ ישראל, בהיות כל איש תחת גפנו ותחת תאנתו, והנה ניתנה להם במצב שהוא ההיפך הגמור ממנוחה, במדבר שמם אשר אין להם כל, לאחר טלטולי דרכים מפרכות גוף.

*

אבל אמיתות הדברים כן היא, ומקום נתינתה של התורה מלמדנו כי אמנם בשביל קבלת התורה צריכים מנוחה רבה, אבל מה נקראת מנוחה באמת, את זה למדנו הקב"ה באופן נתינתה של התורה דווקא במדבר.

*

“טועים אנשי העולם אשר אין להם כל ידיעה בדרכי המדות ומהלכן, ואומרים שמנוחה נקנית במנוחת הגוף, ואמנם הדבר הוא בהיפך לגמרי, כי מנוחה הנובעת מנוחיות הגוף וממילוי כל צרכיו, אדרבה היא מקור הבלבול. שמאחר שמתרגל למנוחה רק בתנאים שלא יחסר לו כלום מהנצרך למנוחת הגוף, נמצא שכל מצב ומצב שלא יהיה לפי הרגלו, כבר ישבור אותו ולא יתן לו כל מנוחה, אלא יטרידו לגמרי מעבודתו...”

מנוחה האמיתית, המדה הנצרכת לקבלת התורה, לא תתכן כי אם בשבירת הגוף, בהנטל ממנו רוב נוחיותיו, בהמעט כל תענוגותיו, ואם למרות כל זה לא ישבר, אלא על מצבו יעמוד ובמנוחתו ישאר, כי אז היא היא המנוחה שעל ידה מסוגל האדם לקבלת התורה.

ואיך יצליח האדם לבוא להשתלמות שכזאת? אחת היא הדרך שתובילהו לזה המנוחה השלמה: בשומו לנגד עיניו תמיד רק תכלית אחת, אחרי “שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו ולמה צריך שישים מבטו ומגמתו כל ימי חייו”, כי על כן ימצא תמיד במצב אחד מכוון לאותה התכלית, והנמצא תמיד במצב אחד, אצלו לא יתכן לא השבירה ולא הטרדה...”

*

וירא מנוחה כי טוב

וזהו הענין אשר נאמר ביששכר "וירא מנוחה כי טוב", שהכיר את מעלת המנוחה וידע כי היא התנאי לקיום עסק התורה, ומה עשה? "ויט שכמו לסבול", בהתלמדות לסבול ראה את מנוחתו, כי המנוחה היוצאת משבירת הגוף, היא המנוחה האמיתית. וזהו עומק כוונת חז"ל באומרם (אבות ו, ד) "כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחי צער תחיה" - כי אז - "ובתורה את עמל".

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

הסבל הוא המנוחה

וַיֵּרָא מִנְחָה פִּי טוֹב וְאֵת הָאָרֶץ פִּי נְעֻמָּה וַיֵּט שְׁכָמוֹ לְסִבְלָ וַיְהִי לְמִסַּע עֲבָד (מט, טו)
לכאורה קשה, אם יששכר ראה מנוחה כי טוב, מדוע לו לנטות שכמו לסבול בדווקא?
ולמה לא יחפש את המנוחה הטובה והנעימה?

אמנם צריך לומר, - וכך ביאר רבי ירוחם זצ"ל משגיח דמיר בספרו דעת תורה על התורה
- שאדרבה, היא הנותנת... הטית השכם לסבול, הוא תנאי הכרחי להתפתח להתגדל,
וממילא למנוחה. כי כל זמן שאדם מחפש רק להקל על עצמו, הוא אינו גדל, הוא לא
משקיע את כל המאמצים, והוא לא קוצר את פירות ההצלחה, והוא גם לא יודע אפילו
לזהות אותם. ובוודאי שאין לו מנוחה.

משל למה הדבר דומה: חנוני שיושב בחנותו, ואין לו שום קונה - למרות שהוא חפשי
מכל צורך לשרת לקוחות - בכל זאת המנוחה ממנו והלאה... כי הוא יודע שהוא מפסיד
בכל רגע אפשרות להשתכר, ובסופו של יום הוא עלול לחזור הביתה בידים ריקות. ואמנם
דרכו של כל חנוני, שכאשר איננו עסוק מספיק עם קונים, הוא יוצא ומכריז על סחורתו
בקולי קולות, ולא ינוח ולא ישקוט עד אשר תתמלא שוב חנותו בקונים, ותתרוקן מהסחורה.
כלומר חנווני חכם מביין, שככל שיתאמץ יותר כך ירויח, וזאת מנוחתו.

וכך הוא ברוחניות, הדרך היחידה להשיג את התכלית היא על ידי העמל והיגיעה. וזהו
- וַיֵּרָא מִנְחָה פִּי טוֹב... וַיֵּט שְׁכָמוֹ לְסִבְלָ... כי כדי להגיע אל המנוחה ואל הנחלה, צריך
להטות שכמו לסבול.

וכך כתב בספר חובת הלבבות שער התשובה פרק י': ומי שרוצה להגיע לרצון בוראו,
ייכנס מן הפתח הצר, שייכנסו ממנו החסידים הסובלים. ולכאורה מדוע ולמה בחר לנו
הבורא יתברך שמו דרך להיכנס בפתח הצר? והרי בודאי הקדוש ברוך הוא רוצה שבבילינו
הטוב ביותר. אמנם זהו באמת הטוב האמיתי, ורק כך מגיעים אל התכלית. ובמסחר הדבר
ידוע, ככל שמשקיעים יותר מרוויחים יותר ויותר.

והנה עלינו להתבונן ולערוך מחשבות עם עצמינו בכל מעשה טוב שאנו עושים כגון ללכת
לבית כנסת ובית המדרש, ללמוד סוגיא בגמרא, או לכל דבר של מצוה, האם אנו מחפשים
להשיג מה שיותר, או להשקיע כמה שפחות?

וַיֵּט שְׁכָמוֹ לְסִבְלָ, זהו הרצון להשיג יותר ויותר, וכך עובד יששכר, ויהי למס עובד,
משעבדים את לבם לאביהם שבשמים. וכך זוכים למנוחה אמיתית.

הסבל הוא המנוחה

זכינו בדורינו לראות דוגמה מובהקת של ויט שכמו לסבול, הוא ניהו גאון עוזינו ותפארתינו, **מרנא ורבנא רשכבה"ג ראש הישיבה הגראי"ל זצוק"ל**, שכל ימיו הטוה שכמו לסבול עול תורה, והלך לו **ונכנס בפתח הצר שנכנסו ממנו החסידים הסובלים**. וזה הביאו שזכה וזיכה את הרבים באופן שלא יתואר ולא ישוער.

וכך כל גדולי ישראל גדלו והצליחו וגם עשו פרי. על ידי שעמלו בכל הכח בכל עניני התורה והעבודה.

וַיֵּרָא מְנַחָה פִּי טוֹב. פִּירַשׁ הַסְּפוּרָנוּ, וְזֶה רָאָה שֶׁהַמְּנוּחָה בְּשִׁלְיֹמוֹת הַמוֹשְׁכָלוֹת אֲשֶׁר בּוֹ תִּנּוּחַ הַנֶּפֶשׁ, כַּעֲנִיָּן וּמִצְאוֹ מִרְגּוּעַ לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם, שֶׁהוּא הַטוֹב וְהַתְּכַלִּית הַמְּכוּוֹן, ע"ש. ומדבריו מובן היטב, שהמנוחה האמיתית היא מנוחת הנפש, והיא באה על ידי שלימות המושכלות, והוא הטוב והתכלית המכוון. וכאשר האדם זוכה לראיה נכונה לדעת ולזהות את הטוב האמיתי, הוא מטה שכמו לסבול. והבן הדברים ותמצא נועם.

והנה אמרו בברכות ד"ו ע"ב, אמר רבי חלבו אמר רב הונא היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה. וברש"י, לפי שמראה בעצמו שעכוב בית הכנסת דומה עליו כמשוי. ופירש רבינו יונה שם, הטעם מפני שנראה כמי שיוצא מן הטורח אל המנוחה והוא הפך שבית הכנסת הוא בית התפלה היא המנוחה ויש לו לשמוח בישיבתו בה וכן אמרו ז"ל (מגילה ד' י.) כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה מנוחה זה שילה נחלה זה ירושלים הנה שהמקומות שהיו מקריבין בהם הקרבנות ומתפללין בהם נקראים מנוחה ונחלה. ע"כ. ונמצינו, כי זהו תנאי לעלי, לדעת מהי המנוחה האמיתית, כי אז מטה שכמו לסבול.

ובהמשך הסוגיא ברכות שם, אמר אביי לא אמרן אלא למיפק אבל למיעל מצוה למרהט שנאמר נרדפה לדעת את ה'. וכתב על זה רבינו יונה על הרי"ף שם, כלומר **כשנרדפה נזכה לידיעה שכל הדברים צריכין הקדמות והרדיפה בכאן היא הקדמה שמתוך חשקו ותאותו הוא הולך במרוצה ומזה יבוא אל הידיעה**. ומדבריו למדנו חידוש גדול בהדרך לעליה בתורה, שכל הדברים צריכים הקדמה, והרדיפה היא ההקדמה, **שמתוך חשקו ותאותו הוא הולך במרוצה ומזה יבוא אל הידיעה**.

והנה בזמנינו אדם שהוא מובטל הוא ממש מתוסכל לעתים, ומרגיש עצמו ככלי אין חפץ בו. דא עקא, שפעמים רבות אדם חושב עצמו עסוק ומנצל את זמנו ביעילות, בו בזמן שאינו פועל כלל בדברים שעבורם נברא. ואשרי מי שיודע מתי הוא בכיוון הנכון, מתי המנוחה היא שלימות ומתי להיפך.

והנה סיפרו על **אשת מרן הגר"ח מבריסק זצ"ל** שאמרה שכאשר אינה שומעת קול תורה, אינה יכולה לישון... ידוע ידעה הרבנית **אש"ח למרנא הגר"ח** מה הכיוון הנכון, ורק אז מצאה מנוח.

והנה אדם שנוסע במכונית ותקוע באמצע הדרך, הוא אינו רגוע כל זמן שהוא נח, והמנוע שקט, ורק כאשר המנוע מתחיל לטרטר, הוא רגוע. **וַיֵּרָא מְנַחָה פִּי טוֹב... וַיֵּט שְׁכָמוֹ לְסָבֵל.** כי רק זו המנוחה...

נעימות החיים / הרב שלום אלעזר מאסקאוויטש, רב דחבורת 'נעימות החיים', בן כ"ק אדמו"ר משאץ שליט"א, בני ברק

כיצד מאירים את החושך?!

הוא חי ונושם, רואה והולך, אך ליבו יבש ללא לחלוחית, חשוך ועצוב, ההסתר פנים מקיף אותו כחומה בצורה.

כיצד מאירים את החושך?! מהיכן שואבים את הכח להרגיש בהארת פנים בתוך ההסתר?!

*

בני יעקב אבינו, חיו בהשקט ובטח, בנחלה בלי מצרים בארץ ישראל.

אך אחיהם יוסף הצדיק, חי בתוך גלות מצרים, בתוך ערוות הטומאה - השורש והמקור לכל הטומאות שבעולם, ועבר הסתר אחר הסתר, גולה אחר גולה.

במקום זה, יוסף הצדיק רואה את דיוקנו של אביו, הוא זוכר בגודל שורש נשמתו החצובה מתחת כסא הכבוד, הוא ממליך את ה' בתוך החושך עד שזוכה אף להעמיד מעבודתו תולדות לדורות.

כך טיהר והכין את המקום לקראת בני ישראל שעמדו לבוא למצרים, שיוכלו לקבל את התורה להיות עם סגולה, כמו שכתוב: "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה" (שמות ג, יב).

*

מנשה ואפרים, היו הפירות והתולדות מעבודתו של יוסף הצדיק בתוך החושך וההסתר. אפרים, רומז על ענין ההתמקדות בענין העשה טוב, לראות את הנקודה טובה בתוך חושך מצרים, אף שהגוף חשוך ומגושם - על האדם להחשיב כל נקודה טובה ולחטוף מה יותר.

מנשה, רומז על ענין השכחה לשכוח מהעבר הלא טוב, ולהתחדש ולהתחיל מחדש בהתחדשות וחיות נפלאה, ועל ידי זה להתמקד בעבודתו של אפרים להחשיב כל דבר קטן ולרצות לחטוף מה יותר,

בכח אלו שני עבודות, זכה להמשיך על עצמו אור וחיות בתוך החושך, מתוך האמונה כי ה' מחכה עליו שיתחדש כנשר נעוריו אפילו אלף פעמים ביום, וכל דבר ומעשה טוב שעושה אפילו הקטן ביותר - גורם נחת רוח לאין ערוך, אף שנמצא כעת בתוך גלות מצרים במוחין דקטנות, כי השם ית' אוהב ורוצה את תשוקת עם ישראל לעשות רצונו ית' כפי יכולתם, ובזה מתגלה האהבה והקשר שבין בני ישראל לאביהם שבשמים.

*

כאשר ירד יעקב אבינו למצרים, ראה את התולדות שהעמיד יוסף הצדיק בתוך תוקף הגלות וההסתר, את האור והלהבה שהמשיך יוסף הצדיק בערוות מצרים. מיד אמר כי תולדות אלו יש בהם כח של שבטים, כח לדורי דורות, כמו שמצינו שאמר:

"ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד באי אליך מצרימה לי הם, אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי" (מח, ה).

התולדות שהגיעו לאחר שיעקב אבינו בא למצרים, לאחר שהתחיל להאיר אור הגאולה - הם לא נחשבו כשבטים אלא כבנים לשבט יוסף הצדיק.

*

מצאנו בפסוק בדברי הימים (דהי"א ה' א) כי אפרים ומנשה נקראו שניהם בכורים, והם ירשו את הבכורה של ראובן, כמו שכתוב: "נתנה בכרתו לבני יוסף בן ישראל".

מנשה ואפרים שניהם היו בכורים, אף שאין בזה שום הסבר כיצד לאב אחד קיים שני בכורים. אמנם תולדות צדיקים וקדושים כאלה, שהגיעו בעמל רב בעמידה בניסיונות, אחר גילוי אור ה' בתוך החושך והגלות, - יש בהם כח וכלים לקבל את הבכורה.

*

יהודים יקרים!

כל יהודי עובר בחייו בחינה של גלות מצרים, עם מוחין דקטנות, חוסר חיות, עם הרגשה של 'סבבוני פרים רבים אבירי בשן כתרונני', עם מחשבות קשות בבחינת ערוות הארץ, הוא משוקע בתוך ארץ מצרים.

אך עלינו לזכור את בחינתו של יוסף הצדיק, שהוא נלחם בכל עת בתוקף ובחוזק על ידי שזכר בדיוקנו של אביו, בקשר הפרטי שבינו לבין קונו, ברצון הפנימי שבלבו להחזיק בהשם ית', על ידי זה נתחזק והרבה בעשה טוב, ונתחדש בכל עת בעבודתו בחיות והתלהבות נפלאה.

עיקר חיזוקו של יוסף הצדיק, שעמד על דעתו איזה תולדות יצמח לו מזה שיעמוד בניסיונות ויחזיק בהשם ית' בבחינת 'אחותיו ולא ארפנו'?! איזה נחת רוח ושעשועים יהיה להשם ית' מכח עבודתו?! איזה קשר חזק ואמיץ ירגיש עם בוראו לאחר זה?!

מכל תולדה צמח לו שבט שלם, כח לדורי דורות.

דברים המגיעים לאדם בקל, אין בהם חשיבות וערך לעומת דברים המגיעים בקושי. עיקר הנחת רוח הנגרם להשם ית' הוא בשעת ניסיון,

כאשר האדם מגלה את אור ה' במקומו החשוך, ומאמין כי ה' אוהב אותו ורוצה לקבל ממנו נחת רוח בשעת ניסיון - מחשבה זו נותנת כח עוז ותעצומות להתחזק בשמחה ואורה ולעמוד בניסיון.

בואו ונתחזק, אף שעובר עלינו זמנים ומצבים קשים ומוחין דקטנות, עלינו להאמין כי כל פעולה ומעשה טוב שבימים אלו, יצמח מזה תולדות ונחת רוח גדול לאבינו שבשמים, ויצמח מזה אור גדול להאיר את החושך וההסתר פנים, לאור באור פני מלך חיים אמן.

עיונים בפרשה / הרב יעקב ברמן, בני ברק

האם במלכי ישראל נהגו כל דיני המלוכה

לא יסור שבט מיהודה (מט, י)

ביאר הרמב"ן שאין הכוונה שלא תסור המלכות מיהודה לעולם, שהרי הלכו בגלות ולא הי' להם מלכות כלל, אלא הכונה שלא תסור המלכות מיהודה אל שבט אחר, כי יעקב המליך שבט יהודה על אחיו.

והוסיף הרמב"ן לבאר הטעם שמלך שאול קודם דוד אף שלא הי' מיהודא, משום שהאופן ששאלו מלכות הי' נתעב בעיני הקב"ה, ולכן לא רצה להמליך עליהם מן השבט אשר לו המלכות ונתן להם מלכות שעה.

וחידש הרמב"ן שמלכי ישראל שמלכו משאר שבטים עברו על דעת יעקב אבינו, והם סמכו על אחיה השילוני שמשח את ירבעם למלכות, אך לא הי' צריך להיות כן בקביעות, ומה שהמשיכו להמליך משאר השבטים ולא חזרו על מלכות יהודא, עברו על צוואת יעקב, ונענשו ע"ז^מ, כן מבואר מדבריו, ומסקנת דבריו שאעפ"י שמותר לישראל לקיים עליהן מלך, אין מושחין אותן, אלא יהיו כמו שופטים ושוטרים.

*

האם לדברי הרמב"ן למלכי ישראל לא היה דיני מלך?

ולדברי הרמב"ן עולה שהמלכת מלכי ישראל (מלבד שאול, בהוראת שמואל, וירבעם בהוראת אחי' השילוני) היא שלא כדין, ועפ"י דין אין להם כל דיני מלך. אלא כשופטים ושוטרים והדבר מחודש מאד.

ויש לדון אם בפועל מלכי ישראל נהגו כן, והמלכתם היתה רק כשופטים ושוטרים ואכן לא היה להם דיני מלך, או שמא עבר על צוואת יעקב אבינו, אך מ"מ חל המינוי, ונחשבו למלכים.

ונפק"מ לכמה דיני מלכות, (1) לא ירבה לו נשים (2) כתיבת ספר תורה (3) לא ירבה לו סוסים (4) דיני מורד במלכות, ועוד.

*

הוכחה שדינו כמלך שהרי מתכפר בשעיר נשיא

ולכאור' יש להוכיח מהגמ' (הוריות יא) גבי נשיא שחטא שמתכפר בשעיר, ומבואר שם שמלכי בית דוד ומלכי ישראל שניהם מתכפרים בשעיר, ומוכח שדין מלך ישראל כדין מלכות בית דוד.

^מ ולכן נענשו החשמונאים שהיו חסידי עליון, ונענשו עונש גדול שנפלו ביד אויביהם בחרב, ולא נותר מהם ממשפחתם, ונענשו ע"ז שהמליכו עצמם ולא מיהודא. עי"ש

ויש לדחות, דגבי שעיר נשיא אינו דין במלכות דוקא, אלא כל שלטון שאין על גביו שלטון אחר מתכפר בשעיר, וראיה לדבר, שבגמ' (הוריות יא) מבואר שריש גלותא היה צריך להתכפר בשעיר נשיא, וכן רבי סבר שהיה עליו להתכפר בשעיר, (לולי שיש על גבם בבבל שלטון), ומבואר שאעפ"י שאינם מלכים ממש יכולים להתכפר בנשיא, ואין ראיה מכאן, שמלכי ישראל דינם כמלך ממש.

*

הוכחה שאין דינם כמלך -

שהרי אסורים בישיבה בעזרה ואין נמשחין כמלכי בית דוד

ומאידך, יש הוכחה שאין דין מלכי ישראל כמלך גמור, שהרי נאסרה ישיבה בעזרה, והותרה רק למלכי בית דוד ולא למלכי ישראל, ואפי' לדעת התוס' זבחים טז שצידדו שאיסור זה אינו מן התורה, מ"מ מוכח שחכמים ראו לחלק בין מלכי ישראל למלכי בית דוד. ומבואר שיש חילוק בין מלכותם.

עוד יש להוכיח מהחילוק, שמלכי בית דוד נמשחין בהמלכתן ומלכי ישראל אינן נמשחין. ולכאן יש בזה ג' שיטות בראשונים.

*

שיטת הרמב"ם נראה שדינם מלכי ישראל כמלך גמור

א. הרמב"ם (פ"א ממלכים ה"ח) כתב "נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל, והי' אותו המלך הולך בדרכי התורה מצוה ונלחם מלחמות ד', "הרי זה מלך וכל מצוות המלכות נוהגות בו" אעפ"י שעיקר המלכות לדוד... שהרי אחיה השילוני העמיד ירבעם ואמר לו "והיה אם שמוע תשמע את כל אשר אצוק ובניתי לך בית נאמן כאשר בניתי לדוד עבדי וכו'..." ומבואר בדבריו שהיה למלכי ישראל דין מלך גמור. עוד כתב הרמב"ם (בהלכה ט') "מלכי בית דוד הם העומדים לעולם שנאמר כסאך יהיה נכון עד עולם, אבל אם יעמוד מלך משאר ישראל, תפסוק המלכות מביתו שהרי לירבעם נאמר אך לא כל הימים. ולפי דברי הרמב"ם מתפרש הפסוק "לא יסור שבט מיהודה" שיהודה ימלוך לעולם. אבל מלכי ישראל אף שדיני מלך נוהגין הם, מ"מ תפסוק המלכות לבסוף, אך אין כאן ציווי שלא להמליך מישראל.

*

שיטת התוס' - שאם אינו מולך על כל ישראל אינו מלך

ב. בתוס' בסנהדרין כ:מ"ו יתכן שדעתו שאם דיני מלכי ישראל מלך גמור. דהנה מבואר שנענש אחאב על מה שהרג את נבות ולקח את כרמו - הרצחת וגם ירשת?, והקשו התוס' והרי היה נבוד מורד במלכות שלא רצה ליתן לאחאב את כרמו, ותרצו כמה תירוצים,

ואח"כ הוסיפו "ועוד י"ל דפרשת המלך לא נאמרה רק על המלך שנמלך על כל ישראל ויהודא מאת המקום, ואחאב לא מלך על יהודא, וגם לא מלך מאת המקום". ונראה מדבריהם שלא יהיה לאחאב בין מלך משום שלא מלך על כל ישראל, ולפי"ז יתכן שגם לכל מלכי ישראל לא היה דין מלך. (וכ"כ בהגהות מימוני בפ"ד ממלכים ה"ג בשם הר"ר שמעון).

אמנם בחידושי הר"ן שם השיג על דברי התוס' שם דליכא למימר שלא המליכו לאחאב מן השמים, ואדרבה היה מורד במלכות בית דוד שהיתה קיימת באותה שעה. שהרי השי"ת קרע הממלכה מבית דוד... וכל מלך שהמליכוהו עשרת השבטים עליהם דין מלך יש לו לכל דבר. ומבואר בדבריו דמלכי ישראל היו מלכים לכל דבריהם.

ובערוך לנר כתב שאין כונת התוס' שלא היה לאחאב דין מלך, שהרי אליהו רץ לפניו כדי לחלוק כבוד למלכות, וע"כ כונתם רק שאין בו דין פרשת המלך, ונראה כונתו דיש דיני מלך בפרשת שופטים, ויש פרשת המלך שנזכר בספר שמואל שיכול לקחת כל אשר יחפוץ ודין מורד במלכות וזה לא נהג באחאב, אבל עיקר דין מלך נהג בו. ^מ

ומבואר, שפשטות דברי התוס' נראה שכוונתם שכיון שלא מלך על כל ישראל לא הי' לו דין מלך, וכ"כ בהג' מימוני, אך בר"ן נחלק. ובערוך לנר פירש ד' התוס' שמודים לר"ן שיש לו דין מלך. אמנם בדברי התוס' הטעם שאיש מלך הוא משום שאינו על כל ישראל, ומשמע שאם ימלוך משאר שבטים על כל ישראל דינו כמלך.

*

דעת הראב"ד שאין מלכות ישראל מלכות גמורה

ובראב"ד (פ"א ממלכים ה"ט) השיג על דברי הרמב"ם שכתב שמלכי בית דוד עומדים לעולם, אבל אם יעמוד מלך משאר ישראל תפסק המלכות מביתו. וכתב הראב"ד שאינו כן "אלא וודאי אם היה ירבעם מלך כשר ובניו כשרים לא היתה מלכות פוסקת מזרעו - אבל היתה שניה למלכות בית דוד, כגון קיסר ופלג קיסר". ויתכן לדבריו שמלכי ישראל לא היו מלכים גמורים, אלא כעין שניה למלכות, וכעין פשטות דברי התוס'. (אלא שכיון שלא היו כשרים פסקה המלכות מזרעם).

ונראה בדבריו כעין דברי הרמב"ן שלא היתה מלכות גמורה, וכך היה בפועל שלא חלה מלכותן.

*

---

^מ ובעיקר דברי התוס' יש להעיר, שמדבריהם עולה שכיון שאחאב לא מלך על כל ישראל לא נהג בו דיני מורד במלכות. וצ"ע דלפי"ז גם מלכי יהודא שלא מלכו על כל ישראל ורק על יהודא ובנימין לכאו' לא נהג בהם דיני מורד במלכות, וצ"ע ושמא מצד הדין מלכו על כל ישראל, אלא שעשרת השבטים מעצמם המליכו עליהם מלך. ונחשב מלכות על כל ישראל. ודוחק.

ביאור דברי הירושלמי שאוסר למנות כהן למלך

בירושלמי (הוריות פ"ג ה"ב) אמרו אין מושחין מלכים כהנים, א"ר יהודא ענתוריא על שם לא יסור שבט מיהודא, א"ר חיא בר אבא למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל, מה כתיב בתריה לא יהיה לכהנים הלוויים, ומבואר שנחלקו אם המקור שלא למנות כהנים למלכות נלמד מלא יסור שבט מיהודא, או מלא יהיה לכהנים הלוויים, ובפשטות הנפק"מ שמלא יסור שבט מיהודא הוא איסור על כלל השבטים, ומלא יהיה לכהנים הוא איסור רק על כהנים ולשאר שבטים מותר (ולא יסור שבט אפשר לפרש שהוא ברכה ולא איסור).

אך הרמב"ן פירש שלכו"ע אסור גם שאר שבטים (ונקט כהנים לומר אעפ"י שנמשחים וכ"ש שאר שבטים) אלא שלטעם ראשון הוא רק מפני כבוד יהודה. ולטעם שני הוא איסור מפורש בתורה.

ובדעת הרמב"ם שפסק שלמלכי ישראל יש דיני מלך, צ"ל שפסק כמש"כ דללישנא קמא הוא איסור רק על הכהנים ולא על שאר שבטים, והלכה כלישנא קמא.

*

לדעת הרמב"ם שאסור למנות מי שאינו מזרע דוד ושלמה,

איך מינו מלכי ישראל

אך בדעת הרמב"ם התמיהה גדולה, שבספר המצוות (לאווין שס"ב) כתב מצות לא תעשה שלא למנות עלינו למלך איש שלא יהיה מזרע ישראל, והוסיף שהמלכות זכה בה דוד... וכל שהוא מזולת זה הזרע הנכבד, לענין מלכות נכרי קרינן ביה, ונראה בדבריו שכל שאינו מזרע דוד ושלמה (אפי' משבט יהודא) אסור למנותו.

ומאידך פסק שכל מלך משאר שבטים נוהג בו כל דיני המלך. וגם לדבריו כל מלכי ישראל נהגו שלא כדין. ובשלמא לדעת הרמב"ן וראב"ד שלא היה בהם דיני מלכות ניחא שלא עברו, אבל ברמב"ם מפורש שכל דיני המלך נוהג בו.

ועמד בקושיא זו בהג' ר' ירוחם פערלא זצ"ל.

והנה גבי שאול, לא קשה שעדיין לא נבחר דוד וזרעו, וגבי ירבעם י"ל שהי' הוראת שעה עפ"י אחיה השילוני, אך שאר מלכי ישראל, צ"ע.

והיה ניתן לישוב, שהתורה אסרה למנות "איש נכרי שאינו מזרע המלוכה, אמנם הנביא קובע מי הוא זרע המלוכה, ולכן נתברר שדוד וזרעו נחשבים זרע המלוכה. אמנם כל שהורה נביא למשפחה מסוימת שהיא זרע הנבחר מעתה, אינה בכלל "איש נכרי" ומותר למנותה. ושמא אחר שהודיע אחיה השילוני לירבעם שימלך היה כלול בזה שהוא וזרעו נבחרו.

אך כ"ז דחוק מאד בלשון הרמב"ם שכתב "שזכה דוד וכל מי שהוא מזולת זה הזרע הנכבד נחשב נכרי", וצע"ג.

לתגובות: yehudit2761@gmail.com

פניני פז / הרב אברהם נח זלצמן, מח"ס 'אדני פז' על סוגיות הש"ס

ברכת יעקב לבני יוסף | מנהיג ישראל צריך להיות מלא חסד ורחמים, והברכות הם בהתאם ליועד של כל אחד מהם בעולמו

וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת יָמִינוֹ וַיָּשֶׁת עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהוּא הַצָּעִיר וְאֵת שְׂמָאלוֹ עַל רֹאשׁ מְנַשֶּׁה
שִׁכַּל אֶת יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר (מח, יד)

א.

בפרשתינו מבואר שיעקב בירך את בני יוסף, ובשעה שבאו לפניו שיכל את ידיו, והניח את יד ימין שהיא היד החשובה שהראש שעליו היא מונחת יש משמעות למינוי הבכיר יותר, הניחה על ראש אפרים שהוא האח הקטן, ואת יד שמאל הניח על ראש הבכור. ובכך ביטה יעקב אבינו שהאח הקטן יהיה בכיר יותר.

דבר זה הורע בעיני יוסף, ונסה לשנות זאת, אך 'וימאן אביו ויאמר ידעתי בני ידעתי גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו יהיה מלא הגוים'. ויש להבין את הנידון שהיה בין יוסף ליעקב, שהרי יוסף הבין שיש מטרה ליוסף ומדוע א"כ ניסה לשנות, ולאידך הנימוק שיעקב פירש לא מובן, שאדרבה עם האח הקטן עתיד להיות גדול יותר, והגדול יש לו פחות יכולת לגדול, אזי אדרבה האח הגדול הוא זה שצריך את הברכות, והוא זה שצריך סיוע, ושיברכו אותו ביתר שאת.

וקודם לביאור, יש להתבונן בברכה שבירכם יעקב, שלמעשה לא מתבאר שבירך כל אחד בברכה נפרדת אלא ברכת באותה הברכה 'המלאך הגואל אותי וכו' יברך את הנערים וכו' וא"כ במה התייחד מי שהניח עליו את יד ימין אם בפועל לא בירך בברכה יתירה.

ב.

ואולי אפשר לבאר זאת, שמובא בספה"ק ובספרים הקדמונים, ובראשיתם בתפילת 'פתח אליהו' (הנאמרת לאחר תפילת "הודו" בערב שבת קודש), שנאמר שם 'חסד דרועא ימינא, גבורא דרועא שמאלא', עיי"ש. היינו שיד ימין מבטאת חסד ורחמים, ויש שמאל גבורה ודין.

אפשר לומר שאומנם הברכה שבירכם שיהיה להם שמירה עליונה, ויהיה להם המשכיות הדורות בדרך ה, אומנם היתה שווה לשניהם, אך צורת ההנהגה שלהם תהיה שונה.

אפרים שאומנם הוא הקטן בגיל, אך עתיד להיות רב יותר בכמות, ולמלוך אף על מנשה, הריהו צריך שהדרך שתנחה אותו תהיה חסד ורחמים, שזה האופן שבו מנהיג מלכד ציבור ומנהיג: בנועם באהבה בחסד וברחמים.

אכן מנשה שמצד טבעו עתיד להיתקל בקשיים במהלך חייו, הרי שאם טבעו ימשך לחסד ורחמים, הריהו עלול ליפול מהר יותר לידי היצר, והוא צריך כוח של גבורה ותקיפות, ולכן הניח עליו יעקב אבינו יד שמאל ליתן לו את הכוח הרוחני המתבטאת על יד שמאל.

ג.

הויכוח בין יעקב ליוסף היה, שיוסף היה סבור שלאח שעתיד להתמודד עם קשיים יותר מורכבים הריהו צריך ברכות יותר חזקות, ואם הוא יצליח הריהו ראוי יותר למלכות. משא"כ האח הקטן שחייו יהיו יותר על מי מנוחות ובקלות, הרי זה פחות סיבה שיהיה למלך.

אכן יעקב סבר, שהברכות והכוחות הרוחניים שיש להעניק להם אינם לפי אמות אמידה שאנחנו כבני אדם מעריכים את מי שמתמודד בנסיונות, אלא לפי היועד של כל אחד בעולם. וטובת הכלל היא שהמנהיג יהיה מלא חסד ורחמים, גם אם הוא הקטן וחייו היו על מי מנוחות, ולא מי שמוערך מאוד מחמת ניסונות שעבר אך צורת חייו של גבורה ודין. כמו"כ הברכות שהם יקבלו צריך להיות מותאם לצורת הניסונות שיעברו בחייהם, ולפעמים ברכה שנראית כפחותה היא מה שצריך לצורך היועד בעולם.

פרחים לתורה - כיצד מוכיחין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

תוכחה בדרך הנכונה | שלא יהא בליבו עליו...

ראובן בכרי אָתָּה (מט, ג)

על הפסוק "ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חודש באחד לחדש" (דברים א ג) כותב רש"י: מלמד שלא הוכיחין אלא סמוך למיתה, ממי למד, מיעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה, אמר, ראובן בני, אני אומר לך, מפני מה לא הוכחתך כל השנים הללו, כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי, ומפני ד' דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה, כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו, ושלא יהא חבירו רואהו ומתבייש ממנו כו', כדאיתא בספרי (פ"ב), וכן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה, וכן שמואל, שנאמר הנני ענו בי (שמואל-א יב, ג), וכן דוד את שלמה בנו.

זו לשון הספרי: מפני ארבעה דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה, כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו, ושלא יהא חבירו רואהו ומתבייש ממנו, ושלא יהיה בליבו עליו וכדי שיפרוש ממנו בשלום שהתוכחה מביאה לידי שלום.

*

להלן כמה מהנהגותיו של המשגיח רבי גדליה אייזמן זצ"ל, משיבת קול תורה בירושלים, ברוח דברים אלו כפי שמספרים תלמידיו:

הטכסיסים

אחד מטכסיסי החינוך של המשגיח הנודע של ישיבת קול תורה, רבי גדליה אייזמן זצ"ל, היה העצמתם והכוונתם של תלמידיו למעשים חיוביים ולעליה על בסיס תכונות שליליות שנתגלו בהם. משום כך לא תמיד נזף וגער בחריפות על מעשים חמורים שלא יעשו. לעתים הגיב באופן ענייני ונינוח כדי לדרבן את התלמיד דוקא מכוח מעשהו, והשתמש וניצל את הפגם והחיסרון שלו לעליה ול'עשה טוב'.

מספר תלמידו משכבר הימים, רבי יעקב וייל, לימים ראש ישיבת 'שערי תורה':

התקופה בה למדתי בישיבה התאפיינה בקושי גדול מהבחינה הכלכלית. מאוחר יותר היא נקראה 'תקופת הצנע'. בין היתר סבלנו ממחסור חמור בביצים, ובלית ברירה נאלצה הישיבה לרכוש ביצים שייבאו אותן מתורכיה. הן היו ביצים ישנות ולא טריות, וגם הטעם שלהן לא היה משהו...

והנה באחת השבתות בסעודה שלישית הוגשו ביצים תורכיות. לאחר קילופן ראינו שהן היו כל כך לא טריות עד שאיבדו את צבען המקורי ונעשו חומות. גם הריח שנדף מהן לא היה כה נעים... אחד הבחורים אסף אותן מהשולחנות והניחן על אדן החלון מתוך כוונה

להראותן למחרת לגאון רבי אלחנן משה קונשטט זצ"ל, מראשי הישיבה, ולבקש ממנו לדאוג לכך שמקרה כזה לא יחזור על עצמו.

אך בפועל הדבר פרח מזיכרונו של אותו בחור. רק למחרת, ביום ראשון בשעת הצהריים, הוא נזכר, ורץ לחדר-האוכל כדי לקחתן ולהראותן לרבי אלחנן. אולם כשבא לחדר-האוכל, נכח לראות כי הביצים לא מונחות שם. הוא פנה לאדון רוט, שהיה האחראי על המטבח, ושאלו: 'היכן הביצים?' והלה השיב בטבעיות: 'העובדים הכינו מהן סלט לארוחת ערב הקרובה'... הבחור הזדעזע מעצם הרעיון. הן היה זה בעיצומו של הקיץ החם והלוחט, והביצים היו מונחות בחלון במשך כל הלילה, ואף עוד קודם לכן ספק גדול אם הן היו טריות וכשירות למאכל... הוא הלך וכתב מודעה בפתח חדר-האוכל, על דעת עצמו, שהכל ידעו כי הסלט שמוגש הערב בארוחה, הוכן מהביצים ששהו כל הלילה בחלון, ושומר נפשו ירחק מהן...

המקרה עורר תסיסה רבה בקרב הבחורים. אחד מהם אף לקח את החוק לידי, ועשה מעשה שלא יעשה. הוא אסף את סלט הביצים מהשולחנות לקערה אחת גדולה, ובעזרת מצח שפך את תכולתה בפתח משרדו של אחד מרבני הישיבה... והישיבה כולה רעשה וגעשה.

למזלו 'הטוב' של אותו בחור, חלף רבי גדליה במקום בדיוק באותה שעה, והבחין במעשהו. ליבו של הבחור החל לפעום בחוזקה כאשר הבין שנגלה קלונו, והיה בטוח כי עתה יקבל נזיפה חמורה מהמשגיח. אך רבי גדליה שהכיר את הבחור ידע כי הוא בחור איכותי וטוב בלימודו ובהתנהגותו, ובדרך כלל הוא נוהג כראוי.

עקב כך שיער כי היתה כאן מעידה חד-פעמית שנבעה מחוסר שליטה על מידת הכעס שנתגברה בו באותו רגע, ולכן ניגש ואמר לו בחיוך: 'אני רואה עליך שאתה בחור מאד אכפתי מטבעך. אתה דואג לחברים שלך ואכפת לך שיהיה להם טוב. נו, אם כך, לך אל 'אוצר הספרים' של הישיבה ותראה איזו עזובה שולטת בו. לדוגמא, יש שם כוס עם שיירי תה העומדת באותו מקום בלי תזוזה כבר קרוב לחודשיים. אולי תתפוס יוזמה ותשתמש עם האכפתיות החיובית שלך לטפל ב'אוצר', לשכללו ולטפחו.'

זו היתה תוכחתו המקורית והמחוכמת במקרה הזה. לא גערה חמורה וחריפה, לא הטפת מוסר נוקבת, אלא 'עקיצה' חכמה ומעודנת שחדרה לבחור היישר ללבו. כך ניצל מעשה שלילי כדי לכוונו ולזרוז, לפעול ולהשתמש באותן תכונות באופן חיובי.

*

אחד מוטיקי התלמידים, הרה"ג רבי עזרא צ'ולק זצ"ל, תלמיד הישיבה בשנים תש"ה - תש"ו ומחנך ותיק בתלמוד תורה 'זכרון מאיר' בבני-ברק סיפר על תוכחה מעודנת וחכמה שהשמיע כלפיו רבי גדליה בלשון מתונה ונעימה ואף מבודחת קמעא. היה זה כאשר הוא נעדר פעם מאחד מסדרי הישיבה. למחרת התקרב רבי גדליה לעברו בבית-המדרש, ואז נעצר לפסק זמן של מחשבה והרהור, כמנהגו לעיתים קרובות. לבסוף ניגש אליו ושאלו בחיוך: 'עזרא! איך אתה מרגיש?'. "ברוך השם טוב! מדוע המשגיח שואל?" - שאל רבי

עזרא. "הלא אתמול לא באת לסדר?!" - אמר לו רבי גדליה כמתפלא, והמשיך: "אולם אני מניח שאם לא באת כנראה היה זה מחמת שלא הרגשת טוב..." והמשיך הלאה בדרכו. כך הוכיחו בחכמה, ונתן לו להבין כי הוא אינו מרוצה מכך שנעדר אמש מהסדר.

תלמיד נוסף נזכר בתוכחה עקיפה אך נוקבת שהוכיחו רבי גדליה במטרה לרתום אותו ולדרבנו ליתר שקדנות והתמדה. הגם שהיא היתה מאד נוקבת אבל היא נאמרה בעקיפין ובטון ענייני ונינוח, וכקודמתה אף היא לוותה בקורטוב של הומור. עילת התוכחה היתה רפיון מסוים בשקידת התורה שרבי גדליה הבחין בו אצל אותו תלמיד, ולכן ניגש אליו ואמר לו בפנים כאובות: "היום הלכתי ברחוב וראיתי את אביך בא מולי. אך לצערי עברתי במיוחד לצד השני של הכביש כדי שלא אצטרך להיפגש עמו וממילא גם לדבר איתו עליך. הלוא אתה יודע את יחסי הידידות שיש לי איתו, אז פשוט לא רציתי לצער אותו... תפוס את עצמך בידיים ותתחיל ללמוד ברצינות כדי שבפעם הבאה שאראה את אביך לא אצטרך לחצות את הכביש..." (מתוך הספר רבי גדליה)

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

פרפראות באור החיים הק' על הפרשה / הרב מרדכי צבי סלומון, קרית גת

פניני גימטריא בפרשת ויחי

שמך יעקב = 542

עולה כמנין:

בכח דהיה באבלות אמו = 542

*

אומרו ויברך אתו = 898

יכוון על ברכת אבלים = [עם הכולל] 898

*

ואחר ששלמו כל ימי העצב קרא י-ה-ו-ה ישראל = 2036

דכתיב ויסע ישראל בשכן ישראל = 2036

*

נעתיק כאן לשון רבינו:

ויחי יעקב. טעם קריאת שמו יעקב אחר אשר אמר אליו ה' (ל"ה י') לא יקרא וגו'. לא יעקב יאמר עוד שמך, כבר כתבתי בפרשת וישלח בפירוש פסוק לא יקרא וגו', כי לצד שם נפשו הקבועה בו אשר שמה יעקב כידוע מדבריהם (ברכות ז:): שפירשו בפסוק (תהלים מו) אשר שם שמות בארץ, ולצד שעודנה באיבו לזה לא יעקר שמה ובי' שמות יקראו לו.

אלא שיש לנו לחקור זאת במה יבחר ה' לזמנים יקרא לו יעקב ולזמנים ישראל, הן אמת כי בעדת ישראל מצינו שישתנה להם השם כפי מעשיהם כשעושים רצונו של מקום בשם ישראל יכנה אותם ולהפך יקרא שמם יעקב וכן הוא רמוז בדבריהם, (זהר בלק די:): וטעם זה לא יוצדק ביעקב כי ישר פעלו בתמידות.

אכן להיות שענף המושכל אשר נתעצם יעקב להשיגו שבאמצעותו בשם ישראל יתכנה הוא בחינת קדושה עליונה ותמצא כי המין המאושר ההוא ימאס לבחינת הדאגה והעצבון והשפלות כי ממקום השמחה והמנוחה והגדולה באה, והיה לאות בין עיניך יום שבת למנוחה אשר צוה ה' את בני ישראל והוא לטעם נשמה יתירה ולצד שממקום עליון באה, יצו ה' להרחיק היגון והכעס ולקרא לשבת עונג, והן הדברים עצמם נאמרים ביעקב בהשגתו שם עליון השם יגיד כי צוה ה' אתו את הנשמה העליונה בעלת שם זה של ישראל ומשכנה בו הוא כל זמן שאין שם עצבון וענף הנגדי קצת לשמחה ולשלימות הקדושה והטהרה, ובהעדר כן וינפש יוצאה ממנו כיציאת נשמה יתירה של יום שבת ובאותו זמן לא יקרא לו ישראל, כי בעלת השם הלכה לה ואינה אז ויקרא שמו יעקב, ותשוב עוד הנשמה ההיא

באמצעות הכנת והצעת המוכן כהשבת נשמה יתירה בכל שבת ושבת באמצעות הכנת יום המקודש. ובזה תלך לבטח להשכיל טעם בכל מקום אשר בשם יעקב יתכנה הוא לסיבה אשר יארע שם דבר מבחינת העצב והיגון, וארשום לך קצת מהמקומות להאיר לך וזה יצא ראשונה. תחלת דבר טוב ה' בפ' וישלח אמר אליו שמך יעקב פירוש אז יהיה שמו יעקב לצד שהיה אז באבילות אמו כמאמרם ז"ל (ב"ד פ' פ"ב) שאמרו כי אומרו ויברך אותו יכוין על ברכת אבלים ולצד זה יקרא שמו יעקב, ולזה תמצא שבכל אותו פרשה קרא ה' שמו יעקב, וגם בזמן מיתת רחל נקרא שמו יעקב דכתיב (ל"ה כ') ויצב יעקב מצבה על קבורתה, ואחר ששלמו ימי העצב קרא ה' שמו ישראל דכתיב (שם כ"א) ויסע ישראל, בשכון ישראל, והגם שאמר שם ויהיו בני יעקב, יש לך לדעת כי כשיהיו הבנים במדריגה פחותה לצד מעשיהם הגם שהאב יתכנה בשם ישראל הם יתכנו בשם יעקב, ובמה שלפנינו לצד מעשה שהיה שעשה ראובן קרא להם שם בני יעקב גו'.

פתחי מקרא - ליקוטים נפלאים על פרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית

פתחי מקרא פרשת ויחי

וַעֲתָה שְׁנֵי בָנֶיךָ הַנוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד בָּאִי אֵלֶיךָ מִצְרַיִמָּה לִי הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה
פְּרָאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי, וּמוֹלַדְתְּךָ אֲשֶׁר הוֹלַדְתָּ אַחֲרֵיהֶם לְךָ יִהְיוּ עַל שֵׁם אֲחֵיהֶם יִקְרָאוּ
בְּנַחֲלָתָם (מח, ה-ו)

ופירש רש"י 'אם תוליד עוד לא יהיו במנין בני אלא בתוך שבטי אפרים ומנשה יהיו נכללים ולא יהא להם שם בשבטים לענין הנחלה', וכבר תמהו מפרשי רש"י א הרי לא מצינו שנולדו ליוסף עוד בנים, ב דלא בירר לפי איזה חלוקה יתחלקו הבנים הנוספים בנחלת אפרים ומנשה.

והמהר"ל בגור אריה כתב לבאר, שלא יחשוב יוסף דכשם שמנשה ואפרים נטלו חלק במנין השבטים, אלך ואקח עוד נשים להוליד עוד ילדים - שגם הם יחשבו במנין השבטים, לפיכך אמר לו יעקב שאם יוליד עוד ילדים - לא יהיו במנין השבטים.

ועוד הוסיף לבאר, שאעפ"י שידע יעקב ברוח הקדוש שלא יולדו ליוסף עוד בנים, מ"מ יחשוב יוסף שבניו יטלו חלק בנוסף לחלקו שלו, ואם יהיו לו בנים נוספים - יטלו הם את חלק יוסף, וממילא יבואו אפרים ומנשה ליטול גם את חלק יוסף, שיאמרו אילו היה לאבינו בנים נוספים - הלא הם היו נוטלים חלקו, וע"כ מגיע לנו להתחלק גם בחלקו של יוסף, ויהיה להם סה"כ ג' חלקים, ע"כ אמר ליוסף ומוֹלַדְתְּךָ אֲשֶׁר הוֹלַדְתָּ אַחֲרֵיהֶם לְךָ יִהְיוּ עַל שֵׁם אֲחֵיהֶם יִקְרָאוּ בְּנַחֲלָתָם - ואין להם חלק בנפרד, אלא נחלתו של יוסף נתחלקה למנשה ואפרים.

*

וַיְבָרֶךְ אֶת יוֹסֵף וַיֹּאמֶר ... הַמְלֶאֶךְ הַגָּאֵל אֶתִּי מִכָּל רָע וַיְבָרֶךְ אֶת הַנְּעָרִים וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמֵי
וְשֵׁם אָבִיתִי אַבְרָהָם וַיִּצְחָק וַיִּדְגּוּ לְרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ (מח, טו-טז)

ויש להקשות דאין הפתיחה מעין החתימה, דבתחילה פתח ביוסף וַיְבָרֶךְ אֶת יוֹסֵף, ולבסוף חתם בבניו וַיְבָרֶךְ אֶת הַנְּעָרִים.

ובחזקוני כתב לבאר, דברכת הבנים היא ברכת האב, ואכן כך מבואר בזוהר הקדוש דף רכ"ז ע"ב, 'וַיְבָרֶךְ אֶת יוֹסֵף וַיֹּאמֶר הָאֱלֹקִים אֲשֶׁר וּגו' בהאי קרא אית לאסתכלא ביה וַיְבָרֶךְ אֶת יוֹסֵף דלא אשכחן הכא ברכה דברייך ליה ליוסף אלא לבנוי, אי לבנוי ויברכם מבעי ליה מהו וַיְבָרֶךְ אֶת יוֹסֵף ולא אשכחן הכא דאתברייך יוסף, אמר רבי יוסי את דייקא כתיב את יוסף - ברכתא דבנוי הוה, וכד אתברכאן בנוי- איהו מתברך, דברכתא דבנוי דבר נש ברכתיה איהי'.

ובחתם סופר כתב לתרץ עפ"י הגמ' הידועה במסכת תענית דף ה' ע"ב, 'א"למ"ח ליברכן מר אמר ליה אמשול לך משל למה"ד לאדם שהיה הולך במדבר והיה רעב ועיף וצמא ומצא אילן שפירותיו מתוקין וצילו נאה ואמת המים עוברת תחתיו אכל מפירותיו ושתה ממימיו וישב בצילו וכשביקש לילך אמר אילן אילן במה אברכך אם אומר לך שיהו פירותיך מתוקין הרי פירותיך מתוקין שיהא צילך נאה הרי צילך נאה שתהא אמת המים עוברת תחתך הרי אמת המים עוברת תחתך אלא יהי רצון שכל נטיעות שנוטעין ממך יהיו כמותך אף אתה במה אברכך אם בתורה הרי תורה אם בעושר הרי עושר אם בבנים הרי בנים אלא יהי רצון שיהו צאצאי מעיך כמותך'.

כמו"כ אמר גם יעקב אבינו ליוסף, הלא אתה משנה למלך מצרים, ולא חסר לך מאומה, אלא ברכתי שיקרא בבניך שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתִי, דהיינו שיזכו גם הם - שיצאו מהם בנים כמותם, וכמו שזכינו אני ואבותי - שיצאתה אתה ממנו, כן יזכו בניך שיצאו מהם בנים כמותך.

עוד כתב החתם סופר לבאר, דבתחילה חשב יעקב שיוסף יהיה הצינור שעל ידו תשתלשל הברכה מן השמים על זרעו, ולכן שיכל את ידיו, כדי שיהא ימינו ממשיך את השפע על שמאלו של יוסף העומד מולו - וממנו על ראשו של אפרים, ושמאלו ממשיך השפע על ימינו של יוסף - על ראשו של מנשה הבכור, כי הבכור ראוי להתברך מימין הצינור של יוסף, וע"כ כתיב וַיְבָרֶךְ אֶת יוֹסֵף - כי הוא עיקר הצינור של הברכה.

אולם אח"כ היה רוח הקודש מדבר מתוך גרונו של יעקב, ואמר הַמְּלֶאֶךְ הַגָּאֵל אֶתִּי מִכָּל רֶעַ יְבָרֶךְ אֶת הַנְּעָרִים וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתִי אַבְרָהָם וַיִּצְחָק - ולא הזכיר שמו של יוסף, אז הבין יוסף שהם בעצמם הצינור להמשיך השפע ברכה עליהם, לכן אמר לא כֵּן אָבִי - דכיון שהם מתברכים ישירות ממך, ראוי מנשה להתברך מימינך - כי הוא הבכור. ^{מט}

ואפילו הכי וימאן יעקב וַיִּמָּאֵן אָבִיו וַיֹּאמֶר יַדְעֵתִי בְנֵי יַדְעֵתִי, כי עכשיו חוזה אני ברוח הקודש שאפרים חשוב יותר ממנשה, וראוי לו הימין.

*

וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֵם אֶחָד עַל אֶחֱיָךְ אֲשֶׁר לְקַחְתִּי מִיַּד הָאֲמֹרִי בְּחַרְבִּי וּבְקִשְׁתִּי (מח - כב)

ופירש רש"י 'בחרבי ובקשתי - היא חכמתו ותפלתו', וביאר המהר"ל בגור אריה, דדימה החכמה לחרב - על שם חריפות המוח וחדות המחשבה, ואת התפילה דימה לקשת - שהיא פועלת למרחוק, כן תפילת הצדיק עולה למעלה כחץ וקורעת עליונים ותחתונים.

ובספר משכיל לדוד (פארדו) כתב לבאר, שדימה התורה לחרב - שיש בה מעלה שהיא ביד האדם תמיד להגן עליו בכל עת, כן התורה מגינה על האדם בכל זמן - אף בזמן שאינו עוסק בה, ודימה התפילה לחץ - שהוא מכה רק פעם אחת, אך משיצא מידו שוב אינו

^{מח} ר' יצחק לרב נחמן.

^{מט} וע"כ בתחילה לא היסב ימינו של אביו לראשו של מנשה, ורק אחרי ששמע את ברכת אביו - אז ניסה להסיב ידו. ^נ כמאמר הגמ' בסוטה דף כ"א ע"א, 'א"ר יוסף מצוה בעידנא דעסיק בה מגנא ומצלא בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא אצולי לא מצלא, תורה בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה מגנא ומצלא ... אלא אמר רבא תורה

מועיל לאדם - כן התפילה אינה מועלת רק על דבר זה שהתפלל עליו, ומאידך חץ מגיע למרחק רב, ויכול להכות אף במקום שאין החרב יכולה להגיע.^{נא}

אולם דברי רש"י צריכים ביאור, הלא כבר מצינו בגמ' ובמדרש שפירשו מילים אלו באופן אחר, א בגמ' בבבא בתרא דף קכ"ג ע"א, 'ואומר וְאֲנִי נִתְּתִי לְךָ שְׁכֶם אֶחָד עַל אַחֶיךָ אֲשֶׁר לְקַחְתִּי מִיַּד הָאֲמָרִי בְּחָרְבִי וּבְקִשְׁתִּי וְכִי בָחַרְבוּ וּבְקִשְׁתוֹ לְקַח וְהִלֵּא כְּבָר נֹאמַר פִּי לֹא בְקִשְׁתִּי אֶבְטַח וְחָרְבִי לֹא תוֹשִׁיעֵנִי אֲלֵא חָרְבִי זֶה תַּפְלָה קִשְׁתִּי זֶה בְּקִשְׁתִּי, וְכֵן פִּירַשׁ גַּם בְּתַרְגוּם אֹנְקֵלוֹס 'בלצותי ובבעותי', ב במדרש רבה פרשה צ"ז אות ו', 'בְּחָרְבִי וּבְקִשְׁתִּי - בְּמִצּוֹת וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים', ומדוע רש"י נטה מדברי הגמ' והמדרש - לביאור חדש.^{נג}

*

יְהוּדָה אֲתָה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ יְדוּךָ ... לֹא יִסּוּר שֶׁבֶט מִיְהוּדָה וּמִחֻקֵּי מִבֵּין רֵגְלָיו עַד פִּי יָבֵא שִׁילָה וְלוֹ יִקְהֶת עַמִּים (מט - ח; י)

כתב החתם סופר דבפסוקים אלו מרומזים כל הספרים שחיברו מראשי מלכי בית יהודה. א יודוך - רמז לספר תהילים שחברו דוד המלך עליו השלום, והרמז הוא יודוך - מלשון יו"ד שלך, כמבואר ברש"י בתהילים א-א, שנכתב בעשרה לשונות.

ב - לא יסור שבט מיהודה - ר"ת משלי.

ג - עד פי יבא שילה - ר"ת שיר השירים אשר לשלמה

ד - ולו יקהת עמים - בחילוף אותיות 'קהלת'.

וסימנך ונחל עדניך תשקם - ר"ת תהילים שיר קהלת משלי.

*

וַיֵּרָא מִנְחָה פִּי טוֹב וְאֵת הָאָרֶץ פִּי נֶעְמָה וַיֵּט שְׁכֶמוֹ לְסֹבֵל וַיְהִי לְמִסַּע עֶבֶד (מט, טו)

רש"י מבאר דמנוחה וארץ - היינו ענייני עוה"ז, ומאחר שראה שנפל בחלקו ארץ מבורכת וטובה להוציא פירות - ואין צריך לטרוח בה, ע"כ וַיֵּט שְׁכֶמוֹ לְסֹבֵל עוֹל תּוֹרָה, וַיְהִי לְכָל אַחֵיו לְמִסַּע עֶבֶד - לפסוק להם הוראות של תורה, כיון שיכול ללמוד ללא טרדות.

בעידנא דעסיק בה מגנא ומצלא בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא אצולי לא מצלא, מצוה בין בעידנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא אצולי לא מצלא.

^{נא} רמז למאי דאיתא בגמ' בברכות דף ל"ב ע"ב, 'אמר ר' אלעזר גדולה תפלה יותר ממעשים טובים שאין לך גדול במעשים טובים יותר ממה רבינו אעפ"כ לא נענה אלא בתפלה'.

^{נב} תהילים מד -ז.

^{נג} בספר הואיל משה (מת) חלק באר בשדה כתב, דבילקוט ראובני הביא מהמכילתא כפי' רש"י.

7 'בעשרה לשונות של זמר נאמר ספר זה, בנצוח, בנגון, במזמור, בשיר, בהלל, בתפלה, בברכה, בהודאה, באשרי, בהללוי-ה, כנגד עשרה בני אדם שאמרוהו, אדם, מלכי צדק, אברהם, משה, דוד, שלמה, אסף, ושלשה בני קרח'.

אולם רבנו בחיי מפרש דמנוחה וארץ - היינו לימוד התורה, ^{יד} דמאחר ולימוד התורה צריך מנוחת הגוף ויגיעת הנפש - היפך מעסקי העולם שצריכים יגיעת הגוף ומנוחת הנפש, על היטה שכמו לסבול עול תורה, ולה התעסק בענייני עוה"ז.

אולם כבר הקשה בספר הואיל משה (מת) - חלק באר התורה, א מהי הכפילות של מְנַחָה - הָאָרֶץ, תרתי למה לי, ב הו"ל למכללינהו בחדא מחתא, ולומר מְנַחָה וְהָאָרֶץ כִּי טוֹב וְכִי נַעִים, ג מהו טוב ומהו נעים.

וע"כ כתב לבאר שיש דבר שבעצמותו הוא טוב - ומ"מ אין בו נעימות ועריבות, כדמיון התרופה הניתנת לחולה, שע"י יכול החולה לקום ממטתו, וְהִתְהַלֵּךְ עַל מְשַׁעְנֹתוֹ וְרָפָא יִרְפָּא - אך איננו נעים וערב לחיכו, מאידך יש דבר שהוא נעים וערב וְחָךְ יִטְעַם לְאָכֹל ומתוק שפתים וכי תֵאָוָה הוא לְעֵינַיִם, אך הוא מזיק לבריאות האדם, כגון ריבוי מאכלים שאינם בריאים.

והתורה היא בגדר 'טוב' - שהיא עצמותו של הטוב, אולם אינה בגדר 'נעים', דאין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהלה של תורה, במיעוט אכילה ומיעוט שינה, בנוסף לכך, מתוך לימוד התורה יבוא האדם לעולם הבא - שהוא 'טוב' לאדם, אך אינו 'נעים' לאדם, דהרי אין אדם זוכה לעולם הבא - אם לא בסיגוף גופו בעולם הזה, ואילו ענייני עוה"ז הם בגדר 'נעים' - כמאכלים הערבים, אך אינם טוב.

ע"כ אמר וַיִּרְא מְנַחָה - היא התורה שצריכה התורה מנוחת הגוף ויגיעת הנפש, גם מתוכה יזכה לעוה"ב - שהוא מְנַחָה לחיי העולמים, ראה אותם כִּי טוֹב - שתכליתם טובה, ואילו וְאֶת הָאָרֶץ - דהיינו ענייני עוה"ז ועסקי הארץ, כִּי נַעֲמָה - דהיינו שאינם אלא נעימים - אך אינם טובים בעצמותם, וע"כ וַיֵּט שְׁכֻמוֹ לְסִבָּל עוֹל תוֹרָה וַיְהִי לְמַס עֶבֶד - כדי שיירש תכלית עוה"ב - שהוא הטוב בתכליתו.

לתגובות: YR4295@gmail.com

---

^{יד} כדכתיב כי לקח טוב נתתי לכם (משלי ד - ב), וכתיב ומארצו יצאו (יחזקאל לו - כ) - ותרגומו ומאורייתיה (מהתורה).

רגע חושבים / הרב בנימין טאובה, קרית ספר

התנערי מעפר קומי

וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה (מו', כח)

כתב הרמב"ן כאן, ובפרשת וישב (מ"ג, י"ד) שירידת יעקב למצרים היתה 'סימן לבנים', על ירידתם לגלות הרביעית- גלות אדום, שאנו נמצאים בה מאז חורבן בית המקדש השני, עד היום. וכמו שסיבת הירידה היתה ע"י שנאת האחים, כך גלות רומי החלה ע"י ריב האחים על המלוכה בירושלים, ואחד מהם הביא את הרומאים לעזרתו, וכשהגיעו הרומאים לארץ ישראל, שוב לא יצא ממנה, אלא הגבירו את שליטתם בה, עד החורבן הגדול.

וכמו שיעקב אבינו לא יצא ממצרים עד שמת, כך אנו בגלותינו כבר בבחינת מתים, ולכן אנו מחכים שהקב"ה יגאל אותנו בקרוב. וידוע בשם הגר"א שתיאר את הירידה של עם ישראל בהדרגה, מחורבן הבית שדומה למיתה, ואח"כ ביטול הישיבות בבבל וכו', עד שהגיע לדורו, שהוא הגדירו כמצב של 'תרווד רקב' שזה כעפר, ואומר שע"ז נאמר נפשינו שחה לעפר, ואנו מקוים שיתקיים המקרא התנערי מעפר קומי. (ואם בזמנו שעדיין היה גדלות בתורה וכל עירו ודורו תלמידי חכמים היו, מה נענן אבתריה, אולי הגענו עד מצב של עצם הקולית שלא נאבדת לעולם, ואלו הם גדולי הדור שלנו שע"ז יש הבטחה "עמד ושתלן בכל דור ודור") ורואים מזה שדווקא הירידה היא לצורך עליה, ודווקא מה שירדנו ואנו דומים למת ועפר, זהו סיבת תקוותינו לגאולה.

והביאור הוא כמש"נ בדעת תבונות (בכ"ד, ובפרט סי' קס"ו-ק"ע) שהקב"ה ברא את הרע ע"מ להתבטל, וכל קיומו הוא בשביל לתת לאדם אפשרות של בחירה. אך ביטולו לא יהיה באופן פתאומי ללא סיבה מוקדמת, אלא בסוף הקב"ה יתן לרע לגדול ללא הגבלה, כדי להראות לכולם מה קורה כשהרע שולט. ואכן כשהרע משתולל באופן חופשי, הוא מתגבר והולך עד שהעולם מגיע "עד חורבנו ולא עד בכלל" (לשון הרמח"ל) כי הקב"ה מתערב ומציל את העולם ברגע האחרון, כיוון שהמטרה היתה להראות לעולם שהם טעו, וכל הדברים שהם החשיבו כל כך, כגון הכפירה או תאוות או מידות רעות, והפכו אותם לערכים חשובים שראוי להשיגם, כל זה הוא טעות מוחלטת, והרע הזה מביא את העולם לידי חורבנו, וכמו שאנו רואים לעינינו. ודווקא מה שאנו מגיעים לדרך ללא מוצא, ועומדים מול קיר אטום, זוהי הסיבה שהקב"ה מתערב ומציל את העולם ומבטל את הרע שכמעט הביא את העולם לכיליון.

עוד ביאור בענין אמר האור גדליהו בשם התנא דבי אליהו, שיעקב אבינו בארבעת צרותיו סבל את ארבעת הגלויות: צרת עשו, צרת לבן, צרת דינה, צרת יוסף. ועכשיו כשהאחרון הסתיים, הוא זוכה למעין ימות המשיח. וזהו ויחי יעקב, שהיה לו חיים רוחניים כמו בימות המשיח. ולפי"ז מובן מדוע יעקב היה אחד מאילו שהתגלה להם הקץ. משום שהוא היה בבחינת גאול, אך בניו לא היו בבחינה זו, ולכן כשרצה לומר להם נסתלקה ממנו השכינה.

והק' ע"ז אאמו"ר, למה היה מצב זה של גאולה דווקא בארץ מצרים ולא בעודו בארץ ישראל.

ואולי יש ליישב, שאם הוא היה בא"י במצב של גאולה, לא היה מתקיימת בו גזירת 'כי גר יהיה זרעך' באותו הזמן, ובהכרח היו ישראל צריכים להשאר כנגד זה עוד בגלות מצרים. אך עכשיו שהוא במצרים, הרי מתקיימת בו הגרות בעצם שבתו במצרים, ולכן הוא יכול לקבל את המצב הזה של מעין ימות המשיח.

ואפ"ל שיעקב ידע שבחלקו יהיה להיות סימן לבנים על זמן הגאולה, ולכן אחרי צרת עשו ודינה הוא ביקש לישב בשלווה, אך זה היה בארץ ישראל, וגם עדיין לא עבר את צרת יוסף, אך לאחר כ"ב שנים הוא זכה להגיע למצב של 'ויחי יעקב' מעין ימות המשיח, ויה"ר שנזכה לכך בקרוב בעצמינו.

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

למה זבולון ישכון דוקא 'לחוף ימים'?

זבולון לחוף ימים ישפן (מט, יג)

כשבירך יעקב אבינו את זבולון, אמר לו "זבולון לחוף ימים ישכון", וביאר הכלי יקר "זבולון לחוף ימים ישכון כי שם ביתו, אבל הוא לא ישכון בביתו אלא הוא לחוף אניות, כי כל ימיו יהיה באניה בלב ים". וצריכים להבין האם אינו מותר לזבולון לעסוק בפרקמטיא בארץ וביבשה, ורק בים מותר? ותימה זו גם בולט בברכת משה רבינו לשבט זבולון שאמר (וזאת הברכה לג יח) "שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך", וביאר שם רש"י "זבולון לחוף ימים ישכון ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר", הרי שמוטל על זבולון לצאת ולנסוע בספינות לפרקמטיא, וכאן גם יש לשאול, למה משה רבינו כמו יעקב אבינו הדגיש שמקומו של זבולון הוא דוקא באניות בלב ים, האם אין מותר לזבולון לעסוק בפרקמטיא בתוך ביתו, ולמה נאמר "שמח זבולון בצאתך".

ובגמ' פסחים (ד.) מסופר מאיש אחד "דהוה קא אזיל ואמר אכיף ימא אסיסני ביראתא (וברש"י: "ותמיד היה משתבח בשפת הים") בדקו ואשכחוהו דמזבולן קאתי דכתיב זבולון לחוף ימים ישכון". וביאר המהרש"א "כל איש ידמה במעשיו לברכת אותו השבט, וכן יש לפרש דאשכחוהו דמזבולון קאתי דלפי ברכת יעקב ידמה במעשיו כן": הרי שמכח ברכת יעקב יש קשר פנימי המושך שבט זבולון לחוף הים, והדבר צ"ב.

והנה באור החיים הק' עה"פ "שמח זבולון בצאתך" שאל שאין לשמוח בעניני העולם הזה ולשמחה מה זה עושה? וכנראה שגם הרמב"ן נתקשה בזה, שכתב שם "וטעם שמח זבולון בצאתך, בעת צאתך באניות סוחר, ירמוז כי לחוף ימים ישכון (ויחי מט יג)".

*

רוב ספנים חסידים הם

הרי ששמחת זבולון בפרקמטיא תלויה בזה שהוא צריך לצאת באניות סוחר, והדבר צ"ב. ונראה לומר לפי מה דאיתא בקידושין (פב.) "רוב ספנים חסידים הם" ופירש רש"י "מכיון שהם נמצאים במקום סכנה". וזה הוא שהדריך יעקב את זבולון, שצריך לחפש לעצמו סוג פרנסה שלא יהיה סתירה לעבודת ה' ח"ו אלא שיהיה פרנסה כזה שיעזרו ויוסיפו לו בעבודתו ית', ואז יקויים בו "ישמח זבולון בצאתך" ישמח שילך לבטח דרכו בזה ובבא.

וזה הוראה גדולה לגבי איזה סוג פרנסה יש לאדם לבחור לעצמו, דצריך האדם לבחור לעצמו פרנסה שלא רק שלא תהא סיבה לירידתו הרוחנית ח"ו, אלא שאדרבה פרנסתו תהא חלק מעבודת השי"ת ושעל ידה יתעלה עוד יותר. והרשב"ץ כתב במגן אבות (אבות פר"א, מ"י) "וחכמי ישראל הגדולים היו חופרי שדות וחוטבי עצים ומתפרנסים מיגיעם,

והיו בוחרים המלאכות הכבדות כדי להכניע יצרם ולא יבואו לידי הרהור, וגם שהם מלאכות שאינן צריכים לימוד כדי שלא יתבטלו מת"ת בלימוד האומנות".

וכך ביאר הרה"ק מקאצק זצ"ל (הובא בספר שיח שרפי קודש אות רפט) "יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך", כלומר מי שצריך לעבוד רק בכפים, ומוחו נשאר פנוי לחשוב בתורה אז "אשריך וטוב לך" (וע"ע בשפת אמת למנחות צט: ד.ה. מה ללמוד חכמת יונית. וז"ל "אפשר דהקפידה בחכמת יונית שהוא עיון והוי בכלל 'ולא יסורו מלבבך' שהעיון בדברים אחרים מבטל והגית בו יומם ולילה שעיקר הגיון בעיון ומחשבת הלב").

*

האם נכון לשמוח שהוא איש סוחר

והנה הכתב סופר (סוף פר' בחוקותי) ביאר המשנה (אבות ג ז) "המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה, הרי זה מתחייב בנפשו" וז"ל "ונראה לי דכוונת התנא דבאמת לאו כל אדם זוכה להיות יושב באוהל תורה תמיד וצריך להפסיק ממשנתו ולעסוק במשא ומתן, אבל יעשה זה על אפו וחמתו כי רצונו וחשקו יהיה רק להגות בתורת ה' ועבודתו, אבל מה יעשה כי לא זכה לכך ואונס רחמנא פטריה. אבל אם מפסיק ממשנתו לחרוש ולזרוע ולנטוע ונהנה ומתענג בו בחרישה ונטיעה זו ואין קשה עליו זה מתחייב בנפשו, וזהו שאמר דאם אומר מה נאה אילן זה מה נאה ניר זה ומתענג בו הרי זה מתחייב בנפשו".

ולכאורה דברי הכתב סופר דמי שמוכרח לעסוק בפרנסה צריך לעשות כן "על אפו וחמתו" ואין לו להתענג מעבודתו צ"ע, דאיך זה מתאים עם ברכת משה רבינו "שמח זבולון בצאתך".

וכן יש לשאול שאלה זו על מאמר הס"ק מרוזין זצ"ל (עירין קדישין בראשית) שביאר את שורש חטאו של קין, דאמרו חז"ל (שבת לב.) "אדם יוצא לשוק יהא דומה בעיניו כמי שנמסר לסרדיוט" שהאדם צריך להצטער כל העת שהוא מתבטל מדברי תורה כדי לעסוק במשא ומתן.

וזה שנאמר "ויהי הבל רועה צאן" ואמרו חז"ל (מגילה י:) כל מקום שנאמר ויהי הוא לשון צער, וכל מקום שנאמר והיה הוא לשון שמחה (ב"ר מב, ג) וזו שנאמר "ויהי הבל רועה צאן" שהיה לו צער גדול שהוצרך להפסיק לעבודתו בקודש והוכרח לעסוק בדבר גשמי, אבל "קין היה עובד אדמה" ר"ל שהיה שמח שהיה לו תירוץ לעזוב הבית המדרש ולצאת אל השדות חוצה, ולכן וישע ה' אל הבל ומנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה.

(והנה בלאוי הכי דיבור זה של הס"ק מרוזין צ"ב מטעם אחר, דהלא ידוע שרק "ויהיה" היא לשון שמחה, אבל כשכתיב "היה" בלי הוי"ו לפני כן אין זה מורה לשון שמחה וכדאיתא בספר מגן אברהם (פר' שלח ד.ה. וזה מה) מהרה"ק מטריסק זצ"ל שאין והיה אלא לשון שמחה משום דהוי אותיות שם הוי"ה, ועוז וחדוה במקומו, וכן איתא בספר עוד יוסף חי פר' בא, וטעם אחר ביאר הגר"א (חגיגה יב:) וכן בדרשות בית דוד להגאון ר' דוד טעביל וארץ צבי הגש"פ עמ' ל שהתיבה "יהי" הוא לשון עתיד, וכשמשים אות וי"ו לפני

הוי לשון עבר, ולכן אין ויהי אלא לשון צער שמהפכים העתיד לעבר, והתיבה "היה" הוא לשון עבר, וכשמשימים אות וי"ו לפניה הוי לשון עתיד לכן אין והיה אלא לשון שמחה, שמהפכים העבר לעתיד.

ואם כן כאן דכתיב "וקין היה עובד אדמה", צ"ע איך שייך להשתמש בכלל זה של אין והיה אלא לשון שמחה. ונראה שכוונת הס"ק מרוזין שהסמיך הוי"ו של "וקין" ל"היה", כאילו כתיב "והיה קין עובד אדמה". ומצינו כזה בפסוק (ויקרא ד, ה) "ולקח הכהן המשיח מדם הפר והביא אותו אל אהל מועד" ודרשו חז"ל (יומא מח.) "מאי דם הפר, דם מהפר וקסבר גורעין מוסיפין ודורשין", שגורעין אות מתיבה זו ומוסיפין אותה בתיבה אחרת ודורשין הפסוק לא כמו שכתוב "ולקח הכהן המשיח מדם הפר" אלא כאילו כתיב "ולקח הכהן המשיח דם מהפר", וזה אחד מל"ב מדות שהתורה נדרשת בהן, והטעם שגורעין ומוסיפין ודורשין משום שדרך הלשון בכמה מקומות לא להקפיד בסדר התיבות, ולהכניס אות שימוש של תיבה זו בתיבה אחרת כמו "שלחו באש מקדשיך" (תהלים עד, ו) שביארו "שלחו איש במקדשיך" ועוד רבות כהנה).

ונראה דכוונת הס"ק מרוזין והכתב סופר מיירי במי שעוסק בסוג פרנסה שאינו מוסיף לו שום עליה בעבודת ה' וכל פרנסתו היא רק לאסוף כסף, אז בודאי צריך האדם להצטער על שמוכרח לבלות ימיו ושנותיו רק לאסוף כסף. אבל מי שזכה להפוך זמנו בפרנסתו כחלק מעבודת השי"ת והוא גם נתעלה על ידי עבודתו, עליו נאמר "שמח זבולון בצאתך".

*

משא ומתן באמונה נחשב כסתרי תורה

וכך כתב הערוגות הבושם (פר' ויחי) עה"פ זבולון לחוף ימים ישכון וז"ל "אין אדם זוכה להבין בסתרי תורה עד שיתקן פגם הברית, והנה לכאורה בזבולון שעוסק בפרגמטיא לא יוכל להגיע לידי מידה זו, אבל י"ל על ידי מה שפועל שעומד לנס והוא עוסק בעניני עוה"ז ומ"מ מתנהג בארחות צדיקים ורבים רואים לקחו מוסר והוא כמו סתרי תורה שאין יודע בו כי אם היודע נסתרות" עיי"ש עוד.

ויסוד זה כבר בספר יסוד ושורש העבודה (שער ח' פרק י"ב) וז"ל הנפלא "נראה לי ברור, אם חושב אדם לחדש בשכלו איזה הנהגה טובה בעבודת יוצרינו ית' שיתנהג בהנהגה ישרה זו כל ימי השבוע אף בהנהגת משא ומתן או ביגיע כפיו שלו לעסוק בה באמונת לב על צד ההיתר, זה ברור שמלאכת מחשבת ישרה כתורה יחשב והבורא ית' ישתעשע בחידוש זה וחשב עם קוניהו כאילו חידש סתרי תורה על דרך האמת" עכ"ל.

ומעכשיו מבואר למה נאמר "ישמח זבולון בצאתך" הגם שהוא עוסק בפרקמטיא ולא בלימוד התורה, דמאחר שעוסק בפרקמטיא באופן של "ארחות צדיקים" באמונת לב על צד ההיתר" "והבורא ית' ישתעשע בחידוש זה וחשב עם קוניהו כאילו חידש סתרי תורה על דרך האמת" לכן ראוי לו להיות שמח בחלקו בפרקמטיא שלו שעושה נחת רוח לבוראו.

*

זבולון בגימטריא חלזון

וזבולון הוצרכו לחיזוק ועידוד שישמחו ביציאתם, דמצינו שלא היו שמחים בחלקם וכדמבואר בגמרא מגילה (ו.) "זבולון מתרעם על מדותיו הוה, אמר זבולון לפני הקב"ה רבונו של עולם לאחי נתת להם ארצות, ולי נתת ימים ונהרות, אמר לו (הקב"ה) כולן צריכין לך על ידי חלזון כי חלזון עולה מן הים שלו להרים וצובעין מדמו תכלת ונמכר בדמים יקרים".

כלומר שזבולון היה מתרעם למה אין להם חלק בשדות וכרמים שיש בהם הרבה מצות התלויות בארץ, והם רק קבלו חלק בים שאין בהם מצות אלו, ופייסן השי"ת "כולן צריכים לך", שעל ידם ישראל מקיימים מצוה גדולה של חלזון, דמשום שזבולון לחוף ימים ישכון לכן על ידם יהא שייך לכל ישראל לקיים מצות ציצית בשלימות ועל ידי זבולון כל ישראל יקיים הפסוק "וראיתם אותנו וזכרתם את כל מצות ה' וכו' והייתם קדושים לאלקיכם".

הרי שהיה לשבט זבולון שליחות נשגבה ומלאכת הקודש ביציאתם באניות סוחר שהיו שליחי מצוה להביא חלזון לכלל ישראל, וכמה נפלא הדבר ש"זבולון" בגימטריא "חלזון", ששמן מרמז על תכלית יציאתם לים להביא חלזון לכלל ישראל ועל ידי זה להביא כל ישראל למדריגה נשגבה זו של וראיתם אותנו וכו', והיא עבודה נעלית ביותר, ולכן אין להם להתרעם על זה שקבלו חלקם בימים ונהרות.

ובזה מבואר המשך הפסוקים בפרשת וזאת הברכה "ולזבולון אמר שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך, עמים הר יקראו שם יזבחו זבחי צדק כי שפע ימים יינקו ושפני אמוני חול". וברש"י שם הביא דברי הגמ' מגילה הנ"ל שזבולון היה מתרעם על חלקו, וע"ז גופא ניחמו השי"ת "ושפני טמוני חול" שנתן לו הים שממנו יוצא החלזון שטמון שם ולכן ישמח במתנת חלקו.

ובספר דברי ישראל (כללי אורייתא עמ' לב:) איתא "אמר הרב הקדוש רבי יחזקאל מקאזמיר זצ"ל בשם הרבי רבי אלימלך זצ"ל (מליזענסק) שהאדם יכול לפרנס את עצמו אפילו אם לא יהיה לו למכור רק קסמין היינו עצים דקים רק שהסחורה לא יהיה נמאסת בעיניו דכשהסחורה נמאסת זהו סימן ללא טוהר". הרי שזה תנאי קדום לכל העוסק בפרגמטיא שלא יהא הסחורה נמאסת בעיניו, וצריך הוא לחשוב את עבודתו.

*

צריכים לחזק הסוחר בסחורתו

ואכן אמרו חז"ל בגמרא ברכות פרק אין עומדין (לב:) "ארבעה דברים צריכים חיזוק תפילה ומעשים טובים תורה ודרך ארץ". פירש רש"י ז"ל "דרך ארץ כגון סוחר בסחורתו, אומן במלאכתו, בעל מלחמה במלחמתו".

הרי שגם הסוחר והאומן צריכים חיזוק בסחורתם ובמלאכתם, שיזכו לבחור לעצמם פרנסה ומלאכה באופן הטוב והמועיל לגופם ולנשמתם, ובמשך הדורות רבים מגדולי ומנהיגי האומה דאגו לחזק אותם שעובדים במשא ומתן, שחששו הגדולים, פן ירגישו הבעלי מלאכה כאילו אינם יהודים טובים ח"ו, (וכמו ששמענו הרבה פעמים שיש אברכים

בעלי מלאכה שחושבים ככה) וזה יגרום שעוד ירדו מטה מטה ויעזבו דרך התורה לגמרי ח"ו, ולזה מצינו הרבה מאמרים בספרי הגדולים, שהדגישו שגם אנשים שעוסקים במשא ומתן, יכולים להיות יראי ה' ובעלי מדריגה ואין זה סתירה לעבודת הקודש אם נעשתה בכוונה הנכונה ובדרך הנכונה (וראש ישיבת מנשסתר הגרי"ז סגל זצ"ל היה רגיל לדבר מזה לתלמידיו באמרו שהוא יודע שלא כל תלמידיו עתידין להישאר בתוך כותלי בית המדרש, ואם כן איך יתעלם מזה ולא ידריכם איך לקיים "נשאת ונתת באמונה").

וראה בספר דוגמא משיחות אבי זצ"ל שכותב ר' ליב בנו של מרן החפץ חיים, שאביו זצ"ל נשאל פעם ע"י רופא איך יזכה אנשים כמוהו לעוה"ב והשיב שכתוב "ועץ החיים בתוך הגן (בראשית ב י) וכתב רש"י "באמצע הגן" וכל דבר שהוא באמצע יש לגשת אליו מכל צד, והכוונה הוא שלא נחשוב כי רק דרך אחד יש להגיע אל העץ, ואשמענין שמכל צד אפשר לבוא אל עץ החיים, והיינו שכל אדם בין מי שעוסק בתורה או עוסק בעניני העולם כמו חכמה ומלאכה ביכלתו לבוא אל עץ החיים וכענין שנאמר בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך וכענין ההיא דתענית (כא.) גבי אבא אומנא (רופא מקיז דם) דהיו דורשים בשלומי מן השמים בכל יום" עיי"ש.

*

איך להפוך פרנסתו למלאכת הקודש

ופה במנשסתר פגשתי יהודי אחד שלא זכה לחינוך יהודי וכמעט לא ידע אפילו לקרוא האל"ף בי"ת, ובשנותיו האחרונות פתח חנות לגזיות שערות באיזור החרדי, וכך לפעם הראשון בחייו בא במגע עם יהודים שומרי תורה ומצות, ובימים והשבועות לפני הימים טובים היה עסוק מבוקר עד הערב לספר שערות של הרבה אנשים ובחורים שבאו לחנותו.

ואמר לי שהגם שהוא לא קיבל חינוך יהודי כלל ואין לו שום השגה מה כן נחשב כמצוה ומה לא, אבל זה הוא רואה איך שכולם מקפידים לבוא לחנותו לגזוז שערותיהם לפני היו"ט והוא מבין די ש בזה מצוה לאדם לספר שערותיו לפני יו"ט כדי לתת כבוד בזה להשי"ת שכולם באים לבית הכנסת ביו"ט ונראים יפים לכבוד היו"ט. ואמר האיש הנ"ל דאם כן הדברים, יש לו חלק גדול במצוה שלהם, דהא הוא מספר ומקצר בשבילם שערות ראשם, והגם שהיה ברצונו לסגור חנותו אחר צהרים ולא להישאר פתוח עד שעות הלילה, אבל מאחר שהוא מבין שכולם צריכים לבוא אליו דוקא לפני יו"ט, לכן הסכים בשבועות אלו לעבוד מבוקר השכם עד הלילה כדי שיהא לו חלק בהכנתם לכבוד יו"ט, ואמר לי שלמרות השעות הארוכות הוא היה מאוד מחוזק ומתגאה שיש לו חלק גדול כל כך במצוה זו, ושהרבה מאנשי העיר נסתפרו על ידו לכבוד יו"ט. הרי שאפילו איש פשוט זה שהיה כל כך רחוק משמירת התורה והמצות, הבין איך להפוך פרנסתו למלאכת הקודש בכוונה נכונה.

ומעשה מופלא ממדריגת קצב אחד סיפרו לנו חז"ל במדרש עשרת הדברות (הובא בסדר הדורות ובארחות יושר להגר"ח קניבסקי זצ"ל ערך כיבוד אב ואם) וז"ל: "ר' יהושע בן אלם הגידו לו בחלום 'שמח בלבבך שאתה וננס הקצב מושבו ומושבך בגן עדן וחלקו וחלקך שוים כאחד'. כשניער ר' יהושע חשב בלבו אמר 'אוי לי שמיום שנולדתי הייתי תמיד

ביראת קוני ולא עמלתי אלא בתורה ולא הלכתי ד' אמות בלי ציצית ותפילין והיו שמונים תלמידים ועכשיו שקולין מעשי ותורתי עם קצב'. שלח לתלמידיו תדעו שלא אכנס לבית המדרש עד שאראה מי הוא זה האיש ומה מעשיו שהוא חברי בגן עדן. הלך ר' יהושע אצל ננס הקצב א"ל 'מה מעשיך ומה מלאכתך?' א"ל אדוני קצב אני ויש לי אב ואם זקנים ואינם יכולים לעמוד על רגליהם ובכל יום ויום אני מלבישם ומאכילם ומרחיצם בידי. מיד עמד ר' יהושע ונשקו על ראשו וא"ל 'בני אשריך ואשרי גורלך מה טוב ומה נעים ואשרי חלקי שזכיתי להיות חברך בגן עדן'.

*

החיים צריך להיות בבחינת "המאריך באחד"

ובספר אגרות רב יצחק הוטנר (מס' צד) מובא מענה שכתב הגר"י הוטנר זצ"ל למי שהתלונן לפניו שאין לו סיפוק כלל מפרנסתו ומרגיש שיש לו שני מיני חיים, כשעוסק בתורה ומצות הוא מרגיש סיפוק ושהוא חי, משא"כ בשאר ענינים מרגיש שהדבר ריק ואין לו שום סיפוק וחיות בזה, ושזה סתירה לחיי רוחניות.

והשיב לו הגר"י הוטנר: הנני בזה להגיד לך כי לפי דעתי, הנפתולים הללו שהנך דן עליהם במכתבך מקורם היא תפיסה מוטעת בענין הנידון, הרושם הכללי המתקבל מדבריך הוא כי זו היא הנחה פשוטה אצלך כי עבודה במשרד היא סתירה ואינה עולה יפה למי שיושב בבית המדרש.

זכורני שבקרתי פעם בירושלים בבית החולים של ד"ר וואלאך (שליט"א) וראיתיו כשהוא ניגש לחולה שהיה עומד להכנס לחדר נתוח ושאל לו על שם אמו בכדי להתפלל עליו לפני הנתוח, כשספרתי אח זה לאחד המיוחד מבין גדולי ירושלים זצוק"ל, התבטא **כמה צריך לקנאות ביהודי זה שיש לו הזדמנות כל כך גדולה לשמש כלי שרת לכבוד שמים.**

הגידה נא לי האמת אהובי חביבי, האם אמירת פרק תהלים לשלומו של חולה על ידי הרופא העומד לעשות את הנתוח האם זה הוא חיים של סתירה לתורה.

ואתה חביבי יקירי חלילה לך מלראות את עצמך בראי כפול של חיים כפולים, "כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו" אדרבא כל חיך צריכים להיות בבחינת "המאריך באחד" אחד ולא כפל, **צר לי מאד עליך חביבי אם נקודה זו נעלמת היא מעיניך.** זו היא חביבי חובתך בעולמך להעמיד במרכז חיך את "האחד" ואז אין עליך לדאוג כלל לכפלות כל נקודה חדשה שתרכוש לך רק תרחיב את העגול אבל האחדות אינה זזה ממקומה. מצטער אני על שלא הבנת את כל זה עד עכשיו ומתוך צערי הנני דן אותך לכף זכות כי רק מצב רוח של רגע שם בפוך את הדברים אשר דברת במכתבך. חזק ואמץ חביבה עלה והצלח יקירה ורכב על דבר צדק ועשה את כל הצלחותיך לבסיס לריבוי כבוד שמים.

*

גם במשא ומתן יש עבודת השי"ת

וכן מובא בעוד ספרים רבים שהזהירו שלא לזלזל במלאכה, וז"ל הרה"ק מזיטאמיר בספרו תולדות אהרן (פר' בחוקתי) "מי שמוכרח לעסוק במשא ומתן אל יאמר שהוא מבלה זמנו ורחוק מעבודת ה', שאינו כן שבמשא ומתן יש גם כן עבודת ה'."

וכן השיב הרה"ק מקאצק זצ"ל (הובא בספר ממעונות אריות עמ' סד) לאברך אחד אשר בעבר היה עוסק הרבה בתורה ובחסידות, וכאשר עברו השנים ונעשה מטופל בילדים, נעלץ לעסוק במסחר לפרנסתו, והתמרמר לפני הרה"ק מקאצק על זה שאין לו את הפנאי לעסוק בתורה ובמצות כחפצו. אמר לו הרבי מקאצק: הרי חז"ל אמרו "רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות", וקשה הלא אילו היה נותן לנו מעט היה נקל לנו יותר ועכשיו שהרבה לנו נעשה קשה יותר לקיימם מחמת טרדת המסחר. אך "הרבה", היינו שהשי"ת המשיך התורה לכל הדברים, כגון כשבונה בית יש לו מצות מעקה ומזוזה וכו'. ולכן יש לך מצות גם במסחר, מידות ומשקלות וגזל ואונאה ואיסור הסתכלות בנשים. וזה פירוש "יגדיל תורה ויאדיר" שיש לו את התורה בכל מקום.

גם הגאון רבי מאיר שפירא מלובלין זצ"ל הזהיר על הנחיצות לחזק עובדי מלאכה, בדרשה לפני אגודת הרבנים בפולין, בה הוא הכריז (הובא באמרי דעת ח"ב): "שאלת המלאכה תופסת מקום חשוב אצל הדור הצעיר. ההשפעה שבעלי מלאכה היהודים נמצאים בה היום אינה יהודית כלל. דבר זה בא לנו בגלל העזיבה הרבה שעזבו מורי התורה את המקצוע הזה. רצוננו בודאי אינו להפוך את לומדי תורה לבעלי מלאכה, שהרי אם לא יהיו לנו לומדי תורה שהם היסוד של חיינו אין לכלל ישראל קיום. אולם צריכים אנו להקדיש תשומת לב ומחשבה גם לאלה שאין להם האפשרות להיות לומדים ושבין כה וכה יהיו לבעלי מלאכה. למה ישארו הם לגמרי בלי תורה ובלי דרך ארץ?"

*

לא לעסוק בריבוי משא ומתן

אולם גם העוסק בדרך ארץ צריך לדעת שעיקר תכלית האדם היא לעסוק בתורה כי הם חיינו ואורך ימינו, וצריך לעשות תורתו קבע ומלאכתו ארעי, והדרך ארץ היא הטפל לה וכלשון השל"ה הק' (חולין פד פרק נר מצוה נז) "ואף שמשא ומתן באמונה הוא מצוה גדולה, מכל מקום אל יאבד זמנו בזה, לא מבעיא תלמיד חכם שפשיטא צריך לראות שתהא תורתו קבע ומלאכתו עראי, אלא אפילו בעלי בתים אשר יראת אלקים בלבם, ישכילו ויבינו לאחריתם, ויקיימו טוב תורה עם דרך ארץ."

ודורשי רשומות נתנו סימן, ג' 'אז' כתיבי, אז תשכיל אז תצליח אז תישן, לחלק היום שהוא כ"ד שעות לשלושה חלקים, שמונה שעות יהיו קודש לה' תורה ותפילה, וסימן 'אז' תשכיל, 'אז' בגימטריא שמונה, דהיינו שמונה שעות ישכיל שהוא עסק התורה, ושמונה שעות יעסוק במשא ומתן וסימנך 'אז' תצליח, ושמונה שעות ישן וסימנך 'אז' תישן.

אמנם באלו שמונה שעות שעוסק בתורה ובתפילה, ישיש וישמח בהם ביותר שמחה רוחניות דביקות בהש"י, כי אלו השמונה שעות הם קודש לה'. וסימנך המלך המרומם לבדו מאז, כלומר מאז הראשון לבדו, דהיינו אז תשכיל, מזה התרוממות המלך".

שיח שפתותינו - שמירת הלשון בפרשת השבוע / הרב איתמר חבשוש, מח"ס 'ומשחרי ימצאונני' במעלת עשרה הראשונים
יעקב אבינו רמז לדורות שאי אפשר שיבוא המשיח רק אם יהיו כולם באגודה אחת ולא
יהיה ביניהם לשון הרע

שיח שפתותינו - שמירת הלשון בפרשת השבוע / הרב איתמר חבשוש, מח"ס 'ומשחרי ימצאונני' במעלת עשרה הראשונים

יעקב אבינו רמז לדורות שאי אפשר שיבוא המשיח רק אם
יהיו כולם באגודה אחת ולא יהיה ביניהם לשון הרע

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בְּנָיו וַיֹּאמֶר הֲאִסְפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים
(מט, א)

מובא במדרש רבה (צח, ב): רבנן אמרו צוה אותם על המחלוקת, אמר להם תהיו כולכם
אסיפה אחת, זהו שכתוב (יחזקאל לז, טז) "ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכתוב עליו וגו'
לבני ישראל וגו'", חבירו כתיב נעשו בני ישראל אגודה אחת, התקינו עצמכם לגאולה. מה
כתוב אחריו, "ועשיתי אתכם לגוי אחד וגו'", עכ"ד המדרש.

ובשל"ה הקדוש 'דרך חיים תוכחת מוסר' (אות כד), כתב וז"ל: 'האספו ואגידה לכם את
אשר יקרא אתכם באחרית הימים' - ביקש לגלות להם את הקץ (פסחים נו א; בראשית
רבה צח, ב), על כן אמר לשון 'האספו', כי אי אפשר להקץ שיבוא כשיש ביניכם שנאת
חינם, רק צריכים אתם להיות כולכם באסיפה אחת ובאגודה אחת. גם רמז להם תוכחת
מוסר על לשון הרע, מלשון (מלכים - ב ה, יא) 'ואסף המצורע', הבא מכוח לשון הרע (ערכין
טו, ב). והמוסר הזה רמז להם מחמת דברי ריבות שהיה ביניהם, מכח 'ויבא יוסף את דבתם
רעה' כו' (בראשית לז, ב). וזהו מה שאמרו (שם נ, טז) 'אביך צוה לפני מותו לאמר'. וקשה,
היכן מצינו שצוה כן, ורש"י כתב מה שכתב. אבל כוונתם שאמרו לו: שכך היה כוונת אבינו
במה שאמר 'האספו ואגידה לכם' כו', שלא יהא בינינו לשון הרע, ונהיה כולנו באגודה
אחת, ובאהבת עולם ובאהבה רבה, עכ"ל.

וזה לשון הגה"ק רבי משה הלוי מפשוורסק זצ"ל בספרו 'אור פני משה^נ: ידוע שבשביל
שנאת חינם ופירוד לבבות אשר ברבת בני עמנו בעוונותינו הרבים, זה הדבר הגורם גלות
המר ונמהר הזה. ואם היו בני ישראל נאספים יחד, אז היה בא גואל צדק במהרה בימינו
אמן. ואפשר זה רמז יעקב אבינו ע"ה באמרו "ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו" מבנין
נפעל - רצונו לומר התאספו יחד כולם כאחד, אז "ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם
באחרית הימים" רצונו לומר בא יבוא גואל צדק במהרה בימינו אמן, עכ"ל.

*

^נ שהיארציט שלו חל בהשגחה פרטית ממש בימים אלו (נלב"ע י"ב בטבת תקס"ו).

שיח שפתותינו - שמירת הלשון בפרשת השבוע / הרב איתמר חבשוש, מח"ס 'ומשחרי ימצאוני' במעלת עשרה הראשונים
לשון הרע הוא כנחש הנושך בעקב וממית למרחוק וע"ז התפלל יעקב אבינו "לישועתך
קיויתי ה'"

לשון הרע הוא כנחש הנושך בעקב וממית למרחוק וע"ז התפלל יעקב אבינו "לישועתך קיויתי ה'"

יְהִי דָן נָחֵשׁ עָלַי דְרָךְ שְׁפִיפֹן עָלַי אֲרַח הַנֶּשֶׁךְ עֲקֵבֵי סוּס וַיִּפֹּל רֶכְבּוֹ אַחֹר. לִישׁוּעַתְךָ קִוִּיתִי
ה' (מט, יז-יח)

בספר 'וללוי אמר' (להרה"ג רבי אברהם נח קליין זצ"ל) כתב בשם ה'חפץ חיים'^י, שהנחש הוא הסמל של המדבר לשון הרע, שבלשון הרע מדברים כאן וממית מרחוק, כמו נחש שמשיך בעקב והאדם מת. וזהו "הנשך עקבי סוס ויפל רכבו אחור", שהורג מרחוק. ושמשוני שנמשל לנחש שנלחם עם הפלשתים והרג רבים מהם, בוודאי היה נזהר מלשון הרע שזהו נחש דסטרא אחרא, ועל זה התפלל יעקב אבינו ע"ה "לישועתך קיויתי ה'", דהיינו שהקדוש ברוך הוא יעזור כן לעולם שנוכל להיות נקי אף מאבק לשון הרע, שהרי אמרו חז"ל כאן רובם בגזל ומיעוטן בעריות וכולם בלשון הרע, עכ"ד החפץ חיים זצ"ל. ואולי משום זה כותבת התורה מיד אחר ה"נחש עלי דרך" תפילה שלא נכשל בעוון לשון הרע, "לישועתך קיויתי ה'", והיינו, שלא נכשל בעוון לשון הרע, עכ"ד ספר 'וללוי אמר'^{יח}.

לתגובות: Ci9335108@gmail.com

^י לא מצאתי כן בספרי ה'חפץ חיים', ואשמח למי שיאיר את עיני בזה.
^{יז} בדמיון של שמשון הגיבור לנחש עייין רש"י רמב"ן וספורנו ועוד. -וראיתי מציינים שהמילים: 'שפיפון עלי אורח' הוא בגימטריא 851 ועם הכולל 852, וכן 'שמשוון בן מנוח' הוא בגימטריא 852.
^{יח} כפי שהביאו בספר 'דף על הדף' עמ"ס בבא בתרא דף קסח ע"א (עמוד תסח).

שמחת אלעזר / בעקבות הגאון רבי שמחה (בן הגה"ק רבי אלחנן הי"ד) וסרמן זצ"ל, ראש ישיבת אור אלחנן, מגדולי דורו וממערורי תנועת התשובה.

בעריכת ה' מ"צ גולדבאום, עורך ספרי קובץ פרשיות, קובץ מאמרים ושמחת אלעזר

וידגו לרוב

הַמְלֵאךְ הַגָּאֵל אֶתִּי מִכָּל רֶעַ יְבָרַךְ אֶת הַנְּעָרִים וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אֲבָרְהָם וַיִּצְחָק וַיִּדְגּוּ לְרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ (מח, טז)

עם ישראל משול לדגים בים

יעקב בירך את נכדיו, מנשה ואפרים, שיתרבו כדגים: "וידגו לרוב". אולם המדרש (בר"ר צז, ג) מבאר שיש רמז בכך שהברכה היתה שיתרבו "כדגים" דוקא: "מה דגים הללו גדלין במים, כיון שיורדת טפה אחת מלמעלה מקבלין אותה בצמאון כמי שלא טעמו טעם מים מימיהון. כך הן ישראל, גדלין במים, בתורה. כיון שהן שומעין דבר חדש מן התורה הן מקבלין אותו בצמאון כמי שלא שמעו דבר תורה מימיהון". עם ישראל משול לדגים. הדגים חיים את כל חייהם במים, ולמרות זאת, כאשר יורד גשם הם קופצים ומנסים לתפוס כל טיפה נוספת של גשם, של מים, שיורדת מלמעלה.

צמאון כמי שלא שמע תורה מימיו

וזו הברכה שיעקב בירך את מנשה ואת אפרים: את אותו הצימאון שיש לדגים למים, שיהיה להם לתורה.

[מו"ר הגאון רבי משה חדש זצ"ל סיפר שכאשר רבינו רבי שמחה וסרמן זצ"ל היה מתבקש למסור שיעור בישיבות שונות ברחבי העולם, הוא, בענוותנותו, היה מקדים ואומר: 'הרי תלמידי הישיבה הם כמו דגים בים, הם מוקפים במי התורה. אף על פי כן, כאשר מגיע 'איזה-עובר-אורח', הם מיד קופצים לשמוע ממנו שיעור, שמא ואולי יזכו לעוד טיפת מים, לעוד טיפת תורה].

"כלי" להחזיק תורה

התורה משולה למים - "אין מים אלא תורה" (בבא קמא דף יז ע"א). מהו הדמיון בין מים לבין תורה? אם רוצים להחזיק נוזל מוכרחים למזוג אותו אל תוך כלי. חפצים מוצקים, כמו סֶפֶר, אפשר להחזיק גם בלי כלי, לא צריך כלי כדי להחזיק אותו. אבל כדי להחזיק נוזל מוכרחים כלי. וכך התורה! כדי להחזיק בתורה מוכרחים כלי, וה"כלי" שמחזיק תורה הוא יהודי, [וכמו שכתוב (תהלים קמז, יט-כ): "מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֶקְיוֹ וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל. לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי וְגוֹ'"].

דרך ארץ הוא הכלי להחזיק תורה

זהו הענין ב"ספירת העומר" לקראת קבלת התורה בחג השבועות. כדי שיהודי יוכל ל"עכל" את התורה וכדי שיהודי יוכל להחזיק בתורה, הוא מוכרח שיהיו לו מידות טובות. "דרך ארץ קדמה לתורה". זהו הכלי כדי להחזיק את התורה. וכאשר סופרים לקראת קבלת התורה, צריכים לשפר את המדות כדי שנהיה "כלים" ראויים לקבלת התורה. כדי שנוכל "להחזיק" בתורה.

מים הם המהות של האדם ותורה היא המהות של יהודי

יש עוד דמיון בין התורה לבין מים. גוף האדם מורכב ברובו מנוזלים. אילו כל הנוזלים שבאדם היו מתאדים האדם לא היה "מת"... הוא היה נעלם לחלוטין! וכך היא התורה ביחס לכלל ישראל וביחס לכל יהודי. המהות של היהודי היא התורה. ככל שאדם לומד יותר תורה הוא נהיה יותר "יהודי". בלי תורה יהודי מתאדה. בלי התורה יהודי נעלם. בלי התורה היהדות נעלמת!

לסיכום:

- א. כדי לזכות בתורה מוכרח שיהיה צימאון לתורה.
- ב. ה"כלי" להחזיק בתורה הוא יהודי עם מדות טובות.
- ג. בלי תורה, היהדות והיהודי נעלמים.

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד

האחרית והפקידה - האש והלהבה

הָאֲסַפּוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים (מט, א)
וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו אֲנֹכִי מֵת וְאֵלֹהִים פָּקַד יִפְקַד אֶתְכֶם וְהֵעֵלָה אֶתְכֶם מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת
אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיַּעֲקֹב: וַיִּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקַד יִפְקַד
אֵלֹהִים אֶתְכֶם וְהֵעֵלְתֶם אֶת עַצְמֹתַי מִזֶּה: (נ, כד-כה).
השורש 'פקד' משרת כמה וכמה ענינים, ואלו הם:

'זכירה והשגחה' כפשטות הפסוק שלפנינו, וזה יכול להיות לרעה כמו 'פוקד עון אבות',
ויכול להיות לטובה כמו 'זה' פקד את שרה', וזה יכול להיות לדיון מה לעשות כמו 'פקודת
כל אדם יפקד עליהם'.

'חסרון', כמו 'ולא נפקד ממנו איש', 'כי יפקד מושבר'.

'מספר ומנין' כמו 'תפקדו אותם לצבאותם', 'ויפקוד שאול את העם'.

'צווי, צוואה' כמו 'והוא פקד עלי לבנות לו בית', 'פקודי ה' ישרים', 'ופקודתך שמרה רוחי'.

'מנוי וגזברות' כמו 'ופקדו שרי צבאות', 'ויפקוד שר הטבחים את יוסף'.

'גניזה והנחה' כמו 'והיה האוכל לפקדון', 'הפקדון אשר הפקד אתו'.

וצריך להבין מהו הרעיון המקשר את ששה ענינים אלו, ולמה ענין הגאולה נזכר דוקא
בלשון זה.

והנה הפרשה עוסקת עוד בעניני גאולה, וככתוב 'האספו ואגידה לכם את אשר יקרא
אתכם באחרית הימים', ומשמע שהענין של הגאולה באחרית הימים יהא בצורה של
מאורע שיארע, כמו 'כי תקראנה מלחמה', ולא משהו מתוכנן ומחושב כמו 'פקידה' או
'זכירה', אך לעומת זאת התפללות שלנו בזמני הרגלים הם 'ויפקד ויזכר זכרוננו ופקדוננו',
וכל זה טעון הסבר וביאור.

הפקודה!

כל אדם יש לו ענין מיוחד השייך לו ונותן לו הגדרה מיוחדת, הן מצד המלאכה שלו או
מקום מגוריו או המעמד שלו וכו' וכו', המצב המיוחד הזה תובע ממנו לפעול מתוכו,
לעשות את מלאכתו המיוחדת לו, להשפיע ולהאיר על מקום מגוריו, לנצל את המעמד
שלו להשפעה טובה וכו' וכו'.

ויש באדם מציאות של ביקורת התובעת אותו לשמוע בקול התביעות הנזכרות ולמלאות
את הוראתם. וכאשר אדם עדיין לא נעצר לחשוב מהו ענינו ומקומו המיוחדים לו בעולמו,

אז, בהכרח שהביקורת שבו לוחשת לו לעצור ולפנות לענין הזה עצמו, דהיינו, לחשוב מה חובתו שלו בעולמו שלו.

ונמצא שהכח הביקורתי הזה הוא הגורם לבני אדם להגיע למקומם הנכון להם, הוא המסייע להם להיפתח כלפי האמת הזו, להאמין שכך יזכו לשלמות שלהם, ללא השלמות הזו, תמיד ירגישו חסרים ונתבעים.

*

ובזה מובן הקשר בין 'זכירה והשגחה' ל'חסרון', כי אדם מרגיש שזוכרים את תכליתו ומעיינים בחסרונות שלו לבדוק אם ממלא אותם, והנה כח הרבים נוצר על לידי השימוש בכל הכוחות של היחידים, וזהו ענין ה'מספר והמנין' שסופרים אנשי צבא מחמת שצריכים את כל אחד ואחד. גם הענין של 'צווי' מובן כי כל אחד צריך להרגיש אחראי ומצווה על ענינו ותכליתו. וכאשר אכן מישהו מקבל את האחריות על עצמו, הוא נעשה ממונה על כך, וזהו הענין של 'מינוי וגזברות'. אולם הסיבה לאחריות הזו היא מפני שידע שמצויים אצלו כוחות ויכולות שאינם הפקר בידו, מסרו לו אותם למען המטרה שלהם, ועליו לשמור עצמו מכל מיני מאורעות וסיבות היכולות לגרום שהכוחות הללו ילכו חלילה לאיבוד, וזהו הענין של 'גניזה והנחה', שכמו שכאשר נותנים לאדם 'פקדון', עליו לשמור עליו שלא ילך לאיבוד, יודע שיתבעו אותו על כך, כי הוא הממונה על זה, והוא מצווה על המינוי הזה, כך הוא בעצם המצב הכללי של כל אחד, הכוחות שלו והיכולות שלו כולם מופקדים בידו, והוא מופקד וממונה עליהם שימלאו את תכליתם ומטרתם.

ובקיצור, הענין של שורש 'פקד' הוא 'אחריות שבודקים ותובעים את קיומה'.

*

הפקידה והזכירה

גאולת מצרים היתה מתוך הענין של 'פקודה', ה' אמר למשה לומר לפרעה "כֹּה אָמַר ה' בְּנֵי בְּכָרֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָמַר אֵלֶיךָ שְׁלַח אֶת בְּנֵי יִעֲבֹדְנִי..." כלומר, העם הזה יש לו תכלית ועבודה, הוא לא אמור להיות מבוזבז ברשותך... וכאשר יצאו ממצרים וקיבלו את 'פקודי ה'', היו מכונים 'פקודים', כי כל אחד היה 'יוצא צבא בישראל', כל אחד היתה לו פקודה מיוחדת...

והיינו שהמציאות של בני ישראל במצרים היתה שהם כמו פקדון הנתון במצרים למשמרת, לתיקון מסוים, אבל לא זו התכלית שלהם, יש להם תכלית, יש לכל אחד פקודה, וגילה יוסף את הסוד הזה לבני ישראל, הודיע להם שיגיע יום שה' יתבע את פקדוננו, יבוא ויאמר לפרעה, אני צריך את כל אחד ואחד מבני ישראל, אינני מוותר על אף אחד, לא על הזקנים ולא על הנערים, ואף לא על הצאן והבקר...

וכבר הזכרנו מה שאומרים ב'יעלה ויבוא' 'ויפקד ויזכר זכרוננו ופקדוננו', וצריך להבין מה החילוק בין 'פקידה' ל'זכירה' ומה החילוק ביניהם ומה כוללם יחד?

והרמח"ל ז"ל ב'מאמר הגאולה' שלו כותב שיש בגאולה שני שלבים יש 'פקידה' ויש 'זכירה', ומאריך שהפקידה היא הארה מה' לעם הנתון בגלות, שנעלם החושך והסתר פנים, ויש התעוררות של תשובה והתעלות, ומופיעים בעולם נשמות קדושים המסייעים לזה, אבל זה לזמן, כי אחר כך חוזר החושך, וכל ההארה שהיתה משמשת כדי לתת כח להתכונן לאור הגדול של הגאולה עצמה, והאור הגדול הזה הוא ענין 'זכירה', שאין כלל חושך בעולם, כמו המצב של גן עדן מקדם, והיה ה' למלך על כל הארץ וגו', ומבאר שכל ה'פקידה' נעשית מתוך המטרה של ה'זכירה', כי הרצון ל'זכירה' גורם למצב ההכנה של ה'פקידה', ולכן במחשבה הזכירה קודמת, ורק בפועל הפקידה קודמת.

ולפי זה מובן מה שאומרים 'ויפקד ויזכר זכרונו ופקדונו' - שיהא בפועל הפקיד והזכירה, המתעוררים מתוך 'זכרונו' הגורמים להתעסק עם 'פקדונו'.

אך לפי המבואר בענין השורש 'פקד' מובן מאד העומק והענין בשני השלבים הללו.

כי הנה הפסוק אומר 'זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה', והיינו, שה' זוכר את המצב שהיה ביציאת מצרים ובהליכה במדבר, והנה בזמן ההליכה במדבר התחדש מצב שלא היה בזמן היציאה, וכמבואר, כי בזמן היציאה היה 'פקידה', שה' הודיע שבני ישראל הם פקדון, יש לכל אחד תכלית ומטרה ואחריות וכו', אבל עדיין לא ידע כל אחד ואחד מהו פקודתו, עד אחר מתן תורה והמשכן והדגלים שנעשו 'פקודים', וממילא כאשר ה' זוכר את ה'לכתך אחרי' הכוונה שזוכר את המצב שכבר היו 'פקודים'.

ונמצא שבסוד שני השלבים של הגאולה נרמז לנו שיש בחינה שיהודי מרגיש את האור שה' כביכול חפץ בו, כביכול זקוק לעבודתו, ה' אינו מסכים שיהא מבוזבז בחשכת העמים ופחיתותם, אבל עדיין אינו יודע בדיוק מהו תפקידו, ולכן ההארה הזו עדיין מוקפת בחשיכה, אין ביטוי לגדלות של הפקודה, אפשר רק לעסוק בכל מיני עבודות ה', להתכונן למצב של האור שבו ידע כל אחד בבהירות מהו תפקידו וחובתו, ויטו כולם שכם אחד לעבודתו יתברך, והתעוררות מצב התכלית הזו מגיע מענין ה'זכירה', שה' זוכר את ה'לכתך אחרי במדבר' שהוא הזמן שכל אחד ידע את פקודתו, והזכירה גורמת את הפקידה אשר תכין ותביא שוב את מצב הזכירה.

ונמצא שבמצב של 'פקידה' יש לכל אחד ידיעה שיש לו פקודה, אבל זו רק ידיעה במחשבה, ללא השפעה על הגוף, אבל במצב ה'זכירה', יש בחינת 'וראו כל בשר יחדיו' [כמ"ש שם הרמח"ל] שגם הבשר הגשמי מרגיש את תפקידו, כי מתוך עצמו ובשרו יודע כל אחד מהו פקודתו, והתביעה של הפקודה אינה בהעלם אלא כביכול מתוך הבשר עצמו.

*

'אשר יקרא אתכם'

ולאור זאת אפשר אולי לנחש מהו הענין של 'יקרא אתכם', כי הנה אפשר לפרש את זה מלשון 'מקרה', מאורע שמזדמן, וזה מתאים עם מה שאמרו חז"ל (סנהדרין צז, א) שמשוח בא ב'היסח הדעת'... אבל אם כך היה צריך להיות כתוב 'אשר יקרה' וזה היה שייך לשורש

האחרית והפקידה - האש והלהבה

'קרה', אבל כאשר כתוב 'אשר יקרא' זה משהו אחר השייך לענין 'קריאה', ואולי אף ל'קריאה של חיבה'... והענין הוא שכאשר אדם קורא לחבירו, רצונו להפנות את תשומת לבו של חבירו שהלה יתאחד עמו כעת, ולפי זה 'כי תקראנה מלחמה' הכוונה שיהא מצב שיזמין את המלחמה, וכן 'וקראהו אסון' הכוונה שהשטן יקטרג ויזמין את בנימין להיפגש עם האסון.

וכמו כן 'אשר יקרא אתכם באחרית הימים' היינו שיתפתח באחרית הימים מצב אשר יזמין אותנו לאיזה מדרגה עליונה, והנה רש"י מפרש שרצה לגלות את הקץ ונסתלקה שכינה ממנו והתחיל אומר דברים אחרים, אולם האבן עזרא מפרש שכל מה שאמר לשבטים זאת היא הנבואה של מה שיהא עמם לעתיד, וכעין זה מפרשים גם הרשב"ם והרמב"ן [אלא שמזכיר גם את דברי חז"ל שהובאו ברש"י] ועוד מפרשים ראשונים ואחרונים.

והנה ב'זאת אשר דבר להם אביהם' גילה לכל שבט ושבט או את חולשותיו וחסרונותיו, או את מעלותיו המיוחדות לו, ובזה מקרב את כל אחד להכיר את תיקונו ועבודתו המיוחדת לו, וזה מתאים מאד עם מצב ה'זכירה' שבו ידע כל אחד בדיוק מהו תפקידו המיוחד לו, והיות שכמבואר בזמן של ה'זכירה' ירגישו מתוך הבשר את הפקודה, נמצא שיהא מצב שיקרא ויזמין את כל אחד בקריאה של חיבה למלאות את פקודתו, ומובן מאד לשון הפסוק 'אשר יקרא אתכם באחרית הימים' שבא לתת רמז וכיוון לכל שבט ושבט שידע מה תהא העבודה והפקודה אשר תזמין אותו בזמן ה'זכירה'.

רצה יעקב אבינו ע"ה להכניס את כולנו להשראה של זמני הפקידה והזכירה, שכל יהודי ידע שיש לו תפקיד מיוחד, זה לבד כבר נותן אור של פקידה, ואולי אף ינסה כל יהודי לעיין בדברים הללו של יעקב ולהרגיש שיש איזה נקודה מסוימת שרוגשת בתוכו ביותר, וכנראה יש לו איזה בחינה מאותו שבט, וכך יקבל חיזוק והארה מזמן הזכירה בתוך מצבי החושך של 'נסתמו עיניהם ולבם', ואולי זהו פירוש המשך הפסוק 'הקבצו ושמעו בני יעקב' שקודם תשמעו את כל הכוחות בכללות, שכל אחד יתנסה בהם, ובפרט שכל אחד יש לו מעט גם ממה שיש לחבירו [כמו שכתב רש"י על 'איש אשר כברכתו'], וממשיך 'ושמעו אל ישראל אביכם', שכאשר מישהו יגלה מהו כוחו המיוחד המביאו לשלמותו ומעלתו, תהא זו בחינת 'שמיעה מישראל אביכם'.

*

הלהבה - האש - הלהבה

והנה רואים שיוסף הוא המזכיר את ענין ה'פקידה', ו'יעקב' הוא המקרב לענין ה'זכירה', וזה מתאים עם המבואר שם ברמח"ל שהפקידה היא בכח 'מדת היסוד' [השייכת ליוסף], וה'זכירה' היא בכח ה'תפארת' שהיא [מדתו של יעקב].

ואפשר להבין בזה את המחלוקת ביניהם אם להקדים את מנשה או את אפרים.

כי הנה מבואר שם שה'פקידה' היא התעוררות בנשמה, וה'זכירה' היא התעוררות אף בבשר וכנ"ל. והמציאות היא שכאשר יהודי מתעורר בנשמה יש לו התלהבות ושאיפות

גדולות מאד, וכאשר ההתעוררות פועלת על בשרו, זה בדרך כלל פחות מהתיאורים של השאיפות, ולכן 'בית יעקב אש' - כי הפעולה שבבשר היא משהו שיש לו קיום תמידי, אש תמיד, ואולם 'בית יוסף להבה' כי זוהי התעוררות מיוחדת המתלהבת מאד...

והנה יוסף אכן היו לו חלומות ושאיפות גדולות, ולמעשה נמכר למצרים, והיה נראה שלא נותר כלום מכל השאיפות הללו, ולכן קרא לבנו הבכור 'מנשה' - כי נשני א'לקים את כל עמלי, שכל השאיפות הגדולות שעמלתי עליהם, עזבו אותי... ולשני קרא מנשה כי בכל זאת 'הפרני א'לקים בארץ עניי', שגם במקום הזה מצא שיש לו פקודה ותכלית. ולדעתו כך הוא הסדר שבתחילה יש שאיפות גדולות כמו שיש ב'פקידה' שאדם יודע שיש לו עתיד אך אינו יודע מהו, והטבע שמתעוררים חלומות גדולים, וזה נותן התעוררות והתלהבות וחום ושמירה, ולבסוף, מגלה אדם את פקודתו שאינה בהכרח כפי החלומות, אבל מתרצה בזה מאד כי זאת היא האמת שלו [ה'אמת ליעקב']. ולכן יוסף הקדים את מנשה לפני אפרים.

אבל יעקב אבינו ע"ה השייך לענין ה'זכירה' והאמת, סבר שהיות והתכלית היא ה'זכירה' צריך לתת השראה מהזכירה עוד לפני הפקידה, כך יהא ללהבה של הפקידה אחיזה במציאות, והורה להקדים את אפרים לפני מנשה, שגם כאשר יתרגש אדם ויתלהב לקראת עתידו הנפלא, יזכור שהעתיד הזה אינו משהו המרגש בגדלותו, אלא משהו המרגש ב'אמת' שלו, בזה שהבשר עצמו ירגיש 'כי פי ה' דבר'.

[יש כאן הוראה למעשה בדרך העבודה, אבל למעשה זה 'רעיון' הנותן כיוון ורוגע, ונקודה שהקורא הנכבד ישכיל שאין כאן מטרה למעט את הלהבה ואת סדרי העבודה, אלא לכוון אותם בכיוון ומטרה לגלות ולהרגיש את רצון העבודה מתוך הבשר עצמו, לגלות שהקרבות הם 'לרצונכם', ואין כאן מקום להאריך יותר].

יהודי צריך לראות תמיד את עצמו כאילו יצא ממצרים, צריך להזכיר יציאת מצרים כל יום, כי כל יום יש ליהודי את ההתעלות של אותו היום, את העבודה החדשה של אותו היום, וכל יום יתכנו מיצרים המבקשים למנוע ממנו את העבודה המיוחדת של 'בני בכורי ישראל', ובכל יום אפשר לזכות לפקידה וזכירה, יש רגעים של התלהבות, ויש רגעים של הסכמה עם האמת, וצריך להקדים את אפרים למנשה, לזכור ברגעים של התלהבות סוחפת את ה'הפרני א'לקים בארץ עניי של אתמול, את האמת ליעקב של אתמול, לבקש בתוך ההתלהבות המתחסדת של היום את הרוגע של האמת והעבודה התמימה...

פונים אנו מימי חנוכה לימי השובבים, מימים של חנוכה המזבח לימים של הקרבת חלב ודם, מימים של 'בית יעקב אש' לימים של להבת הפקידה והיציאה מגלות הנפש, צריך לדעת שההתלהבות לקראת החירות והגדלות הזו הינה בחינת 'צמיחת קרן לדוד עבדך', רוצים השגות חדשות, מדרגות חדשים, רוצים שתצמח עוד ועוד, וגם 'במהרה', והנשמה מוכנה אף לצער את הבשר...

אבל הקדימו לנו את ימי חנוכה את 'עריכת נר לבן ישי משיחך', לדעת ששלמות העבודה האמתית, מאירה כמו נר, הלהבה והפתילה והשמן כולם מאוחדים, נר ה' נשמת אדם מאירה מתוך הבשר, מתוך האמת, כאשר זוכרים את האור הזה - הלהבה המתחדשת אינה סוחפת ומרעישה ומבלבלת אלא מאירה ומרגשת, יודעת שענינה לסגל את הבשר להרגיש יותר את 'פי ה' דבר'!

תשובות הגר"ח - פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א שטרם נדפסו / הרב אהרן הלוי גרנדש מח"ס תשובות הגר"ח

סליחות

ש. סליחות. סליחות לעשרה בטבת. אזכרה מצוק אשר קראני. בשלשה מכות בחודש הזה הכני. כו'. הלא שלשתן קבעתי תענית. כו'. פצתי על ארבעתן לו חץ כו'. הנה מונה כאן בפנים הסליחה שלוש מכות, הא', בח' בטבת והוא כתיבת התורה ביונית, הב', בט' בטבת פטירת עזרא הסופר, הג', בי' בטבת הוכתה העיר, ועתה, כיון שכן, לכאו' צ"ב מה שאומר אח"כ, פצתי על 'ארבעתן' כו', שהרי הקדים לומר 'בשלשה' מכות כו' הלא 'שלשתן' קבעתי תענית כו', וגם מונה את השלושה וכנ"ל, ומהו 'ארבעתן'. ולכאו' צ"ב.

ת. כולם יחד.נט

ש. סליחות. מי שענה לאברהם אבינו בהר המוריה הוא יעננו. מי שענה ליצחק בנו כשנעקד בהר המוריה הוא יעננו. כו'. מי שענה לאבותינו על ים סוף הוא יעננו. כו'. מי שענה ליונה במעי הדגה הוא יעננו. כו'. מי שענה למרדכי ואסתר כו'. הנה לכאו' צ"ב כך, דבשלמא מה שאומרים מי שענה ליונה במעי הדגה הוא יעננו וכן מי שענה למרדכי ואסתר כו' הוא יעננו נחא כי אכן מצינו שם שהם התפללו לה', וכן גבי אליהו הנביא בהר הכרמל ועוד, אבל מה שאומרים מי שענה לאברהם אבינו בהר המוריה הוא יעננו וכן מי שענה ליצחק בנו כשנעקד על גבי המזבח הוא יעננו [וכן עוד כאן] צ"ב כי לא מצינו שהתפללו ע"ז ואדרבא מצינו שהמשיכו ללכת לקיים המצוה כמ"ש שם (וירא כ"ב ח') וילכו שניהם יחדו וכפירוש רש"י שם. וצ"ב.

ת. בודאי התפללו.

ש. בהנ"ל. ובמה שאומרים מי שענה לאבותינו על ים סוף צ"ב שלא מצינו שבנ"י התפללו רק משה רבינו מצינו שהתפלל כמ"ש (בשלח י"ד ט"ו) ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי וגו' ופרש"י וז"ל מה תצעק אלי למדנו שהיה משה עומד ומתפלל, אבל בנ"י לא מצינו שהתפללו רק אמרו (שם פסו' י"א) המבלי אין קברים במצרים וגו'. וצ"ב.

ת. משה הי' שלוחם.

*

נט לכאו' היינו שכל השלוש יחד נחשב לצרה בפני עצמה. [כעין מה שאומרים בתפלת שמו"ע, גם, אלקי אבותינו, וגם, אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב, שיש בחינה בכל אחד בפני עצמו, ויש בחינה של כולם יחד, כמ"ש במפרשי התפילה].

ויחי

ש. ויחי מ"ח ז'. ואני בבאי מפרדן מתה עלי רחל וגוי'. יש לדקדק דבכל החומש כשהזכיר פדן אמר הכתוב פדן ארם ואילו כאן אמר רק פדן.

ת. א. כי כך אמר יעק"א בקצרה.^{סא}

ב. אז קראו לה כך.^{סב}

*

ש. ויחי מ"ח ט'. פרש"י וז"ל, בזה. הראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה כו' עכ"ל, צ"ב מהיכן הי' ליוסף השטרות שם, דכי ידע שיצטרך אותם, ולא מסתבר שלקחם לכל מקום שהלך.

ת. א. שמרם כי כתובה צריך לשמור.

ב. לקח שם נייר וכתב לו.

*

ש. ויחי שם. עוד פרש"י וז"ל, ויאמר קחם נא אלי ואברכם. זה שאמר הכתוב (הושע י"א ג') ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותי רוחי ביעקב בשביל אפרים עד שלקחם על זרועותי עכ"ל, וכן פרש"י בהושע שם. ולכאוי' יש לשאול למה אמר שם רק תרגלתי לאפרים ולא אמר גם תרגלתי למנשה והיינו שיאמר שם תרגלתי לאפרים ומנשה, שהרי לעיל פסוק ח' (ט') פרש"י וז"ל וירא את בני יוסף. ביקש לברכם ונסתלקה שכינה ממנו לפי שעתיד ירבעם ואחאב לצאת ממנו ויהוא ובניו' ממנשה כו', וביקש יוסף רחמים על הדבר ונחה עליו רוח הקודש עכ"ל, ולכאוי' צ"ב.

ת. ככתוב וישם את אפרים לפני מנשה.^{סג}

*

ש. ויחי מ"ח י"ב. פרש"י וז"ל, ויוצא יוסף אותם. לאחר שנשקם הוציאם יוסף מעם ברכיו כדי לישבם זה לימין וזה לשמאל לסמוך ידיו עליהם עכ"ל, יש לדקדק דהו"ל לרש"י לומר לאחר שחבקם שהרי כתיב וישק להם ויחבק להם כי אם הוציאם יוסף אחר שנשקם לא הי' יכול לחבקם.

ת. א. היינו הך.

^ס ע"ע תשובות לפרשת ויחי בספרנו תשובות הגר"ח ח"א תשובות נ' - נ"ז יעו"ש.

^{סא} ע"י הערה הבאה.

^{סב} לכאוי' היינו דהכתוב אמר רק פדן כי כך אמר יעקב אבינו, ולמה יעקב אבינו אמר רק פדן, משום שאז כשאמר ליוסף ואני בבאי קראו לזה רק פדן.

^{סג} וכן השיב מרן שליט"א במכתב נוסף: וישם את אפרים לפני מנשה.

ב. בשעת הוצאה.

*

ש. בהנ"ל. **מלשון** רש"י 'כדי לישבם זה לימין וזה לשמאל' מבואר שבתחילה היו אפרים מימין יעקב ומנשה משמאלו, ויוסף הוציאם כדי שיהיו אפרים משמאל יעקב ומנשה מימין, אך לכאור' צ"ב למה מלכתחילה נעמדו לפני יעקב כשאפרים מימין ומנשה משמאלו.

ת. א. יעקב העמידם כן.

ב. בלי כוונה.

*

ש. בהנ"ל. **הנה** מ"ש רש"י כדי לישבם, יל"פ, א. להושיבם. ב. להחזירם. ואם נימא דהכוונה להחזירם (וה"נ מסתברא, דאל"כ הו"ל לרש"י לומר להושיבם בהדיא ולא לישבם), א"כ אפשר דבתחילה באמת נעמדו כשאפרים משמאל יעקב ומנשה מימין (וכמו שעשה יוסף אח"כ) רק כיון שנשק להם וחבק להם, זזו ממקומם ונהפך הסדר, ולכן לאחר שנשקם דייקא הוציאם יוסף מעם ברכיו כדי לישבם פי' כדי להחזירם כפי שהיו בתחילה זה לימין וזה לשמאל. והאם נכון לתרץ כן.

ת. א. אולי.

ב. נכון.

*

ש. ויחי מ"ח י"ד. **וישלח ישראל את ימינו וגו' שכל את ידיו וגו'.** שאל בני דוב נ"י למה הוצרך יעקב אבינו לשכל את ידיו, דלכאור' הי' לו לומר להם להחליף את מיקומם ולברכם מבלי לשכל ידיו.

ת. לא להטריחם.

*

ש. ויחי מ"ח כ"א. **ויאמר ישראל אל יוסף הנה אנכי מת והיה אלקים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם.** יש לדקדק דהנה כאן אצל יעקב אע"ה כתוב שאמר הנה אנכי מת, ואילו אצל עשו כתוב שאמר (תולדות כ"ה ל"ב) הנה אנכי הולך למות. ומהו החילוק. (מחכ"א).

ת. **כתוב ברש"י** ^{סד} **שעשו פחד שמא ימות משום שהיה צד בהמות וחיות.** ^{סה}

*

ש. ויחי מ"ח כ"ב. **פרש"י** וז"ל, **בחרבי ובקשתי. היא חכמתי ותפלתי עב"ל,** הנה בחומשים הישנים יש כאן הוספה בזה"ל: **ועיין ברא"ם שכתב דאי אפשר לפרש על חרבם של שמעון**

^{סד} עי' שמות ב' ה' רש"י ד"ה על.

^{סה} התשובה היתה בעל פה.

ויחי

ולוי, דהא לא עשו מדעתו שהרי כעס עליהם על זה. ולעניות דעתי בלאו הכי אי אפשר לפרש עליהם דמה נתינת טעם יהיה על שנתנו ליוסף מפני שלקחוהו שמעון ולוי בחרבם ובקשתם, והלא אדרבה מזה הטעם ראוי שיתן לשמעון ולוי ולא ליוסף ודו"ק, ע"כ לשון ההוספה שם. ולו"ד הכותב ולעניות דעתי כו', הי' לומר דאה"נ והיינו כי כיון ששמעון ולוי היו עיקר מוכרי יוסף כדלהלן מ"ט ה' ברש"י לכן נתן יעקב ליוסף את מה שהי' [צריך להיות] של שמעון ולוי. והאם נכון ליישב בכך את דברי הרא"ם (ומ"ט).

ת. א. אולי.

ב. הם בניו.

*

ש. ויחי מ"ט ו'. פרש"י וז"ל, וברצונם עקרו שור. רצו לעקור את יוסף שנקרא שור כו' עכ"ל, לכאוי' יש לשאול למה זה נכפל, שהרי כבר כתיב לעיל פסו' ה' שמעון ולוי אחים ופרש"י בעצה אחת על שכם ועל יוסף ויאמרו איש אל אחיו וגו' ועתה לכו ונהרגהו כו' עכ"ל, ושמא יש הבדל בין להרוג לבין לעקור, ואם כן צ"ב מהו ההבדל שלכך זה נכתב שוב.

ת. א. לעקור מן השורש.

ב. לא כתוב מה.

*

ש. ויחי מ"ט י"ט. פרש"י וז"ל, גד גדוד יגודנו גדודים יגודו הימנו שיעברו הירדן עם אחיהם למלחמה כל חלוץ עד שנכבשה הארץ כו' עכ"ל, יש לשאול למה זה לא נאמר גם אצל ראובן ומנשה (חצי המנשי) שיצאו גם הם עם בני גד.

ת. א. ראובן יש לו בכורה ולא הוצרך לכך.

ב. כי גד מלשון גדוד.

*

ש. ויחי מ"ט כ"ה. פרש"י וז"ל, ברכת שדים ורחם. כו' כלומר יתברכו המולידים והיולדות שיהיו הזכרים מזריעים טיפה הראויה להריון, והנקבות לא ישכלו את רחם שלהן להפיל עובריהן עכ"ל, הנה לעיל (ויגש מ"ו ט"ו) פרש"י וז"ל, אלה בני לאה ואת דינה בתו. הזכרים תלה בלאה והנקבות תלה ביעקב ללמדך אשה מזרעת תחילה יולדת זכר, איש מזריע תחילה יולדת נקבה עכ"ל, ולכאוי' לפי"ז נמצא דהברכה של ברכת שדים ורחם קאי רק בנות וכמ"ש רש"י שיהיו הזכרים כו'. ולכאוי' היתכן לפ' כן.

ת. א. אולי.

ב. מבנות יוצאים בנים.

*

ש. ויחי נ' ט"ו. פרש"י וז"ל, ויראו אחי יוסף כי מת אביהם. מהו ויראו, הכירו במיתתו אצל יוסף שהיו רגילים לסעוד על שולחנו של יוסף והיה מקרבן בשביל כבוד אביו ומשמת יעקב לא קרבן עכ"ל, ולכאו' צ"ב דהא כיבוד אב ואם הוא גם לאחר מיתה, וכיון שהיה מקרבן בשביל כבוד אביו למה הפסיק אחר פטירת אביו.

ת. א. לאחר מיתה לא שייך בבניו.¹⁰

ב. לא חש בזה.

*

ש. ויחי נ' כ'. ואתם חשבתם עלי רעה אלקים חשבה לטבה וגו'. שאלנו את מרן שליט"א: ואתם חשבתם עלי רעה אלקים חשבה לטבה וגו'. לכאו' משמע דאף שנתכוונו לרעה מ"מ נחשב להם למצוה כי נתגלגל עי"ז טובה להחיות עם רב. האם זה נכון. ואם זהו נכון א"כ צ"ב למה נענשו ע"ז והיינו העשרה הרוגי מלכות והרי זה נחשב להם למצוה. והשיב מרן שליט"א (תשובות הגר"ח ח"א תשובה נ"ה): נכון ומ"מ נענשו משום שחשבו לעשות וצריך כפרה וסליחה. (והגרא"ש שליט"א בנו דמרן שליט"א ציין מקור לזה מנזיר כ"ג א'). והעירו לשאול דמאיך כתב מרן שליט"א (בהיפוך) בתשובות הגר"ח שם תשובה תס"ג, וז"ל השאלה, משלי כ"א ד'. רום עינים ורחב לב נר רשעים חטאת. האם מיירי כאן ברשעים גמורים והיינו לפי מה שפרש"י לעיל י"ג ו' דהרשע גמור קוראהו הכתוב 'חטאת'. והשיב מרן שליט"א שם: אפי' עושה דבר טוב הו"ל חטאת שאין מכוין לטובה. ולכאו' הוי סתירה. וצ"ב.

ת. הכל חשבונות שמים.¹⁰

*

ש. ויחי נ' כ"א. פרש"י וז"ל, וידבר על לבם. דברים המתקבלים על הלב עד שלא ירדתם לכאן היו מרננים עלי שאני עבד ועל ידיכם נודע שאני בן חורין ואני הורג אתכם מה הבריות אומרות כת של בחורים ראה ונשתבח בהם ואמר אחי הם ולבסוף הרג אותם כלום יש אח שהורג את אחיו כו' עכ"ל, האם הכוונה, ועל כרחך שלא אהרוג אתכם כי אם אעשה כן שוב ירננו עלי שאני עבד.

ומש"כ, יש לך אח שהורג את אחיו, צ"ב כי מצינו בקין שהרג את הבל ובעשו שרצה להרוג את יעקב.

¹⁰ עי' בנו"כ בשו"ע הל' כבוד או"א דבחי ההורים יש מצוה לכבד את האח הבכור.

¹⁰ שו"מ מש"כ מרן שליט"א ב'טעמא דקרא' פ' וישב וז"ל, וישלחו מעמק חברון. כ' בעה"ט ליוהו עד חברון א"ל אבא חזור בך א"ל כתיב ידינו לא שפכה ולא פטרנוהו בלא לוי' וזהו שאמרו בפרק עגלה ערופה נפטר ממנו. וקשה היאך ניזוק הא אמרי' בסוטה מ"ו ב' כל המלוה את חברו ד' אמות אינו ניזוק ועוד הרי שלוחי מצוה אין ניזוקין. וי"ל כיון שיצא לו טובה עי"ז שמלך על מצרים אין זה נקרא היזק, ודוגמתו אמרי' בברכות ט' ב' כל הסומך גאולה לתפלה אינו ניזוק כל היום אר"ז אינו והא אנא סמכי ואיתזקי א"ל במאי איתזקת דאמטית אסא לבי מלכא התם נמי מיבעי לך למיתב אגרא למיחזי אפי מלכא דאר"י כו' ומבואר דאם יצא לו טובה עי"ז אינו נקרא היזק, עכ"ל מרן שליט"א שם.

ת. א. לא בצדיקים.

ב. כי לא הי' לו רק אח אחד וקינא בו.

*

ש. ויחי נ' כ"ג. גם בני מכיר בן מנשה. מה שנקרא 'מכיר' יל"פ כמ"ש רש"י לעיל מ"ט ה'
הסיף בלשון יוני מכיר, כי בני מכיר יצאו למלחמה בא"י כמ"ש מטות ל"ב ל"ט. והאם ניתן
לומר כן.

ת. יפה.

*

אמירת חזק חזק ונתחזק

ש. מהו המקור של אמירת 'חזק חזק ונתחזק' שאומרים בקריאת התורה בסוף החומשים.
ת. מנהג ישראל לברך העולה.^{סח}

*

ש. בהנ"ל. האם לומר חזק כו' כשמסיים שמו"ת.

ת. אפשר לומר.^{סט}

*

הסכם יששכר וזבולון

ש. האם אפשר לעשות עיסקת ישכר וזבולון ולשלם מכספי מעשר.

ת. מסתמא אפשר לשלם מכספי מעשר.

*

ש. האם הנוסח של עיסקת ישכר וזבולון דלהלן היא בסדר. וזה הנוסח:

הסכם שותפות יששכר וזבולון. הסכם שנעשה בין ... ובין ... ישרם כל חודש סכום של
... ל..., ובשכר זה יזכה לחלקו בזכויות בלימוד תורה ש... לומד ומלמד. וע"ז בעה"ח... ..

^{סח} כתב המחבר (סי' קל"ט סעיף י"א וז"ל, הקורא בתורה צריך לאחוז בספר תורה בשעת ברכה עכ"ל, וכתב הרמ"א
שם וז"ל, הגה וסמכו מנהג זה על מה שנאמר ביהושע לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך חזק ואמץ, 'ומזה נהגו לומר
למסיים לקרות בתורה בכל פעם חזק' עכ"ל. ועי' משנ"ב (סי' קל"ו ס"ק ה') דכתב וז"ל, ועכשיו נהגו שגדול הציבור
הוא המסיים הסדרה [אחרונים] עכ"ל.

^{סט} שאלנו כן משום שסברנו שהטעם שאומרים חזק כו' הוא מצד הענין שאנו עצמנו נתחזק, אבל לפי מש"כ מרן
שליט"א בתשובה הקודמת א"כ שוב אין ענין לומר, כי זה קאי על העולה לברך ולא עלינו עצמנו, ויתכן דלכך כתב
מרן שליט"א כאן 'אפשר' לומר, והיינו משום מה שאומרים ונתחזק שאנו עצמנו נתחזק, והבן. וידידי הג"ר בנימין
שלזינגר שליט"א העיר שבספר 'אלא' ארבע אמות של הלכה פ"ל אות י"ג כתב שמרן זצ"ל בסוף כל חומש נעמד
בפסוק אחרון (בשנים מקרא) ואח"כ אומר חזק חזק ונתחזק. ע"כ.

הסכם יששכר וזבולון

ת. זה בסדר, בסדר.

*

פעם מו"ר מרן זיע"א אמר לנו שהסכם ישכר וזבולון מלכתחילה זה על מנת שהזבולון יקח מהישכר את כל העול של הממון לגמרי, אבל, אם הזבולון אינו יכול ליתן הכל, יכול הוא ליתן חלקית, דהיינו, לדוגמא, שהזבולון ישלם להישכר את החשבון חשמל שלו, וכנגד חלק זה יקבל חלקו מהישכר, וכמה שיתן כנגד זה יקבל חלקו.

*

לתגובות: A0548408381@gmail.com

בעזה"י, ניתן להשיג ספרי תשובות הגר"ח בכתובת הנ"ל.

חינוך

בנתיבות החינוך - הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י.

נקודות למחשבה בפרשת ויחי

מוסרו של יוסף: במקום נקיפות מצפון יתירות - לזכור שהכל מאת השי"ת!

וַיֵּרְאוּ אֶחָי יוֹסֵף כִּי מֵת אָבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יִשְׁטְמֵנוּ יוֹסֵף וְהָשִׁב יָשׁוּב לָנוּ אֵת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ אֹתוֹ ... וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אֵל תִּירְאוּ כִּי הִתַּחַת אֱלֹקִים אָנִי (ג, טו-יט)

רש"י מפרש על פי חז"ל (ב"ר; יבמות סה): 'אביך צוה' - שינו בדבר מפני השלום, כי לא צוה יעקב כן, שלא נחשד יוסף בעיניו. 'כי התחת אלקים אני' - שמא במקומו אני?! בתמיהה, אם הייתי רוצה להרע לכם, כלום אני יכול?! והלא אתם כולכם חשבתם עלי רעה, והקב"ה חשבה לטובה, והיאך אני לבדי יכול להרע לכם?!

יש להבין את כל מהלך השיחה ביניהם, כל ה'משא ומתן'.

ונראה, שהתורה באה ללמד כאן יסוד גדול הנוגע גם לזמנינו, שהרי התורה היא נצחית ולימודיה נצחיים:

נראה, שהשבטים לא היו מסוגלים לסלוח לעצמם על מעשיהם, ולכן כל זמן שראש המשפחה יעקב אבינו היה חי, התבטלו כולם אליו והדבר השרה עליהם באופן תמידי מצב רוח טוב, עד ששכחו מעצמם וחסרונותיהם. אבל עכשיו, אחר שהסתלקה מהם הרוח המרוממת הזו ששררה ביניהם, נזכרו במה שקרה, כל נקיפות המצפון עלו מתהומות התת-מודע שלהם, צף כלפי מעלה כל מה שהחניקו ביניהם כל הזמן, הסיפור חזר והתעורר אצלם לתחייה כבתחילה, וכתוצאה מכך התעוררה בקרבם תחושת האשמה, והם הסיקו לעצמם שמה שיוסף מקרב אותם אינו אלא לפי שעה, ולפי האמת לבו עדיין טעון כלפיהם על מה שעוללו לו בעבר.

והנה, המהר"ל אכן שואל (גור אריה על רש"י שם), איך יתכן שיוסף הצדיק לא יקרב את אחיו?

ומתרץ זאת כך: את השעבוד עצמו התעוררו המצרים לעשות עקב הפחד שלהם 'הָבָה נִתְחַכְמָה לוֹ, פֶּן יִרְבֶּה, וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסֵף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ, וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ' (שמות א, י). מסיבה זו נמנע יוסף מלהבליט את הקשר שלו עמיהם, כי הבין ברב חכמתו את מזימות המצרים, ולא רצה 'להוסיף שמן על המדורה'. שהרי המצרים יודעים שהוא יוסף משנה למלך, חשוב ובעל כח השפעה רב, ואם יידעו שהוא עומד לצידם של

פנינה בפרשת ויחי: 'התחת אלקים אני' - לגמול רעה שתימשך הימנה טובה?

בני ישראל יבואו עוד יותר להילחם כנגדם. לכן חדל יוסף מלקרב אותם כבראשונה, בתקווה שהמצרים יסיקו מכך שאין לו שום קשר עמהם.

אמנם, בהנהגה זו נקט דווקא אחר מיתת יעקב, כי רק אז החלו המצרים לחשוש 'פן ירבה', ואילו בחייו של יעקב לא חששו כך, כפי שרואים מכך שעד אז לא הטילו עליהם שעבוד (על פי רש"י מז, כח).

המהר"ל מסביר, שמטרתו של יוסף היתה לטובתם של השבטים, כדי שלא יאמרו המצרים שהוא הביא אותם למצרים מהסיבה האישית שהם אחיו, והדבר יגרום להם נזק.

לפי דבריו אלו, השבטים אכן ראו נכון שיוסף אינו מקרב אותם, אבל הם היו כה שקועים בשברון לבם על מעשיהם, עד שלא היה להם הכח לראות מה קורה איתם עצמם. הם היו מלאי כאב לב על מעשיהם, ולכן הם רק התחילו לבקש שוב סליחה מיוסף אחיהם.

ואז בא יוסף וענה להם תשובה: **אם הייתי רוצה להרע לכם, כלום אני יכול?! והלא אתם כולכם חשבתם עלי רעה והקב"ה חשבה לטובה, והיאך אני לבדי יכול להרע לכם?! אמר להם: וכי שכחתם מי עומד מאחורי מעשה מכירת יוסף?! הלא זהו הקדוש ברוך הוא! שהרי אתם רציתם להרע לי, והנה בפועל חשבה הקב"ה לטובה! אם כן אינכם צריכים לחיות עם רגשי אשמה שכאלו, בנקיפות מצפון יתירות.**

בדבריו אלו לימד אותם יוסף שיפסיקו לחיות עם רגשי אשמה, ובמקום זאת שיבחרו בדרך של התקשרות לשורש, למלכו של עולם, להכיר בכך שהאדם לבד אינו יכול ואינו עושה כלום, ורק השי"ת עושה הכל, וכל מה שהוא עושה - לטובה הוא עושה.

*

פנינה בפרשת ויחי: 'התחת אלקים אני' - לגמול רעה שתימשך הימנה טובה?

בפרדס יוסף מביא בשם זקיניו הגאון מלאסק, שביאר בספרו 'ריח דודאים' על ההגדה (בפיסקא 'דן אנכי') על הפסוק 'התחת אלקים אני?' (נ, יט), שאם אדם התכוון לעשות לחבירו רעה ובפועל נגרמה לחבירו טובה מזה, הרי כשירצה חבירו לשלם לו גמול על מעשהו יצטרך גם הוא לשלם לו רעה כזו שתימשך מזה טובה, והרי דבר זה אינו ביד אדם לעשותו, כי איך יידע מה תהיה אחרית הדבר, אם עושה רעה כיצד יידע שתצא מזה טובה?!

לכן אמר יוסף 'התחת אלקים אני', וכי אוכל כאלקים לעשות רעה שתצמח מזה טובה? מעשה בצדיק אחד, שהיה עני גדול והיה תמיד שמח. פעם בא אליו חסיד אחד בבכי שברך היום ברכת 'שעשה לי כל צרכי' לבטלה, והסביר: "כבר עבר היום ואני ובני ביתי עדיין שרויים בתענית, כי אין לנו מה להשיב אל פיננו". אמר לו אותו צדיק: אל תבכה, כי לא ברכת לבטלה! בודאי יודע ה' שזה עצמו צרכך, שלא יהיה לך היום מה לאכול. שמע

'קשוט עצמך תחילה'

החסיד והתפייסה דעתו ושרתה עליו רוח שמחה. הוא השיב את הדברים אל לבו, וקיבל על עצמו לשמוח מעתה בהנהגת הבורא יתברך עמו, ולא לבכות עוד.

*

'קשוט עצמך תחילה'

יש להוסיף עוד רעיון יסודי ועמוק.

ילדי תשב"ר מזמרים מזה דורי דורות מה שמלמדים אותם ב'חדר', שיעקב אבינו מתנצל בפני יוסף על העובדה שמכאיבה ליוסף - שלא קבר את אמו במערת המכפלה, ומסביר לו שמה שנהג כך היה על פי הדיבור.

נשאלת השאלה, למה לא ניחם אותו יעקב על כך בכל השנים שהתגורר במצרים? ומדוע לא ניחם אותו בימי קדם, בזמן שלמד אתו בשנות הבחרות?

ובוודאי אין לומר שרק עכשיו בחר יעקב להתנצל מכיון שרצה לבקש ממנו טובה, שהלוא זה מדרכי מדת האנוכיות המגונה, וחס ושלום לחשוב צד שבחיר האבות היה אדם אנוכי.

אלא, שמעתי תירוץ נפלא על כך. יעקב אמר ליוסף, שבשל שלש סיבות אינו רוצה להיקבר במצרים אלא בארץ ישראל, אבל לא די בכך, אלא יש לו עוד רצון - להקבר ליד אבותיו.

מעתה מבואר, שיעקב אבינו ידע, שכאשר יבקש בקשותיו אלו ישאל בנו בכאב: מדוע לא לקבור במצרים זאת הנני מבין, אבל למה דווקא במערת המכפלה? ואם אמנם כל כך חשוב להיקבר במערת המכפלה, למה אמי לא נקברה שם?!

לכן הקדים יעקב ואמר לו שאל לו לתמוה על זה, כי מה שקבר את רחל שלא במערת המכפלה היה על פי הדיבור!

הלימוד מזה לכל אדם, ובכלל זאת למי שהוא רב ומחנך וכן להורי הילדים, שלא לעשות או לבקש ולתבוע מהזולת שום דבר אם הדבר יכול להכאיב לזולת. אם יהיה לזולת מקום להתקומם בטענה: אם אכן כל כך חשוב אצלך דבר זה, למה אינך מתחשב גם בי בדבר זה עצמו? למה כשהענין מגיע אליי אינך מתנהג כך, הלא זהו חלק ממצות 'ואהבת לרעך כמוך'!?

המקרה היחיד שבו אדם יכול לדרוש משהו מזולתו, הגם שהוא עצמו לא נהג כך כלפיו - הוא רק אם יכול להעיד נאמנה שמעשהו היה על פי הדיבור...

*

לתגובות, ולייעוץ והדרכה בענייני חינוך ושלום בית: Achdus123@gmail.com

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

לטיפה או סטירה?

זהירות גדולה נדרשת כאשר עוסקים ב'מעשי אבות', שהרי הראשונים כמלאכים ומעניקים חמה בקומתם. אך התורה נמסרה לנו כ'תורת חיים' וממנה ניקח דרכי מוסר והליכות עולם. אין אנו מדברים חלילה 'עליהם', אלא עלינו בלבד.

בפרשתנו קורא יעקב אבינו לעבר ראובן בכורו, ומודיע לו כי למרות היותו 'כוחו וראשית אונו' וראוי הוא לבכורה: כהונה ומלכות, לא יעלו שתי אלה בגורלו. פָּחַז כַּמִּים אֶל תּוֹתֵר. בהיותך בהול ונמהר לא תקבל לא כהונה ולא מלכות. הגם שחז"ל מדגישים את מעלת ראובן ש'פתח בתשובה תחילה', ואף אמרו 'כל האומר ראובן חטא - אינו אלא טועה!', אך מכס ההנהגה נדחה. העדר יישוב הדעת ופזיזות פוגעים ביכולת ההנהגה, שהרי על המנהיג להיות מחושב ורגוע.

העוסקים בחינוך, בהעמדת נפשות ישראל, נדרשים לזהירות ושיקול הדעת. לכל תגובה וכל מעשה יש משקל עצום. הבה נדמיין מנתח לב, סופר סת"ם הכותב 'פרשיות' זעירות, מכונאי המתקן חלק זעיר, צורף המתקן תכשיט יקר ערך, נדמיין את שליטתו העצמית, הריכוז והדיוק. המתנינות שבכל תוזות אצבע. אין גורעים עין ולא מסיחים דעת, שהרי משיכה חפוזה אחת עלולה להזיק ולקלקל. חינוך נשמה של צעיר, ליטוש דור העתיד, יותר רגיש מכל הנ"ל, נזהרים!

כאשר יעקב אבינו שולל מראובן את ההנהגה, משמש הוא עצמו דוגמא אישית של מתנינות ואיפוק. במעשה ראובן נאמר וַיִּלֶךְ רְאוּבֵן... וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל. יעקב ידע את אשר נעשה, אך אינו מגיב. רק כעבור עשרות רבות בשנים מוכיח את ראובן על המעשה ההוא. כך גם עם שמעון ולוי. בעת הריגת אנשי שכם מגיב יעקב אבינו באומרו עֲבַרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישְׁנִי בְּיֹשֵׁב הָאָרֶץ... וְאֲנִי מְתִי מְסַפֵּר וְנֶאֱסָפוּ עָלַי וְהַכּוֹנֵי וְנִשְׁמְדָתִי אָנִי וּבֵיתִי. הוא מגנה אמנם את התוצאה, ההשלכה המסוכנת, אך אינו מוכיח את בניו 'אישית' כאשר המעשה 'חם וטרי'. את 'דברי המוסר' מניח יעקב וגונו לאחר-זמן. רק לפני מותו קורא לעברם: שְׁמַעוֹן וְלֵוִי אֲחִים כְּלִי חָמָס מְכַרְתֶּיהֶם... אָרוּר אַפָּם כִּי עָזוּ וְעַבְרְתֶם כִּי קִשְׁתֶּה...
"מה ההבדל בין סטירת לחי לבין לטיפה?" שאל מְרַצֵּה את פרחי ההוראה. לא הבינו כוונתו. מה ההבדל?! שמים וארץ! סטירה באה מ'שמאל דוחה' ואילו 'לטיפה' היא מימין המקרבת! מה ההבדל?! כעס וזעם לעומת אהבה! המרצה המשיך "ההבדל בין סטירה לטיפה היא מהירות התגובה! הסטירה מהירה וחפוזה, ואילו לטיפה היא 'בדיוק' אותה פעולה - אך מוגשת לאט וברוך... בשניהם יש ממשק בין כף היד ללחי, הבהולה והזריזה מכאיבה, והאיטית נעימה..."

בקרב מחנכים שומעים אמירה הטוענת "מעשה שלילי דורש תגובה מיידית! לא הגבת מיד - אתה נתפס כחלש." לא נכון! באילוף בעלי חיים, כלבים וכדו', עושים שימוש במתן שכר ועונש מיידיים, מתוך שחסרי בינה הם. בחינוך בני אדם, דווקא הצורך להגיב מיד מוכיח חולשה! המחנך החושש והרופס מחזק את עצמו, 'מציל' את מעמדו השחוק, ע"י תגובה מיידית. 'איש חינוך' יודע כי שיחה שבאה מספר ימים אחרי מעשה, יש בכוחה לתקן, כי אז הנפש שומעת. מחנך עוסק ב'נפשות', טוב שימתין לפני שמגיב ומעניש. ביום בו דנו בסנהדרין דיני נפשות היו הדיינים מתענים! כאשר נטו לחייב, דחו למחרת, המתינו וחשבו לילה! בין מעלות החכם המנויות בפרקי אבות נא' 'אינו נבהל להשיב'!

בשבוע זה, בו מתענים על תחילת המצור וראשית חורבן ירושלים, נתבונן ונלמד מדברי המדרש (תנחומא תזריע) "טובה גדולה עשה הקב"ה עם ישראל. **שבעשרה בטבת היו ראויין ישראל לגלות מירושלים**. שכן הוא אומר: בן אדם כתב לך את שם היום, את עץ היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים (יחזקאל כד ב). מה עשה הקדוש ברוך הוא? אמר: אם יוצאין עכשיו בצינה, הם מתים. מה עשה? המתין להם, והגלה אותם בקיץ". **עונש כן! השפלה מיותרת? לא ולא!**

והנה, שני הגיגים רלוונטיים הקשורים לימות הגשמים: שח הרה"ק רבי שלום שכנא **מפראהביטש** (בנו של רבי אברהם 'המלאך', אבי הר"י מרוז'ין) כאשר ניתז עליך בוך מעגלה חולפת ביום גשום, אל תמהר לנגבו! בעודו לח הוא לא יתנקה אלא יימרח עוד בבגד. המתן קמעה עד שהטיפות תתייבשנה, ואז תרדנה בקלות, בפריכת הציפורן... הנמשל ברור. החכם אינו ממהר 'לטפל' כי התערבות חפוזה עלולה להעמיק את הבעיה, לעורר ויכוח וניצוח. המתן ועשה בחכמה ובנועם...

שמעתי מאומן החינוך **הרב משה רייס** זצ"ל כי ידוע בכללי הטבע שהברק והרעם נוצרים בו זמנית. הרעם הוא 'הרעש' של הברק הפולח את האויר. ובכל זאת אנו רואים את הבזק אור הברק לפני שמיעת הרעם. חז"ל אומרים כי הרעם בא ליישר עקמומיות שבלב, להוכיח ולגעור בנו. אך לפני שגוערים יש להאיר, לחייך, וכך תיקלט הגערה ותפעל כראוי.

יהודה נבחר, מְטָרָף בְּנֵי עֲלִיתָ - פי' בעל ה'עקידה' שהתעלה מטירוף הדעת, שמר על שלוות הנפש!

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ

123ymm@gmail.com

חידות

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא

יסור שבט מיהודה'

חידה בפרשת השבוע!

להזמנת ברכות מחורזות ניתן לפנות דרך מערכת אספקלריא (לבקש עריכת 'פתשגן
הכתב')

נמשל הוא הנושא

בינתיים הנחה עושה

בשל חלקו שם חלקו

לכלל ממציא צרכו

פתרון חידת 'פתשגן הכתב'

הפתרון: ברכת יעקב ליששכר

נמשל הוא הנושא - יעקב מברך את יששכר "יששכר חמור גרם ... " [מ"ט, י"ד] ורש"י מבאר: "חמור בעל עצמות, סובל עול תורה כחמור חזק שמטעינין אותו משא כבד". יעקב **ממשיל** את יששכר לחמור שיש לו עצמות חזקות, לפי שיששכר **נושא** וסובל עול תורה כמו חמור שנושא משא כבד.

בינתיים הנחה עושה - בהמשך אותו פסוק: "רבץ בין המשפתים", וברש"י: "כחמור המהלך ביום ובלילה ואין לו לינה בבית, וכשהוא רוצה לנוח רובץ לו בין התחומין ...". יעקב ממשיל את יששכר לחמור שאינו חוזר לנוח בביתו מפני העבודה הרבה, כך שבט יששכר שעוסקים בתורה בלי הפסק וכשגולים למקום תורה לנים בין העיירות, בינתיים - במקום ארעי.

בשל חלקו שם חלקו - כתוב: "וירא מנוחה כי טוב ... ויט שכמו לסבול ... " [מ"ט, ט"ו], וברש"י: "ראה לחלקו ארץ מבורכת וטובה להוציא פירות. ויט שכמו לסבול - עול תורה" יששכר בזכות חלקו הטוב בארץ יש לו ישוב הדעת לשבת ולעסוק בתורה בלי טרדות, ולכן **שם חלקו** - שם חלקו ביושבי בית המדרש.

לכלל ממציא צרכו - כתוב בהמשך הפסוק "ויהי למס עובד", וברש"י: "לכל אחיו ישראל, לפסוק להם הוראות של תורה וסדרי עבורין ...". יששכר **ממציא לכלל** לעם ישראל את **צרכו** בפסקי הוראות ועיבורי שנים.

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת

הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב

דף עג. חרש מהו שיפר לאשתו. ופירש הר"ן בחרש המדבר ואינו שומע ובפשטות א"א לומר בחרש שאינו שומע ואינו מדבר דהא לענין הפרה בעינן דיבור כמבואר לקמן עט. אבל הרא"ש כתב דחרש דרבנן [כוונתו לכאן] דקידושו אינו אלא מדרבנן ברמיזה לא מצי מפקע נדר דאורייתא, ובפשטות כוונתו דכיון דלא הוי רק קידושי דרבנן א"א להתיר נדר דאורייתא, וצ"ב למה הוצרך לזה תיפוק ליה דבעינן דיבור וכמ"ש, וביותר צ"ב דהא הר"ן לקמן מביא הגמ' בנדה דף מו. דבקטנה שהשיאוה אמה יכול הבעל להפר נדריה ואפילו נדרה דאורייתא כגון במופלא סמוך לאיש מטעם דכל הנודרת ע"ד בעלה נודרת והגם שלא הוי אישות רק מדרבנן אבל התורה ירדה לדעתן של נשים שנודרת ע"ד בעלה [מכיון שלפי דעתה זהו בעלה] וכל כה"ג התורה חידשה שיכול להפר וצ"ב, והרא"ש כתב עוד טעם דחרש דאינו שומע ומדבר הוי כשוטה שאין הפרתו הפרה וגם זה צ"ב דאם הטעם הוא שנודרת על דעתו לא גרע מקטן שג"כ אינו בן דעת ואעפ"כ יכול להפר מטעם הנ"ל וא"כ למה שוטה יגרע שוטה כל זמן שהיא דרה עמו וחושבת שהוא בעלה.

דף עד. ר"א יפר. והנה בגמ' יש שני מהלכים בשי' ר"א דמיפר לר' אמי איירי בשעשה מאמר וסובר דמאמר קונה קנין גמור, אבל לשי' ר' אלעזר דמאמר אינו קונה אלא לדחות צרה איירי בעמד בדין ומחייב ליתן לה מזונות, והנה התוס' כתבו דגם לפי מהלך זו איירי דעשה בה מאמר ובפשטות היינו טעמא דאל"כ למה מוטל עליו חיוב מזונות יותר מן השני אבל הרא"ש כתב דלמהלך זה א"צ לאוקמי דעשה בה מאמר אלא שאיירי שאחד הלך למדינת הים והשני שנשאר העמידה בדין וברח, ולפי דבריו כל המשך הסוגיא אתיא רק לשי' ר' אמי דאיירי בעשה בה מאמר, והנה לשי' ר' יהושע דמיפר רק באחד מבואר בר"ן לקמן דאיירי או בלא עשה מאמר וסובר דיש זיקה או בעשה בה מאמר אבל בשנים אינו יכול להפר משום דאין ברירה ואפילו אם עשה בה מאמר מכיון שהשני יכול לפסול אינו יכול להפר, והר"ן כתב משום דס"ל אין ברירה והנה מקושית הגמ' אלא לר"א מ"ט אי יש זיקה אין ברירה משמע שאינו תלוי במ"ח דברירה דכל התורה כולה רק כמו דמשמע מדברי הר"ן דבעינן אישה יפרנו דבעינן דבשעת הפרה יהא ידוע דזהו אישה, ואם איירי בעמד בדין אז כתב הר"ן דטעמו דר' יהושע היינו משום דסובר דלא אמרינן נודרת ע"ד בעלה אלא היכן דהוי בעלה לגמרי דא"א לאסרה על הארוס משא"כ ביבם, וצ"ב מקטנה דמבואר לעיל דנודרת ע"ד בעלה, ושי' ר"ע דאינו מיפר בכל ענין והיינו משום דאינו דומה לארוס מכיון שאין חייבים סקילה ואפילו אם איירי בעשה בה מאמר ומאמר קונה בה אבל חיוב סקילה ליכא או דסובר דאינו קונה קנין גמור.

דף עה. הרי הן קיימין לא אמר כלום. ובזה לא נחלקו דאינו יכול לקיים ורק לענין הפרה ר"א דריש ק"ו ורבנן אומרים דיש מיהת היקש דכל שאינו בא לכלל הקמה אינו בא לכלל הפרה, ומה דבקיום בודאי לא חל כתב הר"ן דהוי סברא דלא שייך לקיים רק דבר שחל

ומקיימו אבל דבר דלא חל עדיין אולי לא שייך קיום, ולכאור' יש להקשות דא"כ נימא ההיקש להיפך דאם מיפר יכול גם לקיים וצ"ל לדבריו דההיקש הוא דוקא כל שבא לקיום בא לכלל הפר דבקרא כתיב קודם אישה יקימינו ועי' ברעק"א, ועי' ברש"י שכתב דאינו יכול לקיים מצד דהוי דבר שלא בא לעולם ולא שייך לעשות חלות על דבר שלא בא לעולם ולדבריו צ"ל דהפרה מכיון שמונע החלות ליכא חסרון של דבר שלא בא לעולם ואולי תלוי בטעמים למה אין מקנה אדם דשלב"ל, וצ"ב לדבריו מה לומדים מהק"ו, ועי' ברא"ש שכתב שהטעם דקיום אינו חל משום דהוי קיום בטעות דאולי תעשה נדר שלא יהא חפץ בו, ולדבריו צ"ב דא"כ מאי שייך היקש דכל שלא בא לכלל קיום דהא בעצם שייך קיום ורק באופן שסותם אמרי' דהוי טעות ועי' ברש"ש, וע"ע מה שהביא בשם הר"א ממיץ וצ"ב רב כוונתו.

דף עו: מתני' נדרה בליל שבת יפר בלילי שבת וביום עד שתחשך. וכתב הר"ן דלילי שבת הוא לאו דוקא אלא אגב אורחיה קמ"ל דמפירים נדרים בשבת עיי"ש, והנה באמת היה אפשר לומר שיש כאן חידוש שאין הולכים בתר תוספת שבת וקדושת שבת אלא הכל תלוי ביום השבת גופיה וכמבואר באחרונים ועי' ברמ"א יו"ד סי' קצו, והנה לשון המשנה עד שתחשך משמע שגם בזמן בין השמשות יכול להפר ולכאור' צ"ב דהא הוי ספק דאורייתא, ומדברי רבינו אברהם מן ההר משמע שכוונת המשנה קודם שקיעה אבל מדברי התוס' נדרה עם חשיכה כתב סמוך למוצאי שבת משמע שלמד חשכה ממש, ובאמת הרעק"א נסתפק אם נדרה בבין השמשות אולי לא יכול להפר בכלל דאולי הנדר היה ביום וההפרה בלילה רק דאז יש לצדד שכיון שלא היה יכול להפר בכלל אז אינו נחשב ליום שמעו, ומדברי רש"י משמע שכל זמן שלא נכנס יום אחר עדיין נחשב ליום שמעו ואולי אפשר לומר שכיון שבין השמשות הוי ספק אז אינו נחשב שנכנס יום אחר בודאות רק לאחר שתחשך וצ"ב בכל זה.

דף עז. מפירין נדרים בשבת ונשאלין לנדרים שהן לצורך שבת. עי' ברש"ש שבת קנו. דבעל שמיפר בע"כ של אשתו נקט לשון מפירים, אבל חכם אינו מתיר רק אם בא לחכם להתיר נקט לשון נשאלין שהוא שואל החכם להתיר, והנה הגמ' מסיק דלענין הפרה אם יכול להפר שלא לצורך שבת תלוי אם זמן הפרה הוא דוקא ביום שמעו או מעת לעת, וכן מסיק הגמ' דנשאלין אפילו כשהיה להם פנאי דלא מתחזי כדינא מכיון שכשר בקרובים [ועי' ברעק"א שהיכן שיש לו פסול הגוף ופסול לכל העולם לא מהני כגון נשים או קטנים וצ"ב לפ"ז אם גולן יהא כשר אם פסול להיות דיין] ומעומד, ובלילה, והנה הר"ן כתב להסביר הצד דהפרה יהא מותר אפילו שלא לצורך שבת היינו או משום דלא מחזי כדינא א"נ שאין יכול להמתין כמו בשאלה, ולפ"ז למסקנת הגמ' ליכא למימר אפילו בחכם מצד דמחזי כדין ולפ"ז ע"כ אם יש חילוק בין הפרה לחכם אינו תלוי רק בזה אם יכול להמתין למחר או לא ועי' ברש"ש, אלא שצ"ב מהו בכלל האיסור למסקנת הגמ' ובר"ן במס' שבת שם כתב שהאיסור הוא מצד טרחא שאין בו צורך, ועי' בשער הציון שמא' א' שהביא טעם מצד ממצוא חפצך ומש"ה אסור אם יכול להמתין למחר ונ"מ בין שני הטעמים כתב הפרמ"ג שם אם מותר לצורך מצוה דחפצי שמים מותר, ועי' בסי' תריט' דנוהגין לומר כל

נדרי מבעוד יום מצד דאין מתירים נדרים בשבת וביו"ט ויל"ע דאנו אומרים אותו לאחר תפלת זכה שכבר קיבלו קדושת יוכ"פ עליו.

דף עח. להכשיר שלשה הדיוטות. וכתב הר"ן כיון דמפקת ליה מחד אוקמיה אתלתא כעין בי"ד, והרא"ש הוסיף דאפילו למ"ד דבממון שנים שדנו דין דיניהם דין אבל באיסור מודה וצ"ב לפי הבנת הר"ן היאך שייך שיהא חמור מממון, ועצם דברי הר"ן דבעינן בי"ד יש לעיין דהא מבואר לעיל דלא הוי כמו דין דהא כשר בלילה ומעומד ואפילו קרובים, ולכא"ו צ"ל דודאי בעינן בית דין והיינו שיעשה ע"י בי"ד אבל מה שאומרים מותר לך אין לו דין של פסק בית דין דהא אין כאן שום פסק אלא דאומרים דהנדר הוי נדר בטעות וממילא מותר [דמה"ט לב"ש דהקדש טעות הוי הקדש לא מהני שאלה] ומסתבר דלילה וכן שאר פסולים הוי פסלות בפסק של בית דין [וכעין שמצינו דין בי"ד בעגלה ערופה שצרייך שיעשה ע"י בי"ד אבל אין שם דין של פסק בי"ד].

ועי' ברא"ש שכתב דהא דמהני שאלה אינו דוקא בהקדש ובנדר אלא בכל דבר דקדוש ע"י דיבורו מהני שאלה כגון בתרומה ומעשר, ומדבריו משמע דאין הפשט דכל הפרשת תרומה הוא בכלל נדרים אלא דהוי גלוי דכל דבר שחל בדיבור מהני שאלה ולבטלו מדין טעות, ועי' מ"ש לעיל דף סט. בהא דאין נשאלין על הפרה דמשמע מדברי הר"ן דשם דליכא דין שאלה רק על נדר וקיום הוי כעין נדר דמקיים הנדר.

דף עט. קיים בלב קיים. ופירש הר"ן דילפי' מהא דשתיקה מהני מוכח שקיום בלב מהני, אלא שצ"ע דהא הגמ' מסיק דאפילו בשותק ע"מ למיקט אינו יכול להפר הנדר ושם בודאי לא היה קיום, ולמאי דמשמע מדברי הרעק"א בגליון הש"ס דבשותק ביום שמעו הוי אומדנא דמוכח ובלב כל אדם אפשר לומר דאינו נאמן לומר שהיה ע"מ למיקט דהוי נגד אומדנא דמוכח, אלא דא"כ אינו מובן ראיית הר"ן דמהני קיום בלב מיום שמעו דהא הכא הוי כדיבור מכיון דהוי כאומדנא דמוכח וכקושית הרעק"א ועי' באפיקי ים ח"ב סי' מד' שכתב דכיון דאין רואים האומדנא דמוכח רק כשעובר כל היום ואז א"א לקיים א"כ א"א לומר דמהני מצד אומדנא דמוכח, אבל לענין שאינו נאמן לומר ששתק ע"מ למיקט אפשר לומר שכיון שלאחר כל היום יש כבר אומדנא דמוכח א"כ אינו נאמן, והאחרונים כתבו עוד מהלך דודאי כהיום התורה נתנה לו זכות רק ליום שמעו וכשעובר יום שמעו אובד זכותו שיכול להפר ורק טעם הדבר היינו משום דבדרך כלל אם שותק הוי קיום אבל כהיום מכיון שכבר קבעה התורה זמן אינו יכול עוד להפר אפילו אם למעשה לא קיים הנדר כגון בע"מ למיקט, והנה בשו"ע יו"ד רלד' כג' מובא חד שי' דלאחר שהבעל קיים הנדר אינו יכול החכם להתיר הנדר [והסברא הוא אולי שכיון שאשה נודרת ע"ד בעלה ואם קיים הנדר אז לא מהני שתלך לחכם שיעשה טעות מכיון שנדרה ע"ד בעלה ואינו תלוי בדעתה] אבל אם רק שתק הבעל אז יכול החכם להתיר [ועי' בר"ן לקמן פא: בשם הירושלמי] ולדברי הר"ן שכל שתיקה הוי קיום צ"ב החילוק ולכא"ו מוכח שהם למדו דיום שמעו אינו רק שאז אובד זכותו ומש"ה יכול החכם להתיר וכן הוא בפשטות במהרי"ק שורש נ', ומה דקיים בלב מהני והפרה לא, היינו דלמדו שקיום אינו חלות רק היכי תמצא שאובד זכותו להפר וממילא

מהני בלב אבל הפרה שהוא חלות שצריך להפר הנדר הוי ככל חלות דבעינן דיבור עי'
בברכת שמואל בקידושין.

סיפור

סיפור מיוחד / הסופר הרב יאיר וינשטוק

התזמורת המופלאה

אחר הצהריים יצא מאיור פטרסון מן המבצר.

הזקיפים הצדיעו לו ביראת כבוד כאשר חלף על פניהם בדרכו החוצה. המנצח על תזמורת הצבא היה דמות נערצת לא רק ברחבי המצודה הצבאית, בה שכנו מפקדת הצבא והגדודים. שמעו הגיע הרחק הרחק ועד לצמרת הצבא והשלטון ברוסיה הרחוקה הגיע.

הוא ביקש להתפרק מן הלחצים התמידיים בעבודה הקשה ויצא לטייל ברחבי העיירה מודז'יץ, בה שכן המבצר הצבאי הגדול, לכל אשר ישאווהו רגליו.

צללי ערב התפשטו אט אט על בתי העיירה כאשר עמד מול בית-המדרש של החסידים.

זו היתה שעת בין-ערביים. חסידי מודז'יץ ישבו אותה שעה בסעודה שלישית בצוותא חדא עם רבם, האדמו"ר הגדול רבי ישראל ממודז'יץ. הם שרו זמירות של סעודה שלישית בניגון מלא רגש. הצלילים בקעו מן הלבבות ההומים, התדפקו בתחינה על כתלי בית-המדרש, ויצאו אל המרחב לפלס להם דרך בתוך לבבות נוספים.

המפקד פטרסון אוזן מוסיקלית לו. כאשר שמע את השירה המרטיטה עצר מהילוכו בבת אחת כמסומר לקרקע. שעה ארוכה עמד כמכושף והקשיב לחסידים המזמרים. ליבו נמס והפך למים.

מבלי לחוש פסע פנימה ונכנס לבית-המדרש.

החסידים ישבו באפלה ושרו. באויר נישא ריח קלוש של רוטב דגים שטרם נספג בחלה ונאכל. פטרסון ניסה לראות משהו בחשכה.

קמעא קמעא נתערה באוירה. נתברר לו כי החסידים שוהים כאן עם "ראביץ", סמכות רוחנית עליונה שעל פיה ישק כל דבר.

הוא לחש דבר-מה על אוזנו של אחד החסידים והלה ניתר ממקומו כנשוך נחש וטס אחת ושתים אל קצה השולחן. מקום שם הרבי יושב.

"המנצח על התזמורת הצבאית רוצה לדבר איתי?" אמר הרבי בעל "דברי ישראל" בלא אותות של התרגשות, "שיואיל בטובו להמתין עד אחרי הבלדה".

לאחר ההבלדה נכנס הקצין לחדרו של הרבי. הוא היה נרגש עד שהדבור נעתק מפיו. הרבי השתומם לראות קצין גבוה מעוטר בסמלים המעידים על עבר צבאי למופת, שמתרגש כינוקא. "מה בפוך?" פנה אל הקצין באמירה רכה, מלבבת.

להפתעתו של הרבי סיפר הקצין: יהודי אני. נולדתי ברוסיה כבן למשפחה יהודית דתית, אלא שבעודני ילד קטן הוכרחתי לצאת מבית ההורים וגדלתי במסגרת נכרית. בבוא יומי התגייסתי לצבא כחייל פשוט. טיפסתי מעלה מעלה, עד שהקצינים הממונים עלי גילו את

כישרונותיי המוסיקליים והפנו אותי אל תזמורת הצבא. גם כאן התחלתי מלמטה כאחד
הנגנים הפשוטים, אך בגלל שמיעתי המוסיקלית החדה שוב טיפסתי עד שכבשתי את
הצמרת בסערה. כעת אני גר כאן עם רעייתי, מכהן בדרגת מפקד עליון בצבא, וממונה על
התזמורת כמנצח ראשי.

“אם כך, מה אתה רוצה ממני?” תהה הרבי, “והרי שוחה אתה בשמנת.”

הקצין ענה בהתרגשות, “אני לא יודע מהי יהדות, שנים רבות הדבר לא ענין אותי. אבל
היום כשעברתי ברחוב ושמעתי את השירים שלכם התעורר הזיק היהודי בלבי. הרגשתי
שיש לי נשמה, והיא משתוקקת לרוחניות, לא רק להווי צבאי של מסדרים ומדים, תזמורת
ומקהלה ותווים. רבי, אני יהודי ואני רוצה לעשות משהו כיהודי.”

הרבי חשב וחשב, אחר שאל אותו, “מה אתה זוכר מבית הורייך, מיהדותך?”

הקצין אימץ את מחשבתו. בגמגום קל ענה, “כלום, אפס מוחלט.”

“ובכל זאת, אולי מילה או שתיים?” לא התייאש הרבי.

באותו רגע ניעור בו זיכרון עמום. “כן, אני זוכר משהו קלוש, אמנם. נזכרתי בשתי מילים
ששמעתי בילדותי: “שמע ישראל.”

“אתה זוכר עוד משהו?” ניסה הרבי.

הקצין ענה בשפל קול, “לא. רק זאת אזכור, שמע ישראל.”

“מצויין”, שיבח אותו הרבי. “אם כך, המשך לחיות כמו שחיית עד עתה. אל תשנה דבר
מהנהגתך, פן יבולע לך ממפקדיך בצבא שלא יראו בעין יפה התקרבות ליהדות. אך, מדי
פעם תגיד את שתי המילים הללו: “שמע ישראל.”

“ותו לא?” שאל הקצין באכזבה קלה.

“זה מספיק” אמר הרבי בעידוד.

הקצין יצא בלאט מחדרו של הרבי.

*

כמה ימים עברו. הקצין פטרסון הגיע לביתו של הרבי ונפשו בשאלתו, גם אשתו יהודייה
היא. כשגילה לה בסודי סודות את שעבר עליו, דורשת גם היא את מנת חלקה. נפשה
כמהה לקורט של יהדות. ובכן מה לעשות...

הרבי המופלג בחכמתו הביט עמוקות בעיניו של הקצין. אכן, הדברים נאמרו בכנות
ותמימות, הוא אינו מנסה להפילו בפח יקוש חלילה. “אמור לנוות ביתך כי לא תשנה
מאומה מסדר יומה ומהתנהגותה, אלא רק זאת: גם היא כמוך, תאמר כמה פעמים ביום
את המילים “שמע ישראל.”

לאחר כמה שבועות שוב חזר הקצין פטרסון בחשאי חשאי אל הרבי. אילו מי משונאיו
היה מלשין למפקדיו בצבא, כי פטרסון נועד מדי פעם עם הראבין של היהודים □ היה מניף
את הכורת על הקריירה הצבאית המבטיחה שלו.

"איני יודע איך להסביר זאת" סיפר הקצין בהתרגשות. "מאז התחלנו לנו אננו ורעייתי לומר מספר פעמים ביום "שמע ישראל" □ חל מהפך בנפשנו. אננו מרגישים כי נפשנו יבשה כחרס ומעולפת מרוב צימאון לרוחניות. רבי, אנחנו לא יכולים להסתפק עוד באמירת "שמע ישראל".

האדמו"ר הקדוש נהג במאיור פטרסון כמלמד דרדקי והדריך אותו בדברים יסודיים שכל תינוק יהודי מכיר. נטילת ידיים, מעט כשרות, ועיקר העיקרים, שמירת שבת. את הכל סייג הרבי באזהרות כפולות ומכופלות, "הזהר והישמר שאיש לא ידע מכך".

פטרסון הנהן בראשו, ואכן את השינוי בהנהגות בני הזוג לא חש איש מאנשי הצבא ימים רבים. המהפך הנפשי שחל בבית היה אפוף ענן סודיות כבימי שלטון האינקביזיציה. בביתם של הזוג פטרסון אכלו חיילים רוסים רבים, ואיש מהם לא שת ליבו לפלא, איך הקצין ואשתו אינם מתגאלים עוד במאכלי טריפה. ביקוריו של הקצין בביתו של האדמו"ר נעשו תכופים יותר. הרבי הוסיף מדי פעם נדבכים חדשים בחומת היהדות של מאיור פטרסון ורעייתו...

*

את חג הפסח חגגו בני הזוג פטרסון כמו כל בני ישראל הכשרים. הבית עבר ניקוי יסודי. החמץ נתבער כליל ומערכת כלים חדשים נקנתה. לקראת החג השתדלו להפטר מכל אורחיהם ועלתה בידם. חוץ מחייל אחד ממקהלת הצבא שדבקה נפשו בנפש מפקדו ולא היה מסוגל למוש הימנו שעה קלה. הלה דבק במאיור כספחת ולא שעה לא אל רמזיו שבתחילה ואף לא אל אמירותיו הגלויות שאחרי כן.

בליל הסדר הצליח פטרסון לשכנע את פיקודו לאכול בחדר האוכל הצבאי. ברם, למחרת בצהרי היום צמח הלה בבית בחיוך קורן. כאן פקעה סבלנותו של הקצין ורעייתו. בכעסם, שגו משגה חמור והסבירו לחייל ההמום כי הם אוכלים רק מצות ואת הלחם שלו יוכל לאכול רק בחוץ!...

אותה שעה עבר ברחוב המפקד העליון. כאשר ראה את החייל הסועד את ליבו ברחוב ניצתה חמתו ורימוז לו באצבעו שיגש אליו.

"היכן קנית נימוסי צבא?" שאל בפנים חמורות. "חייל בצבא האדום אוכל ברחוב?!"

מרוב בהלה כמעט נתקע האוכל בגרונו של החייל.

"הם גרשו אותי מהבית" הצביע לעבר הדלת בתנועה קטיגורית.

"הם? מי הם?"

"המאיור פטרסון ואשתו".

שוב עלה הדם בראשו של המפקד העליון. החייל הטוראי השיג את מטרתו. הכעס המכלה התנקז עתה לעבר המאיור.

בלא לדפוק פתח המפקד את הדלת ונכנס פנימה בבת אחת.

“מדוע גירשת את הטוראי מביתך, מאיור פטרסון?” הרעים בקולו ופתאום קלט בשכלו את שראו עיניו. “אהה, מהו הלחם השטוח הזה שאתם אוכלים? האם אלו אינן מצות שיהודים נוהגים לאכול בחג הפסח? מצות שנילושו בדם נוצרים.”

אותה שעה נילשו המצות בפיהם של מאיור פטרסון וזוגתו בדם היהודי שאזל מפניהם, לפי שנתפסו בקלקלתם. מאיור פטרסון ניסה לתרץ את עצמו בהסבר דחוק, אלא שהמפקד העליון לא אבה שמוע. עצם שמנה זו שעלתה בפיו נטפה שומן עסיסי של אנטישמיות, ולא התכוון להרפות ממנה.

*

לא עברו אלא ימים אחדים ומאיור פטרסון נקרא לבירור במפקדת הצבא השוכנת בעיר הגדולה. פגישה זומנה לו עם ראש הגייסות עצמו.

בשעה מאוחרת בלילה שירך פטרסון את רגליו לעבר ביתו של האדמו"ר הנערץ. בדמע עינו שח לו על צרתו שנתרגשה עליו. “אני נמצא על הכוונת תרתי משמע. בעניינים כאלו, חיי אדם שווים בצבא פחות מקליפת השום. המפקד העליון ידוע באכזריותו ופזיזותו. הוא מסוגל לירות בי כבכלב שוטה תיכף עם כניסתי לחדר.”

רבי ישראל הרהר כדת מה לעשות ויעץ לו בחכמתו: עם כניסתך לחדרו של המפקד העליון לא תמתין אפילו רגע קט, מיד תאמר לו כי יש לך משהו חשוב ביותר לגלות לו. סקרנותו תתגרה והוא יתאפק מלהרוג אותך עד שישמע מה בפוך.”

*

מעודד מעצתו וברכתו החמה של הרבי נסע המאיור פטרסון אל הפגישה המאיימת. פחדו לא היה פחד שווא. המפקד העליון ישב והמתין לו בחדרו כשאקדח טעון בידיו, ורצה לירות בו על-אתר ללא שום טענות ומענות. כל עברו המהולל וחשיבותו של המנצח בעל המוניטין נמחקו ברגע אחד והיו כלא היו.

“יש לי משהו חשוב ביותר לגלות למפקד” חילץ פטרסון משפט בהול משפתיו המלבינות. “ומהו” התגרתה קמעא סקרנותו של הקצין. פניו נותרו זועפות ומייראות, בשעה שהניח לו לתרץ את עצמו, עם שהוא מתרה בו חמורות, “דע לך כי בן-מוות אתה על מעשיך שבסתר.”

פטרסון דיבר מעומק ליבו ההומה. הוא סיפר למפקד על ילדותו העשוקה. איך גדל כילד תמים וטהור בבית יהודי לאבא ואמא שומרי תורה ומצוות. להוותו לא ארכו ימי אושרו, כי נותק מהוריו בגיל רך, ומעט אחרי כן גויס בגיל צעיר לצבא שם שכח מיהדותו לגמרי. אך הנה, לאחר שנים רבות אירע לו מקרה מפליא. בעוברו ברחוב העיירה מודז'יץ ביום השבת, שמעו אוזניו את שירת החסידים. באותו מעמד נתלקח בו הזיק היהודי העמום, ומאותו יום נשמתו היהודית תובעת את שלה.

הקצין שמע את דבריו בפליאה, פניו החמורות נתעדנו וכעסו נצטנן קמעא. אך הדברים שבפיו היו קשים.

"קשה לי להאמין לעובדה זו. לדעתי זהו שקר! לא יתכן שאדם מבוגר ובעל דעות מוצקות יעבור ברחוב סתם כך, ובגלל צלילים כלשהם שחדרו לאוזניו, ישנה את השקפת עולמו מהקצה אל הקצה! נגן לי בבקשה איזה ניגון מאותם ניגונים ששבו את ליבך".

פטרסון נשם לרווחה. פתח של תקוה נפתח בפניו. הקצין רוצה לשמוע ניגון? בבקשה! ברם, כינור דרוש לו, יען כי צלילים עדינים אלו לא יופקו במלוא זוהרם אלא בכלי ביטוי מתאים.

הכינור הובא אל חדרו של המפקד העליון. צלילים רכים וענוגים של ניגון מודזיצ'אי השתפכו בחדר. במתכוון בחר פטרסון בשיר מרטיט וממיס לבבות. לחן מלאכת מחשבת מבית היוצר של האדמו"ר רבי ישראל. ניגון נשמה שמבקש ומתחנן ומתדפק על שערי הלב בתחנונים שאין לסרב להם. לקראת סיומו השתנו הצלילים הרגשיים, הם התמלאו במקצב מלא שמחה ותקוה, ונעשו סוערים וסוחפים.

בעיניים עצומות שמע הקצין העליון את השיר ואת "הבית" האחרון זמזם עם הכינור. כשחדלו הצלילים הסתמנה הבעת אכזבה קלה על פניו. זה היה מעט מדי עבורו...
"עוד ניגון", תבע במפגיע.

פטרסון משך בקשת ופרט על המיתרים בשיר שני מאוצר לחניו הבלתי נדלה של רבי ישראל ממודזיצ'ין.

"עוד אחד" נהם הקצין בהנאה, כשתמו קולותיו המייבבים של הכינור להלך עליו קסמים. ואחרי הניגון השלישי באו הרביעי והחמישי...

שעה ארוכה התנגנו בחדר צלילים מלבבים שהפיק הכינור מתחת ידי האמן של הקצין פטרסון. למזלו הטוב למד רבים מניגוני הנדירים של האדמו"ר, אותם היטיב לבטא בכלי העדין.

המפקד נעץ מבט חודר במאיור שעמד לפניו בלב הולם. האם הומתקה הגזירה?

"פטרסון, שמע היטב", אמר המפקד לבסוף, "אני גוי, אין לי שום קשר נפשי עם שיר של ז'ידים. ובכל זאת הרגשתי כעת איך כל לבי נמס מרוב מתיקות. אם כך, אתה שנולדת כיהודי, מה אתה יכול להרגיש?!"

פניו החמורות של המפקד העליון התרככו לגמרי. "אני מרשה לך להמשיך בחיים יהודיים, כפי שהמלחין של השירים הנפלאים האלו מלמד אותך" אמר בקול מפויס, "אבל בתנאי אחד □ התנפנפה אצבעו באיום □ שהדבר לא יגרע ולא יפגע מאומה בעבודת הצבא".

פטרסון הבטיח בהתלהבות.

*

מאותו יום והלאה התחזקו בני הזוג פטרסון מזמן לזמן עד שהפכו ליהודים יראים ושלמים וביתם התנהל כבית יהודי למופת.

שנה אחרי כן בא הקצין פטרסון להזמין את רבי ישראל ממודז'יץ, להיות סנדק לבנו שנולד לו בקדושה. וכאשר השיא האדמו"ר את ילד זקוניו, הגיעה לחתונה תזמורת הצבא בהרכב מלא ובניצוחו של מאיור פטרסון, והיא ליוותה את החתונה לכל אורכה...

*

"פנסיון רייך" בשכונת בית הכרם בירושלים המה אורחים ומבקרים. בין האורחים בלטה דמות הדורת צורה. היה זה כ"ק האדמו"ר רבי שמואל אליהו ממודז'יץ זצ"ל בעל "אמרי-אש", שבא מביתו בתל-אביב לנפוש בירושלים הקרירה בימי הקיץ החמים. יחד עימו שהה בנו וממלא מקומו ברבות הימים, כ"ק האדמו"ר ממודז'יץ רבי ישראל דן טאוב זצ"ל.

בין האדמו"ר ובין אחד האורחים נקשרה שיחה לבבית. האורח, מדען רוסי בכיר שזקנו יורד לו על פי מידותיו, לראשו חבוש כובע והוא ניכר בכל הליכותיו כיהודי ירא שמים. "מי כבודו?" שאל המדען בעדינות.

"קוראים לי טאוב" ניסה האדמו"ר להשתמט מגילוי זהותו.

המדען דבק במטרתו, ולא הרפה מבר-שיחו עד שידע בבירור כי הוא הרבי ממודז'יץ בכבודו ובעצמו.

באותו רגע קם המדען על רגליו בהתרגשות עצומה והושיט את ידו לרבי. "נעים מאד להכיר". עיניו נצצו בברק שמחה. "שם משפחתי הוא פטרסון. אבי היה המנצח על התזמורת הצבאית במבצר הגדול שבמודז'יץ וזקנך היה הסנדק שלי בברית!"...

ללמדך מה כוחו של ניגון מודז'יצ'אי - שנחצב מתחת כסא הכבוד - להמיס לבבות, וכוחן של שתי מילים "שמע ישראל" להבעיר אש שלהבת של נשמת יהודי ולהשיבה אל כור מחצבתה.

מקור: כ"ק אדמו"ר ממודז'יץ זצ"ל "נחלת דן" בשולחן הטהור דהילולא של זקינו האדמו"ר בעל "דברי ישראל" ממודז'יץ, י"ג כסלו תש"ס. שמעתי את הסיפור מאחינו הבכור הגאון החסיד רבי משולם זישא וינשטוק שליט"א ששמע מפי האדמו"ר זצ"ל.

(סיפור זה נכלל בספרי "סיפור לשבת" חלק ג')